

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Historia social de la literatura cristiana (I): Catolicisme i societat capitalista

Joan Gomis

DESEMBRE 1973

FUNDACIÓ
JAUME
BOFILL

INDEX

Introducció

Primera part. François Mauriac. Dins la muralla de Xina

L'àmbit geogràfic i temporal

Societat i diner

Economia, matrimoni i amor

El desert entre les classes

Assistència individual, reforma i revolució

Caricatura grollera del cristianisme

Dels anyells als infants

Un sistema que crucifica

Bibliografia de François Mauriac

Segona part. Graham Greene. L'individu contra el mal

Un món que canvia

Es un camp de batalla (I)

Es un camp de batalla (II)

El capellà i el tinent

La imatge de Déu misericòrdia

La imatge de Déu present i misteri

Una àmplia zona fronterera

El compromís

L'anarquista, l'individu i l'evolució

Bibliografia de Graham Greene

Tercera part. Heinrich Böll. Els dos sagraments

Moralisme satíric a Alemanya

Nazisme, guerra i militarisme

El sistema econòmic

La situació política

Un cristianisme d'encarnació

Bibliografia de Heinrich Böll

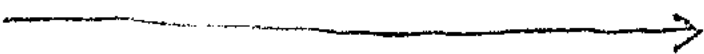
Epíleg

Unes conclusions generals

INTRODUCCIO

"El combat entre el pecat i la gràcia..." Aquesta frase, ^{ad}altres ~~de semblants~~, es pot trobar gairebé sempre en els estudis sobre l'obra d'escriptors cristians fets des d'una òptica cristiana. I gairebé sempre, també, aquest combat sembla que sigui considerat com una mena de fet autònom; com si cristianisme i literatura estessin deslligats de la història i de les realitats socials.

Potser hi ha explicacions: la identitat de preocupació religiosa entre crític i escriptor pot fer que el crític es senti atret sobretot per problemes, situacions, suggeriments de les obres comentades que l'interessin especialment. Però això no justifica una amputació d'aquell tipus, que no arribarà a ser una reflexió i un comentari crític complet de les obres estudiades. Potser altres crítics, menys remarcables, segueixin considerant el cristianisme i la literatura com una mena de núvols ben a dalt del cel i sense cap relació amb la terra.

Però no es tracta de criticar uns crítics. Es tracta de dir que em va semblar interessant d'emprendre una obra --de la qual aquest volum és el primer, i que està previst que consti de dos altres, un sobre la presència de Jesucrist en la història, i l'altre sobre diversos esdeveniments i situacions del nostre segle-- en la qual uns escriptors cristians fossin estudiats des d'aquest angle

per a aquest tipus d'obra *total*
que sembla encara inèdit, al menys si es tracta d'un estudi extens i sistemàtic. Estudiar aquestes obres dins la història i la interacció de tota la realitat social. Veure de quina manera diferents literats cristians situen la seva obra dins aquest marc; de quina manera el reflexen i en quina mesura són influïts per ell; en quina mesura l'evolució de la història i de la societat --i de la història i societat cristianes dins l'àmbit ~~com~~ ^{social} influeixen sobre ells; quin retrat de la societat donen i quines conclusions es poden deduir d'aquests retrats; en quina mesura i de quina manera la visió cristiana d'aquests autors ~~tracta~~ ^{tracta} d'actuar sobre aquelles realitats... La temptativa no en sembla mancada d'ambició, d'interès i d'utilitat; sobre els possibles resultats, naturalment, no n'he de dir res.

He de dir una cosa, però, sobre el sotstítol comú que portaran aquests volums. El ~~patronat~~ ^{patronat} que havia pensat primerament era el de "Estudis d'història social de la literatura cristiana". Per una mena de conspiració inexistente, tothom que es va assabentar del projecte i de la realització d'aquest treball va anomenar-lo "Història social de la literatura cristiana", malgrat tenir, ~~força~~ ^a vegades, davant els ulls, el sotstítol original. Va ser una mena de lluita incruenta en la qual "Estudis d'" van sortir derrotats. I els títols, un cop posats en circulació, encara que sigui en cercles reduïts, semblen adquirir una vida pròpia que ^{no} ~~és~~ ^{és} difícil de canviar, ~~mentre~~ ^{però} que, com en aquest cas, no correspongui ^{efectivament} ~~ben bé~~ a la realitat. Perquè aquí no es tracta d'estudiar tota la literatura cristiana, o almenys la més important, de totes les èpoques, sinó gairebé només la literatura narrativa cristiana que considero més significativa del segle XX.

Això porta de la mà un fet notable. Aquests llibres tracta-

ran de narrativa cristiana del segle XX --amb alguna excepció corresponent al XIX--. Però, és que de debó caldria afegir l'adjectiu "moderna"? Es que, pel que fa a la literatura ^{cristiana} narrativa, ~~no hi ha cap~~ ^{elaborada}, n'hi ha realment d'anterior? En parlar de novel·la catòlica o de novel·la cristiana, qualsevol persona interessada en la literatura esmentarà alguns autors: ^{que són autors} ~~els~~ tots seran del nostre segle, o, el més endavant, d'un o altre autor del segle XIX. Per què apareix, ^{precisament}, ~~al món~~ ^{al món occidental} ~~és~~ ^{és} ja present la realitat d'una descristianització? ~~Aquesta literatura apareix més o menys al mateix temps que nombroses partides de defensa del cristianisme.~~ El fet és significatiu, i caldrà, quan l'obediència dels diversos autors antigui a rebre, tornar sobre ell.

Parlo de literatura cristiana i de novel·la catòlica. Potser, no fa massa anys, hauria dubtat ~~en~~ ^{en} fer-ho. Fa un temps en el qual es discutia, amb raons no pas sense pes, si l'adjectiu cristià podia aplicar-se a la literatura o al cinema. I sovint els novel·listes catòlics han tendit a rebutjar que els anomenessin així.

De fet, malgrat el pes que hi podés haver en els arguments contraris a la adequació ^{d' expressions com "literatura cristiana" o "novel·la catòlica", ~~les~~ ^{aquelles} expressions han flotat sobre les crítiques, aquells novel·listes segueixen sent anomenats novel·listes catòlics, i tothom ha semblat arribar a la conclusió que, sigui quina sigui la possible inadequació d'aquells termes, són més els arguments per mantenir-los que per oblidar-los. Dit d'una altra manera: ^{les} característiques fonamentals d'alguns escriptors, sense la qual la seva obra seria ben diferent, és la fe cristiana que es tradueix en els seus llibres --encara que, naturalment, hi pugui haver}

alts i baixos en aquesta fe, i reflexar-se amb intensitat diferent en uns llibres i en uns altres. Aquella petita polèmica passada, crec que cal acceptar, amb reserves potser, ~~les~~ els termes un dia discutits.

El pla d'aquest volum, i de tota l'obra, és el d'escollir una autors importants, i estudiar la seva obra organitzant l'examen al voltant d'un tema o d'uns temes principals. En alguns casos, l'obra conjunta d'alguns autors serà sotstituida per l'examen d'un o d'uns llibres seus ^{seus} considerats més il·luminadors per a una realitat social o d'uns episodis històrics que es pretengui examinar. Encara que he tractat de realitzar la investigació amb el més gran rigor, ~~el~~ ^{el} possible, he procurat, per raons de preferència personal, reduir al mínim el vocabulari tècnic i l'anomenat aparell científic.

Aquest volum estudia l'obra de François Mauriac, Graham Greene i Heinrich Böll, i el tema al voltant del qual s'organitza la investigació és el de catolicisme i societat capitalista. Els estudis particulars no estan deslligats entre ells, i es completen amb unes conclusions generals. Sobre l'interès de l'obra d'aquests escriptors no crec que calgui justificar l'elecció. Pot ser convenient, en canvi, algun comentari sobre altres aspectes. Ultra la categoria literària, i aquí cal incloure la versemblança sociològica d'aquests llibres, sense la qual no podrien ser objecte d'aquesta investigació, el motiu d'elecció ha estat fonamentalment que els tres autors són de determinades generacions diverses i pertanyen a Europa occidental. La seva obra cobreix doncs, dins el possible, l'evolució d'aquesta societat

des de finals del segle XIX fins la dècada dels 60 del nostre segle, ^{de} d'una societat que viu la primera revolució industrial com la retratada a les obres de Mauriac --i, en el seu àmbit concret, encara amb evidents rastres de la societat agrària i tradicional--, fins a la República Federal Alemanya de les darreres obres de Böll, societat que viu la segona revolució

industrial o revolució científica, transformant-la en l'anomenada societat postindustrial o de consum.

Es evident que l'obra de tres escriptors de nacionalitat diversa ^{amb el col·lectiu tant francesa} ~~francesa~~ proporciona un panorama compacte de l'evolució històrica i dels fenòmens socials d'un àmbit geogràfic ampli. Una altra cosa seria, posem pel cas d'Alemanya, si existissin ~~diversos~~ diversos escriptors catòlics d'indubtable envergadura i de diferents generacions que haguessin situat les seves obres respectives ~~des~~ ^{des} l'Alemanya del kàiser Guillem II, a la de la República de Weimar, a la del nazisme, i a la de la postguerra i les dues Repúbliques alemanyes. Necessàriament, ~~quedarien~~ quedaran molts buits per estudiar --alguns dels quals seran examinats en els altres volums de l'obra--, però crec que la visió serà suficient per un estudi del qual es puguin treure dades, suggeriments i conclusions sobre la societat cristiana al segle XX i, sigui quin sigui el parer personal de cadascú sobre el catolicisme, ningú no podrà ~~pot~~ desconèixer el seu pes dins la societat i, per tant, l'interès de fer-ne ~~un~~ objecte d'investigació social.

Unes observacions metodològiques. El camí d'accés a les tres obres estudiades aquí ~~serà~~ sempre el mateix, perquè està en funció també de l'escriptor estudiat. Així, l'obra novel·lística de Mauriac és en realitat una sola obra que al cap i a la fi té el mateix argument, es refereix al mateix àmbit geogràfic i temporal, i en la qual no hi ha realment evolució. En certa manera les seves obres es poden considerar com a capítols d'una sola, i encara com a capítols intercanviables. He prescindit gairebé sempre, doncs, en l'obra de Mauriac, de la cronologia, analitzant-la com a un tot, i he escollit aquelles novel·les que crec més significatives per centrar en elles l'estudi. Al cas de Graham Greene, en canvi, hi ha una notable evolució, i les obres es situen en escenaris i temps diversos. Aquí he cregut indispensable un estudi cronològic i també

Aquest és un estudi sobre obres narratives, i he prescindit per tant de la ^{part de la seva estructura} ~~part de la seva estructura~~ ^{metodològica i periodística} ~~metodològica i periodística~~ dels autors, i només és utilitzada quan il·lumina amb vigor alguns aspectes de l'obra novel·lística respectiva. Igualment ~~afinoració en el~~ ^{afinoració en el} ~~estudi~~ ^{estudi}. I tal vegada ~~és~~ ^{és} sobrer de dir que, per l'objecte limitat i específic d'aquest treball, bastants aspectes molt importants d'aquestes obres narratives no hi són estudiats --per altra banda, especialment al cas de Mauriac ^{o de Greene} ~~o de Greene~~ de Greene, hi ha a la seva novel·lística una bibliografia prou extensa i valuosa.

Unes paraules sobre ~~l'interminable~~ ^{l'interminable} l'interminable problema de la investigació i l'objectivitat. ~~El investigador no fa obra~~ ^{El investigador no fa obra}. De la seva concepció de l'home i de la vida el primer valor que recerca una investigació com aquesta ha de ser, ~~precis~~ ^{en l'home} el valor veritat, i exigeix un afany de trobar les possibles veritats que l'autor sigui capaç de descobrir. D'altra manera no és una investigació, perquè investigar és tractar de descobrir. En aquesta tasca hi ha quelcom que pot ser obstacle: les opinions de l'autor. He de dir que, en aquest cas, els obstacles podien ser tres, situats a diferents nivells: la meua admiració per l'obra literària dels autors estudiats, les meves opinions sobre els fets socials, i la meua fe cristiana. Crec que he portat endavant la investigació disposat sincerament a admetre les possibles veritats que em semblés descobrir, fossin les que fossin.

Em resta, per acabar les paraules introductòries, agrair a la "Fundació Jaume Bofill" la "bossa d'investigació" que em va atorgar per realitzar ~~en~~ ^{en} el present treball. Sense la seva ajuda econòmica no hauria pogut escriure aquest llibre.

Setembre 1970-Setembre 1971

Primera part

FRANÇOIS MAURIAC

Dins la muralla de Xina

L'ALBIT GEOGRÀFIC I TEMPORAL

"Tot ha passat com si la ^{porta} vida s'hagués tancat en mi, a vint anys, sobre el que ~~havia~~ ser la matèria de la meua obra". Així escrivia François Mauriac, ja Premi Nobel, a ~~"Les Écrivains romans"~~ ^{"L'Écrivain romain"}. Als vint anys deixava Bordeaux, la ciutat on nasqué el 1885, per preparar a Paris el concurs de l'École des Chartes. Però així com guanyat aquest concurs dimiteix i es dedica a la seva vocació d'escriptor, jove burgès sense preocupacions econòmiques, així també, si el seu lloc habitual de residència serà Paris, tornarà constantment en l'esperit a la vocació de les seves terres natales --on va sovint físicament, com d'infant a passar les vacances al camp.

Poques obres literàries tan arrelades i limitades en un marc geogràfic com les de Mauriac. El 1933, quan porta prop de trenta anys a Paris, escriu a ~~"L'Écrivain romain"~~ ^{"L'Écrivain romain"}, ~~"L'Écrivain romain"~~ ^{"L'Écrivain romain"}, que li cal situar els seus drames i els seus personatges "als llocs on he viscut sempre" --~~en realitat només hi havia viscut ininterrompudament vint anys.~~ ^{en realitat només hi havia viscut ininterrompudament vint anys.}

"Cap drama no pot començar a viure en el meu esperit si no el situo en els llocs on he viscut sempre. Cal que pugui seguir els meus personatges de cambra a cambra. Sovint el seu rostre roman indistint en mi, només en conec la seva silueta, però sento l'olor florit del corredor que travessen, no ignoro res del que senten, del que poden oir a ^{la porta} ~~la porta~~ hora del dia o de la nit, quan surten del vestibul i avancen pel replà de l'escalinata" ("Commencements d'une œuvre"). (2)

Aquesta limitació geogràfica és ~~la que fa que l'obra de Mauriac sigui una obra de medi tancat.~~ ^{la que fa que l'obra de Mauriac sigui una obra de medi tancat.} Ja

(1) El fet que la majoria de les obres esmentades a aquests tres estudis no estiguin traduïdes al català m'inclinava a conservar els títols originals. No ho he fet, però, perquè em semblava que això podria tenir un regust de pedanteria. De tota manera, el lector trobarà, a la bibliografia final, els títols originals i la corresponent traducció. Quant a la traducció dels nombrosos fragments d'obres dels tres autors esmentats, he preferit ~~fer-ne~~ fer-me'n responsable, per unitat de criteri, fins i tot d'aquelles obres de les quals existeix versió catalana.

pot pertànyer a les primeres generacions que van disposar dels fruits del progrés tècnic per escurçar les distàncies: els seus personatges no són viatgers, encara que disposin dels mitjans econòmics per ser-ho. ^{Es mouen amb rapidesa} No travessen les fronteres de l'hexàgon, i dins de França l'escenari gairebé permanent és la Guyenne. Si excepcionalment alguna de les seves novel·les no passa a la regió ^{que la veu a veure} bordellesa, com és el cas de "Les Muses de l'Église" o de "Ce qui est dit", alguns dels personatges en són fills, tenen allà una casa, unes terres o un castell, uns avantpassats que porten a la sang. La ~~majoria~~ gran majoria de les seves novel·les tenen aquell escenari, i sovint els capítols parisenços ^{que la veu a veure} d'elles ofereixen una impressió peculiar: el gran talent descriptiu de Mauriac sembla decaure en ells; els personatges viuen pendants de la terra natal, esperant trens i lletres; fins i tot certs ambients semblen descrits per un jove provincià arribat fa poc a la gran ciutat: els dancings, per exemple, emprant la paraula de l'època. Com si quan Mauriac va anar a París, als vint anys, tot fos acabat.

"Fins als meus vint anys, el meu destí estava contingut en aquesta ciutat ^(Bordeaux) i en els seus camps; no anava mai més enllà. Una muralla de Xina separava per a nosaltres la Guyenne de la resta de l'univers. Els meus germans i jo no viatjàvem gens més que no ho havien fet els nostres avis del temps de les diligències; el tren no ^{anava} per a nosaltres més enllà de les propietats on el meu pare, de jove, anava fàcilment a cavall" ("Commentements d'un vieillard").

Mauriac s'adona de les limitacions que això pot portar a la seva obra literària:

"No és sempre divertit de fer figura, per a l'eternitat, d'un burgès mig de la província francesa; ser a cada instant denunciat pel gust del terrós, sentir-se arreu desorientat, vacil·lar a l'entrada de les literatures inconnegudes com davant impossibles viatges (...) La meua província ha fet de mi una mula amb els ulls

-18-

reventats ^{per el seu gra} el seu gra. Hom pot presentar-me indefinidament un estranger sense que hi hagi esperança que retengui el seu nom. La meva manca de curiositat és una forma de la impotència. La meva província em distreu d'anar a Roma, a Londres: allí, ella em rodejaria d'una atmosfera opaca, ofegadora, a través de la qual em seria impossible de veure res més que caricatures o fantasmes". (Començaments d'un viatge).

Però en una altra ocasió reacciona:

"Me'n doldria? Rimbaud infant en va tenir prou amb un grenier per conèixer el món i il·lustrar la comèdia humana; n'he tingut prou amb aquesta ciutat (~~Bordeaux~~) trista i bella, del seu riu fangós, de les vinyes que la ~~serpen~~ ^{serpen}, de les pinedes, dels sorrals que la tanquen i la fan cremar, per conèixer tot el que ~~em devia~~ ^{em devia} ser revelat. Vagi on vagi ara, més enllà dels oceans i dels deserts, la meva mel tindrà sempre el gust del bruguera calent, quan la crida de la trompeta i l'olor de la resina cremada interrompen els meus deures de vacances. Sigui quin sigui el dolor que pugui arribar-me encara, sé que l'he conegut en la claror mortal de les dies en els quals vaig esdevenir un home, sobre aquesta terra, a quaranta kilòmetres de Bordeaux, prop d'un Calvari. Bastants, que admiraven o odiaven la nostra estrella aixecada, oloraven en nosaltres un bel destí que començava; però nosaltres sabíem, en el més secret de la nostra ànima, que tot era ja acabat; la nostra infantesa a Bordeaux fou una prefiguració". (Començaments d'un viatge)

La seva infantesa a Bordeaux i als camps de la regió. Perquè la ciutat podia ser a vegades imatge de presó, ambient que ofegava la individualitat. El camp gironí, les landes i les vinyes, era l'alliberament:

"Durant la meva primera joventut, a despit de tots els plaers que hi vagi poder gaudir, només habitava Bordeaux corporalment. Al llarg de l'any escolar, el meu espíit no deixava els camps de les nostres vacances i de la nostra joia (...) En els camps gironins, no em vaig interrompre mai de viure, no vaig ser mai desarre-

13
lat. L'home que he esdevingut vivia ja en l'infant sentat en aquesta mateixa curva del camí on m'aturo a escriure aquestes ratlles" ("Començaments d'un vic").

Mauriac té retrets per fer a la seva ciutat, no al camp. És veritat que a les seves novel·les igualment s'agiten les passions, el sofriment i els drames si el ~~escenari~~ ^{escenari} és el vamp o la ciutat, però quan a un dels seus personatges li arriba la ~~conversió~~ ^{conversió} la conversió cristiana és en el camp on això passa: Bob Legave a "Destins", el protagonista de "La vida de Vifardes", Gabriel Gardère a "La vida de Vifardes", Jean de Mirbel a "La vida de Vifardes". Com si aquest fos l'únic escenari possible pel final feliç de la seva lluita.

Hi pot haver aquí una resistència a la civilització urbana, però també és veritat que Mauriac no pinta la vida rural de manera idíl·lica, fantàstica, ni cau en els habituals parants dels ciutadà que canta el retorn a la natura: a les seves obres els propietaris rurals són gasius, els pagesos incultes. Però segurament aquella alliberament que el camp feu, per a Mauriac infant, li porta a escollir-lo com a escenari de l'alliberament dels seus personatges, quan aquest arriba --hi toben aquí, per primera vegada, el tema, capital, de la infantesa.

Però els personatges de Mauriac, que viuen ^{en} ~~en~~ un ~~ter~~ ^{ter} troç de la terra on ell hi acumula les ombres, rarament senten el desig d'evadir-se en l'espai. Uns pocs personatges, joves, senten el la crida d'anar temporalment a Africa --influència de Foucauld i de la lectura de Psichari--: Pierre Gornac a "Destins", Pierre Costadot a "La vida de Vifardes", José Frontenac a "La vida de Vifardes", i aquest desig té algunes vegades motivacions religioses. Alguns altres van a París, sigui per l'atracció de la gran ciutat sobre el jove que vol fer carrera artística, com Yves Frontenac, sigui, ~~en~~ ^{en} la majoria dels casos, perquè fets dramàtics

Mauriac ha parlat moltes vegades de la seva infantesa. Però, al costat de les dificultats de la vida d'un nen sensible i ^{refe} de pare, hi havia moltes sèries d'alegris: la religió, la família, les vacances al camp. Heus ací uns texts de *Comencements d'una vis*: "Ben lluny que la religió hagi entenebrit la meua infantesa,

l'ha enriquida amb una alegria patètica. No és a causa d'ella, sinó malgrat ella que vaig ser un nen trist, car estimava el Crist i ell em consolava. De què em consolava? De res que pugui fer retret a la meua mare que només vivia per a nosaltres. I zens dubte no hauria sabut dir-ho jo mateix. Potser era l'obscur ressentiment d'una diferència --a la vegada d'una feblesa i d'una superioritat, l'una impedit l'altra d'imposar-se". A Mauriac li agradava la soledat i per això l'escola el feia sofrir a vegades: "Mai no he tingut, com en aquests primers anys, el gust de la soledat. La promiscuitat de l'escola, a deu anys, em feia sofrir fins al punt que ne'n recordo d'haver restat tancat a les espantoses latrines, només perquè allà hi estava sol". I ^{com a} ^{un any} en el qual va anar a vegades ^{de passeig amb els} pensionistes al ^{camp}: "experimentava el sentiment d'un home lliure al qual haguessin obligat a prendre lloc en una filera de forçats". I que quan arribava l'hora de sortir de l'escola, ^{l'horari}, era una deslliurança: "Avi encara, quan sonen les 12 i mitja, em passa a vegades que saludo aquesta vinguda del vespre que desnuava les meves bandes i aixecava la pedra de la meua tomba: pujo el carrer de Mirail, el passeig de Victor Hugo (...), el carrer Daffour-Dubergier; una mica abans d'arribar a la Tour Pey-Berland ^{ja} a la catedral, m'aixecava fins a la campaneta de la meua casa, que era la de la meua àvia, i on la meua mare viuda s'havia retirat. A l'escala, una olor de gas i de linòleum m'agradava més que qualsevol perfum; gràcies a gràcies, m'acos-

26/1/1943

132

tava a la meua felicitat, al meu amor, a la meua mare, al llibre interromput, al llarg sopar sota la làmpara, a l'oració recitada en comú, a la son". Hi havia passions en aquest vida: "Per a mi, quina pedra (de Bordeaux) no recorda el drama secret de l'home es debat en l'infant: passions de l-a quel la mēys exigent no era l'amor de Déu i aquest desig foll de puresa i de perfecció

interior --orgull i verginya de ser tan diferent, tan indesxi- frable--, timidesa desesperada de l'adolescent que té el senti- ment del seu valor gairebé infinit, però que descobreix al ma- teix temps que aquest valor, entre els homes, no té curs". Al costat dels terrenys on la inseguretad i el sofriment hi pass bufa- ven, ho havia sòlides raques: l'amor a Crist i el desig de seguir- lo, una família estimada de la qual no podia venir mal, una llar que era pau viva per al nen, i, a la mateixa escola, hi era tam- bé Crist, i uns mestres que mereixien aquest nom i que es pot re- cordar amb admiració, i minúsculs fets escolars dels quals se'n pot parlar després amb amable ironia. I a més, que una família, a- -

els han expulsat de la seva terra, com a Thérèse Desqueyroux. Però tornaren a ella, o mai no deixaran de sentir una melangia que a ella els lliga fonament. Els personatges de Mauriac no volen escapar de la seva presó: aquesta és com un microcosmos, i no cal desplaçar-se per trobar ^{un} un altre i oc res més: a la Guyenne hi és tot. ^{els pensaments} ~~El món és tot.~~ ^{a la Guyenne hi és tot} ~~El món és tot.~~ ^{al.ludits} ~~El món és tot.~~ ^{pràcticament no existeix} ~~El món és tot.~~ ^{la presència d'un estranger} ~~El món és tot.~~ ^{Harry Fanning} ~~El món és tot.~~ ^{a una obra teatral} ~~El món és tot.~~ ^{és una excepció} ~~El món és tot.~~ ^{gairebé es diria que aquella muralla de Xina impideix l'entrada de cap notícia de fora; si hi ha al.lusions són, i es significatiu, a empreses mercantils: els préstecs russos i les accions dels ferrocarrils lombardeus que va subscriure Plailly, les accions del canal de Suez que tenien els Fondardège.}

La Guyenne no és tot. De la mateixa manera a Mauriac li és possible de dir: "Podem alegrar-nos de viure a Paris; Bordeaux sap bé que quan es tracta de descendre en nosaltres mateixos, novel·listes, per trobar-hi els paisatges i els éssers, no són els Champs-Élysées ni els Boulevards que hi trobem, ni els nostres camarades i els nostres amics de les ribes del Sena --sinó les propietats de família, les vinyes monòtones, les landes sense esclat, els més obscurs ravals vistos a través dels vidres bruts de l'omnibus del col·legi--; i els nostres personatges neixen semblants, no a aquesta bella dama a casa de la qual sopava aquí, ni a aquest mestre del qual escolto les paraules --sinó semblants als meus avis camperols, als meus cosins de la landa, a tota aquesta fauna provincial que un dia espiava, infant desne-rit". (Comencements d'une vie) ^{un petit augment de vida}

De la seva primera novel·la, "Le grand chagrin" (1913), a la darrera, "Un adolescent" (1965), l'escenari dominant és el mateix. Mauriac va poder imaginar que la seva ciutat l'apostrofava: "No! no siguis injust (...) Jo, la teva ciutat, ho

he vessat tot en el teu bressol. Portes arreu la matèria dels
teus llibres. Gràcies a mi, somrius quan et pregunten: "Teniu
el tema d'una nova novel·la?" Tu només en tens un que ^{és} jo ma-
teixa i t'hi mateix confosos, i que és inesgotable: els teus lli-
bres se'n desprenen, com els sols d'una nebulosa" (Començaments
d'una vida).^W

Tot passa doncs dins un límit d'espai, dins ~~una~~ ciutat i
~~l'espai~~ admirablement descrit; tot passa també dins ~~un~~
límit de temps?

Les dates són rares a l'obra de Mauriac. Algunes al·lusions
a dates històriques franceses d'entre el darrer terç del segle
XIX, generalment anteriors a l'acció de les novel·les. Poca/cosa
més: unes quantes dates esparces al llarg de ^{de l'obra} "La Nocturne Vipère";
les dates 1917 i 1918 a les quals s'havia tractat de portar a
Guillaume ^(el personatge) a un pensionat; la data --21 setembre
1921-- en la qual comença l'acció de ^{l'obra} "L'Aligat"; Fins i tot
les lletres escamotenegen l'any concret, amb un procediment novel·lís-
tic d'un altre temps. Per exemple, la data d'una de les lletres
que clouen ^{la novel·la} "La Nocturne Vipère": 10 desembre 193... (però gran
part d'aquesta novel·la són records de temps anteriors). Només
un aconeteixement històric prou conegut perquè calgui donar-ne la
data és freqüent a les obres de Mauriac: la guerra europea, causa
de víctimes, vista sense simpatia, sense cap esclat nacionalista
ni tan sols patriòtic --per les novel·les de Mauriac, gairebé no
sabríem bé quines eren les nacions que lluitaven--, "desgràcia
desmesurada":

"La movilització del 2 d'agost de 1914 ens despertà del nos-
tre somni. Aquest tro va intervenir milers de drames particulars
com el nostre. Totes les nostres mines destruides, vam sortir del
fons de les nostres passions obscures, estúpides, els ulls enlluer-
nats per aquesta desgràcia desmesurada, sense proporció amb la que

(*La Jauria*).

ens infligien a nosaltres mateixos" (*Començaments d'una Vida*).

Però la guerra del 14 --Maurice va ser movilitzat com a auxiliar sanitari i va participar com a tal a l'expedició als Dardànels-- és una data de referència per situar l'acció de les novel·les: abans o després i, sovint, abans i després. Però manquen generalment altres indicacions precises: no sabem si una acció determinada passa a 1893 o a 1905, a 1920 o a 1926. Amb tot, es pot dir que les seves novel·les succeeixen gairebé sempre dins el lapse 1895-1925. Hem dit ja, però, que el temps està corregut a vegades: algunes indicacions sobre un canvi de costums, o sobre mitjans de transport, o sobre un fet econòmic, semblen sit ar-hor, per exemple, als anys vint: l'ambient general, però, ens suggereix una època una mica anterior, com si el novel·lista, per necessitats de l'acció, la situés en un temps més avançat que el que és veritablement real: el que fou el de la seva infantesa, adolescència i primera joventut.

Fins i tot a l'ara la desena de novel·les /escrites després de 1933 l'acció ~~maxima~~ continua situant-se en un passat cada vegada més llunyà, i el títol de la darrera ho diu ben bé: "Un adolescent d'un altre temps". Maurice ha escrit: "tota obra (pròpia) deguda a una suggestió del present aborta, si ella no desperta una correspondència amb el meu Bordeaux íntim" (*Començaments d'una Vida*). El Bordeaux d'uns anys determinats: mai més lluny en el temps --no té cap novel·la de les anomenades històriques--, ni més endavant. Així, generalitzant el seu cas, encara que no sense raó, diu: "L'artista, a la seva infantesa, provisió de ~~siluetes~~ ^(de siluetes), de paraules; una imatge ~~de~~ ^{de} ~~la~~ ^{la} ~~cosa~~ ^{cosa}, unes paraules, una anècdota... I fins i tot, sense que en sigui impressionat, això existeix en ell en comptes d'anorrear-se com en els altres homes; això, sense que en sàpiga res, fermenta, viu d'una vida anagada i sorgirà ~~al~~ al moment

分

10 1

١٥٤٢
١٥٤٣

1000

✓ The ...
... ..

les simpaties de l'autor anaven, com les de Yves Frontenac i les de l'oncle Xavier, cap a Dreyfus. També un parell de fragments de "~~La Liberté de l'Église~~" ^{de la Liberté de l'Église}, com aquests, on el protagonista s'adroça a la seva dona:

"El sopar havia estat tormentós, a causa de Dreyfus. Marinette, que representava amb mi el partit de la revisió, em superava ara en l'art de desallotjar l'abbé Arduin, d'obligar-lo a prendre partit. ^{Com} ~~Com~~ tu havies parlat amb exaltació d'un article de Drumont, Marinette, amb la seva veu d'infant de catecisme, va preguntar:

"--Senyor abbé, ^{és?} ~~està~~ permès d'odiar els jueus?

"Aquella nit, per a la nostra més gran alegria, no va recórrer a desfofies vagues. Va parlar de la grandesa del poble escollit, del seu paper august de testimoni, de la seva conversió ~~amara~~, ^{car} predita, anunciadora de la fi dels temps. I ~~com~~ ^{car} Hubert havia protestat que calia odiar els botxins de Nostre Senyor, l'abbé va respondre que cadascun de nosaltres tenia el dret d'odiar un sol botxí de Crist: "Nosaltres mateixos, ningú més..."

"Reconcentrada, tu vas dir que amb aquestes belles teories no restaria més que lliurar França a l'estranger. Felicitment per a l'abbé, vas desviar cap a Joana d'Arc, que us reconcilià". (~~"La Liberté de l'Église"~~).

Un altre aconteixement important d'aquella època ^{en} ~~es~~ al·ludit algunes ~~vegades~~ vegades: el ministeri Combes, la política anticlerical, la llei de les congregacions, la ruptura entre França i la Santa Seu (1904). A "~~Les Amis de la Liberté~~" ^{de la Liberté de l'Église}, l'observació descriptiva ~~de l'anticlericalisme~~ anticlerical de Gabriel Gaudère: "El ministeri Combes portava a l'Església de França cops ben terribles". Més significatiu és el diàleg entre el tutor --noble pontifici-- de Jean de Marbel amb el capellà inconformista Calou, a la rectoria del qual porta Jean perquè el capellà el faci estudiar i el vigi-

El, creient que es tracta d'un capellà tradicional i autoritari. El tutor acusa el noi:

"--Creieu que per l'aigua ha gosat sostindre ~~el~~^{la} religió, el nostre capellà, ^{Falgaire} que si el ministre Combes anava de bona fe, si creia fer bé expulsant les congregacions, no solament no n'era culpable sinó que adquiria mèrit davant Déu?...

¹¹ --Va sostenere això?, preguntà al capellà, interessat.

" --Sí... Eh? Què en penseu? I ara no l'ha pogut fer que deixés de mantenir-ho: ni les raons ^{de} Taluzac, ni la indignació de les senyores, ni la patlissa que jo li he donat finalment.

"-9, veritabament, has sostingut això?, va repetir el capellà"
("La Theodischna", ("La Teodischna")

Molts pocs altres noms famosos de l'història francesa d'aquells anys són evocats. A la tertúlia de la farmacèutica (Hippocrate), es llegeixen i comenten els articles de Jaurès, el famós polític socialista, els d'Hervé (aleshores socialista, anys més tard feixista). El mestre socialista Robert Bordas (Hippocrate) invoca amb admiració Jaurès, el retrat del qual figura a la cambra principal de la casa del mestre, també Léon Blum... A la primera novel·la de Mauriac, *"Le malinchange de Chénod"* (després desautoritzada, com les altres primeres obres, pel seu autor), hi ha un personatge que recorda per alguns trets Marc Sangnier, el fundador del Sillon, pintura que no va plaure als sillonistes. L'any 1905, quan el Sillon havia arribat al punt més alt, amb dos mil cercles d'estudi socials a França, Mauriac havia participat al Sillon de Bordeaux, simpatitzant amb el catolicisme social de Sangnier, i amb el seu intent de demostrar que es podia ser fidel cristià i demòcrata convençut. Però, per diversos motius, Mauriac se'n va apartar, encara que sempre més va guardar simpatia per aquesta empresa --com és sabut, el Sillon es va dissoldre el 1910, a causa d'una *condemna vaticana de qualsevol associació que es dedicava a la reforma social*. Dreyfus, Combes, el socialista Jaurès, el sillonista Sangnier,

al·ludits alguna rara vegada... Gairebé res més, ^{Tota} els grans a-
conteixaments nacionals i internacionals --polítics, socials, eco-
nòmics, ~~col·lectius~~ ^{socials} d'aquella època no arriben a
aquest món de les novel·les de Mauriac.

Però una novel·la no té ha de ser necessàriament una crònica
detallada i puntual dels grans aconteixements històrics. Per altra
banda, la novel·lística de Mauriac tradueix un món en el qual a-
quest ressò hi era oculta foble; la província tal com va quedar
gravada a l'infant i a l'adolescent. I l'infant Mauriac, orfe de
pare, ~~des de la seva infància~~, va veure dominada la seva educació per
la presència de la mare: "la jove vídua amb els seus cinc fills
havia buscat un refugi a casa de la seva mare, al carrer Duffourg-
Dubergier. Hi ocupaven el tercer pis. La vida es concentrava en la
cambra materna, empaperada de gris, al voltant d'una làmpara xine-
sa" ("Començaments d'una vida"). Una dona, en un ambient burgès i
provincial d'aquell temps, no era pas el millor mitjà de transmissió
de l'actualitat històrica.

El que faria de l'obra novel·lística de Mauriac una obra a-his-
tòrica i a-sociològica seria que l'examen de la consciència dels
individus fos un examen de consciència individualista, propi de la
concepció individualista del món, típica del liberalisme burgès.
Es a dir, ~~on~~ els personatges tinguessin plena autonomia, es moves-
sin al buit, al marge de la societat i no influint per ella.

Com són tractats aquests temes en la novel·lística de Mauriac?

Es evident que aquest món tancat per una mena de "muralla de Xina"
^{en cert sentit,} és típicament burgès i revela ^{un univers} en l'autor unes determinades influèn-
cies socials. El món burgès, i molt més encara el d'aquells anys, es
creu l'únic món que existeix: les seves terres, els seus problemes,
els seus interessos, els seus costums. Però això no ho és tot. Perquè

L'observació d'Agnès d'Ors, justa, de preguntar-se de què viuen els personatges de bastantes novel·les, nos és pas aplicable a les de Mauriac. L'autor en té prou compte d'assenyalar-ho.

El diner és una presència dominadora, gairebé constant, en aquestes novel·les. Serà la veritable fita dels personatges o un monstre que ho ^{ofega} tot. ^{Sempre, però,} hi ha el diner. Diguin, com el protagonista de "Château de la Vierge": "Estimo el diner, ho confesso, em tranquil·litza", o diguin, com Pierre Costadot ("Le Châtaignier"): "Odio el diner perquè n'empresona". ~~El diner és el que els personatges de Mauriac tenen de més odiat i el que els personatges de Mauriac tenen de més estimat.~~

Amb poques excepcions, els personatges de Mauriac pertanyen a les classes socials per les quals el diner, segons les altres classes, no és problema: propietaris rurals, burgesia industrial i mercantil, rendistes, professionals liberals destacats, alguns aristòcrates. Ara bé, resulta que aquesta relació dels personatges amb el diner és constantment conflictiva, és problema. Fins i tot és el problema. No estan còmodament instal·lats en el món del diner. Els obsessiona --els incendis que poden arruinar les pinedes, les fluctuacions dels preus de la resina, les herències que no se sap a qui aniran, les crisis i les ruïnes, l'increment de les fortunes, els enllaços matrimonials per raons econòmiques...-- El diner, dins aquestes classes socials tal com les pinta Mauriac, es presenta com una font ^{constant} de preocupacions, de sofriment. Rarament, però, arriben els personatges d'aquestes obres a veure si aquest és, comparat amb el dels altres, veritable sofriment. Ho veu per un instant Thérèse Desqueyroux:

"Dava. Ella, sobria sobre el carrer una tenda on venen carn de canell. Una dona sense dot, encinta, els peus nusos dins ^{la sabata} ~~els sabats~~, vigilava amb ull agut el carnisser que pesava un trocet de carn moradencs. El dròsse deturaria el proper taxi que passés: donaria al xòfer l'adreça d'un bon restaurant. No hi ha, pensava, veritable sofriment en els éssers que estan protegits. Ella havia estat sempre protegida.

"A la Coupole!", diu ella instal·lant-se en el cotxe. Creia estar arruinada; però els seus ingressos actuals haurien semblat fabulosos a aquesta dona que s'emporta ara en un paper gràc aquest trocet de carn moradenc. No és sofrir poder rumiar el ^{sofriment} ^{insistentment} fora de tota ^{la} ^{la} luxa. El luxe està enganxat a nosaltres. Fins i tot el nostre dolor és un luxe. Poder tan-
car-se en una cambra i plorar... Aquest diner que ^{hem} ^{hem} trobat a la punta dels dits, al moment necessari... Així pensava Thérèse i no obstant deia al ~~cambrer~~ ^{cambrer}:

"--Tenen un bon zanpany nata an'ny loashesores si... frappé..."
(LITTE. FRANCOISE DE 1874). ("La. Sp. de C. mit"):

Però això és completament excepcional. Hi ha un sofriment, e
el causat pel dinar, i devora els personatges, ignorants dels
sofriments de l'altra gent. I no en poden sortir. Ho diu Pierre
Costador:

"No hi ha sortida. ^hSe pensat en tot això: ~~hem~~ no ^hescapava al diner. Vivim ^{en} un món ~~en~~ el qual el diner és la substància. La mamà té raó: revelar-se contra ell és aixecar-se contra el món mateix, contra la vida... " (^{"50. Camins del mar"} ~~"Les Camins del mar"~~).

Léoncie Costadot, que acaba d'acomplir una acció innoble amb una amiga arruinada, pensa: "el diner és l'amo, ens imposa la seva llei (...) es tractà d'una petita fortuna com la nostra o d'aquelles que donen vertigen. No podia deixar de fer allò impossible per salvar aquests quatre-cents mil francs. És remou el cel i la terra per quatre-cents mil francs. 'Què

"— Certament, tinc confiança en la signatura dels Fondaudège, però...

"Per la primera vegada, en barrejava en una conversa de negocis. La Sra. Fondaudège va obtenir l'ajornament que demanava. He pensat ben sovint, que l'instint pagès de la meua mare no l'havia enganyada: la teua família m'ha costat massa cara i si em deixava devorar el teu fill, la teua filla, el teu gendre aviat haurien reduït al no-res la meua fortuna, d'abimar-la en els seus negocis. Els seus negocis! Un despatx a la planta baixa, un telèfon, una dactilògrafa... Borrera aquest decorat, el diner desapareix per paquets de cent mil ^(de Robert i de Robert) ~~(de Robert i de Robert)~~.

Sembla que el propi autor faci un cop d'ull de simpatia i complicitat amb aquesta manera de pensar, fins i tot amb el que creu Léonce Côtado quan pensa casar el seu fill Robert: "I per què no al camp? A les landes? Allà està el pervindre, els pins paguen de valor. Allò que és sòlid és millor que allò que és brillant". ^(Les Chénies de la mer) ~~(Les Chénies de la mer)~~ És possible que això correspongui a l'ascendència de Bourriac, "més pagosa que bordelesa". Els seus avantpassats de Bordeaux havien estat industrials o comerciants, però comptaven més els altres: "els altres cultivaven les seves terres a Langon, allà on el Garona només és encara un riu moderat que pressent a penes, a les hores de la marea gran, la mar vasta; d'altres, encara, es nodrien de caçera i de carn conservada en llar en les seves parceries al fons de les landes". Més camperols que bordelesos, eren estrangers a aquesta raça de negociants, d'armadors, els nobles hotels i les il·lustres bodegues dels quals són l'orgull del Pavé des Chartrons: --raça plena de supèrbia, de la qual es ven triomfar els fills a les pistes del Club Primrose o es disputen la copa a les regates d'Arcachon" (Començaments d'una vida). ^(Començaments d'una vida) ~~(Començaments d'una vida)~~.

Hi ha, en tot això, un reflexe de la vida francesa de l'època. Des de 1879 el poder polític portany a la petita burgesia

6

--encara que la gran burgesia tingui la influència econòmica. Des de finals de segle fins a la guerra europea, la vida política francesa és dominada pel partit republicà, hereu dels principis de 1789, contrari a l'Església, l'exèrcit, l'aristocràcia, el poder financer. L'anticapitalisme de radicals i republicans és un anticapitalisme de classes mitges, respectuós amb la propietat privada.

Els dos corrents que es troben entre els propietaris rurals de les novel·les de Mauriac: els republicans i radicals i els conservadors i creients, els antidreyfusars i els dreyfusarts, els anticlericals i els devots, que sovint pertanyen a la mateixa família --és el cas de la família del propi Mauriac-- es troben units davant la propietat de la terra: "Aquestes persones ^(...) ~~que~~, de dreta o d'esquerra, no deixaven d'estar menys d'acord sobre aquest principi essencial: la propietat és l'únic bé d'aquest món, i res no val la pena de viure que posseir la terra" ("Thérèse Desqueyroux"). A "Destins", Jean Gornac, incrèdul, republicà, que lluità a la seva joventut amb èxit electoral contra un marquès, i la seva jove, Elisabeth, devota, no es troben però allunyats: "una altra religió els unia: els pins, la vinya, la terra, en fi. Combregaven en aquest mateix amor. Si ~~h~~els hagués obert el cor, ^(...) ~~h~~hi hauria trobat inscrits els noms de totes les granjes, de totes les parcel·les, la possessió de les quals els alegrava, els fortificava als dies de contratemps i de dol".

Potser perquè sovint, sigui quines siguin les seves idees, no solament són les mateixes les seves riqueses actuals sinó que és el mateix l'origen de les seves fortunes: ~~les~~ ^{els} milers de famílies de Saint-Clair han sortit d'aquest barri perdut. Cap a la mitat del segle darrer, quan la resina i la fusta començaren a afegir-se als ^{seus} magres ingressos que treien dels seus ramats, els avis dels qui ^{hi}viuen avui es van establir a Saint-Clair". ("Thérèse Desqueyroux")

convivència
sostenen només als moments de 'exasperació, els comentaris desfavorables es fan d'esquena: cal transigir, servidors del mateix amo. Però tots ho saben, i això emmetzina les seves vides. Poques vegades el bloc d'interessos és gairebé perfecte, com al cas de Jean Gornac i la seva jove Elisabeth: aleshores la convivència entre éssers per altra banda ben diferents no té problema. La majoria dels cops la convivència sota l'amo diner és inestable, amenaçada, engendra enveges i odís, llargues ferides que no es tanquen. I quan els interessos entren en conflicte es poden produir accions sòrdides i terribles. A l'enterrament de Blanche Frontenac, *en l'enterrament de Blanche Frontenac* *en l'enterrament de Blanche Frontenac* Dussol comenta amb admiració un *racisme* ~~racisme~~ de la vida de la difunta:

"--Digues, Causade, ~~tu~~ recordes d'ella, quan l'afer Métairie? Métairie, sí, el notari que s'havia escapat? Ella hi era per seixanta mil francos. A mitjanit, em va a buscar i em suplica d'acompanyar-la a casa de la Sra. Métairie. Blanche li fa firmar un reconeixement de deutes... No era pas divertit. Calia coratje... En va tenir per deu anys de procés; però al final va ser pagada íntegrament i abans que tots els altres acreedors. Es formós, això". (S'acaba Frontenac).

Una altra escena semblant, però molt més greu, es troba a ^{capítol} ~~des~~ ^{camí del} "Les Chemins de la Vie". Oscar Revolou, advocat i financer, s'ha arruïnat; la seva amant es burla d'ell; potser es suicidarà aquella nit. La seva dona no en sap res, però ~~la seva~~ ^{una} amiga Léoncie Costadot, sí, i havia donat a Revolou quatre-cents mil francs per invertir-los. El seu fill Robert i la noia Revolou són promesos. Res no importa: a la nit fa una gestió semblant a la de Blanche ~~xxxxxx~~ Frontenac; aconseguida la signatura diu a la seva amiga que convindria que anés a veure al camp a Oscar Revolou: aquest es suïcida abans que la seva dona arribi. Tot aquest tipus de personatges de l'obra de Mauriac podria dir com Thérèse Desqueyroux, però potser sense doldre-se'n com ella: "En el fons, era

Cal veure'n alguns exemples.

Quan Alain Forcas (~~de la família de la~~) va a París per comunicar a la seva germana Tota la mort del seu pare, la primera pregunta que fa aquesta és:

"--I el; diners?"

"Tota es va avergonyir d'haver fet aquesta pregunta abans que qualsevol altra. Però Alain va tractar de no semblar-ne torbat: la carta cremada a mitges que el seu pare tenia encara entre les mans, quan el van aixecar, donava totes les indicacions necessàries: la fortuna estava salvada..."

També a ~~la família de la~~, quan Irène de Blénange es suïcida, el seu marit pensa: "Ella havia fet un testament; va arrufar les celles: no, no; no pensar en això. Evitava d'ofegar aquesta terrible joia".

Quan Xavier Dartiguelongue (~~de la família de la~~), en lloc d'ingressar al seminari va a casa dels Mirbel perquè creu que aquests el necessiten, reb una carta de la seva mare. L'últimatum dels pares és aquest: o bé torna tot seguit a casa o bé "no hauràs d'esperar d'ell (del pare) la més petita ajuda pecuniària... No podràs comptar amb res, excepte els pítols que has heretat del teu oncle Cordès: cent-cinquanta mil francs... això no et portarà lluny".

El doctor Raymond Courrèges (~~de la família de la~~) sembla malalt. A la mateixa casa, a la nit, el seu gendre diu a la filla del doctor: "El tinent, agenollat, el cap enfonsat en el llit, es va topar de sobte i va preguntar a la seva dona:

"--La propietat forma part dels béns ganancials? (...) Seria interessant de saber-ho, perquè en el cas ~~en el cas~~ el teu pobre pare... tindrien dret a la mitat".

Hous aqí com el protagonista de ~~El~~ ~~de la~~ ~~família de la~~ creu que és per a la seva dona --i ja no és del tot just amb ella, aquestes amargues reflexions convenen bastant als sentiments de la resta de la seva família:

"Des de fa trenta anys, només sóc als teus ulls un aparell distribuïdor de bitllets de mil francs, un aparell que funciona malament i que cal sacsejar sempre, fins el dia en el qual ~~hem~~^{ho} podrà finalment obrir-lo, escentrar-lo, treure a mans lliures el tresor que conté".

A ~~la~~^{l'última} ~~nocturnitat~~^{de la seva vida}, els fills pensen ~~a~~^{en} fer declarar boig el seu pare, perquè temen que els desheredi. Al capdevall, quan els hi dona tota la seva ~~immensa~~^m fortuna i només reserva una petita suma, ~~per al seu fill natural, al~~^{qui} havia estat a punt de deixar-ho tot, la reacció de Genoviève, una de les filles, és:

"Va fer un ràpid càlcul i va dir:

--Divuit mil francs a l'any... No creus que és molt?"

Elisabeth Gornac ("Destins") sap que sinó hagués marxat de casa per vigilar la verema, el seu marit, Prudent, no hauria mort: n'experimenta una amarga pena, però cap remordiment: salvar el vi era més important. "Elisabeth no ha dubtat mai que si no hagués deixat el seu marit, durant aquest octubre fatal en el qual va haver d'anar a vigilar la verema a Viridis, ^{coll} no hauria mort. No bevia amb excés quan ella era prop seu; però sol, s'emborratxava cada dia. Cap dubte que, ~~se~~^{serà}, no hauria caigut amb tan poca traça de la tartana; hauria evitat aquesta fractura de crani. Elisabeth hi pensava sovint amb una pena amarga, però sense el més petit remordiment: ella sabia el que ~~hauria~~^{havia} ~~fet~~^{havia} fet. Una crisi de reumatisme immobilitzava el vell Gornac, al pitjor moment d'una vaga de veremadors. La collita, aquell any, era magnífica; no hi havia prou bótes; impossible de deixar podrir el raïm; el vi blanc podia esperar, però pel que feia al negre, hauria estat un desastre. Vinguda al primer avís del seu sogre, Elisabeth ho havia salvat tot. No havia tingut ni temps de contestar les cartes de Prudent. El pobre home no havia comprès ~~l'importància~~ mai ^{la} seriositat d'una situació. Una collita com no se'n veu pas tots els deu anys ~~esta~~^{està} trobava en perill, i ell no hi donava cap importància".

← Torna a la pàgina 28 *

32

trist de dir, però tot venia a parar --com gairebé sempre a la vida, ai!-- a una qüestió d'intel·lecte".

"Les propietats, les riqueses, les fonts del diner reclouen a aquests personatges, els marca^{en}, els impulsa^{en}, els mou^{en}. Els esclavita^{en}. Els degrada^{en}. Serien uns altres si aquelles realitats no existissin o fossin diferents del que són per a ells. No són massives obres novel·lístiques on això est^{és} tan clar com a la de Mauriac.

Dins d'una petita àrea geogràfica, en una època concreta, ^{impulsos de les classes socials i dels individus} tots aquests personatges de Mauriac són víctimes ^{del món econòmic} eco^mo-^mic ^{en el qual viuen} són producte del món econòmic en el qual viuen, les seves víctimes malgrat que persegueixin ^{amb una} el seu botxí. Producte i víctimes també en els seus impulsos i sentiments més naturals i íntims. Cal veure aquí la relació amorosa entre home i dona, un altre dels grans temes de François Mauriac.

tan clara la influència i tan clar que aquesta influència és considerada per l'autor com a negativa. Perquè l'escriptor ^{de} infantec Felice no retrata pas un món feliç. Dins la maralla de vida social, i en bona part prouament per la seva existència, les ombres s'hi ^{superiors} als llums. És com un món segurament envajat des de fora, però Mauriac en dona una determinada visió des de dins, i la visió és ben diferent.

~~Revisió~~
DINER, MATRIMONI I AMOR

"Jean somriu, fa una ganyota; el llavi li tremola, i diu: ^{hi} faré horror. El pare no pensa a protestar; ~~però~~ ^{en} ell no va ~~óser~~ ser mai estimat, no s'imagina que el seu fill pugui conèixer aquesta felicitat" ("El matrimoni"). (*"El bon i el mal"*).

El pare Péloueyre no ha estat mai estimat. Així també bastants d'altres personatges d'aquestes novel·les. Mai estimats o mal estimats--^{"El bon i el mal"} és el títol significatiu d'una obra teatral de Mauriac--. Aquí hi ha una de les arrels dels drames i de les tragèdies de moltes d'aquestes vides. Voldrien ser estimats, com el sensible Jean Péloueyre, tímid, petit, poc atractiu, que pensa que "suscitarà la burla de les dones". D'altres --homes i dones-- tenen millors condicions per fer néixer l'amor. Però com naixerà si el matrimoni ^{com a institució} està presidit pel diner? Noémi, la noia escollida per casar-se amb Jean Péloueyre, voldria refusar, fins i tot inventa que té horror al matrimoni i que desitja entrar al Carmel. Però com refusar? Ella mateixa s'ho diu:

"Però n'hi hauria hagut prou, per convèncer-la, de repetir l'axioma: No es refusa el fill Péloueyre! No es refusa el fill Péloueyre; no es refusen les parcel·les, les granjes, els ramats de bous, els coberts de plata, la roba de deu generacions ben apilada en els armaris profunds, alts i perfumats --les aliances amb el que hi ha de millor a les llandes. No es refusa el fill Péloueyre." (El matrimoni). (*"El bon i el mal"*).

Les famílies no busquen l'amor dels fills respectius en el matrimoni que els unirà. La família que formaran no els assegurarà l'amor, sinó una altra cosa: "A tots aquests desapareguts la família havia assegurat, a més d'un creixement de fortuna, la continuïtat de la possessió. Havien oposat a la mort inevitable

la família eterna. Gairebé sempre amb un fill n'hi havia prou, un de sol, perquè es perpetués el fil prim de la vida carretejant fins a la fi del món el patrimoni sempre augmentat de dots i d'herències". ("Conditrix"). I, encara sobre el tema dels fills: "No obstant val més tenir un sol fill que tres o quatre, es donen l'un a l'altre Maria x el Sr. Gornac. Es tan bell, quan diversos herències s'acumulen sobre un sol cap! N'hi ha prou amb un fill únic, sempre que continuï vivint a la propietat" ("Destins")

A "Thérèse Desquoyroux" hi ha un anàlisi molt subtil de les motivacions d'aquests enllaços matrimonials. No tot és el diner, però... Els Desquoyroux són conservadors i creients, els Larroque republicans i inercials, més els interessos coincideixen. Ho pensa tothom: "Tothom els casava perquè les seves propietats semblaven fotes per confondre's i el prudent noi (Bernard Desquoyroux) estava, en aquest punt, d'acord amb tothom". La mare de Bernard remarca les diferències amb Thérèse Larroque, i les dificultats, però "cal passar per sobre d'alguna cosa": "El seu pare pensa malament, ja ho sabem; però només li ha donat bons exemples: és un sant laic. I té molta influència. Hom necessita de tot al món. En fi, cal passar sobre alguna cosa. I després, ho creureu si ho voldreu: ella és més rica que nosaltres. És increïble, però és així. I en adoració davant Bernard, la qual cosa no espantalla res". ("Thérèse Desquoyroux").

Temps després Thérèse torna a casa, ^(abrupta) ~~l'acusa~~ de l'acusació d'haver intentat enmetzinar Bernard --com així ho ^{volar} va fer--. I pensa per què s'hi va casar. "M'he casat amb ell perquè (...). A dir veritat, per què enrogir d'això? Les dos mil hectàrees de Bernard no l'havien pas deixada indiferent. Ella havia tingut sempre la propietat a la sang". Quan, després dels llargs àpats (...), Thérèse s'havia quedat sovint entre els homes, retinguda pels seus comentaris sobre els parcs, les vigues de mina, la

34

resina, la terobinta. Les evaluacions de propietats l'apassionaven. Cap dubte que aquest domini sobre una gran extensió l'hagi seduïda. "Ell també, per altra banda, estava enamorat dels meus pins..." (*Thérèse Desquayroux*).

Les motivacions són més complexes --hi ha també ~~el des~~ un pànic, un desig de trobar un refugi-- perquè un dels aspectes on l'art de Mauriac excel·leix és en el gruix i els contrastos dels personatges, en l'aprofundiment de la seva complexitat --les caricatures només es troben, com a tota bona obra novel·listica, en personatges episòdics--. Però entre les motivacions de Thérèse hi ha aquella, fonamental: ja casada, amb la seva amarga experiència del viatge de noces, Thérèse encara raona així parlant amb Bernard del possible casament d'Anne, la seva cunyada: "Thérèse aprovava Bernard quan repetia que si Anne fallava el matrimoni Déguilhem seria un desastre. Els Déguilhem no són del seu món: l'avi era pastor. Sí, però tenen els millors pins del país, i Anne, al cap i a la fi, no és tan tica: no es pot esperar del cantó del seu pare més que les vinyes de la terra d'al·livi --inundades un any de cada dos. Calia que a cap preu Anne fallés el matrimoni Déguilhem". (*Thérèse Desquayroux*). I Bernard, que quan Thérèse queda encinta "contemplava amb respecte la dona que portava al seu ventre l'amo únic de pins sense nombre", quan Thérèse l'ha intentat ~~enverinar~~ ^{assassinar}, creu per un moment que ho ha fet per quedar-se ella sola propietària dels ~~seus~~ ^{seus} pins.

A "*Le Noeud de Vierge*", el matrimoni entre el protagonista i Isa està enmarcat pel diner. Els Fondaudège havien tolerat el matrimoni per raó de fortuna. Ells, tan orgullosos, no tenien escrúpols en això: "El vell al qual el teu pare l'ha lliurada, el baró Philipot, en va fer horror", diu el protagonista parlant del matrimoni de la seva cunyada Laminette, casada amb un aristòcrata vell, però molt ric. El protagonista només sembla tolerable

als Fondaudège per la seva fortuna, i la mare del noi la defensa: no és un matrimoni el que es decideix, entre una i altra família, sinó un negoci:

"Ella (la mare) discutia cada article del contracte com ho hauria fet per una venda o un arrendament. Jo feia veure que m'indignava de les seves exigències i la desaprovava, --secretament feliç de saber els meus interessos en bones mans (...). La meua mare va exigir el règim dotal més rigorós, com si jo hagués estat una noia resolta a casar-se amb un disbauxat (...). La mare no volia sentir parlar d'una renda; exigia que el teu dot fos lliurat en espècies (...). Nosaltres, els "tòrtors", afectàvem de desinteressar-nos del dot. Imagino que tu tenies confiança en el geni del teu pare com jo en el de la meua mare. I al cap i a la fi, potser no sabíem, ni l'un ni l'altre, fins a quin punt estimàvem el diner". (*Les Femmes d'Alger* "Vèspère").

Un altre cop, no tot és això, però és el diner --el menyspreu dels Fondaudège pel gendre ve, en realitat, del curiós sentiment social que els llunyans avantpassats del noi no havien fet encara diners i no eren, per tant, de bona família-- e² que esborlarà un matrimoni en hi havia per ambdues parts possibilitats d'amor.

Però a d'al^{tres} ja ni al començament n'hi havia. Com als desayroux, com als Villeron (*Les Femmes d'Alger* "Le Matin"): "Era l'any en el qual ella (Lucile) va haver de sofrir l'assalt dels seus pares, dels seus germans grans perquè es casés amb Marc de Villeron, el principal accionista. El pervindre de la filatura depenia d'aquesta unió". Com al matrimoni d'Adila (*Les Femmes d'Alger* "Le Matin") que diu als seus promés Gabriel Gradère, ^{car} perquè sap perquè es vol casar amb ella: "--La teua felicitat? És la meua fortuna... Les meves propietats...". A *Les Femmes d'Alger* "Le Matin" el matrimoni de Symphorien Desbats i de Mathilde és un altre matrimoni on els interessos compten fonamentalment, i a casa de Symphorien, parlant

25

Week in
Dance

ella è avuta, la meva sogr
 (190) ... (190) ...
 (190) ... (190) ...

[illegible]

"I'havia lliurada al meu fill; havia fet l'impossible perquè ella es casés amb ell. Ni una vegada m'ha interrogat; ni una vegada vaig posar en dubte que fos digne d'ella. I malgrat tot jo sabia... sabia... Què sabia? Què és el que una mare sap del seu fill? (...) Com si tot fos permès quan es tracta del nostre fill! Desitjava que es casés costés el que costés. Aquesta estrangera que li lliurava, jugava la seva felicitat temporal sense dubte, potser la seva eternitat. Aquest pensament no em va venir. Ella era extremadament rija i jo me n'alegrava,

no tenint altra preocupació que d'assegurar-me dels orígens d'aquesta fortuna (car jo, romania escrupolosa, i us havia demanat, un dia, si no calia t'ner que els inventors de la Kina Verley no haguéssin extès molt l'alcoholisme) (...) Però el meu fill fos feliç segons el món, vaig ser feroç (...) L'he veït lluitar una noia innocent. L'he precipitada amb les naves pròpies maps a la desesperació". ("C'èst pas ça qui compte")

A "Le Tour du monde" Robert Costadot i Rose Revolça són promesos, però la ruïna del pare Revolça converteix a Rose en una dependenta i llibèria: aleshores Robert, ajudat per la seva mare, trenca el prometatge: el matrimoni ja no té interès. Unit.

A "Le Tour du monde", Pauline es va casar amb Galeàs de Cornès impulsada sobre tot pel prestigi social: esdevindrà la baronesa de Cornès. Els fracàs del matrimoni es trágic per a tots dos i per al seu fill.

No es d'estranyar, doncs, que siguin freqüents les aventures --sovint tristes i perdides-- extracnjugals. El protagonista de "Le Tour du monde", Oscar Revolça (Chemin de la mort), Marthe Pien (Le Tour du monde); Raymond Courrèges (Le Tour du monde); Tota Revolça (Le Tour du monde), la mare de Mathilde ("Genitrix")... Ben sovint són conseqüència dels fracassos matrimonials als quals no són aliens les qüestions de diner. A vegades aquests fracassos porten pel camí del suïcidi --Irène de Blénauge a "Le Tour du monde", Oscar Revolça a "Chemin de la mort"-- o a intents d'assassinat --Thérèse Despyroux.

El fracàs d'aquests matrimonis on hi juguen molt notablement els interessos econòmics i el prestigi social comença ben sovint pel fracàs de les relacions sexuals. Heus ací el relat de la nit de noces a "Le Tour du monde": Le Tour du monde.

"Jean Péloueyre va haver de lluitar molt temps, primer contra el seu propi glay, després contra una morta. A l'alba un gemec feble marcà la fi de la lluita que va durar sis hores. Banyat de suor, Jean Péloueyre no podia moure's --més horrible que un cuc prop d'aquest cadàver a la fi abandonat.

"Ella semblava una murtir adormida. Els cabells enganxats al front, com en l'agonia, feien més prim el seu rostre d'infant colpejat".

Semblant és el cas del típic matrimoni d'interessos entre Symphorien Desbats i Mathilde:

"Aquest període de la seva vida conjugal, aquests dos o tres mesos (...), Symphorien no els havia oblidat: el vell marit conservava sempre present la humiliació dels seus fracassos, o dels seus misèrables resultats. Estava agraït a Mathilde per no haver estat mai rigorosa amb ell per allò" ^(de la seva conducta) ~~(de la seva conducta)~~ "I si Mathilde obra així és perquè l'amor comptava poc. Gradire li pregunta:

"--Estimes el teu marit, Mathilde?"

"--Quina pregunta! Naturalment!"

"Ell va somriure i encengué una cigarreta.

"--Com explicar-te? Va dir ella. No tenim el costum, aquí, de plantejar-nos semblants problemes. En el fons, Symphorien va romandre per a mi el que era abans del meu matrimoni. Te'n recordes? Portava les noves propietats des de la mort del meu pare. I ha continuat... No ha estat mai entre nosaltres qüestió de sentiments apassionats... L'he agraït de haver dirigit bé la nostra barca...

"--Sí, estimada. Però en fi, hi va haver amb tot un període en el qual va ser quelcom més que un gerent... Catherine n'ha caigut pas del cel...

"--Oh!, feu ella tot rient, és tan lluny, això ^{ve} ha durat tan poc temps! A penes dos o tres mesos... ^{me} Va comprar tot seguit que no calia insistir" ~~(Ell va dir: "No")~~ ^(Ell va dir: "No") ~~(Ell va dir: "No")~~ ^(Ell va dir: "No")

Pitjor encara el cas del Cernès ^(de la seva conducta) ~~(de la seva conducta)~~. Ell pensa:

"Hauria de defensar-se, tots els instants de la seva vida, contra la dona, contra aquesta dona? (...) L'odi l'ofegava, però menys fort que la vergonya perquè era ell el botxí d'aquesta dona. Només l'havia presa una vegada, una sola vegada; ella havia estat com una gossa tancada, no pas només l'espai d'alguns dies sinó durant tota la seva joventut, i ella ^{al} tenia encara davant seu anys per cridar el mascle absent. I ell, Galic, amb quins penecament, acompanyats de quins

gusts, enganyava la seva fe! Cada nit, sí, cada nit. I el matí encara... Aquesta seria la sort d'aquest abortó nascut de la seva única abraçada, que immutament troytava, no donava pressa, cap a què?"

I la dona, després de la trágica mort del seu marit i del seu fill, pensa:

"Ella s'absolvía d'haver tingut horror d'un fill, rèplica viva d'un pare horrible. Ella havia visitat els Cernès, perquè ~~no~~ no es domina la seva ^{passió} basca. Però havia després d'ella de no compartir el llit d'aquest monstre dèbil. Aquesta abraçada a la qual ella havia consentit, heus ací als seus ulls el ^{deu} inextinguible crim" (^{"el crim"} "Les Deux Femmes").

Sense aprofitar a aquests extrems, ~~de l'obra~~, "Thérèse Desqueyroux" expressa exactament el problema. Thérèse recorda la seva nit de nocces:

"Thérèse, pensant en la nit que va seguir, murmura: 'Va ser horrible...', després es reprèn: 'No, no tan horrible'. Durant aquest viatge als llocs italians, va solir molt? No, no; jugava aquest joc: no trahir-se. Un promès s'enganya fàcilment; però un marit! No importa qui sap proferir paraules mentideres; les mentides del cos exigeixen una altra ciència. Eufemisme el desig, la joia, la fatiga feliç, això no és donat a tots. Thérèse va saber plegar el seu cos a aquestes flagitacions i ella hi trobava un plaer amarg. Aquest món inconnegut de sensacions on un home la forçava a penetrar, la seva imaginació l'ajudava a concebre, no hi hauria pogut haver, també potser per a ella, una felicitat ~~mentida~~ ^{realtà} --però quina felicitat? Com davant un paisatge amortallat sota la pluja ens representem ^{sol} ~~que seria~~ ^{que seria} ~~absolent~~, així Thérèse descobria la voluptat.

"Bernard (...) què fàcil d'enganyar! Estava tancat en el seu plaer com aquests joves porcs encisadors que és tan divertit de mirar a través de la reixa, quan ensumen sorollosament de felicitat en un abeurador ('era jo, l'abeurador', pensa Thérèse) (...) Pobre Bernard, no pitjor que un altre! Però el desig transforma l'ésser que se'n acostava en un monstre que no se li assembla. Res ens separa més del

nostre còmplice que el seu deliri: he vist sempre Bernard enfonsar-se en el plaer --i jo, jo feia la morta, com si aquest boig, aquest epilèptic, al més petit gest hagués estat a punt de posar-me en perill d'escanyar-me. El més sovint, ab la fi de la seva darrera joia, descobria de sobte la seva solitud; l'embrívola carnisseria s'interrompia. Bernard tornava sobre els seus passos i em retrobava com sobre una platja on la qual yo hagués estat llançada, les dents closes, freda" (*Thérèse Desquayroux*).

I quan Bernard, no massa temps després, comença a tenir por d'estar greument malalt, Thérèse se'n alegra perquè: "Gràcies a Déu, ell no se li acostava més --l'amor li semblava, de tots els exercicis, el més perillós per seu cos".

Davant tot això, es podria pensar a Mauriac, enfront de l'amor, no experimenta una actitud maniquea, influïda per l'atmosfera jansenista de la seva educació religiosa d'infant. Potser pensa com el narrador de "Le Pharisien" ^{dit} aquest diu: "H/ canviat poc sobre aquest punt: crec que tota la desgràcia dels homes ve de no poder romandre castos (~~El narrador hauria d'afegir més aviat romandre absti-~~ nents); i que una humanitat casta ignoraria la majoria dels mals dels quals som aclaparats (fins i tot d'aquells que semblen sense lligam directe amb els les passions de la carn)". O, com pensa Brigitte Pian ("Le Pharisien") davant el matrimoni Puybaraud: "Ella havia detestat sempre l'impudor d'aquestes parelles que, sota el pretexte que són legítimes, fan sensible per una paraula, per un gest, la seva innoble intimitat".

Però, sigui quina sigui la ^(val dir) influència jansenista sobre Mauriac, això no seria exacte, car aquesta intimitat no és ^{tractada d'} (sempre, innoble en aquestes novel·les. I precisament quan el matrimoni, l'amor i el sexe es presenten sota una altra llum ben diferent és quan no hi ha ^{aquells} interessos econòmics. El matrimoni Puybaraud ^(Le Pharisien) per exemple, un matrimoni econòmicament miserable i que s'estima. Es precisament Octavie la que escriu ^(al seu promés) Puybaraud: "Ella (Bri-

EL DESERT ENTRE LES CLASSES

Pràcticament tots els personatges principals de les novel·les de Mauriac pertanyen a unes classes determinades, d'un temps i d'un espai concrets. Però aquests sectors socials no són més que una part, petita, de la societat ~~en~~ la qual viuen. En ~~tenen consciència~~ ^{tenen consciència} d'això? Tots els ~~altres~~ personatges de les altres classes, quina presència tenen en aquestes obres? Quina és la relació entre uns i altres? Es tracta, també en aquest sentit, d'un món tancat?

Per raons òbvies, la gran majoria dels novel·listes --siguin importants o no, siguin d'idees progressistes o no ~~no són~~ dels temps moderns pertanyen als països capitalistes a les classes burgeses. Per això, no és el món dels treballadors el que acostumen a descriure per a la majoria dels novel·listes un món inconnegut o mal conegut; almenys suficientment inconnegut perquè representi a les seves obres un percentatge del cens de personatges que correspongui al real. La conseqüència és que la novel·lística no tradueix proporcionalment la societat: unes classes, les minoritàries, hi són abundantment i detalladament estudiades, mentre que sovint sembla que les altres no hi tinguin existència important. Es, reflexat ^{per} en la literatura, el que succeeix ~~en~~ la societat. Com a la Universitat, les classes treballadores no tenen accés a la novel·la en la proporció que correspondria al nombre dels seus membres.

Donades les condicions socials, això és natural i així passa, fora d'excepcions generalment representades per novel·listes fills de les classes treballadores o que, per un o altre motiu, han viscut un temps suficient dins d'elles. En cas contrari, el novel·lista sol abstenir-se de fer entrar ~~en~~ el seu món de protagonistes aquest univers que desconeix o que coneix insuficientment. Això és

conseqüència d'unes injustes condicions socials, però cal admetre ~~maxima~~ que el novel·lista que redueix d'aquesta manera el seu camp descriptiu, evita els perills d'un ^{home} (probable fracàs. Es tracta d'una limitació, però d'una limitació que difícilment pot superar. Si ho intenta, sovint li passa allò que un parent de Pio Baroja li retreia a aquest, referint-se al protagonista de l'excel·lent trilogia "la lucha por la vida": "El teu protagonista no m'agrada: no és un obrer, és un senyoret disfressat d'obrer".

Mauriac també, com tants d'altres, s'ha limitat a treure la matèria humana de ~~la~~ seva obra dels sectors socials que realment coneixia. N'és conscient. Diu a ^{el novel·lista de un bon} ~~"La Romançeria de les person-~~
natges":

"--No parlo mai del poble, objecten els populistes.

"Per què condemnar-se a la descripció d'un medi que es coneix malament? A dir veritat, importa extramadament poc de posar en escena una duquesa, una burgesa o una venedora ambulante de fruites i verdures: l'essencial és d'arribar a la veritat humana i un Proust hi arriba igualment pels ~~Guermantes~~ que pels ~~la~~ ^{Verdurin}; la descobreix igualment en el Sr. de Charlus com en la ^{serventa} ~~serventa~~ Françoise, ^{nascuda a} ~~de~~ Combray. Allò humà al qual es tracta d'arribar, aquesta capa soterrània aflora igualment a la superfície d'una vida mundana que d'una vida necessitada. Cadascú de nosaltres cava a l'indret on ha nascut, on ha viscut. No hi ha els novel·listes mundans i els novel·listes populistes, hi ha els novel·listes bons i els novel·listes dolents. Per tant, que cadascú de nosaltres exploti el seu camp per petit que sigui, sense buscar evadir-se'n".

Hi ha aquí una veritat: per què ~~canja~~ condemnar-se a la descripció d'un medi que es coneix malament? Els resultats segurament no seran bons. Però en aquestes paraules de Mauriac sembla que hi ha també ^{la ignorància} ~~i és~~ significatiu, d'un fet: la veritat humana presenta aspectes ~~molt~~ diversos en una vida mundana i en una vida

ment, con en aquesta bella pàgina seva:

"Quan era infant, hi havia, davant la casa de les meves vacances ~~l'arribada~~^{en un punt}, un ~~prat~~^{prat} i, enlà d'aquest, prat, una ruta gairebé sempre deserta. El diumenge a la tarda, però, ~~ja~~ mirava passar els grups de pagesos que tornaven a les seves masies perdudes entre els pins. Ara bé, això m'impressionava: els homes avançaven, els braços caiguts, balancejant les seves mans enormes i buides. Les dones seguien, carregades com ases amb paquets i cistells.

"Quan visitàvem una masoveria, m'arribava sovint de sentir els pares que es planyien que no aconseguien fer tot el treball; esperaven amb impaciència que la seva filla tingués quinze anys i tres mesos perquè pogués casar-se i fornir un treballador de més. Aquesta era la única raó d'arribar de les noces: portar un obrer adult a la casa. Així, a penes havia atès l'edat requerida ens sorprenien de veure-hi arribar precedida de violí i abillada de blanc, la petita pagesa que encara era un infant. És veritat que si, molt poc temps després, quan travessàvem un camp de mill, una criatura sense edat es redreçava per respondre a la nostra salutació, ens costava de reconèixer, en aquesta dona ja destruïda, la noieteta d'ahir. Mentre l'home resinava els pins, les dones s'encarregaven de treballar als camps, la qual cosa és molt més penible. I, ben entès, ~~sempre~~^{s'ocupaven de} totes les feines de la casa: he conegut una pagesa que, en tota la seva vida, no s'havia assegut mai per menjar, fora dels àpats de noces i d'enterrament. ~~Les~~ no interrompia la seva tasca mortal, ni fins i tot els embarassos. A penes havien tingut el fill, la majoria recomençava a treballar, sense prendre els dies de repòs necessaris. Moltes morien; era la seva única manera de deturar-se. Les altres carretejaven fins a la fi de la seva vida totes les misèries que és fàcil d'imaginar.

"Es probable, i fins i tot ~~penalitzat~~ cert, que les coses han

canviat avui; però confesso que no m'astora més que l'escàndol suscitats a casa nostra per tot el que ens conten de la India i de ~~les~~ la condició miserable de les dones indies". (~~La Condition des Femmes~~). (~~"L'Education de la Femme"~~).

Però, així com l'autor, després d'aquesta descripció purvent, passa a examinar la condició de la dona burgesa i l'educació de les noies burgeses, i ja no torna a aquell tema, a aquelles dones vistes a ~~la~~ casa i al camp ~~de~~ les seves vacances estiuenques, així ~~les~~ ^{passa} classes treballadores i la burgesia en les seves novel·les.

Hi ha, a les obres de Mauriac, un cens de personatges reduït i significatiu: són els desclassats, generalment d'origen modest. Prescindint ara de diverses figures de capellans, que caldrà examinar després, ~~entre~~ ^{els} es poden comptar en aquest cens Gabriel Gardère (~~"Elle a des yeux"~~), el turmentat assassí que serà un dels conversos; Landin (~~"Le Chemin de la Vie"~~), el passant del bufet d'Oscar Revolou, que és la mà dreta d'aquest i al qual aquest menysprea, calificant-lo de "imund"; Bob Legave ("Destins") i Maria Cros (~~"Une Femme de bien"~~) --al teatre de Mauriac, el més representatiu d'aquest tipus de personatges seria Couture (~~"Une Femme de bien"~~) --. En ells es manifesta ben clara una de les característiques de les novel·les de Mauriac: la passió de dominar els altres, de posseir-los, d'utilitzar-los d'una o altra manera (Gardère, Landin) o bé el poder sobre els altres per l'encant personal (Bob Legave, Maria Cros). Però aquests éssers que sense pertànyer pròpiament a les classes burgeses, i que sense tenir a les seves mans l'instrument de poder del diner, influeixen i fins i tot dominen éssers de classe social econòmicament superior, són excepcions. Els qui no tenen les seves qualitats, condicions, empena o passions no arriben a influir sobre aquests persones: es queden en la massa anònima. Tenen en aquestes novel·les --com a la vida de la burgesia-- simplement una funció d'utilitat.

En són conscients els personatges "del desert que separa les

49

d'haver-li arrancat còntin a còntin el seu pobre estalvi, encara l'acusaven de tenir diners amagats"). A Thérèse Desqueroix ^{se'n parla a} una vella parenta, radical i ~~incrèdula~~ ^{de Thérèse}: "Ella parlava (...) gairebé sempre de les anècdotes sinistres sobre les pagesos que ella cuidava, que vetllava amb una abnegació lúcida: vells reduïts a morir de fam, condemnats al treball fins a la mort, malalts, abandonats, dones subjectes a ~~treballs~~ ^{feines} feines extenuadores". A El capellà Calcu ^{El capellà Calcu}: "A quantes ~~clases~~ ^{masies} havia assistit jo a aquest drama del vell que, durant molt de temps, refus ^{de rebre} ~~de rebre~~ ^{alguns} ~~alguns~~ ^{diners}, després es deixa ensarronar, fins que els seus fills el fan morir de feina i de fam!" A la mateixa obra diu el protagonista: "Jo que sempre m'havia proposat com a exemple el vell pagès, despullat en vida, i que la seva progenitura deixa revinter de fam... I que quan l'agonia dura massa, li afegixen edredons, el cobreixen fins a la boca..." Gabriel Gargère ^(El capellà Calcu) reconeix les virtuts d'una de les seves víctimes, la seva dona: "La seva pietat anava sobre tot als vells, tan abandonats a casa nostra ^{de} aquella època, i sovint tan maltractats". El capellà Calcu ^(El capellà Calcu) va amb bicicleta per llogarets i masies: "Es tractava (...) de cuidar els malalts, els vells sobretot, que els seus fills feien treballar a vegades fins a la mort. I hi havia sempre al seu capçal una nora per retreure'ls el pa negre que molien les seves genives amb una lentitud de rumiant".

Aquesta manca de pietat no l'atribueix ^{l'}auriac als pagesos com a exclusiva. Ho diu el protagonista de El capellà Calcu ^{El capellà Calcu}: "Un vell només existeix pel que posseeix. Des que no té res, se'l tira al rebuig. No tenim més elecció que entre la casa de jubilats, l'asil a la fortuna. Les històries de pagesos que deixen morir els seus vells de fam després que els han despullat, quantes vegades n'he sorprès l'equivalent, amb una mica més de formes i maneres, ^{en} ~~en~~ les famílies burgeses!"

La denúncia de la pagesia, sobre tot a l'època de la gran guerra, és

90
Lauriac, és com un teló de fons on dominen les ombres: incultura, embrutiment, duresa. És a veure amb una ^lidíl·lica descripció de camperols senzills i gojosos. Les condicions ^{socials de vida} (socials de vida) d'aquests éssers no és presentada, ni explícitament ni tàcita, com a favorable a una humanització. En alguna ocasió, però, quan un d'aquests personatges té més relleu que l'habitual, hi ha ^m(simpatia en la descripció. És el cas de Maria de Lados ("Genitrix"), filla del camp, serventa de pagesos primer, després serventa dels Gazeuve, vella abraçada, fidel a la seva ~~marxeta~~ fe, que tornarà a casa dels seus oncs perquè ^lernand Gazeuve no resti sol.

Si la presència de camperols és freqüent, ~~excessiva~~ ^{excessiva} la dels obrers és molt més escassa. Seran uns homes dels qui no sabem res i que ^{entreguen a la} ~~entreguen a la~~ fàbrica de Desbats-Berbiney quan toquen les sirenes ^{(després de la} ~~(després de la~~ ^{hora} ~~hora~~), uns éssers amb els quals conviu uns poquíssims dies Pierre Costadot ^{(el} ~~(el ^{seu} ~~seu ^{marxeta} ~~marxeta~~), els treballadors que dirigeix el patró social Jean-Louis Frontenac ^{(el} ~~(el ^{seu} ~~seu~~ ^{marxeta} ~~marxeta~~).~~~~~~

Per part del, burgesos, no és viu el sentiment de sentir-se amenaçats per aquestes masses anònimes, per un canvi del sistema. El món de la burgesia es presenta com a poderós i el dels obrers com a sotmès. I ^{el} ~~el ^{patró} ~~patró~~ ^{social} ~~social ^{Frontenac} ~~Frontenac~~ pot pensar que per tractar els obrers i fer-los treballar és molt millor, i molt més apreciada pels obrers, la seva astúcia que els benintencionats intents de Jean-Louis Frontenac.~~~~

Els conflictes socials pràcticament no hi són evocats. Una frase sobre una vaga de veremadors, la duresa presentada, o recordada, d'unes condicions de vida... És un món extremadament llunyà, ignorat per la gran majoria dels personatges, i només uns pocs d'ells s'adonen d'aquesta ^{distància} ~~distància~~ i en sofreixen d'aquesta ^{distància} ~~distància~~ comparada a "espais interclassers". Xavier Dartiguelongue ^{(el} ~~(el ^{seu} ~~seu~~ ^{marxeta} ~~marxeta~~) visita: "El tren alentia a causa dels treballs ^{(el} ~~(el ^{seu} ~~seu~~ ^{marxeta} ~~marxeta~~).~~~~

37

a la via i no avançava gaire més de pressa que un home caminant. El obrers aprofitaven aquest curt repós. Xavier remarcà aquell que reia tot mirant els viatgers a aquest vell amb les mans sobre el mànec del picot --més agraït d'ell que per espais interestel·lars. Una altra vegada ~~(el tren s'aturava)~~ aquesta separació entre les classes és comparada a un desert.

Es precisament a ~~"El tren de la ciutat"~~ on es troba repetida aquesta sensació d'extremada llunyania amb un sentiment ^{valeri} (aquest món dels obrers s'hi troben valors que no existeixen al món de la burgesia. Aquest sentiment és expressat per Raymond Courrèges fill i per Maria Gros)--cap dels dos veritables ^{actors} ~~protagonistes~~ de la vida econòmica. Com a símbol de la llunyania dels dos mons, de la incomunicació entre ells i de la precarietat i superficialitat del contacte possible, el lloc de trobada és un tranvia que va als ravals de la ciutat i en el qual els obrers tornen del treball: "Tranvia ple d'obrers als quals la fatiga dona una expressió de dolcesa". "El tranvia sempre assaltat per una gent aclaparada, bruta i dolça; el gran rectangle groc s'enfonsava a les afores, més il·luminat que el Titanic, i rodava entre jardins trágics, submergits als fons de l'hivern i de la nit". Un dia coincideixen Raymond i Maria en aquest vehicle; Raymond pensa que aquest tranvia és com un vaixell d'emigrants, ^{en fons} no ~~és~~ humiliat pels seus passatgers. Pensa: "Es sentia a gust entre aquesta gent --ben lluny de suposar que n'hi ha prou amb una paraula perquè sorgixi de sobte el desert que separa les classes com separa els éssers; tota la comunió possible s'atenyia sens dubte amb aquest contacte, amb aquesta immersió comuna en un tranvia tallant les afores nocturnes. Raymond, tan brutal a l'escola, aquí no rebutjava el cap balandrejant d'un noi de la seva edat, cansadíssim, al qual la son desfeia el cos, el desgligava com un ram".

Si el noi Courrèges no adverteix que aquesta és tota la co-

El·leccions infimes d'aquest ordre: un seient de segona, quan existien terceres, una taula per a sopars dels pobres, cava l'abim. Xavier no sentia fins al dolor. Ser o polid, seria allò, que no hi hagués cap criatura cap a la qual no podés anar, amb la que no es trobés en situació d'igual. Per què estava a segona? Havia cercat pretextes. Li havien dit que no hi havien terceres en aquest tren, o que estarien plenes! Mentider! Era un permís que s'havia donat, un darrer permís de luxe --aquest lux d'estar a part, protegit, defensat contra aquest homes que preténia estimar i als qual somiava de donar-se del tot! Si el món de la burgesia de Mauriac no es mostra amb sentiment viu d'estar ^{tan hi} ^{hi} ^{— en la via de la classe obrera} [—] és perquè ha muntat tot un sistema i uns costums (de protecció, d'estar a part, de sentir-se l'luxy i defensat d'un altre món que quan es fa present sembla que onegi una punta de bandera d'amenaça, que per a uns pocs personatges, com Xavier Dartiguelongue, és en realitat acusació i crida vers una acció.

munició possible, Maria Cross, tampoc, i ^{sent} ~~trabaja~~ en aquest tranvia, una felicitat peculiar: "Quina recompensa trobo en aquest tranvia d'obrers que em torna! Circulant que m'exalto massa; no: sóc feliç d'estar allí, envaig d'aquelles persones de les quals no sóc digne. No ~~hi~~ podria dir fins a quin punt m'agraden aquests retorns en tranvia!" I més envaigent insisteix en una altra lletra: "Em sento feliç, pacificada finalment quan pujo al tranvia de les sis. Sapem què és un tranvia d'obrers?, però això no em fa por; estic molt a prop del poble, i per haver-me separat d'ell aparentment, no me'n he tornat a acostar d'una altra manera? Miro aquests homes; em semblen tan solitaris com jo --com explicar-^{els} ~~els~~, tan desarrelats, tan desclassats, la seva casa és més luxosa que la seva, però de tota manera és una habitació amoblada. Res no és meu, com res no tenen ells... Fins i tot tampoc els nostres cossos..."

Maria Cross s'equivoca en pensar que els seus companys de tranvia són desclassats --la desclassada és ella, i el seu sentiment no pot comprendre des de dins aquesta gent amb la qual simpatitza i es sent en certa mesura lligada--. Els pot comprendre millor Rose Revolca (^{la seva casa del mar} ~~la seva casa del mar~~), perquè la ruina del seu pare fa que s'acosti a aquest món, encara que no hi penetri del tot: resten a la família alguna propietat i ella, si s'ha de posar a treballar, no és a la fàbrica sinó com a dependenta d'una llibreria. Malgrat tot, és una altra cosa. També aquí l'escena és a un tranvia, però el primer, el que la porta a la ciutat i al treball: "Es va asseure entre els homes, cansada ja, somniant amb aquella època fabulosa quan el sol la despertava al seu llit i la cambrera entrava amb una safata. El perfum del pa torrat es barrejava amb el perfum de resina dels pins que cremaven a la xemeneia. Ara, la seva sort era la mateixa que la de la major part del ramat humà. Les sirenes de les fàbriques que sentia en les albes fogues no l'incitaven ja a enfon-

sar-se sota els llençols pensant en els "pobres obrers". Aquesta orida li portaria ara. No, no estava separada dels altres, i aquest pensament, en comptes ^{de separar-la} ~~de separar-la~~ la treia del seu entumiment i l'companyia cap endavant".

Rose Rev ^{la relata,} ~~la relata,~~ pensa que ja no està separada dels altres, però no veurà fins que els seu ric promès d'abans, Robert Costadot, ^{la veu,} ~~la veu,~~ que la seva immersió en aquest món l'ha separada d'ell: fins i tot el seu aspecte físic ha canviat, i no cal dir el seu arranjament, noleta ~~amb el~~ amb el "seu miserable vestidot de dol sense reapallar".

Però, què pensen els obrers dels travies d'anada i tornada del treball, què pensen els seus companys? Les novel·les de Mauriac no en diuen res: es tracta d'una massa anònima i sense veu, com una travia que passa a la nit, una presència fugissera i inconeguda. Dos móns incommunicats. Però en pensen de l'altre món els qui, per raó ~~de classe~~ ^{de classe} d'illes, estan al costat dels obrers? No en diuen ^{res} ~~res~~ aquesta líbria. ~~Robert Bordes~~ ^{Robert Bordes} hi ha el cas del mestre socialista de "Cigoniol". Robert Bordes, una figura ~~tractada~~ ^{tractada} amb simpatia. El mestre ha tingut a casa, una tarda, el nen Guillou, fill dels senyors del castell, un infant retrassat que tothom rebutja. La mare de Guillou l'ha portat a Bordes, no pas perquè tingui interès en educar el seu fill, sinó perquè vol entrar ^{en} ~~amb~~ contacte amb el mestre. Guillou hi passa unes hores, llegint en veu alta, sentint desportar-se la immensa felicitat de ser tractat amb afecte --i són de les millors pàgines de ~~l'obra~~ ^{l'obra} de Mauriac--. Bordes veu què es podria fer amb el nen, però després rebutja la proposta d'ensenyar-lo. Dia a la seva dona:

"--Em vaig equivocar en acceptar. No hem de tenir relacions amb el castell. La lluita de classes, això no és una història per als manuals. Està inscrita a la nostra vida de cada dia. Ha d'inspirar tota la nostra conducta".

Bordas refusà, i Guillion, ^{guillotinat} per tothom, es sentirà atret per la crida de la pau de la mort: agafarà el camí de ~~la resaca~~ i les aigües es tancaran sobre d'ell. Heus ací la meditació de Robert Bordas quan s'acabava de la mort del nen: ~~Guillion...~~ "Guillion... l'esperit que covava en aquesta carn adolorida, ah!, que meravellós hauria estat d'ajudar-lo a sorgir! Potser era per a aquest treball que Robert Bordas havia vingut a aquest món. A l'Escola Normal, un dels seus mestres li ensenyava les etimologies: instructor de institutor, el qui estableix, el qui instrueix, el qui institueix la humanitat en l'home, quina bella paraula! D'altres Guillions es trobarien al seu camí potser. A causa d'aquest infant que havia deixat morir, no refusaria res d'ell mateix ^{en} qui vindrien a ell. Però cap d'ells no seria aquest nen que havia mort perquè el Sr. Bordas l'havia recollit, una tarda, i després l'havia rebutjat amb aquests gossos perduts que només escapen un instant. Ell l'havia ~~trobat~~ tornat a les tenebres que el guardarien per sempre. Però eren realment tenebres? La seva mirada cerca més enllà de les coses, ~~més~~ enllà dels murs i dels mobles i de ^{la tenebra} ~~la tenebra~~ i de la nit lluminosa, i de les constel·lacions de l'hivern, cerca, cerca aquest reialme dels esperits des del que potser l'infant eternament viu veu aquest home i, sobre la seva galta negra de barba, la llàgrima que oblida d'oxugar" ^(El rumo?) ~~(El rumo?)~~.

La separació de les classes, les condicions socials dins les quals succeeix, les novel·les de "auriac no afavoreixen instituir la humanitat en l'home: ben al contrari; i això val fins i tot per un ~~personatge~~ home ~~caritatiu~~ generós com Robert Bordas davant un nen; --ja ha quedat clar que tampoc afavoreixen, sinó al contrari, la institució de la humanitat dins els burgesos. Es possible només una comunió sentimental en un tractat, per a uns pocs éssers sensibles, i aquesta comunió és

tan fràgil que es trencaria "amb una paraula". I ben pocs dels personatges de Mauriac ~~no~~ s'adonen d'aquesta separació, raclosos en el seu món, ^{en el} al qual tots els altres homes tenen només una funció d'utilitat.

I els qui se n'adonen i en sofreixen, troben algun camí per trencar aquesta incomunicació, per passar aquest desert, cerquen alguna sortida per canviar aquest estat de coses?

EXISTÈNCIA INDIVIDUAL, REFUGI I REVOLUCIÓ

El món dels personatges de Mauriac és relació, com a pocs altres móns novel·listics. Fins i tot no hi trobem entre ells el tipus de l'introvertit tranquil en el seu aïllament, o, si es tracta de personatges preocupats per la religió, contemplatius.

Però no es tracta d'una sociabilitat més o menys superficial, acomplerta feliçment en la joia repetida de reunions i converses. És una sociabilitat profunda: els personatges no tenen sentit si no estableixen una relació veritable i fonda amb els altres: una relació amorosa, una relació amistosa, una relació de salvació en el cas, per exemple, dels capellans autènticament preocupats per la seva missió.

L'ajutament rebut de la revolta.

Més aquesta relació que busquen amb neguit, fins i tot amb desesperadament, desesperació, rarament es realitza, *(però d'ells podrien repetir, com el narrador de "Les Fraternités", quina és*

la seva aspiració frustrada: "Dolcesa que he esperat sempre dels altres!" Els personatges de Mauriac són relació, però en la majoria dels casos relació fracassada. Per sentir-se viure necessiten vivament de la relació, i la temptació d'alguns és d'orientar-la cap al domini: "Disposen dels altres com si fossin peons" d'escacs *(de Frontenac*)*, i que a vegades sembla tenir relació amb el món econòmic: "El meu gust de posseir, d'usar, d'abusar, s'estén als humans. M'haurien calgut esclaus" *(de Frontenac*)*.

La possibilitat d'establir relacions humanes entre els éssers es troba ben sovint falsejada, obstaculitzada o impossibilitada, com s'ha vist, dins les classes econòmicament fortes per la llei de la submissió al dinar o per la contrapogició dels interessos. Pel que fa a la relació entre les diferents classes, aquesta, sen-

zillament, no existeix o és utilitària. El sistema econòmic i social descrit per Maurice és un dels principals responsables que la profunda aspiració a relacionar-se entre els humans es vegi frustrada gairebé sempre.

Però hi ha alguns personatges que intenten de combatre aquesta situació. Són, primerament, els qui tracten d'establir un pont de relació entre les classes. No és aquest ben bé el cas de Brigitte Pian (~~1874-1953~~), que practica les seves activitats de "dama de la caritat" amb una evident ambigüitat: ha juga l'admiració del la seva suposada autenticitat cristiana, i es complau en afegir "una malla més al teixit de la seva perfecció", i vol tenir als qui ajuda, per exemple als Puybaraud, "sota la seva entera dependència". No és tampoc el cas de la dona del protagonista de ~~"La Femme de l'Épave"~~, ~~"Le Monde des Femmes"~~, ~~el manys~~ fins als darrers temps: "Que caritat és sinònim d'amor, tu ho haves oblidat, si ho haves sabut mai. Sota aquest nom, englobaves un cert nombre de deures envers els pobres que acomplies amb escrúpol, ~~en la teua~~ la teua eternitat. Reconeixes que has canviat molt en aquest capítol: ara, tu cuides els leprosos, d'acord! Però, en aquella època, els pobres --els teus pobres-- un cop socorreguts, feien que encara et trobassis més lliure per ~~la teua~~ que t'era degut per part de les ~~persones~~ a persones que vivien sota la teua dependència. No trengies en el deure de les mestresses de casa, que és obtenir el major treball pel manys ~~de~~ diner possible. Aquesta miserable vella que passava, el matí, amb el seu carret de llegums, i a la qual hauries fet caritat llargament si t'hagués parat la mà, no et venia ni un cèntim sense que haguessis posat el teu honor a retallar d'alguns cèntims el seu magre ~~peu~~ benefici.

"Les més tímides peticions dels criats i dels treballadors per a un augment de salari feien néixer primerament en tu un estupor, després una indignació de la qual la voluntat feia la teva força i t'assegurava sempre el darrer mot. Tenies una espècie de geni per demostrar a aquestes persones que no ~~tenies~~ necessitat de res. A la te-

va boca una enumeració indefinida multiplicava els avantatges dels quals gaudien:

"--Teniu l'habitatge, un barril de vi, la mitat d'un porc que nodriu amb les noves patates, un jardí per plantar-hi llegums.

"Els pobres diables no sortien del seu astorament de ser tan rics. (...) D'altra banda, els cuidaves amb abnegació si estaven malalts; no els abandonaves mai; i reconec que en general eres sempre apreciada i sovint estimada per aquesta gent menyspreada els amos febles".

Hi ^{altres} hi ha personatges de la burgesia que no són aquesta caricatura de la caritat, que cuiden pobres i malalts amb una autenticitat ben diferent: la tia Clara, a "Thérèse" "Lamyroux", que els cuida amb "una abnegació lúcida", i la mort de la qual, precisament, salva Thérèse del suïcida; Adila a "L'Amour" Irène de Blenauge, a "L'Amour", a la imaginació de la qual, en el moment de la seva agonia de suïcida, s'apareixen els malalts que ha curat; Marie, a "L'Amour", que el seu pare recorda així:

"Només ella no m'irritava. Mentre les dues grans s'instalaven ja en les creences que tu practicaves, amb aquest instint burgès del confort que les faria, més tard, apartar totes les virtuts heroiques, tota la sublim follia cristiana, hi havia al contrari, en Marie, un fervor que commovia, una tendresa de cor pels criats, pels parcers, pels pobres. La gent deia d'ella: "Donaria tot el que té; els diners no se li queden als dits. És molt bonic, però amb tot caldrà vigilar això...". Deien encara: "Ningú no li pot resistir, fins i tot el seu pare".

Aquesta compassió activa d'algunes dones per pobres i malalts no és descrita per Mauriac com exclusiva de creients: als casos esmentats, Marie i Adila ho són, Clara i Irène no. Però, a qualsevol dels casos, dues coses són certes: és cert que aquests pocs personatges aconseguixen una sortida del seu món clos i una comunicació amb altres, i que aporten una ajuda als qui sofreixen, però també és cert que la seva acció no pot tenir més abast que el de portar algun remei als efectes d'un mal sense atacar les causes d'ell ni afectar socialment

97
la comunicació general. Aquest tipus d'intent de sortida cap als altres està reservat, a les obres de "a rita", a les dones: és lògic dins el paper i les possibilitats dels sexes en ~~el món~~ l'ambient i l'època ~~que retraten aquestes obres.~~ ^{Alguns d'elles, com el "Soleil" no podien aparèixer mai.} Els pocs intents de sortida que tractin d'anar a les classes socials són protagonitzats per homes: uns volen algunes reformes de la societat, altres pensen en reforçar canvis més radicals. En un i altre cas, són ben pocs.

Del primer tipus d'intent el més estudiat és el de Jean-Louis Frontenac (^{seu nom} "Le Frontenac"), jove patró associat amb l'industrial Dussol. Hem aïllat com es planteja el seu cas:

"Algunes paraules de Dussol sobre els obrers, havien despertat en el jove preocupacions encara confuses: faria el bé, malgrat el seu associat, ajudaria a promoure el l'ordre social cristià. No es quedaria en les paraules, obriria concretament (...) Jean-Louis no podria ser feliç, si feia treballar els desgraciats... 'ajudar-los a construir una llar a la imatge de la nova...' (...) 'Primerament, pensava Jean-Louis, abans que tot apostolat, les reformes essencials: la participació en els beneficis'. Orientaria totes les seves lectures per aquesta banda".

La seva tasca topava amb dificultats:

"Tenia una pesada carga sobre les seves espatlles, responsabilitats, no s'entenia amb Dussol, i Blanche (la mare de Jean-Louis) havia de reconèixer que mancava a vegades de prudència, per no dir de bon sentit. És molt bonic ser un patró social, però, com diu Dussol, el moment de l'inventari es veu el que costa. Blanche havia estat obligada a donar la raó a Dussol quan aquest s'havia oposat a aquests 'consells de fàbrica' en els quals Jean-Louis volia reunir els representants dels obrers i els de la direcció. Dussol no havia volgut sentir parlar tampoc de les 'comissions paritàries' de les quals Jean-Louis li explicava, sense èxit, el mecanisme. Però Dussol havia acabat per cedir sobre un punt que era, a dir veritat, aquell pel qual el seu jove soci estava més interessat. 'Deixem-li provar

l'experiència, deia Dussol, això costarà el que costarà, cal que un jove faci bogeries...

La gran idea de Jean-Louis era d'interessar el personal en la gestió de tot el negoci. Amb el consentiment de Dussol, va reunir els obrers i els explicà el seu propòsit: repartir, entre tots, accions que serien atribuïdes a prorata dels anys de treball a la casa. El bon sentit de Dussol va triomfar: els obrers van trobar el gest còmic i no esperaren ni un moment per ~~per~~ vendre les seves accions. "Jo li havia dit, repetia Dussol. Ha calgut que es rendeixi a l'evidència. No m'arrepenteixo del que ha costat. Ara, conix el seu món, i no es fa ja il·lusions. Per altra banda, el més divertit és que els obrers m'admirin de ser astut, encara que no m'hi poden jugar, i a més els sé parlar, i'entax en tenen afecte; mentre que ell, amb totes les seves idees socialistes, el personal el jutja orgullós, distant; sempre en venen a trobar a mi."

Ja es veu que l'autor no presenta les temptatives de Jean-Louis amb entusiasme incondicional, sinó amb reserves. I després hi ha reaccions hipòcrites d'alguns obrers, que fan veure que s'interessen pel catolicisme i la seva pràctica per obtenir diners de Jean-Louis Frontenac. La dona d'aquest també es mostra escèptica: "Oh! tu, tu només penses en això, canviar els altres, canviar-los de lloc, donar-los idees diferents de les que tenen". Més tard, a l'enterrament de la mare Frontenac, Dussol encara es burla de les idees de Jean-Louis i diu que la mare d'aquest s'inquietava pels seus "somis, desvarietats". Malgrat tot, Yves Frontenac sembla prendre la defensa del seu germà: "Portava (Jean-Louis) molt bé els negocis, hi agafava més influència que Dussol i el seu renom de "patró social" s'extenia en tots els ^{milis} mitjans". I és el mateix Yves el que pensa: "La bondat de Jean-Louis contrabalançava, als ulls d'Yves, la ferocitat del món. Creia en la bondat a causa de la seva mare i de Jean-Louis".

En resum: es tracta d'uns intents ben agosarats pel seu ambient i el seu temps, i ben modestos des d'un punt de vista revolucionari;

La majoria els veu amb desconfiança, escepticisme o burla; l'èxit no és pas extraordinari, encara que les intencions siguin bones. Un intent de reforma de l'empresa --i de sortida del món clos de les classes-- que correspon a les idees humanistes del sector catòlic avançat de l'època. ~~El futur de la reforma de Jean-Louis, futur del sector catòlic, no es pot dir, però representará un canvi social molt més profund que el dels catòlics de les classes.~~

Un altre cas semblant, encara que només esbossat i que no pertany pròpiament al sector catòlic, es troba a ~~la figura de Jean-Louis~~ ^{«El senyor de la terra»} ~~Andrès Gradère~~ ^{Andrès Gradère}. Diu el seu pare: "Ell no té l'instint de la propietat, i la seva mare li ha legat en rebenja el de d'interessar-se pels parcers; s'ocupa dels afers d'aquests... 'està al seu costat', com diu el seu patró, perquè, al cap i a la fi, ha esdevingut l'administrador sense cobrar de Symphorien Desbats. No content de no posseir la major part de les terres du Buch, aquesta guineu utilitza el darrer descendent mascle d'aquesta família com un criat..." Andrès s'ocupa de les propietats, "visita els pagesos dels quals és molt estimat (els seus únics amics)...", el capellà Alain x^e el lloca considerant que "està sempre del costat dels pobres", el propi Andrès diu: "Conec els parcers, i em coneixen. No sóc el seu enemic. Jo també sé all que és servir. En el fons, no hi ha cap diferència entre ells i jo".

Es pot pensar que Andrès, la figura del qual està dibuixada amb simpatia, ~~segurament~~ ^{pot ser} ~~serà~~, més tard, un propietari rural social com Jean-Louis Frontenac és un patró social. No gaire més.

Aquests serien exemples d'intents individuals de reformes dins les empreses. També són ben pocs els intents de reforma de la societat que tinguin un abast col·lectiu. ^{per una via política} Pierre Gornac ("Destins") hi està interessat però ben aviat es dirigirà cap a la vocació ~~política~~ ^{de líder}. També, a la seva joventut, el protagonista de "Le grand desir" s'hi havia interessat. Sense gaire perseverència i sense gaire radicalisme --actitud moderada que, per altra banda, mostren tots els polítics republicans radicals que apareixen més o menys furtivament a les novel·les de Mau-

El meu programa
 riss. El protagonista de *El meu programa* explica la seva iniciació a la política:

"Vaig fundar un cercle d'estudis que es reunia al cafè Voltaire (...) Tenia partidaris, dels quals m'alegrava de ser el cap, però al fons no els menyspreava menys que els burgesos (...) Fills de petits funcionaris, antics burgesos, nois intel·ligents i ambiciosos però plens de fel, m'afalagaven sense estimar-me (...) Un cert desig de justícia social em furmentava també. Obligava a la meua mare a enderrocar les cases ~~enrunades~~ de fang i palla on vivien els nostres pagesos, mal nodrits (...) Però no vaig fer res més. Sofria de reconèixer que tot i així, els meus adversaris i jo, una passió comú: la terra, el diner. Hi ha les classes possedidores i hi ha les altres. Vaig comprendre que jo estava sempre al costat dels possedidors. La meua fortuna era igual o superior a la de tots aquells ^{nois} ~~nois~~ estirats que giraven el cap, creia jo, en veure'm, i que sens dubte no haurien refusat la meua ma estesa. No mancaven persones, per altra banda, de dreta o d'esquerra, per retreure'm, en les reunions públiques, les meves dues mil hectàrees de bosc o les meves vinyes".

Es un intent sense continuació. Molts anys més tard, prop de la mort, el mateix personatge medita ~~el seu programa~~ ^{el seu programa} davant qualsevol revolució social: "Per passar per sobre del ridícul, dels vicis i sobretot de la tonteria dels éssers, cal tenir un secret d'amor que el món no coneix. Mentre aquest secret no serà retrobat, canviarem en va les condicions humanes: creia que era l'egoisme el que em feia estranger a tot el que toca les qüestions econòmiques i socials; i és veritat que he estat un monstre de solejat i d'indiferència; però hi havia també un sentiment, una obscura certesa que no serveix de res revolucionar el ~~mon~~ rostre del món; cal atènyer el món al cor. Busco aquell únic que accompliria aquesta victòria; i caldria que ell mateix fos el Cor dels cors, el centre cremant de tot amor" ~~(El meu programa)~~ ^(El meu programa).
El meu programa

Aquest escepticisme sobre cert tipus de canvi de les condicions

socials pot ser un subterfugi que porti, en realitat, a la inacció davant les injustícies. A ^{el jove} Frontenac, Yves, enamorat debut, medita a París mentre veu la gent que es dirigeix al treball. És una meditació ambigua, perquè si per una banda sembla desitjar el dia que s'hagi acomplert un canvi social, per l'altra es refugia en l'individualisme i li sembla que el canvi destruirà la persona humana. Yves Frontenac medita mentre el metro "absorbeix i vomita" els homes que van al treball:

"Un dia --n'estav segur, i cridava aquest dia, del fons de la seva fatiga i de la seva desesperació--, caldria que tots els homes fossin forçats d'obeir aquest moviment de marxa: tots! sense cap excepció. Alò que Jean-Louis anomenava qüestió social no es plantejaria més a les ànimes generoses de la seva espècie. Yves pensava: "Cal que vegi aquest dia en el qual les escluses es tancaran i s'obriran a hora fixa sobre el flot humà. Cap fortuna adquirida no permetrà al menor Frontenac de posar-se a part amb el pretexte de reflexionar, de desesperar-se, d'escriure el seu diari, de resar, de fer la seva Salvació. La gent d'aquí baix haurà triomfat de la persona humana, sí, la persona humana serà destruïda i, per això, desapareixerà el nostre turment i les nostres delícies estimades: l'amor".

Yves Frontenac és poeta. Un altre jove poeta --tots els personatges ^{imaginari} de Mauriac que es preocupen per les qüestions socials són joves--, Pierre Costadot ^(el jove de la família) es planteja més aïllons la qüestió. Després que la mare de Pierre i de Robert els hi ha fet sentir la força del diner, diu:

"--No li perdono que tingui raó contra nosaltres, o més ben dit, no em perdono de no haver tingut res a oposar-li. Odio el diner perquè m'empresona. No hi ha sortida. He pensat en tot això: no s'escapa al diner. Vivim en un món en el qual el diner és la substància. La mà té raó: rebel·lar-se contra ell és aixecar-se contra el món mateix, contra la vida... O aleshores caldria renovar el rostre de la terra... No ens resta més que això.

"--Què és això?

"--No ho sé, però crec que és això.

"Les paraules d'ensurades van omplir la petita alcova tènua i tancada, plena de llibres, de reproduccions de quadres, de màscares gregues. Robert, dret, va atreure contra ell el cap del seu germà.

"--No diguis tonterias... (...) Què vols que faci? Tu mateix ho
 dius... Estem ^{al·ligats} ~~ligats~~ a la guerra (la guerra de la mort).

Però si Robert ~~ja~~ ^{ha} renunciat a Mar res, Pierre no, i ~~al~~ ^{la} final-
da la novel·la, a París, continua protejant-se els mateixos proble-
mes, i ha tractat de fer un pas més.

"Des de feia dos mesos vivia a París; la seva presència en aquest restaurant de la Rue Royale, on la orquestra interpretava una melodia acabada d'arribar de Viena, representava als seus ulls més que una concessió: un fracàs. La seva consciència sabia el què hauria d'haver fet: aprendre un ofici manual, entrar d'aprenent. Li estava prohibit de persuadir-se que això era utòpic i irrealitzable; un noi americà que copixia havia renunciat a la seva família molt rica i ara treballava a la fàbrica. Però no tinc el dret, pensava Pierrot, encara que fossin fundades les meves raons, a recórrer a arguments com: el primer deure és utilitzar de la millor manera els nostres dots naturals; o bé: puc prestar millors serveis a la classe obrera mantenint la meua antiga posició. M'està prohibit d'invocar aquests arguments, encara que siguin justos, perquè no cedeixo a ells sinó als meus hàbits de comoditat intel·lectuals, al meu gust de la comoditat (en la mesura que permet i afavoreix l'exercici del meu pensament), al meu esperit d'independència; sofrir les ordres o les injúries d'un patró o d'un contra-mestre, quan tinc mitjans materials per engregar-los al diable, és cosa que està per sobre de les meves forces. Dins de dos anys em resignaré als insults d'un sargent, perquè hi estaré obligat. Però això no impedeix que ara tots els mesos m'arribi un xec i que ignori fins i tot d'on em ve el diner: joguets, cupons de renda, valors industrials... El cobro i visc..."

"Sí, ^{ho} és clar, però, no tenia geni? No és grotesc, de cap manera, de dir-se a si mateix. N'hi havia prou que aquest jove americà llegís

més endavant continua plantejant-se aquests problemes com una nova alternativa:

"Els problemes entre els quals ara dubtava: canviar-se a si mateix abans que canviar l'ordre del món? O canviar l'ordre del món? Obrir-se un camí a través de si mateix per atènyer Déu, o, amb menyspreu de la pròpia perfecció, lliurar-se, sense ànim de retorn, a la destrucció, enfonsar a ~~supremàcia~~ cops d'ariet les velles muralles, declarar una guerra a mort a tots els Costadot de la ~~terra~~ terra, i que tot reventi i tot s'enfonsi?..."

A la fi de la novel·la, Pierre ha tractat de donar un pas:

Atis i que ^{en} parlés als seus companys perquè es creés un lleuger remolí al voltant del seu poema. Un sol deure, es repetia, una sola obligació: obrir dins seu un comú perquè pugés el cant soterrani, per a aquesta trista larva. Això no ^{no} impideix d'estar al ^{estat} estat dels pobres... Pensament idèntic: no existeix "el cantó dels pobres" sinó dos mètodes d'explotar els pobres, un de dreta i un altre d'esquerra. ¿Convertir-se un mateix en un explotat per estar segur que no s'és un dels explotadors? Això estava per sobre de les seves forces... Als qui tenen fe, els queda el vestir-se d' sotana... o amb un traje blanc o torrat.../

Parla després amb Landin, que havia estat el passant d'Oscar Revolució. Landin, home d'origen modest però que "havia deixat d'interessar-se pel poble":

"El jove no es va fer pregar. Però el que explicava no tenia sentit comú. El senyor Landin va creure primer que el poca-solta ^{se} burlava d'ell. Havia volgut abandonar les seves classes, renunciar al diner, no beneficiar-se més d'ell, deixar de ser privilegiat, i escapar-se del sistema. Després d'algunes gestions va entrar d'aprenent en una impremta, i des dels primers dies es va sentir molest. No mancaven bones raons per apartar-lo del seu projecte. Per exemple, que no era necessari de colocar-se un mateix en les condicions deprimentes de treball que volia combatre, i que un poeta té coses més importants que fer, ^{per} servir els homes, ^{que} ~~que~~ ^{construir-se} les mans. Però rebutjava el benefici d'aquests pretextes, coneixent els motius reals del seu fracàs: porsesa, gula, sensualitat i orgull.

"Costadot ^{seu} ~~seu~~ s'interrompia ~~seu~~ ^{seu} per beure, sota la mirada aguda de Landin, que reia dissimulant la boca darrera la seva mà prima".

Landin és assassinat per un desconegut aquella nit. Pierre pensa en "l'infern humà, l'infern que des d'aquí baix està, com l'altre regne, dins de nosaltres" mateixos" I continua:

"El que havia estat sempre per a Pierre el centre mateix de la seva angonya s'afirmava i s'encarnava. ^{Landin} ~~Landin~~ no seria més que un monstre mediocre sinó estigués al servei d'un altre de més poderós. Per què parlar de reformes i revolucions? Tot fracassarà sempre: la fam i la

63
set de justícia topen amb una altra fam, amb una altra set, aquest altre
apetit abominable".

Pierre llegirà uns llibres: Psichari, Péguy. S'allistarà per anar
a Àfrica. Quan retornarà, pensa, "haurà atès finalment (...) el se-
cret de la felicitat d'aquest món, comprat a molt alt preu." No sabem
què serà d'ell.

El problema està plantejat així: en el món de Pierre --en el món
de les novel·les de Mauriac--, el jove poeta veu dues sortides possi-
bles: la revolució o Déu, dues paraules que, en aquest món del dinor,
son "paraules condemnades". Com a jove que vol la justícia, Pierre
tracta de compartir la condició obrera. Però fracassa, i aquest fracàs,
nós o menys previsible, està vist per ell amb lucidesa. Aleshores té
una reacció en la qual hi pot haver aquell subterfugi ja trobat en les
reflexions del protagonista de *El món de la Vierge*: "¿Per què parlar
de reformes i de revolucions? Tot fracassarà sempre: la fam i la set
de justícia topen amb una altra fam, una altra set. Primer cal atacar
en l'ésser humà el que hi ha de ferit i fracassat, pensava Pierre".

El problema està plantejat així: en el món de Pierre --en el món de les novel·les de Mauriac--, el jove poeta veu dues sortides possibles: la revolució o Déu, dues paraules que, en aquest món del dinor, son "paraules condemnades". Com a jove que vol la justícia, Pierre tracta de compartir la condició obrera. Però fracassa, i aquest fracàs, nós o menys previsible, està vist per ell amb lucidesa. Aleshores té una reacció en la qual hi pot haver aquell subterfugi ja trobat en les reflexions del protagonista de *El món de la Vierge*: "¿Per què parlar de reformes i de revolucions? Tot fracassarà sempre: la fam i la set de justícia topen amb una altra fam, una altra set. Primer cal atacar en l'ésser humà el que hi ha de ferit i fracassat, pensava Pierre".

(57)

~~set de justícia, tota l'obra amb una altra paraula, amb una altra set, a-~~
~~quest opuscul abundant.~~

Mauriac comparteix les opinions del seu personatge? Sigui com sigui, hi ha aquí una pintura d'una exactitud extraordinària de tota una realitat: els condicionaments socials impedeixen al jove burgès idealista i generós la sortida que havia vist. No pot continuar el camí que potser el portaria a la revolució. Resta l'altra paraula "desmesurada": Déu. Però, les dues paraules no s'exclouen mútuament? Si Mauriac veu el mal del sistema --l'home-- com una conseqüència d'un mal anterior, inscrit en l'home, això ^{no} ~~no~~ ^{significa} ~~significa~~ que combatre aquest primer mal ^{si} ~~si~~ ^{exloqua} ~~exloqua~~ combatre una de les seves conseqüències: el mal de les estructures. Però això, és acceptable teòricament, però, ^{en} ~~en~~ la realitat és que si aquest segon combat passa per l'identificació vital amb les classes treballadores, resulta, sinó impossible --hi ha un jove americà que ho fa-- sí extremadament difícil per les condicions socials que marquen aquests éssers generosos de les classes burgeses. Aquest camí, ^{o el} ~~que seria~~ que podria portar a una acció col·lectiva, a una acció política en sentit ampli és estricte, està tapat pràcticament. És lògic, doncs, que els intents de sortida més fructuosos que es narren a les novel·les de Mauriac siguin ~~en~~ ^{per} ~~unes~~ ^{unes} persones que per raons diverses quedin fora del camí polític o cívic sense que això sigui d'alguna manera un subterfugi com ~~no~~ ^{ho} ~~és~~ ^{és} en les reflexions del protagonista de ~~"Le roman expérimental"~~ ^{"Le roman expérimental"} i de Pierre Costadot.

Unes persones queden fora. Per raons de sexe i d'època: són aquelles dones que cuiden abnegadament els malalts, els vells i els pobres --ja han estat assenyalsades aquestes figures--. Per raó d'edat: uns infants. I per raó de ministeri: uns sacerdots.

66

CANICA TORA GROLLEA DEZ CKISTIANISME

~~CANICA TORA GROLLEA DEZ CKISTIANISME~~

Pierre-Henri Simon ha escrit: "El novel·lista catòlic és el qui, com Huysmans a La Route i L'Obit, com Léon Bloy a Le Desespéré i La Femme Pauvre, com Malègue a Augustin, o fins i tot com Bernanos a la majoria de les seves novel·les, estudia centralment, sinó d'una manera exclusiva, els estats i els casos d'una consciència catòlica: no és el fet habitual de Mauriac (...) François Mauriac, a les seves novel·les, no intenta habitualment i directament l'exploració de la consciència religiosa."

Aquest fet és cert: però és possible de preguntar-se si no es deu en bona part a la fidelitat ^{a l'àmbit} que Mauriac novel·lista es proposa.

- Mauriac, ~~segons Henri~~, s'ocupa exclusivament d'un sector determinat
- de la societat ~~on~~ un temps i un espai concrets, d'on treu ^{exclusiva-}ment els seus personatges importants. Ara bé, aquesta societat no és pròpiament catòlica. Massa vegades es creu, amb un clixé fals, que Mauriac és el pintor d'una burgesia catòlica; no és exactament cert: és una burgesia ja bastant descriptianitzada en una societat descriptianitzada. Un novel·lista té tot el dret, naturalment, d'escollir amb preferència un tipus de personatges i problemes, i així, en una societat descriptianitzada, podrà dedicar-se habitualment a aquell examen de la consciència religiosa del que parla Simon. Però, si el novel·lista vol donar una pintura real d'aquesta societat, aquella actitud no li serà possible. Si ^{un} bon nombre ^{de} personatges de Mauriac no són catòlics, és, segurament, perquè no ho weren molts a aquell ambient d'infantesa i adolescència que tan fonament el va marcar. Sí, ~~en aquest aspecte~~; les novel·les de Mauriac ~~són sociològicament exactes~~ neguen la imatge ~~falsa~~ que, en aquell temps i espai, la burgesia ~~era~~ ^{era} encara una massa catòlica compacte -- ~~ja~~ ^{ja} dos quin fos el seu tipus de catòli-

cicily

No és que el cristianisme no tingui pes en aquesta societat,
però no és una societat d'un catolicisme ~~realment~~ ^{realment} ampliament
majoritari i realment sòlid. Per a bastants, el cristianisme
és una tradició ja de temps abandonada i combatuda; per a bas-
tants, una tradició que viuen de manera més o menys falsificada
i ~~passiva~~. ^{passiva} Basten alguns, en els quals el cristianisme és viu
o és una pregunta que es planteja amb autenticitat.

Encara que les novel·les de Mauriac no retratin ambients obrers, es presenten que la crisi d'ecristianització de les masses, sobre tot urbanes, acaba de la revolució industrial, ve (de lluny, i que es tracta d'un ambient hostil i indiferent. Quan un grup d'obrers d'una fàbrica respon a la salutació del vapellà Alain Forcas (*"El Forcas"*), aquest experimenta una sensació de confort, com si això ja fos una gran victòria. Als poblets, la pràctica de la religió no és ~~pas~~ viva: a *"El riu de la"* a Louvres, ^(poble sense capellà) on viu Gisselle de Plailly, durant la missa del diumenge hi manquen la majoria de les dones i dels infants. Els homes estan reunits a la taberna: "una tenebrosa planta baixa (on llueix) el zinc d'un tauler", altar a l'hora de les libacions, que rodejaven els homes drets, amb el cap nu. Ell, ~~no~~ però, va penetrar a l'església. Va passar del gran sol a aquesta nit poblada d'algunes velles, dels nens del catòlicisme. Les tres bones famílies dels poblets ocupaven els seus bancs. A la nau mig deserta, les noies ~~rodejaven~~ un harmonium". ^{Hi} ens ací la festa de Corpus al poblet dels Lesquyroux: "Ella (Thérèse) se'n recorda d'haver execrat el seu marit més que de costum, el dia de Corpus, quan entre els finestrans mig tancats estava a l'aguait de la processó. Bernard era gairebé l'únic home darrera el tàlem. El poble, en alguns instants, havia esdevingut desert, com si hagués estat un lleó, i no un anyell, que s'hagués desformat als carrers... La gent s'amagava per no ser obligada a descobrir-se o posar-se de

genolls. Un cop passat el perill, les portes es tornarien a obrir una a una. Thérèse va veure el capellà, que avançava amb els ulls guirebó clucs, portant amb les dues mans aquesta cosa estranya. Els seus llavis es movien: a qui parlava amb aquest aire de dolor? I tot seguit, darrera d'ell, Bernard, 'que acomplia el seu deure'".

A vegades aquesta resta de poder social de la religió no existeix ja i la gent no s'amaga, ^{no s'amaga} no participa a les cerimònies religioses. L'abbe Calou ^(el capellà) és destinat a la "rectoria de Baluzac, als confins de les Landes, una de les més tenudes de la diòcesi". Està segur "que la massa dels homes no tenen necessitat d'ell, que no sospiten que ^(el Senyor de Déu) ~~els homes~~ existeixi, i que mai no han estat tocats per la bona nova. Als seus ulls, existeix una organització dels rites prevists per a certes circumstàncies de la vida ^{de} de les quals se n'encarreg el clero. Res més". A la missa del diumenge hi va una quarantena de persones poblets i masies, i Calou té temps perquè els seus dies els ompli l'estudi i la pregària. Quan va a visitar amb bicicleta la seva vasta parroquia rural, ^{veure de} per fer anar els nens al catecisme i curar malalta i vells, topa amb una "humanitat dura per a si mateixa, sense pietat pels altres ^{als ulls de la} qual el capellà tot capellà és un vagarós i un murri: "però vaja!, capellans, en calen..." I Calou pensa que el capellà "està lligat al mateix patíbul (que Déu) Crist), ofert a la mateixa burla, que proposa als homes un enigma que no proven de dextifrar".

La mateixa imatge de patíbul torna a ^{en aquestes pàgines} ~~en aquestes pàgines~~ quan Gradire escriu al capellà Alain Forcas: "En la vostra miserable rectoria, petit servidor lligat al patíbul, i al voltant vostre aquests pagesos ferotges" que el calumnien vilment. Alain Forcas no té ni quaranta ni quatre fidels a la seva missa: no té més que el nen ^(a qui s'ha de donar la comunión) Lassus com a escolà. Aquí no es tracta ja de la indi-ferència de l'ouyres i de Baluzac, ^{de} de l'aspecte hostil pel que

74
és la religió dels amos com a Arguelouse; aquí ~~ni-hi~~ amos ~~ni~~ a servidors: ~~en un poble en la qual la religió és més activa.~~

"Les passions anticlericals eren vives en aquesta època" (~~"L'anticlericalisme"~~), i "l'anticlericalisme sòlid i tradicional" ("Destins"), i a vegades el capellà troba "odi positiu, virulent en alguns", mentre el més general és la indiferència o la ignorància" (~~"L'anticlericalisme"~~), "aquesta humanitat camperola, impermeable, a la qual ell (el capellà) no sabia parlar, ocupada únicament en la terra i que no el necessitava" (~~"L'anticlericalisme"~~); (~~"L'anticlericalisme"~~).

En alguns casos, però, encara el clero té influència i pot parlar contra la parella de mestres socialistes (~~"L'anticlericalisme"~~), existeix algun tipus de "capellà rural-bon vividor" (~~"L'anticlericalisme"~~), o hi ha rectories encara floreixents que una pagesa pot veure com a un bon futur per al seu fill: "aquesta pagesa, cap a 1890, tenia encara el dret d'imaginar que un fill ^{que} té instrucció i bona conducta, es pot fer una bona ^o pècció a l'Església. Les rectories floreixents no ~~perdrien~~ mancaven, a les quals la mare del capellà envellia en el benestar i rodada de consideració". Però ^{això} ~~encara~~ sembla més aviat, segons ^{segons} ~~les~~ novel·les, ~~de~~ ^{de} ~~la~~ ^{la} ~~la~~ una supervivència del passat, i les rec parròquies rurals es presenten generalment pobres i a tasca ben dura. I potser també és una supervivència del passat la fe viva ~~de~~ d'alguna pagesa, com Marie de Lados ("Genitrix").

Sociològicament, el catolicisme està pròpiament reduït a les classes mitjies i altes, però no és pas una presència que es presenti ni com a sòlida ni com a àmpliament majoritària. "L'anticlericalisme sòlid i tradicional" ha penetrat també de temps ~~en~~ ^{en} ~~en~~ tot el sector simpatitzant amb republicans i radicals, que es presenten normalment més caracteritzats per la seva aversió a l'Església ~~com~~ com a resta d'un món atressat i supersitiós, que pel seu ateuisme combatiu. A vegades, fins i tot, a l'hora de la mort canvien amb semblant escepticisme, com el vell Gornac a

"Destins": "Gornac va morir el desembre. Havia acceptat de rebre el capellà, cedint a les raons de la seva jove: no estava segur que tot fos fals en el que ensenyava l'Església; si els sagraments no fan bé, no corren el perill de fer mal". I hi ha personatges com un de ^{del qual se'n parla} "Thérèse Desqueyroux" del qui es diu: "Creia en Déu i odiava els capellans". Sovint es tracta d'una oposició històrica a l'Església com a institució ^{que s'ha anat creant} "segle de les llums", del progrés, i es considera la religió que ensenya com a una faula ~~ridícula~~ o unes explicacions impròpies per a gent de cultura. Encara que a vegades, per sobre aquestes qüestions secundàries, uns i altres no deixen "d'estar d'acord sobre aquest principi essencial: la propietat és l'únic bé d'aquest món, i no val la pena de viure que posseir la terra" ("Thérèse Desqueyroux").

Però els anticlericals virulents no manquen en aquestes classes. A vegades ^{en cantant} són lectors de Voltaire i sovint canten les cançons de Béranger, i quan el matrimoni uneix famílies diferents les discussions sobre qüestions religioses són vives a la taula: "Quan es tocava la qüestió religiosa, ella (Thérèse Desqueyroux) es precipitava en socors del Sr. Laroque (el seu pare). Ell tots cridaven, fins el punt que ^{la seva} Clara ~~percebia~~ percebia fragments de frases, es tirava a la lluita, i amb la seva veu horrible de sorda donava lliure curs a la seva passió de vella radical (que sap el que passava als convents); en el fons (pensava Thérèse), més creient que cap La Trave, però en guerra oberta amb l'Esser infinit que havia permès que ella fos sorda i lletja, que morís sense haver estat mai estimada ni posseïda".

La gran majoria dels nens d'aquestes classes han estat batejats. A vegades per motius reals de fe, a vegades jugant-hi un paper important la tradició social, a vegades per concessió a la dona. També la majoria han fet la primera comunió, que ^{no cal dir} ~~serà~~ serà la darrera, i després han considerat el cristianisme com un engany,

com una tradició absurda o bé com quelcom ^{havia} ~~verda~~ la realitat
que interessa: la de la marxa dels negocis.

Del primer cas és exemple el protagonista de "El nou elis"
"El nou elis" (la seva mare) m'havia fet batejar. La Primera
Cò unió a l'escola en va semblar una formalitat absurda de la
qual només m'ha quedat un record confós. En tot cas, no va ser
seguida de cap altra. La meua ignorància era profunda en aques-
tes matèries. Els capellans, al carrer, quan era nen, m'aparei-
xien com personatges disfressats, una espècie de màscares (...)
L'odi a la religió, que ha estat tant de temps la meua passió
dominant, de la qual tu has sofert tant i que ens ha fet enemics
per sempre, aquest odi va néixer a la Facultat de Dret, al
1879 i el 1880, al moment de la votació de l'article 7, l'any dels
famosos decrets i de l'expulsió dels jesuïtes".

Del segon cas és exemple André (~~André Angele~~ Angele): "Havia estat un d'aquests innombrables nens que fan 'la seva comunió' perquè és el costum, i que no hi pensen més. Si se l'hagués insistir una mica, hauria acabat per comprendre que hi veia en allò una història atarrida i sense transcendència, de la qual seria convenient de tornar a parlar al moment de la mort: l'únic sistema conegut per regular honestament les cerimònies nupcials i fúnebres".

Del tercer cas n'és exemple l'industrial Dussol (L'Industrièr
Frontenac*). Din de Blanche Frontenac: "No, no era una educadora.
Noteu que no és que jo no tingui religió, aquests senyors de la
Parròquia em troben sempre quan tenen necessitat de mi, ho sa-
ben i se n'aprofiten. Però si hagués tingut fills, un cop ha-
guéssin fet la seva comunió, els hauria incitat a ocupar-se de
coses serioses. Blanche no ha tingut prou compte de l'atavisme
que pesava sobre els seus fills (...). Felicitment per a la Casa
i per a, nois Frontenac jo era allà! L'exaltació religiosa de
Blanche ha certainment desenvolupat en ell's aquestes tendències;

74

anul·lat

sigui dit entre nosaltres, quin ~~assumpte~~ ha tingut això..."

Aquesta divisió davant la religió passa a vegades dins d'una mateixa família, ~~amb diferents actituds davant la religió~~ i hi hafrontaments de diferent duresa. Normalment, en aquests casos, la religió és afer de dones, i encara que a vegades sigui el marit qui imposi el seu parer, com al cas dels Forcas ~~(a qui li donava la paraula)~~, on ell diu a la dona el dia del casament, "a l'entrada de l'església: Mira-la bé, aquesta vella caverna; no hi posaràs més els peus", sovint s'admet que elles practiquin i hi eduquin els fills. Però, siguin només les dones o sigui tota la família, una religió de classe, una ritus buidats de vida donen generalment el to. És així en els Fondaudège. El protagonista de "La Novena de Vigília" ^{el cas del matrimoni} veu ^{d'aquí ençà} la missa:

"Era el culte d'una classe, al qual em sentia fogulló; de ser-hi agregat, una ~~part~~ ^{part} de religió dels avantpassats per a ús de la burgesia, un conjunt de rites privats de qualsevol altra significació que no fos social". I més endavant diu, parlant del seu casament per l'Església amb Isa Fondaudège: "No m'abaixo davant ningú, guardo fidelitat a les meves idees. Sobre aquest punt, el meu patrimoni havia deppertat en mi alguns remordiments. Havia promès als teus pares de no fer res per apartar-te de les practiques religioses, però m'havia compromès només a no afiliar-me a la francmasoneria. Per altra banda no pensàveu en cap altra exigència. En aquells anys, la religió només concernia les dones. Al teu món, un marit "acompanyava la seva dona a missa": ara la fórmula rebuda".

Dins ~~d' aquest ampli grup social de religió formalista, hi ha en aquestes novel·les diverses actituds davant la religió, des d'aquells marits que pensen que el cristianisme s'acaba per a ells "acompanyant la seva dona a missa" els diumenges, fins als fariseus, com Brigitte Pian ~~(una virtuosa de la fe)~~ "virtuosa de (la fe)",~~

professió", que "progressava en la vida espiritual com ho hauria fet en l'estudi d'una llengua estrangera". Encara que Mauriac, com sempre, faci evidents esforços per ser just amb els seus personatges importants, ~~revelant~~ buscant la complexitat, resulta prou clar que el tipus del fariseu és un d'aquells amb els qui simpatitza menys. Al final de ^{"La Années"} ~~"Le Mystère"~~, el narrador de la novel·la diu de Brigitte Pian:

"Vaig comprendre que ella estava deslligada fins i tot de les seves faltes i que ~~ella~~ ho abandonava tot a la Misericòrdia. A la tarda de la seva vida, Brigitte Pian havia descobert finalment que no s'ha de ser semblant a un seràvidor orgullós, preocupat d'enlluernar l'amo pagant-li el que li és degut fins al darrer òbol, i que el Nostre Pare no espera de nosaltres que siguem els comptables minuciosos dels nostres propis mèrits. Ella sabia ara que el que importa no és merèixer sinó estimar". Malgrat això, en una novel·la posterior, ^{"L'Amant"} ~~"Le Mystère"~~, on torna a aparèixer Brigitte Pian, realment "a la tarda de la seva vida", la figura, si es presenta un xic renovada, recorda ^{tant} ~~per~~ l'anterior la ~~comptable~~ dels seus propis mèrits.

Es significatiu que aquestes comparacions econòmiques siguin les utilitzades per descriure el catolicisme dels personatges d'aquest grup social que estan entre la mínima pràctica d'aquells marits i la pràctica ["]freqüentíssima i minuciosa d'una Brigitte Pian. Pierre Gornac (["]Destins["]), descriu així el catolicisme d'Elisabeth, la seva mare: "Comprenia finalment ["]pecyè la seva fe comú no havia creat cap lligam entre ells; menyspreava aquesta religió de dona vella i que no interessava el cor. Un conjunt de prescripcions, una ["]polissa d'assegurança contra l'infern de la qual Elisabeth s'aplicava a no violar cap clàusula, la pobre preocupació ~~de no~~ ["]d'estar sempre en regla amb un ésser infinit minuciós, com es pot ~~amb~~ ["]amb el fisc". Gairebé les mateixes paraules són aplicades a Marc de Vilforon ~~(amb el seu nom de fidei)~~:
(["]El m. de f.["])

"La Fe d'aquest home, condició de la seva higiene, pòlissa d'assegurances pel més enllà, de la qual pagava, a qui hi tenia dret, les primes".

Això que es diu d'Elisabeth Gornac i de Marc de Villeron es podria dir dels Desqueyroux, també representants típics d'aquest grup intermig, o de Geneviève, del qual el seu pare dafirma, una altra vegada amb una ~~explicació~~ ^{explicació} econòmica:

"Ella va gosar finalment: tot això no tenia res a veure... no li agradava barrejar la religió amb aquestes coses. Era practicant, però precisament tenia horror d'aquests parangons malsans. Ella acomplia els seus deures. Hauria dir, amb la mateixa veu, que ella pagava les seves contribucions. El que havia execrat, tota la meua vida, era això, res més que això " ~~est una d'aquelles~~ ^{est una d'aquelles} ~~personatges~~ ^{personatges}".

Un altre personatge ~~característic~~ ^{d'aquesta} novel·la, Hubert, partidari d'aquest tipus de religió, diu el mateix que la seva germana ~~amb~~ ^{Geneviève amb} altres paraules: "la religió raonable, moderada, que sempre ha estat en lloc d'honor a la nostra família. La veritat, és l'equilibri..." I seguidament passa, dolent-se que quedi poc espai a la lletra, a deixar la religió i "respondre les qüestions importants que en plantegen". Aquestes qüestions són ~~racionalistes~~ ^{econòmiques}, no cal gairebé ^{amb un} dir-ho: les inversions que cal fer amb l'herència del pare.

Dins el mateix grup hi ha alguns personatges en els quals el cristianisme és una barreja d'aquesta religió de classe, formalista, i d'elements contraposats, que gairebé es diria procedents d'una altra religió. És el cas de Blanche Frontenac, i el més estudiat de 'Isa, ~~la dona del protagonista de~~ ^{la dona del protagonista de} ~~la novel·la de Vi-~~ ^{la novel·la de Vi-} ~~llet~~ ^{llet}. La jove d'aquest matrimoni ho reconeix: "Excepte ^{en} ella, els nostres principis romanien separats de la nostra vida. Els nostres pensaments, els nostres desigs, els nostres actes no enforssa-

ven cap arrel en aquesta fe a la qual ens adheríem amb els lla-
vis". I el mateix marit, amb tota la seva lucidesa implacable per
la religiositat de la seva dona, reconeix els progressos ^{de la} seus per
viure una caritat autèntica, com atans ha dit que, malgrat la
importància del diner per a la seva dona, aquesta posava davant
la fe. Diu ella, després d'una renyina amb el seu marit que es
burlava, davant els nens, del compliment de preceptes de l'Esglè-
sia:

"--He restat amb tu a causa dels nens. Però si la teva pre-
sència ha de ser una amenaça per la seva ànima, no dubtaré.

"No (comenta ell), tu no hauries dubtat a deixar-me, a mi i
als meus diners. Per interessada que fossis, no ^havia sacri-
fici al qual no haguessis consentit perquè romangués intacte, en
aquests petits, el diposit del dogma, aquest conjunt de costums,
de fórmules --aquesta folia".

Lucile de Villeron (~~Lucile de Villeron~~) i Pierre Gornac
(*Destins*) representen encara uns graus més alts d'autentici-
tat dins el mateix grup d'aquestes obres. Però --com també
en certa manera en el cas de Jean-Louis Frontenac--, l'autor no
pinta amb simpatia decidida aquests personatges. No són els tebis,
no són els fariseus, però tampoc són els publicans. Lucile de Vi-
lleron es preocupa seriosament de viure el cristianisme, d'ajudar
i protegir Gisèle de Plailly i la filla natural d'aquesta, però
hi ha en ella certa fredor, cert massoquisme. Com també a Pierre
Gornac li manca aquest calor. I Pierre no és un interessat ni un
farsant: "Déu, que era Espèit i Vida en el seu fill Pierre, era
en ella (la seva mare) ensopiment i son". Pierre és demòcrata, es
preocupa de "les universitats populars, de la unió de les classes".
Dóna conferències sobre aquests temes: en una s'ha enfrontat amb
un comunista i aquest ha acabat per donar-li la mà; els integris-
tes partidaris de la monarquia li han donat més feina a en una

Fam, atut her d'extrem de l'extrem,
altra conferència. ~~Henri Legave~~ *Henri Legave*, ~~disposat a entrar al seminari~~ *disposat a entrar al seminari*, una estada a Africa abans d'entrar al seminari. Però si s'examina amb sinceritat, està massa inclinat a complaure's en ell mateix; si sap ~~de~~ *de* pondre's dels seus errors això mateix li fa adquirir mèrits davant seu; revela a Paule de La Sesque certs aspectes de la vida disbauxada de Bob Legave, l'enamorat de la noia, ~~xxx~~ i ho fa més per despit i poca simpatia per Bob que per ajudar Paule.

En canvi, Mauriac descriu amb més complaença ~~altres~~ *altres* personatges catòlics: Adila Du Buch ~~que es troba també amb Jean Péloueyre~~ *que es troba també amb Jean Péloueyre* i Gisèle de Plailly ~~que es troba també amb Jean Péloueyre~~ *que es troba també amb Jean Péloueyre*, malgrat que no són, en alguns episodis de la seves vides, personatges exemplars --però recorden el públic de la paràbola--. Complau ~~que es troba~~ *que es troba* també amb Jean Péloueyre ~~que es troba també amb Jean Péloueyre~~ *que es troba també amb Jean Péloueyre*, miserable personatge al qual la vida ha ~~donat~~ *donat* ben poca cosa però que arriba a una mort jove i la donant "a tots el mateix somriure, la mateixa gratitud sense reserva". Complau ~~que es troba~~ *que es troba* també amb Jean Péloueyre ~~que es troba també amb Jean Péloueyre~~ *que es troba també amb Jean Péloueyre*, que en començar la novel·la va a entrar al seminari i que, per tant, pot ser assimilat al mateix grup--. I, evidentment, els infants de les novel·les.

Sembla significatiu que, per una raó o altra, aquest personatges no pertanyen plenament a la burgesia. Adila Du Buch es deixa seduir per l'aventurer Gabriel Graddre, i això la posa a part en la societat; ~~Gisèle~~ *Gisèle* el pare de Gisèle de Plailly s'ha arruïnat; Jean Péloueyre, si és hereu d'una gran fortuna, és miserable pel seu físic i per la seva salut; ~~aquests~~ *aquests* capellans, o són d'origen ~~modest~~ *modest* o bé, per la manera d'entendre el seu ministeri, són desclassats; els infants que pertanyen a la burgesia, i no tot hi pertanyen, per evident raó d'edat encara estan a un món diferent, no marcat profundament per la condició social com els passa als adults. I és precisament en aquest grup, entre els

personatges catòlics, on Mauriac sembla indicar que viu el veritable cristianisme.

Perquè resulta clar que Mauriac no considera que aquell cristianisme com a culte d'una classe, com a "ensopiment o son", "conjunt de rites privats de qualsevol altra significació que ^{no és} la social", "religió dels avantpassats per a uns de la burgesia", "religió raonable, moderada", aquestes vides en les quals "els nostres pensaments, els nostres desigs, els nostres actes no enfonsen cap arrel en aquesta fe a la qual adherien amb els llavis; amb totes les nostres forces, estaven girats cap als bens materials", que tot això no ^{ho} és pas veritable cristianisme --per bé que en alguns dels personatges hi hagi, en diferents mesures, elements d'ell--. Aquesta religió s'assembla més a la mort ^{mentida i la} que a la vida ^{la veritat i}: Thérèse Desqueroix diu del seu marit i de la família d'ell, catòlics: "No penses que la vida de les persones de la nostra espècie s'assembla ja terriblement a la mort", "aquí estem condemnats a la mentida fins a la mort", o la vida d'Elisabeth Gornac: "un d'aquests morts que arrossega el corrent de la vida".

Que no ho és ho diu i ho repeteix el protagonista de ^{El més} ~~la mort~~ ^{el més} ~~la mort~~ jutge l'idea d'aquesta traïció o desfiguració del cristianisme. Heus aquí alguns texts. En el primer indica que hi ha dues idees de la religió:

"Els vostres adversaris es fan en secret de la religió una idea molt més alta que no imagineu i que no creuen ells mateixos. Sense això, /per què serien ferits que la practiquéssiu baixament?"

Aquesta idea traïda és, al cap i a la fi, l'Evangeli:

"Ben lluny d'atacar de front les teves creences, m'acarnissava, en a les més petites circumstàncies, de posar-te amb contradicció amb la teva fe (...) Professa-aves, sobre totes aquestes qüestions (singularment es refereix a la relació amb el pròisme pobre i necessitat) les idees del teu medi i de la teva època. Però tu no

havia

confessat mai que l'Evangeli les condemnava:

"--Vaja, deia jo, creia que el Crist havia dit...

"Tu et deturaves, desconcertada, furiosa a causa del nens. ~~Acabaves~~ acabaves sempre per caure en el parany:

"--No cal pas prendre al peu de la lletra... balbucejaves.

"Sobre això jo triosfava fàcilment i ~~balbucejava~~ ^{encapava} amb exemples per provar-te que la santedat consisteix justament a seguir l'Evangeli al peu de la lletra. Si tu tenies la desgràcia de protestar que no eres una santa, et citava el precepte:

"--Sigueu perfectes com el vostre pare dels cels és perfecte".

Si, segons l'anàlisi marxista, una religió és fonamentalment una superestructura d'una ^{anàlisi} estructura concreta, el catolicisme de gran part, potser la majoria, dels personatges catòlics de Mauriac burgesos de les novel·les de Mauriac podria ser-ho --encara que barrejada a vegades amb altres elements--. Ara bé, resulta que segons les novel·les de Mauriac, aquest cristianisme no és el veritable, és una caricatura i fins i tot una traïció. "El que jo havia execrat tant, tota la meua vida, era això, res més que això: aquesta caricatura grobiera, aquesta obligació mediocre, ^{fe la vida cristiana} havia tingut de veure-hi una representació autèntica ~~maximada~~ ^{maximada} per tenir el dret d'odiar-la", diu el protagonista de ~~El Noeu~~ ^{El Noeu}. Caricatura i traïció ^{en el sentit} que les novel·les de Mauriac no neguen, objectivament, ^{que} hi tinguin un pes el sistema social. Més encara quan es veu que aquest veritable cristianisme és representat per personatges que, per una o altra causa, ~~és~~ ^{est} tan, dins el món descrit per Mauriac, el més a part possible del sistema.

Però, quin és segons les novel·les de Mauriac el veritable cristianisme? Qui en dona testimoni, perquè sinó hi hagués ningú es podria dir que ^{no} ~~no~~ importa ^{maximada} (considerar aquella religió "caricatura de la vida cristiana": en no haver-hi d'altra, seria ^{la} ~~la~~ "representació autèntica".

DEZ ANYS ALS INFANTS

(*del mar*)

A vegades, el baró Galeàs (~~el baró~~) ocupa els seus lliures d'homa fracassat cuidant el petit cementiri de Vernès. L'acompanya el seu nen, Guillou. L'església del cementiri està buida i abandonada:

"Ben a prop d'ell, unes esquerdes deshonoraven el mur de l'església, darrera l'altar; un vitrall estava trencat. Sabia (Guillou) que 'el bon Déu no hi era', que el Sr. rector no volia deixar-hi el bon Déu per por dels sacrilegis. El bon Déu no estava tampoc a la capella del castell on la Fraulein api-lava ~~exàstics~~ escombres, caixes, cadires trencades. On residia el Déu d'aquest món cruel? On doncs hi havia deixat un rastre?"

On és Déu en aquest món cruel que és també el món d'un determinat sistema social que pinta ~~l'~~auriac? On és present Déu, que és sempre Crist ~~en~~ a les obres del novel·lista francès?

Una de les diferències cabdals entre els catòlics formalistes i els catòlics autèntics, en aquestes novel·les, és que mentre els primers es preocupen de la seva pròpia salvació, com qui paga aquella pòlissa d'assegurances per al més enllà, els segons estan preocupats pels altres i per la salvació dels altres.

(*El camí del mar*)

Déu és Amor. Rose Revolto (~~el baró~~) se n'adona: "Finalment, parlava a l'Amor, sense rostre, com si no s'hagués anomenat Déu, sinó senzillament l'Amor". Però aquest Amor al qui parla Rose "és una persona", que té un nom: Jesu-crist. Aquest és el model proposat. No es pot fer altra cosa que el que va fer Crist. Ho veu Pierre Gornac: "Veia en esperit un Déu immobilitzat per tres claus i que no pot res més pels

homos que donar sang. Així havien d'obrar els veritables deixebles: només intervenir amb el sacrifici, amb l'holocaust. No es canvia res en els éssers, els éssers no canvien, salvant una voluntat particular del seu Creador; cal rescatar-los com són, com amb les seves inclinacions, els seus vicis, agafar-los, arrabassar-los, salvar-los, tots coberts encara de taques; sagnar, anorrear-se per a ells".

Ja es veu que, segons aquesta concepció, no s'ofereix a aquests veritables deixebles una tasca còmoda ni fàcil: en un món on l'Amor, i per tant tot amor, troba obstacles, estimar els altres i sofrir per ells. El veritable cristianisme, en aquestes novel·les, no és tranquil·litat ni evasió, és preocupació activa pels altres. "Què has fet del teu germà?": aquesta pregunta bíblica de Déu que a algú pot semblar redescoberta per algun teòleg avançat dels nostres dies, es troba repetida amb freqüència a les novel·les de Mauriac (per exemple a *"Le silence de la mer"*, *"Les chemins de la mer"*, *"L'ange"*).

Segons la visió de Mauriac, les novel·les de Mauriac, el qui rep aquesta crida, aquesta vocació cristiana, li espera un patíbul. Heus ací el naixement de la vocació d'Alain Forcas ("Ce qui est écrit"): "Era com si Tota (la seva germana) tingués el braç nuats al voltant del seu coll; i Tota no seria sola; molts d'altres s'agafarien amb avidesa als seus vestits, i ja darrera seu un raïm humà. Impossibile de recular; darrera ell, tots els ponts trencats; i davant ell, aquest braser que cal que travessi. Ser cridat... La Vocació. No és per/res que un adolescent és designat amb el seu nom, marcat, posat a part... Alain, sense desconfiança, havia remuntat aquest riu de delícia que corria sordament sota els seus anys purs, i de sobte heus ací la font: un pujol no molt alt, un patíbul a penes elevat sobre la terra, amagat a mitges per aquest pobre remolí etern d'injúries, de burles i d'amor; i al voltant la indiferència esglaiadora del món (aquest

87

estampes als ^{parets} murs, alguns ~~murs~~ nois s'havien inscrit per al cate-
cisme. Quan travessava el poble, la Sra. Larose, la de la merceria,
li havia demanat a quina hora diria missa el primer divendres,
de desembre. Finalment, un grup d'obers de la fàbrica Desbats-Ber-
biney havia contestat la seva salutació. No li calia més per re-
prendre confiança. Tot li somreia..."

Uns moments després una nova preocupació torna a portar-lo cap
a les ombres --ja es veu que aquest no és precisament l'ideal de
vida de la burgesia, la satisfeta existència d'un representant de
- les classes oprimides--. Només troba l'afecte de Gabriel Gradère,
l'assassí, que una nit tindrà la inspiració, passant ~~per~~ davant la
rectoria, de treure el ramat de boix de la porta d'Alain, i que
finalment s'acostarà a la mort en la pau de Crist; Lassus, l'escolà,
un nen que és fill natural i que és fidel al capellà; potser l'i-
nici de una amistat amb Andrès...

El combat de Alain està descrit com un combat contra molts
enemics: les conseqüències del sistema, la indiferència i l'hos-
tilitat, l'herència de vicis trasmesos, el dimoni... el "misteri del
mal": "la seva gran temptació, el misteri davant el qual el germà
de Tota havia perdut coratge tan sovint, aquest misteri del mal,
el tenia tot sencer entre les seves mans, aquest vespre, entresota
la coberta ^{en} blava d'un petit quadern ratllat. Va llegir d'un cop fins
el passatge ^{on} Gradère, obsessiónat pel dimoni, citava les parau-
les del vell capellà: "Hi ha ànimes que li són donades". "No!,
protestà amb veu alta. No, Déu meu! No."

"Alain no creia que cap ànima li fos donada... o aleshores totes
li serien donades, car des de la caiguda l'herència dels ascen-
dents és suficient a cada generació perquè es perdi: aquesta fo-
llia obscura que, del fons de la raça, ve a afirmar-se en el
darrer vivent, els vicis jugulats pels uns triomfen en els al-
tres, i es ramifiquen en els renebots..."

En aquests moments d'angoixa, recorda "aquesta resposta de

de Crist a l'apòstol que havia demanat:

"--Senyor, ningú doncs ^{serà} serà salvat?

"--Res no és possible a l'home, tot és possible a Déu.

"Tot és possible a l'amor; l'amor frustra la lògica dels doctors".

Hi ha en Mauriac una ressonància jansenista sobre el poc nombre dels escolits; però hi ha com una correcció d'aquest parer. Ho expressa Xavier Dartiguelongue, un altre dels personatges d'aquest grup: "Car això també formava part del meu credo particular: creia en el petit nombre dels escolits, però cada escolit tenia el poder d'arràstyar darrera seu ^{totes} totes les ànimes, aparentment reprobades, que li eren adreçades" ^(L'Amor, p. 110). És en realitat la consciència que hi ha unes persones que li són adreçades el que fa que Xavier ajorni la seva entrada al seminari i vagi a casa dels Mirbel: morirà allà, en un accident a la carretera, però no sense que hagi deixat un rastre sobre els Mirbel, sobre el nen Roland, sobre Dominique. Medita així davant Roland, el nen rebrotat, que dorm:

"La criatura adormida sota els seus ulls tornava a fer sensible Déu al seu cor. Un cos humà, una ànima humana, no calia més perquè vos fossiu ^{seu} nova, et, Déu meu(...) no podia fer més que parlar-vos de Roland: quina voluntat apassionada de substitució! Sempre aquest "preneu-me al seu lloc", sempre aquesta exigència d'assumir allò pitjor d'un destí. Una espècie de fol·lia!, però una gran pau havia retornat".

Què senten aquests éssers pels altres? Ho pensa Xavier davant uns noiets: "Dels quatre a l'alt cap aixecats vers ell, dos no tenien boina. La seva mirada anava de l'un a l'altre. D'on venia aquest amor desproporcionat, aquest amor absurd? No els coneixia, no els tornaria a veure més. I no obstant hauria volgut cridar-los pel seu nom, retenir-los, entrar a la vida de cadascú d'ells, guardar-los de tot perill, protegir-los amb el seu cos. Passió monstruosa, passió divina, sí! Ara això! Passió d'un Déu per la seva criatura. El temps d'alguns segons, els pous a les ortigues, Xavier va creure sentir --quina

folia!-- el que aquest Esser increat experimenta per la darrera s
de les seves criatures".

Quan Xavier ~~estava~~ en el tren cap al seminari, pensa després
de veure uns obrers treballant a la via: "Ser capellà, seria això,
que no hi hagués cap criatura ^{en el món} ~~veure~~ la qual no pogués anar, amb la
qual no es trobés ~~al mateix nivell~~. I després: "Aquest Déu sense
rostre, sense altre rostre que el que ell havia escollit des que
era al món, aquels milions de cristos d'ulls foscos i dolços... On
havia llegit això? Ah! Paraules que cremaven en ell: "El que heu
fet a un d'aquests petits, és a mi mateix que ho heu fet..." Era
doncs que cadascú d'ells era el Crist, es confonia amb el Crist".

Aquests Crist que té el rostre de tots els homes, hi ha uns éssers
que el volen imitar, els anyells, els qui accepten d'anar al
patíbul de l'angoixa, de la solitud, ~~de la llibertat~~ ^{de la llibertat} lliuren pels
altres --com Xavier per Roland, com l'abbé Calou per Jean de Mir-
bel--. Tots en surten amb uns éssers agafats al seu vestit, potser
un "raïm humà". Són els que de debò aconseguen trencar aquella
incomunicació, rompre les barreres d'edat, de classe, de sexe.

Condemnats al patíbul, com Alain Forcas, com Xavier Dartigue-
longue, com el semi-arista Ardouin, fill de família modesta, que
es pot preveure que seguirà semblant camí, com l'abbé Calou, tret
de professor del seminari per denúncies, destinat a una parroquia
temuda, criticat, finalment expulsat de la seva rectoria per l'expe-
dient del bisbat que anaven omplint les cartes d'acusació de la fa-
risea, Brigitte Pian.

El veritable cristianisme, segons les novel·les de Mauriac,
és imitació de Crist davant voluntàriament al patíbul per tots els
milions de cristos, un amor crucificat per als altres. I la relació
amb els altres és possible quan succeeix de debò això:

"Roland va preguntar:

"--Per què us interesso? No sóc interessant.

"--Ho ets per a mi, per a Dominique. Ens interesses perquè
t'estimes" (~~"m'interessa"~~). ("L'anyell").

Hi ha aquest grup, el dels "anyells"; hi ha també "la marea que crema". És l'expressió que utilitza Mauriac per parlar de Raymond Courrèges i del seu fill ^(El déu de l'anyell) ~~(El déu de l'anyell)~~: "Caldrà que abans de la mort del pare i del fill, ^{se'l} ~~se'l~~ reveli ^{mal} ~~mal~~ finalment Aquell que sense saber-ho el s, crida, atreu, del més profund del seu ésser, aquesta marea que crema". Són uns personatges allunyats de ^{Déu} ~~Déu~~, sovint odiant les formes religioses que conciben, però que finalment seran atrets per Crist. Els més representatius són Thérèse Desqueyroux, el protagonista de ^(El déu de l'anyell) ~~(El déu de l'anyell)~~ "Les vides dels déus", i Gabriel Gradèze ^(El déu de l'anyell) ~~(El déu de l'anyell)~~. Uns trets els distingeixen: són "marea que crema" i no "ensopiment i son", i per uns o altres motius s'han posat fora de la societat en la qual viuen o bé, si hi són a dins, són considerats persones no ^{ben} ~~integrades~~. No són personatges exemplars: Thérèse va cedir a casar-se en bona part per interès econòmic, tracta d'eliminar el seu marit, anys més tard provarà d'atreure l'atenció amorosa del noi del qual la seva filla està enamorada; del protagonista de ^(El déu de l'anyell) ~~(El déu de l'anyell)~~ "Les vides dels déus" en diu el seu creador: "aquest enemic dels seus, aquest cor devorat per l'odi i per l'avarícia"; Gabriel Gradère és un aventurer sense escrúpols que, finalment, arribarà a l'assassinat... I, malgrat tot, tenen en certa mesura la simpatia del novel·lista: potser perquè són capaços de presenciar aquesta "immensa capa d'amor" que és Déu en el món, o al menys ^{el} ~~el~~ no instal·lar-se en el conformisme d'una religió falsificada. Mauriac diu de Thérèse Desqueyroux al prefaci de ^(El déu de l'anyell) ~~(El déu de l'anyell)~~ "La vida dels déus": "Però ella pertany a aquesta espècie d'éssers (una immensa família!) que només sortiran de la nit en sortir de la vida. Solament se'ls demana que no es resignin a la nit".

Per a aquests éssers, "Déu és la bona temptació a la qual molts homes succeixen al final". Sembla que, allunyats de Crist, hi siguin més a prop que molts d'altres que ~~sembla~~ diuen que creuen en Crist, i que només se'ls demani ~~de~~ "no resignar-se a la nit", no

acceptar com a veritat una mentida, mantenir un neguit de recerca i fer --^{a vegada} ~~convulsió~~ ^{convulsió} ~~domanat~~ ^{domanat} als peccadors a l'Evangelí-- un acte d'amor: Thérèse que aparta del seu front els cabells perquè Georges s'adoni de la seva edat i se n'allunyi; l'afecte del protagonista de ^{El meu amor} ~~"El meu amor"~~ per Marie i per Luc; Gradère retirant el ramat de boix de la infància de la porta de la rectoria... Hauran de ^{veure} ~~veure~~ els sofriments causats pels altres, per ~~el~~ ^{el} sistema, per les seves pròpies passions i errors, ^{mai} ~~però~~ no es tracta d'un sofriment assumit per la salvació del altres, com els "anyells". Però són éssers que tenen com una intuïció del "món invisible": "Què estrany és! un noi comatjós i noble com Andrès no té la més llunyana idea d'aquest món invisible, d'aquest oceà del qual la marea de totes parts ens rodeja. I un ésser tan cobert de taques ~~de~~ de sang com jo ho sóc, en representa bastant bé el que feu, cada matí, a la vostra església buida, el que s'acompleix allà... Fins el punt que imagino el vostre silenci, la vostra joia..." diu Gabriel Gradère en una carta al capellà Alain Forcas. I aquest pensa: "Els que semblen abocats al mal, potser eren escollits abans que tots els altres, i la profunditat de la seva caiguda dóna la mesura d'una vocació ^{tràgica} ~~tràgica~~".

Així també el protagonista de ^{El meu amor} ~~"El meu amor"~~ ^{Vipères} ~~Vipères~~ sembla que cregui més que la seva dona, Isa, que sobrevisqui quelcom de la filla d'ambdós, Marie, després de la mort. L'abbé Ardouin ^{deu} ~~deu~~ a Isa:

"--Ella viu, ^{els} ~~els~~ veu, ^{els} ~~els~~ espera.

"Tu vas moure el cap; aquests mots no arribaven ni al teu cervell; la teva fe no et servia de res. Tu només pensaves en aquesta carn de la teva carn que anava a ser sepultada i es podria ben aviat; mentre jo, l'incrèdul, sentia davant el que restava de Marie tot el que significa el mot "despulla". Tenia el sentiment irresistible ~~que~~ ^{que} que algú se n'havia anat, d'una absència. Ella

ja no era allà; allò no era ja ella. "Busqueu Marie? Ja no està aquí...". I més endavant: "Una altra vegada, aleshores, vaig comprendre que, per a ella (Isa), la seva petita Marie era aquesta pols, aquests ossos. No gosava protestar que jo, des d'anys, sentia viure la meua filla, la respirava; que ella travessava sovint la meua vida tenebrosa, d'una brusca bufada".

I Thérèse és dos Thérèses: "La Thérèse a la qual li agradava comptar ella mateixa els seus pins, cobrar les seves resines. La Thérèse que estava orgullosa de casar-se amb un Desuèyroux, de mantenir el seu rang al si d'una bona família de la landa, contenta, en fi, d'entrar en una família rica pel seu matrimoni, aquesta Thérèse era tan real com l'altra, tan viva; no, no hi havia cap raó de sacrificar-la a l'altra", pensa ella. Però l'altra existeix, la que "que no volia interpretar un personatge, fer gestos, pronunciar fórmules, renegar en fi a cada instant una Thérèse que...", una Thérèse que, per bé que incrèdula, pensa un moment en la possibilitat de "l'aventura interior, la recerca de Déu...", la qual, abans del seu intent de suïcidi, pensa: "Si existeix aquest ésser (i ella torna a veure, en un breu instant, el Corpus colapador, l'home solitari aixafat sota una capa d'or, i aquesta cosa que porta amb les dos mans, i aquestes llavis que es mouen, i aquest aire de dolor); puix que Ell existeix, que aparti la me criminal abans que sigui massa tard --i si és la seva voluntat que una pobra ànima cega travessi el pas, pugui Ell, almenys, acollir amb amor aquest monstre, la seva criatura".

Són uns éssers lligats --per la herència que porten a la sang, per l'ambient i el sistema, per molts motius-- i no acabaran de deslligar-se fins al final. Però a cap d'ells no els atreu de debò entrar en un ordre social, en una tradició, retrobar un lloc honorable a la societat, ni el deig de pagar la pòlissa d'assegurances pel més enllà. És un moviment d'amor, que els arriba

a ells potser perquè no són al fons orgullosos, perquè, com diu
d'un d'ells, ~~Joanine~~ ^{au el} ~~Joanine~~ ^{Joanine}: "em comprendreu si us afirmo que
allà on era el seu tresor, no hi era el seu cor?" ^{El nuu d's-}

Segui com sigui, al final de la primera part de ~~la novel·la~~ ^{la novel·la}
~~la novel·la~~ el protagonista expressa molt bé aquesta sensació:

"Però aquest vespre, heus ací que he esdevingut estranger a allò
que era, en sentit profund, el meu bé. Finalment estic deslligat.
No sé què, no sé qui m'ha deslligat, Isa, les amarres han estat
trencades; derivo. Quina força m'arrossega? Una força cega? Un
amor? Potser un amor..."

Però aquest amor que arriba difícilment a deslligar uns éssers,
i pel qual es lliuren els "anyells", llueix sense dificultats ni
esforços en uns altres: els infants. Els personatges infantils
--Raymond a "Génitrice", Marie a ~~"Le petit prince"~~ ^{"Le petit prince"}, Marie i Lux
a ~~"Le petit prince"~~ ^{"Le petit prince"}, Louis a ~~"Le petit prince"~~ ^{"Le petit prince"}, els Frontenac
a la primera part de ~~"Le petit prince"~~ ^{"Le petit prince"}, Lassus a ~~"Le petit prince"~~ ^{"Le petit prince"}
~~"Le petit prince"~~ ^{"Le petit prince"}, Guillou a ~~"Le petit prince"~~ ^{"Le petit prince"}, Roland a ~~"Le petit prince"~~ ^{"Le petit prince"} i encara
d'altres-- són freqüents a les novel·les de Mauriac, i són figu-
res en general particularment reeixides. "allaurats o feliços,
rebutjats o estimats, encarnen un dels temes constants i princi-
pals de "Mauriac: la infantesa com un món en el qual hi ha quelcom
d'incorrutable: "Existeix, a la més tarada de les criatures, una
infantesa indestructible que pot ressucitar a cada instant; una
part d'ella mateixa que no ha conegut la corrupció. Quantes vega-
des, a través ~~de~~ ^{del} del marciment d'un rostre, ens ha aparegut aq
aquest candor enterrat ! Arriba que el manament de Crist: "Si no
esdeveniu semblants a un d'aquests petits..." resona en nosaltres
amb aquest sentit més estret: "si no esdeveniu semblant a l'infant
que heu estat..." ("Començaments d'una ^{novel·la} ~~novel·la~~).

La infantesa és un paradís perdut; "expulsats del paradís de
la infantesa, exilats dels plats", ~~"Le petit prince"~~ ^{"Le petit prince"} Frontenac*, quel-
com que es retira: "tenen obscurament consciència que, per un favor

singular, el temps es ~~deturava~~ ^{aturava}: havien pogut baixar del tren que no es para; adolescents, romanen en aquest toll d'infantesa, s'hi ^{nien} ~~contretenen~~ ^{en} qual la infantesa s'havia retirat d'ells per sempre" ("La Lythère Prontenac"); un final en el qual el joc ja està fet: "Thérèse es remontarà fins la seva infantesa? Però la infantesa és ella mateixa un final, un resultat" ("Thérèse Desqueyroux"), "al llindar de la nostra joventut, els jocs ja estan fets, res no es pot fer; potser estan fets des de la infantesa" ("El desert de l'amour"). Ha passat el moment: "No'm tenim una vida: Gradère seria perdorats potser, però no seria més aquest infant que es desperta un matí de les vacances d'estiu, que es descalça per sentir en els seus peus la cremada de la sorra, i del qual les seves cames fosques divideixen el corrent del balon. Havia superat per sempre aquest indret de la ruta on els qui són cridats pel seu nom han d'aixecar-se i deixar-ho tot". ("L'Amour de la nuit") ("El desig de la nit"). Però pot restar quelcom de retrobable d'aquest paradís perdut. "No se sap tot el que la infantesa en retirar-se deixa de restes" ("La fleur de l'été"); hi ha en els rostres "aquesta resta d'infantesa com un alè" ("Le désert de l'amour"), quelcom que és allà: "era un secret que Thérèse coneixia: sota la capa espessa dels nostres actes, la nostra ànima d'infant roman, ^{no} ~~canviada~~ ^{canviada}; l'ànima escapa al temps" ("La fin de la nuit").

No és que tot a la infantesa escapi d'una corrupció, d'unes ~~malinacions~~ ^{malinacions} i inclinacions al mal: "Ja no era la pena el que em dominava, sinó la còlera, la ràbia, el desig de fer mal: tot allò que existeix ja de mal en nosaltres en aquesta edat en la qual l'home que serem està ja tot format, tot equipat, amb el seu contingent d'inclinacions i de passions" ("La fleur de l'été") ("La flor de l'estiu"), però és evident que per a Mauriac la infantesa apareix com l'edat humana mentes corrompuda. ~~En la pota~~ ^{En la pota} sembla l'arbre de ~~tot~~ ^{tot} mal, donant així als altres, per contrast, la revelació ~~del mal~~ ^{del mal} ~~que és el cas del~~ ^{que és el cas del} nen Luc: "La parca, en ell, no resultava adquirida ni conscient:

era la metedat de l'aigua en els còdols. Brillava sobre ell, com la rosada a l'herba. Si m'hi deturo, és que ella va tenir en mi un ressò profund. Els teus principis ^{exposats} ~~exposats~~, els teves al·lusions, els teus aires angustats, la teva boca pinçada no haurien pogut donar-me el sentit del mal, que m'ha estat retornat, sense adonar-me'n, per aquest infant; no me'n vaig donar compte fins molt temps després. Si la humanitat porta al flanc, com tu imagines, una ferida original, cap ell humà no l'hauria descoberta en Luc; sortia de les mans del tenisser ~~amb~~ intacte i amb una gràcia perfecta: ~~(El meu fill és un petit)~~. Però jo sentia al seu costat la meua "fornitat". ^(El meu fill és un petit) ~~(El meu fill és un petit)~~. D'aquest Luc, de família ^{un baron} ~~un baron~~, que salta, corre i pesca --i que el diumenge al matí, després de combregar, sembla "una mica més tranquil que els altres dies, menys lleuger, menys imponderable"-- hi ha una figura semblant a ~~l'escolà Lascus~~ ^{l'escolà Lascus}: l'escolà Lascus, ~~que somria a la imatge de la Mare de Déu en sortir de l'església.~~ O la petita Marie ^(El meu fill és un petit) ~~(El meu fill és un petit)~~, ^{que somria a la imatge de la Mare de Déu en sortir de l'església.} en tornar de la missa ^(El meu fill és un petit) ~~(El meu fill és un petit)~~, ^{que somria a la imatge de la Mare de Déu en sortir de l'església.} la qual el seu pare no va mai: "venen a abraçar-se i encara em troben al lit. La petita Marie, que deu ^{haver} repetit a la meua intenció totes les oracions que havia après, em mirava atentament amb l'esperança, sens dubte, de constatar una lleugera millora del meu estat ^{espiritual} ~~espiritual~~". Marie que mort poc després, oferint la vida ^{pel seu pare} ~~pel seu pare~~ --tema repetit a la obra de "auriac--": "Ella delirava, potser, quan repetia:

--Pel papà! pel papà!

"~~Ben~~ recordes amb quin accent cridava:

--Déu meu, només sóc una nena...

"I ella es reprenia:

--No, encara puc sofrir".

Hi ha aquests infants, vius, reals, ben allunyats d'una imatge-ria devota. Però hi ha d'altres marcats o amenaçats pel món dels grans, ^(El meu fill és un petit) ~~(El meu fill és un petit)~~, "d'ogres inconsistents" ^(El meu fill és un petit) ~~(El meu fill és un petit)~~, "són ogres" ^(El meu fill és un petit) ~~(El meu fill és un petit)~~.

(L'anyell)

un nen d'asil, al qual recullen els Mirbel, que no tenen fill, per adoptar-lo, però se'n cansen abans de fer-ho. Roland que sofreix, que crida, "seria bell, seria estimat, faria el mal, (que seria) rebutjat en la misèria i el treball servil"; Roland ^{amb por} desconfiat, astorat perquè Xavier i Dominique el troben interessant, en favor del qual Xavier fa testament. I Guillou ^(L'anyell) ~~(L'anyell)~~, al qual tots tenen per idiota, que resa les ~~seues~~ oracions a la seva cambra trista, que veu acostar-se un moment la felicitat de tenir un company i com es retira aquesta esperança i que aleshores es dirigeix cap a la mort que l'espera a la resclosa: "Quin estròpit feia la resclosa! és veritat que no hi ha un kilòmetre a vol d'ocell. Un pardal sortia de l'església pel forat del vitrall. (El bon Déu no hi és...)", era d'aquestes coses que deia l'àvia: "Han tret el bon Déu..." No hi és fora del cel. Els infants morts esdevenen semblats als àngels i el seu rastre és pur i resplendeix", pensa abans de dirigir-se cap a la resclosa.

Perquè els infants són, a les novel·les de Mauriac, a la vegada més lliures del sistema i més víctimes d'ell. Com si resplendissin amb una llum que el món "dels ogres" volgués ofegar.

Després que Xavier ha mort, Michèle pregunta a Jean de Mirbel, el seu marit:

"Ella va dir:

"--El que Xavier creia, tu ho creus també?

"Eli no ho va negar:

"--Sí, Michèle. Sé ara que l'amor existeix en aquest món; però hi està crucificat, i nosaltres amb ell" ~~(L'anyell)~~ ^(L'anyell).

L'amor assumit conscientment pels "anyells"; intuit i descobert al final de la vida per aquells altres ^{és un amor per a ella} personatges; resplendent un breu temps en els infants --però hi ha alguna cosa d'indestructible en la infantesa--. Sempre, o gairebé sempre, però, és un amor crucificat. Crucificat també pel sistema?

UN SISTEMA QUE CRUCIFIXA

"Ella ja no ignora que el que en diuen un medi tancat ho és literalment: penevrar-hi semblava difícil, gairebé impossible; però sortir-ne!"

Això que pensa ^(a la manera) Paule del món pel qual ha entrat pel seu matrimoni, podria aplicar-se al món de les novel·les de Mauriac. És un món limitat geogràficament i temporal. Un món limitat a unes classes socials minoritàries, a les quals les altres tenen poc més paper reconegut que el de la utilitat, el d'estar al seu servei. Un món "sufocant" --és un dels adjectius més repetits en aquestes novel·les.

Què sufoca aquest món? Precisament aquells valors que en les novel·les de Mauriac són presentats com a més alts: l'amor a Déu; l'amor als altres --la comunicació entre els humans, la preocupació pel bé dels altres, la relació recíproca, l'amistat, l'acompliment de la necessitat de ser comprès i estimat, l'amor entre home i dona--; la puresa --simbolitzada sobretot en els infants.

El món aïllat de les classes posseïdores no es presenta en Mauriac com una creació en la qual uns homes, protegits, benestants materialment, hagin aconseguit ~~xx~~ edificar, en una terra plena de sofriments, una zona de pau i de joia on la felicitat sigui possible. Darrera les grosses parets de les cases a la ciutat o dels murs dels casalots i castells del camp, amb una munió gairebé invisible i silenciosa de treballadors i servidors dedicats als seus habitants, els éssers que ^{hi} viuen es devoren ells mateixos o es devoren els uns als altres, o quan es tracta de personatges en els quals es fluïxa la marca de les passions, porten una vida que és

un "desert apagat trist" --trist, apagat, ombrívol: "morne" és un altre dels adjectius clau, com són mots significativament repetits: "atroç", "ferotge", "enlopiment", "enuig", "rencor", "horrible", "terrible", "limitat", "miserable", "infàmia", "innoble", "venjança", "immund", "maldorat", "odi", "monstre", "botxi", "víctima", "bejar", "tremolar", "cremar", "aridesa"...

La lluita, sovint ferotge, pels interessos, els prejudicis l'origen dels quals ^{els interessos} --el menyspreu ^{que} tenen diners des de temps pels qui els han fet de fa poc--; l'afany de dominar i utilitzar els altres; els matrimonis fracassats, ja des de bon començament, per haver estat decidits o moguts en bona part per mot d'interès econòmic; l'ambient sufocant que treu ben aviat l'aire a les iniciatives generoses, als diversos ideals dels joves... Aquella "muralla de Xina que separava de nosaltres la Guyenne de la resta de l'univers" sembla separar aquest petit món dels altres éssers que no hi pertanyen. I, més encara, dins d'aquest món sembla separar ben sovint un ésser de l'altre: "el desert que separa les classes com separa els éssers". Es podria pensar --i altres novel·listes ho han pintat així-- que darrera els murs de les classes burgeses la vida és fàcil i fins i tot feliç. No és pas el cas, ben al contrari, segons la imatge que en donen les novel·les de Mauriac. Si el cor humà és un nus d'escurçons, també ho sembla aquest món, un "nus d'escurçons que és impossible de deslligar, que caldria tallar amb un cop de ganivet, amb un cop d'espasa: No he vingut a portar la pau sinó l'espasa". Els personatges de Mauriac són relació, però aquesta relació es veu trencada o obstaculitzada, i aleshores a molts d'ells se'ls pot aplicar les paraules de *Genitrix*: "Carcera forçada i acorralada... Bèstia acorralada i que fa front".

Sobre els altres móns socials que rodejen aquest món, Mauriac en diu poca cosa, però seria massa agosarat pensar que, pel que en diu, els consideri móns de llum i de joia. No és això.

92

Però resulta evident que, en qualsevol societat, les classes iectors dominants s'esforcen en crear per a ells les millors condicions possibles segons el seu sistema de valors, rebutjant a les altres a les tenebres exteriors. I resulta clar que, segons les novel·les de Mauriac, aquest intent és considerat com a radicalment fracassat: si una estructura és, entre altres coses, una organització que ha de generar i afavorir bones condicions de vida favorables per la pervivència i creixement d'uns valors i d'uns béns, aquí es tracta d'una organització que genera situacions, idees, sentiments, relacions no solament inaptes per a l'eclosió i floreixement d'allò que en les novel·les de Mauriac està presentat com a valors, sinó que hi són radicalment contràries. L'organització assegura, o tracta d'assegurar, el manteniment d'una situació econòmica i social, però aquesta és presentada, aquí, com a quelcom que "empresona". El dinar --amb tot el que inclou aquest mot en les novel·les de Mauriac-- és "la substància" d'aquest món, ^{el primer valor,} i "no hi ha sortida". La llei d'aquest món, inspirada per la seva substància, és recloure els homes en el tancament --els tancaments enfrontats--, quan la seva aspiració profunda seria sortir-ne.

Mauriac no és pròpiament un novel·lista que denunciï d'una manera explícita i gódenada un sistema --en el seu cas, la societat capitalista francesa de finals del XIX i del primer quart del XX--. Fins i tot ^{de tot} és vàlida la hipòtesi que si s'hagués dedicat a una obra científica de ciències socials, o bé a l'assagisme social, la seva condemna del sistema hauria estat menys dura i contundent del que resulta ^a en les seves novel·les. Però, en tota obra literària --com en tota obra humana--, cal atendre no solament allò que vol dir l'escriptor, sinó a allò que realment diu, encara que es pugui suposar que no és plenament conscient i deliberat. Així, acceptant aquella hipòtesi, la condemna real que hi ha en ^{les} aquestes novel·les de Mauriac seria, en certa manera, encara més forta i contundent. Perquè ~~per bé que no~~ ~~la condició ideològica formada~~ correspongués a una actitud ideològica que considerés tan condemnable aquest món, el

77

resultat clar d'aquestes novel·les és considerar-lo un món invivable, degradant, en el qual la majoria ^{dels} ~~de aquells~~ infants purs i plens de gràcia es van convertint, dins el sistema, en éssers sòrdids ferotges o grotescos --monstres més que humans.

En aquest món tancat només s'hi veuen dos sortides: "la revolució... o Déu". Però els personatges d'aquest món no faran la revolució, segons es desprèn d'aquestes novel·les: uns pocs hi pensen de joves, però res més. Els propis interessos econòmics i socials els empresonen. Aquest món és presentat com a víctima i esclau del seu propi poder. Alguns altres pensen, i ~~parlen amb~~ ^{proven} amb més o menys sinceritat i tenacitat, de portar endavant algunes reformes: alguns republicans i radicals, i el petit sector de catòlics socials. El retrat sembla per a la època, sociològicament, exacte.

Però aquestes reformes, encara que considerades convenientes, no estan en realitat a l'altura del que es revela que volaria, més o menys conscientment, el Mauriac novel·lista. No són "paraules desmesurades", com "revolució... o Déu", davant el món que retrata. Les reformes podrien qualificar-se de "raonables i moderades", com "raonable, moderada" són els qualificatius que segons Hubert convenen a la bona religió. Però la paraula que es repeteix per definir el cristianisme veritable, en les novel·les de Mauriac, tant per part d'incrèduls que, malgrat ells, se'n fan una idea elevada, com per part dels catòlics autèntics, és la de "follia" --paraula relacionada amb altres: "amor", "pau", "puresa", "vida".

En realitat, sembla que la fidelitat profunda ^{al} ~~el~~ novel·lista a la idea d'aquesta follia és el que li fa pintar amb tons tan foscos un món al qual, al cap i a la fi, està lligat, un món ja bastant descristianitzat però encara marcat fortament pel cristianisme --o per cert tipus de cristianisme--. Aquesta és la raó fonamental de la radicalitat de la crítica, i no una altra. Cal recordar les circumstàncies de temps i espai en les quals succeeixen les novel·les de Mauriac: ha hagut o hi ha l'anticlericalisme "ja sòlid i tradicio-

nal", el liberalisme del segle XXI, les primeres onades socialistes, fenomens tots amb semblants actituds davant l'Església i el cristianisme; la ruptura entre el Govern francès i el Vaticà, el ministeri Combes; per part dels catòlics, el "unificament" d'ells a la República francesa, indicat pel Vaticà i poc seguit, el modernisme i la forta reacció integrista, el Sillon i la seva condemna. Fins i tot a l'època a la qual Mauriac va escriure i publicar la majoria de les seves novel·les, l'Església es considerava ^{ella mateixa} encara majoritàriament el baluard, ~~embatut~~ però satisfet d'ell mateix, segur de la seva força i virtuts. Uns i altres coincidien en identificar majoritàriament, encara que fos amb valoracions contraposades, món burgès i món cristià.

La fidelitat de Mauriac a la seva idea de la "folia" cristiana li fa dir a les seves novel·les quelcom que es comprèn que vagi ser considerat escandalós: aquest món cristià és una caricatura del cristianisme, en fa una caricatura. Més encara, si ^{al} ^{dir} ~~llegim~~ ~~alguna cosa~~ el que vol dir i el que diu: aquest món està en desacord amb el cristianisme. Si ~~deia~~ ^{diu} que era un món invivable, o gairebé, per una vida humana, diu també que és invivable o gairebé per una vida cristiana. Potser aquí també seria lícita la sospita que Mauriac novel·lista va més enllà d'allò que és plenament deliberat en ell o, almenys, que el cristià li fa dir coses que l'omà no diria. Canviant la frase famosa del seu admirat Pascal: "El cristià té raons que el burgès ignora".

El que resultava habitual, ^{de llavors} per part dels catòlics, era defensar el cristianisme d'aquell món. O bé criticar uns aspectes més o menys secundaris, que no s'ajustaven prou a la imatge del habitual del cristianisme d'aleshores. Dir que era "una caricatura grobiera" del cristianisme ja era molt, un escàndol. També dir, com a la nota prèvia de ~~"El cristianisme i el món"~~ ^{"El cristianisme i el món"}, que els cristians eren sovint els principals responsables de l'allunyament dels altres: "Tristes passions li amaguen (al protagonista) la llum ben propera... Les seves passions, però abans que tot els cristians mediocres que l'espion i

97

que ell mateix turmenta. Quants de noveltres rebutgen així el pecador, el desvien d'una veritat que, a través d'ells, no irradia!"

Però Mauriac diu més a les seves novel·les. "On residia el Déu d'aquest món cruel? On doncs havia deixat un rastre?" Diu que aquest món fa, d'una manera organitzada i quotidiana, que difícilment es pugui viure dins d'ell el cristianisme. Perquè els veritables cristians, els "anyells", s'han de posar a part d'aquest món i pujar al patíbul --i és un món que deixa que hi pugin o els hi fa pujar--. Perquè una altres personatges en els quals llueix la llum cristiana són infants, éssers que encara no han entrat en el sistema. Perquè els adults que aspiren més o menys confosament a Crist hauran d'esperar, per a trobar-lo, la sortida de la vida --"la fi de la nit, el la fi de la vida"--: la mort. Perquè altres personatges, als quals resta alguna cosa encara de la vida, de la infantesa, uns joves, seran engolits o s'hauran de posar a part --o ser-hi posats per les circumstàncies. En realitat, el sistema és presentat com un túnel fosc en el qual gairebé --gairebé, perquè hi ha alguns personatges entre les zones del cristianisme caricatura i el cristianisme autèntic-- no hi pot penetrar la llum de Crist i ~~la de~~ ^{de} posant-se a part, ~~abans~~ ^{des} --infantesa-- o en sortint --la mort--. Difícilment es pot imaginar, des del punt de vista cristià, una condemnaió més rotunda d'un sistema com a conjunt de condicions aptes o no aptes per a la vida cristiana.

Segons els pot deduir de les seves novel·les, el mal originari no és per a Mauriac el sistema, però aquest resulta una encarnació del mal i a la vegada generador d'ell. Molt més que estudiar les causes del mal en el sistema, les novel·les de Mauriac descriuen les conseqüències habituals i ofegadores d'ell. I sinó ho ofega tot --"el medi més sufocant no ho ofega tot en un cor" (Destins)--, l'aire és encarrir més enllà que ho seria en una "caricatura" si aquesta no visqués en una "presa".

~~El sistema és un sistema de satisfacció i de poder d'una, l'opió de re-~~

El món de les novel·les de Mauriac és un món social, ^{ment} geogràficament i temporalment parlat reduït. Un món burgès, poc mòvil. Però això no significa, segons la seva visió, una absència de conflictes. Hi ha un quadre de lleis, ^{les} escrites i també ^{les} forjades pels costums, però hi ha uns ^{uns i desobediència} clars conflictes entre aquestes lleis i la llei de Déu. En aquest món estàtic, hi ha un moviment: aquell que porta cap a la conversió cristiana. Això significa clarament, abans que tot, que és un món que necessita conversió. I, segons la visió de les novel·les de Mauriac, aquesta conversió és molt difícil dins d'ell. Els conflictes entre aquestes dues lleis oposades neixen, segons aquestes novel·les, d'una permanent inclinació al mal, però neixen també, o almenys són agreujats, pel mateix sistema, que oposa unes classes ^a amb les altres, ^{també} que oposa sovint entre ells els membres del sector social descrit per Mauriac --i, segons sembla insinuat, també a vegades els membres de les altres classes--, i que els oposa a la conversió cristiana.

La condemna ^{dels del punt de vista cristià} del sistema, és, encara que més tàcita que rotunda, explícita, rotunda. La conseqüència lògica és la necessitat d'un canvi, necessitat vista precisament i fonamental ~~per~~ pel concepte de cristianisme de l'autor. Ara bé, i també de manera més tàcita que explícita, ^{una altra} la conseqüència és que els camins de canvi col·lectius no seran protagonitzats col·lectivament per aquestes classes burgeses que necessiten conversió. Els camins de conversió existeixen, però són fets difícils pel sistema, i només es pot pensar que seran recorreguts individualment. Però no es tracta d'una encarnació històrica del cristianisme que es consideri vivament reeixida, ni solament acceptable. Sinó necessitada de conversió. "Caldris reponer el rostre de la terra. No ens resta més que això (...) La revolució ... o Déu..." Potser cal una revolució social --es pot deduir legitimament d'aquestes novel·les-- per tal d'alliberar aquests personatges de la presó del diner. És més clar, encara, però, que Déu significa la renovació ^{d'aquest} del rostre d'aquest món social, que per

tornar Déu a "aquest món cruel" el tipus d'encarnació cristiana hauria de ser, comparada amb la que és descrita com a corrent en aquests sectors, quelcom que mereixeria un qualificatiu derivat d'aquell altre terme de la disjuntiva plantejada per Pierrot Costadot. Concretament, revolucionària.

Com s'ha encarnat en aquest món un cristianisme que si és autèntic segons la visió que en té Mauriac, hi té radicals incompatibilitats? D'això no tracten les novel·les de Mauriac, però el fet descrit és aquest. Més que ser la llar de Déu, aquests sectors socials estan buidats de Déu, o difícilment se'l reconeix o s'hi troba el seu rastre. Es tracta d'una encarnació històrica del cristianisme ^{--i encara més crucificada--} caricaturitzada, i precisament caricaturitzada, en mesura important, pel mateix sistema, les seves lleis i els seus costums. Però, en conflicte amb aquesta caricatura, existeix també un cristianisme autèntic, del qual Mauriac en dona, encarnades, alguns rastres i algunes imatges.

El cristianisme superestructural de determinada estructura econòmica --confirmació ~~de~~ de la satisfacció ~~social i eina de poder d'uns, opi de re-~~ social i eina de poder d'uns, opi de re-

signació pels altres-- no té res a veure amb aquells "fets" que el sistema ofega en la mesura que des diuen les novel·les de Mauriac. Aquesta és una de les conclusions, a vegades explícita, a vegades tàcita, cabdals de la novel·lística de Mauriac, i, pensant que aquell món era el seu, es podria aplicar en aquest sentit a Mauriac les paraules que ell aplica a un dels personatges de ^{"El nin de por"} ~~"La Purga de l'Ànima"~~ "Havia adquirit aquesta mirada terrible que ben pocs gozen retornar cap a ells mateixos --aquesta mirada perforadora, aquesta mirada catòlica".

BIBLIOGRAFIA DE FRANÇOIS MAURIAC

(Narrativa i obres sobre la seva creació literària o especialment interessants sobre l'home i l'obra)

- L'Enfant chargé de chaînes (L'infant carregat de cadenes). Novel·la. 1913.
- La Robe prétexte (La toga pretexta). Novel·la. 1914.
- La Chair et le Sang (La carn i la sang). Novel·la. 1920.
- Préseances (Precedències). Novel·la. 1921.
- Le Baiser au Lépreux (El bes al leprós). Novel·la. 1922.
- Le Fleuve de Feu (El riu de foc). Novel·la. 1923.
- Génitrix (Genitrix). Novel·la. 1923.
- Le Mal (El mal). Novel·la. 1924.
- Le Désert de l'Amour (El desert de l'amor). Novel·la. 1924.
- Thérèse Desqueyroux (Thérèse Desqueyroux). Novel·la. 1927.
- Destins (Destins). Novel·la. 1928.
- Le Roman (La novel·la). Assaig. 1928.
- Trois Récits (Tres relats). Novel·les curtes. 1929.
- Ce qui était perdu (Alò que estava perdut). Novel·la. 1930.
- Le Nœud de Vipères (El nus d'escorçons). Novel·la. 1932.
- Commencements d'une Vie (Començaments d'una vida). Memòries. 1932.
- Le Mystère Frontenac (El misteri Frontenac). Novel·la. 1933.
- Le Romancier et ses personnages (El novel·lista i els seus personatges). Assaig. 1933.
- La Fin de la Nuit (La fi de la nit). Novel·la. 1935.
- Les Anges Noirs (Els àngels negres). Novel·la. 1936.
- Plongées (Capbussades). Contes. 1938.
- Les Chemins de la Mer (Els camins del mar). Novel·la. 1939.
- La Pharisiennne (La farisea). Novel·la. 1941.
- Le Sagouin (El marrà). Novel·la. 1951.
- Galigai (Galigai). Novel·la. 1952.
- L'Agneau (L'anyell). Novel·la. 1954.
- Mémoires intérieurs (Memòries interiors). Memòries literàries. 1959.
- Un adolescent d'autrefois (Un adolescent d'un altre temps). Novel·la. 1964.

Segona part

G R A H A M G R E E N E

L'individu contra el mal

UN MON QUE CANVIA

Si les novel·les de François Mauriac succeeixen en un àmbit ~~restreït~~ geogràfic reduït i sempre a la mateixa època, l'obra narrativa de Graham Greene té unes característiques ben diferents. Des de la seva primera novel·la amb un to ja personal, 'Orient Express' (1932) fins a la darrera publicada, 'Viatges amb la meua tia' (1969), els escenaris són molt variats i, a part d'algun conte situat en una època ^mdeterminada, el temps és sempre, més o menys, una mica anterior al temps en el qual cada obra és escrita: abarca doncs una trentena d'anys des de finals de la dècada dels vint.

Nascut a Berkhamstead el 1904, fill d'un director d'escola, Greene es mostra des de jove aficionat a viatjar, i bastants dels països visitats passen a ser escenari d'obres seves. ~~amb unes~~ Però, malgrat la diversitat d'escenaris, aquests es poden dividir en dos grans grups: Europa occidental --sobretot Anglaterra-- i el Tercer Món: és remarcable que ni Estats Units ni els països socialistes no són mai teatre de l'acció. Com-

parada amb la de Mauriac, l'obra novel·lística de Greene marca una clara evolució històrica: la de l'enxiquiment de la terra, ~~l'ac-~~ ~~curçament de les distàncies~~, el contacte i convivència d'éssers de diversa nacionalitat, la presència, en els problemes d'uns homes, dels problemes d'homes d'altres terres. L'obra de Mauriac pertany a l'època en la qual moltes nacions europees es consideraven entitats autònomes; la de Greene és la de la fi del colonialisme, la de les qüestions i conflictes plantejats a nivell planetari.

També és un món en el qual és ~~fa~~ visible la transformació so-

105

cial. Mauriac podia retratar una burgesia i deixar els altres sectors amb una simple funció d'"utilitat". A les novel·les de Greene el ^{ventall} ~~vare~~ és molt més obert, i reflexa una època posterior: més varietat de les fonts de producció, més mobilitat social, enfrontament més explícit i generalitzat de diversos sistemes i ideologies. En un examen de la pertinència social dels personatges de les seves novel·les s'hi troba: grans industrials i financers d'abast internacional, fet revelador d'un enfortiment del capitalisme ^{occidental} més enllà de les fronteres que és, però, combatut; un nombrós grup de funcionaris de diversa categoria que indica el poder progressiu de l'Estat modern; un altre grup d'empleats del sector privat; professions liberals: metges, professors, escriptors, periodistes, decoradors; treballadors modestos del sector terciari i obrers industrials ^{que} --si aquests hi ^{són més nombrosos} ~~tenen~~ ~~una~~ ~~representació~~ que a les novel·les de Mauriac, continuen sense ser representants en la proporció que correspondria a la realitat--. I un grup de personatges marginats, fora de la llei o sense professió estable. A més de les característiques ja esmentades, és clara l'ascensió del sector ~~industrial~~ terciari de l'economia i de les classes mitges, i el descens del sector primari al món desenvolupat. També aquí (Aquell món compacte ha entrat en moviment, i és lògic ^{també} que els polítics hi tinguin més importància.

Igualment ha canviat la presència d'aconteixements d'abast supranacional. Allò que a les novel·les de Mauriac era un món reduït, ~~compacte~~, amb farses al·lusions a uns pocs viatges, a uns fets polítics i econòmics, a penes insinuats, ~~caràcter colonial~~, a l'obra de Greene és un món que es mou i s'ha fet interdependent. Els aconteixements històrics no hi tenen, ^{en} ~~generalment~~, un paper de protagonista, però són, més que un teló de fons, fets que condicionen clarament la situació i l'actuació dels personatges. Per exemple, inestabilitat política dels ^{Balcans} a 'Orient Express'; agitació social a l'Anglaterra dels anys trenta a 'Es un camp de batalla'; existència d'unes organitzacions i mercats capitalistes

internacionals a 'M'ha fet Anglaterra'; perills per a la pau europea dels trenta a 'Una pistola per vendre'; una guerra civil que si voluntàriament resta indeterminada té la seva inspiració clara en la guerra civil espanyola a 'L'agent confidencial'; revolució política i ~~re~~ persecució religiosa a Mèxic a 'El poder i la glòria'; segona guerra mundial a 'El ministeri de la por', 'El fons de la qüestió' i 'La fi de l'aventura'; guerra freda a 'El tercer home'; guerra entre França i el Vietnam a 'L'americà impassible'; darrers temps de la dictadura de Batista a Cuba a 'El nostre home a La Habana'; dictadura de Duvalier a 'Els comedians'.

Ja es veu que la majoria dels aconteixements presenten un caràcter conflictiu. Del món predominantment estàtic de Mauriac s'ha passat a un planeta que canvia, i canvia a través de conflictes. ~~Es, doncs, un món en crisi, en el doble sentit de canvi i de situació greu, perquè els canvis,~~ per tant de fets que tenen un cert grau de violència, i que, en les novel·les de Greene, és sovint una violència sagnant. Es, doncs, un món en crisi, en el doble sentit de canvi i de situació greu. Això significa, naturalment, que els conflictes es multipliquen. Des arrels de conflicte són nombroses a les novel·les de Mauriac, però és un món ^{proteg}it dels conflictes que venen de fora --la primera guerra europea és una ventada destructora, però una ventada que resta llunyana. En ser ^{ora} ~~fronçada~~ "la muralla de Xina", el món de Greene és un món obert i sense protecció davant els vents dels conflictes que venen de tot arreu. En aquest món la vida humana sembla ~~haver perdut~~ ^{en la humanitat} tenir ben poc valor: ~~les morts violentes hi són en una mesura tan significativa que no es pot atribuir a una simple afició de l'autor per "thriller".~~ ^{hi} caldrà veure un reflexe de la

107

visió del món que té l'autor, però també un reflexe del món real d'aquests anys. Si s'hi pot descobrir una conseqüència de l'obsessió pel mal i la mort ben visible a moltes de les seves novel·les però també ho és d'un fet revelat per aquest enxiquiment del món, la informació sobre els fets pels moderns mass media i la realitat dels conflictes sagnants de guerres internacionals i nacionals, atemptats, camps de concentració, tortures, amb tot l'agreugament de violència ~~per~~ facilitat pel món de la tècnica. ~~Les~~ Les novel·les de Greene no diuen que la vida humana valgui menys ara que abans per als altres; certifica que s'hi dona molt poc valor. Els assassins a sou, els lladregots perseguits, els gàngsters d'una ciutat de províncies arriben a semblar gairebé una amables aprenents davant l'existència de la violència organitzada. Aquesta — la violència organitzada — és una altra de les primeres pistes que es descobreixen a la novel·lística de Graham Greene.

En un món sense "muralla de Xina", a almenys ^{forçada} enrunada, sense distàncies ni fronteres, que canvia, en conflicte, sense protecció, l'home és víctima de conflictes dels quals no és responsable moltes vegades. S'ha dit sovint que un dels temes de Greene — i això és cert a la majoria de les seves novel·les fins a "The End of the Affair" — és el de perseguidors i perseguits, i que sovint el mateix personatge és a la vegada les dues coses. Però sempre els personatges ^{d'aquesta novel·la} són ibluts, perseguits, pels aconteixements que ~~para-~~ment dominen, que canvien les seves vides, que els posen en noves situacions. La història es fa present en ells. N'hi ha prou amb uns pocs exemples. La ballarina Carol Muskie anirà cap a una altra existència ^(The End of the Affair) perquè un intent de sublevació revolucionària li farà perdre el tren; el professor D. es veurà arrencat de la seva vida d'intel·lectual i convertir en agent secret per una guerra civil ^(The Confidential Agent); l'existència previsible, abans de la persecució, del capellà mexicà, serà totalment trasbalsada ^(The Power and the Glory); la guerra mundial que porta a les costes africanes Helen Rolt, víctima d'un vaixell tor-

108

pedejat, canviarà la vida de Scobie (El fons de la qüestió); un bombardeig alemany separarà Maurice Bendrix i Sarah Miles (La fi de l'aventura); els estralls de la Tercera Força de Pyle permetran que Fowler surti del seu propòsit de no intervenir (L'americà impassible); les xarxes d'espionatge internacional transformaran la vida del pacífic comerciant Wormold i arribaran a posar-li una pistola a la mà (El nostre home a La Habana); la dictadura de Duvalier portarà el desensicat ~~hotel~~ a un compromís fugisser (Els comedians). Greene

Són aconteixements exteriors als personatges, i sovint aquestes violències de fora els portaran a altres violències, a sang vessada: pròpia o dels altres, com un reguerot que no s'interrompeix perquè a cada cantonada hi ha una mà que passa el relleu del conflicte a una altra mà que no pensava agafar-lo. És un món que canvia, i si aquests canvis són obra dels homes, succeeix que aquests homes moderns autors del canvi perden, en certa manera, pel mateix fet, el domini del canvi, que porta a les seves vides una considerable dosi d'imprevisió ~~xxx~~ --presència del canvi i d'allò imprevisible que segons aquestes novel·les semblen característiques del món contemporani.

Però si el món dels personatges de Greene no és un món protegit, sinó el ras, no és tota la veritat que els personatges siguin arrastats pels aconteixements cap a ruges imprevisibles. Hi col·laboren: tenen una mena de disponibilitat per al canvi. Basada, al cap i a la fi, en una insatisfacció del present, en una certa confiança que és possible un progrés, en una necessitat de recerca que és quelcom més que un cert gust per l'aventura. Sense aquests elements, la situació seria diferent: a la ballarina Carol li ha sorgit un treball a Turquia, però res no l'obligava estrictament a deixar Londres; el professor D. podria refugiar-se en un ~~racó~~ ^{racó} ment els dos bàndols de la seva pàtria lluiten; Scobie podria limitar-se a una atenció discreta per les víctimes del naufragi, la nena que morirà i Helen;

Fowler dir no a ~~la~~ suggeriment del comunista Heng; Brown despreocupar-se de les lluites a Haití; Henry Pulling quedar-se a Anglaterra a regar les seves dàlies.

El món de Greene és un món d'insatisfets i els seus personatges no són indiferents. Hi ha una insatisfacció i una recerca --recerca que és ~~en bona part~~ dubtosa en bona part per les tràgiques experiències històriques dels darrers decennis. Món que dubta d'ell mateix, i que no pot baladrejar d'optimisme. Però que cerca el canvi ~~amb una certa manera~~ i que en ~~certa manera~~ no pot deixar de buscar-lo. Aquest és el món modern segons les novel·les de Greene. S'ha passat ~~d'un món~~ d'una consciència que vol estar tranquil·la i satisfeta, i per tant de la immobilitat del món de les novel·les de Mauriac --del món d'aquella burgesia-- a un món amb consciència inquieta. La burgesia és una creació històrica humana que es proposa com una de les seves finalitats aconseguir per als seus membres una consciència satisfeta --una temptativa entre moltes d'altres en aquest sentit, perquè es tracta d'un dels objectius habituals dels homes--. Però el món de Greene mostra que al mur de la consciència satisfeta ha arrelat una llavor d'inquietud. Caldrà veure, en el cas del novel·lista anglès, d'on ve aquesta llavor.

Graham Greene és molt més reservat que François Mauriac ^{sobre} la seva vida. Com és natural, els dos fan baixar el teló del silenci en uns determinats punts de la revelació privada. Però ~~per~~ ~~para-que-també-Mauriac-el-faci-baixar, a vegades amb quelcom~~ que s'assembla una mica a una coqueteria, ^{no} el fa baixar menys i més tard que Greene. Només cal comparar els nombrosos volums del "Journal" i del "Bloc-Notes" del primer amb ^{la seva recerca d'un} ~~un~~ ^{no} ~~search of a character~~ --dos diaris africans-- de Greene, conjunt bastant opac d'anotacions objectives i gairebé pelades de reflexions que les comentin: ^{el temps que fa, els llibres llegits, els les persones} ~~el temps que fa, els llibres llegits, els les persones~~ vistes, l'hora a la qual s'ha despertat. Ronald Mathews diu a "Mon ^{meu} ~~and~~ Graham Greene" que l'escriptor anglès, quan parla d'ella mateix, i es tracta de converses entre dos amics, utilitza la ma-

joria de les vegades el ~~pron~~ "hom"; I més endavant: "Graham
tem tant parlar del que sent, que fins i tot a les converses cor-
rents utilitza (~~ja s'ha dit~~) el pronom "hom" molt més enllà
que el seu us en anglés permet".

(No es tracta pas aquí de forçar el terreny que cadascú legítimament ^{pública} ~~es~~ reservi. Però Greene, tan reservat, ha estat comunicatiu sobre la seva infantesa i adolescència. Si això és públic, públicament se'n pot parlar; més encara per la importància que hi dóna el seu autor.

~~El cas de Graham Greene~~ és diferent. D'origen burgès, però d'ambient més modest social (i econòmicament ^{el de} que ^{9.6} Lauriac, Greene va tenir malentesos amb la seva família malentesos no més grans que els força vegades habituals: quelcom de diferent, però, d'aquella ^{en la qual} ~~maxima~~ tercer pis de la casa del carrer DuDuffour-Dubergier i allò que per a Greene fou l'infern escolar anava lligat per ell amb la família: el seu pare era el director de l'internat de Berkhamsted; la seva mare, naturalment, la dona del director, i un germà gran fou encarregat de la disciplina de l'internat.

Però, mentre Greene no va entrar a l'internat, la seva infantesa no fou malaurada. Amb fets, però, que marquen ja una diferència: Explica l'autor al "Mon ami Graham Greene".

"--El nostre era, evidentment, un món del tot burgès, ~~era~~ seguir ~~Grashaw~~, i jo tenia que compartir, en certa manera, les seves actituds. Algún temps abans d'enviar-me al col·legi, vaig fer amistat, no recordo com, amb dos o tres nois de la classe obrera. Durant un estiu, vam tenir el costum de reunir-nos prop del dipòsit municipal d'escombraries, al costat de la via del tren. Jo portava un pal de ~~cricket~~ ^{cricket} i una pilota. Aquelles reunions havien de romandre en secret. No, al nostre cas no hi havia cap preocupació de tipus homosexual; senzillament, em van fer

comprendre que "barrejar-se amb gent que no és de la teva condició" era una cosa que no devia fer-se.

"Tot això --vaig dir jo-- no s'assembla ^{gens} ~~de res~~ a una infan-
tesa miserable com la de Dickens, o com la de Kipling, a casa de
la seva espantosa tia.

"--No --va respondre Graham--, jo no era desgraciat. La desgràcia va caure sobre meu, bruscament, com cau un teló, el dia en el qual vaig entrar a l'internat. De la nit al matí em vaig trobar pres entre dos móns".

"The Lawless Roads", relat del seu viatge a Mèxic, el 1938, té un pròleg curiós. La primera part d'ell recorda l'internat de Berkhamsted, el poble i una vista de gran a ell, i es titula "Els anarquistes"; la segona, titulada "La fe", evoca la figura del màrtir jesuïta Miguel Pro, assassinat per les autoritats mexicanes, i la persecució religiosa. La tercera, ~~amb penes i patiments~~ ^{amb penes i patiments}, relaciona l'ahir a Berkhamsted i l'avui a la frontera de Mèxic i els Estats Units. ~~Les~~ ^{Fragmente de les} primeres pàgines d'aquest pròleg han estat citades diverses vegades, i amb raó, a estudis sobre l'obra de Graham Greene --les primeres pàgines, però no la resta. Val la pena, amb tot, ~~tornar-les a traduir i~~ ^{amb molta} examinar-les ~~amb molta~~ ^{amb molta} atenció. Diuen així:

"Jo devia tenir uns tretze anys. Si no, per què hauria anat a passejar, furtivament, de nit, sobre la gespa reservada al joc de cràquet? Sentia darrera meu el conill que es movia a la seva cabana mastegant herba. Un vast edifici, foradat de finestretes, i recordant Keble College, limitava l'herbei. Era l'escola. De les construccions del fons, situats més enllà del pati quadrat, arribava una música sorda: dissabte a la nit, l'orquestra de l'escola tocava Mendelssohn. Estava sol a l'ombra, agafat per una mrlangia delectable.

"Aquest indret precis marcava la frontera de dos països nimfitro-

fes. Quan s'estava sobre gespa, sobre el croquet o el tenis, en els boscatges de gerdera o a l'invernacle, mai no es perdia de vista (car dominaven el paisatge) els grans edificis quadrats de l'època victoriana, construïts amb maons de color cridaner; pre-nien aire de grata-cels, al mig d'aquesta camp ^{verdosa} verdosa on florien els arbres fruiters i on pasturaven els conills. Només gosava avançar amb una gran prudència: la frontera fregava la grava del camí arbrat. De la finestra de la meua mare, d'aquesta cambra on m'havia posat al món, en el ^{meu} soroll dels esparjos dels escolars i de la campana reglamentària, el més petit de nosaltres, la mirada es submergia en el pati, on s'aixecava el gran refector, la capella i les classes. Empenyent una porta de reps vert verd que s'obria sobre ^{un} un corredor per prop del despatx del meu pare, es penetrava en un segon corredor enganyadorament idèntic, però ^{hi} hem es trobava en terra estrangera. Un vague relleu de iode hi flotava, emanant del despatx de l'econom i barrejat amb l'olor de les tovalloles humides que penjaven als vestidors, i a la de la tinta que es retrobava arreu. Només calia que tanqués la porta darrera vostra i el món, canviant d'olor, la feia de llibres, de fruites, d'aigua de Colònia.

~~La~~ era ciutadà de dos països a la vegada. El dissabte i el diumenge a la tarda d'un cantó de la porta de reps vert, la resta de la setmana de l'altre cantó. Com la vida a una frontera podria ser d'una altra manera que agitada? ^{Hom se sentia} Hom se sentia ^{estrem} mogut desordenadament per llaços d'amor i llaços d'odi. Car l'odi, per fet que exigeix submissió, lliga amb tanta força com l'amor. En el país dels grata-cels, de les escales de pedra i de les campanes esberlades de les quals el carrilló es despertava d'hora, ^{hom} es sentia rodejat de por, d'odi, d'una mena d'absència de lleis... crueltats horribles hi eren practicades sense una vacil·lació, s'hi trobava per primera vegada adults o adolescents que transportaven amb ells

718
l'essència ^{mateixa} del mal. Hi havia Collifax que toyturava amb l'ajuda de les puntes de compàs, el Sr. Graden, de sotabarba sinistra i triple, el vestit universitari polsós, i que ^{vivia} posseït d'una mena de sensualitat demoníaca; després la perversitat deixava aquests cims per baixar fins a Parlow, que tenia el pupitre ple de minúscules fotografies... publicitat per a fotos d'art. L'infern us rodejava des de la vostra tendra infantesa.

"Allà regnaven l'horror i la fascinació, ~~h~~ ^{hi} escapava subbrepticiament, durant una hora; enganyant la vigilància dels funcionaris, ~~h~~ ^{es} deturava a l'altre cantó de la frontera per mirar darrera seu -- s' ^{hauria} hagut d'estar escoltant Mendelsshon, però, en lloc d'això, s'escoltava el conill pasturant ^{breu} vivio-
sament prop dels arcs del ~~croquet~~ croquet. Era una hora d'evasió, era també una hora d'oració. Es tenia consciència intensament de la presència de Déu, el temps suspenia el seu ^{cor} curs, frases de música passaven sobre l'aire; es podia produir qualsevol cosa abans que no esdevingués necessari de retornar a la multitud, a l'altre cantó de la frontera. Res no era impossible enlloc, la fe era gairebé prou poderosa per aixecar muntanyes... Els grans edificis trontollaven en la fosca.

"I és així que va venir la fe --sense contorns definits, ⁿⁱ sense dogmes-- res més que, al mig d'una gespa de croquet, una presència estretament relacionada amb la brutalitat, la crueltat, la corrupció del país veí. ~~h~~ ^{es} va posar a creure en el cel perquè creia en l'infern, però durant molt de temps només l'infern va aparèixer amb forma d'imatges precises: embans de pi en els dormitoris on mai tothom estava adormit al mateix temps; escusats sense tanca: "Aquí, pel gran nombre ~~de~~ ^{de} condemnats, els presoners estan amuntegats els uns sobre els altres a la seva espantosa ^{presó}"; passejades en fileres, dos a dos, pels carrers dels ravals; cap soledat, enlloc, mai. L'Església Anglicana no sabia ^{presentar} símbols tan precisos per evocar el cel: només té

una gran àguila de bronze, un tros d'orgue a l'entrada i a la sortida de l'ofici: "Senyor, que la Teva ^benedicció Ens Escor-ti", la tanquilla gespa del joc de croquet on no es té el permís de passejarse, el conill, la música llunyana.

"Eren símbols primitius; la vida els va modificar més endavant; al mig d'una ciutat de província, l'hivern, en el tran-via que passava davant l'Hotel Gòtic, el cinema, l'edifici negre de sutge on ~~hom~~ ^{hom} treballava de nit, creuant l'única prostituta professional que tractava d'activar la circulació de la seva sang sota la pell blava i ~~xx~~ empolvorada, ~~hom~~ ^{hom} (començà lenta-ment, penosament, involuntàriament a poblar el cel (1). La Mare de Déu va reemplaçar l'àguila de bronze: hom ~~xx~~ es va posar a concebre els esfereïdors misteris de l'amor que es mou a través d'un món arrasat --el capellà d'Ars, absolvent secretament tota la corrupció d'una província, Péguy llençant un repte a Déu per la causa dels condemnats. Això seguia restant com una cosa que s'associa amb l'idea del sofriment, la violència, el mal, "tots els turments i els suplicis", escriu Rilke, "practicats sobre els patíbuls, a les cambres de tortura, les cases de folls, als am-fiteatres, sota els ponts a l'acabament de la tardor". ^(després de) ~~(The~~ Lawless Roads"). ~~(The~~ ^{després de} ~~Lawless~~ Roads").

Aquestes pàgines, plenes de conseqüències, fan referència a una nit quan Greene tenia tretze anys. Més o menys un any més tard l'autor situa el naixement de la seva vocació d'escriptor. Ho narra a "The Lost Childhood and other essays" (1951), conjunt d'assajos literaris, el primer dels quals, que dona títol al llibre i és el més interessant d'ells, és com una mena de próleg sobre ^{*a un noi*} ~~seu~~-fet. També aquí, rarament, Greene abandona la seva

(1) Aquestes imatges es refereixen a la instrucció de Graham Greene en el catolicisme, realitzada a Nottingham, on treballava com aperiodista i on fou batejat el febrer de 1926 --està narrat en un altre llibre de viatges, "~~Journeys with a map~~ Viatge sense mapes".

115

reserva habitual. Diu que uns pocs llibres van decidir el seu futur; el primer fou "les mines del rei Salomó", la coneguda novel·la d'aventures de Rider Haggart. "Però les "Mines del rei Salomó" no podia satisfer-me. No donava la resposta exacta. La clau no anava amb el pany. Podia reconèixer Gagool (...) però Quentermain i Curtis, malgrat que jo només tenia deu anys, no eren massa bons per a ser reals?" La maldat de la bruixa Gagool era massa tosca, però hi havia en ella una fascinació, i potser també en aquella bondat ^{verda} excessiva; amb tot, Greene ha reconegut que el seu viatge a Libèria tenia alguna relació amb la novel·la de Rider Haggard. Però la lectura decisiva fou uns anys més tard, ~~mentre~~ després de l'experiència de la nit del dissabte a l'herbei del croquet. "Però quan vaig treure del prestatge de la biblioteca ^{"L'escorç de Milà"} ~~"The viper of Milan"~~ de Marjorie Bowen --tindria catorze anys aleshores--, el meu futur va colpejar realment. Des d'aquell moment vaig començar a escriure. Tots els altres futurs possibles es van desdibuixar: el funcionari en potència, el gentleman, l'empleat haurien de buscar noves encarnacions". "Crec que l'impuls que en va portar a escriure va estar en el gust que es delatava en Miss Bowen. Ningú podria llegir els seus llibres sense pensar que escriure és viure i fruir".

"L'escorç de Milà", ~~la novel·la recordada a~~ ^{la novel·la} ~~una infantesa~~ ^{perduda i altres assaigs}, també és una obra d'aventures, una novel·la de capa i espasa situada a l'Edat Mitja; però en ella el bé no triomfa; triomfa el mal, encara que finalment aquest és castigat. Segons Greene, ^{"L'escorç de Milà"} ~~"The viper of Milan"~~ li va donar el tema de la seva obra d'escriptor: el del "mal perfecte i recurrent un món que el bé perfecte no pot recórrer mai; on només un moviment del pèndul assegura que, ^{al capdevall,} ~~després de tot,~~ al final es farà justícia". "Marjorie Bowen m'havia entregat el meu motlle --la religió podria més tard explicar-lo en altres termes, però el

munt de

ja estava allà".

~~El motlle~~ ^{Marjorie Bowen} formulava amb estri d'adult allò que ~~a el Greene de catorze anys~~ ^{Marjorie Bowen} sentia amb la vaguetat infant i adolescent sentia amb la imprecisió pròpia d'aquests anys, i segurament per això ^{aquella} el va impressionar tant, però ja tenia la matèria fosa per vessar en el motlle --l'internat, el compàs, la perillosa escapada burlant els vigilants.

Els comentaristes d'aquell text sobre l'hora passada a la gespa un dissabte a la nit, ^{subratllat} el tema de la frontera, ben visible a l'obra de Greene, ~~l'infern i han dit que l'infern~~ els dos països dels quals era ciutadà a l'hora eren l'infern - l'escola-- i el cel --la llar--. Han afirmat que Greene s'evadia de l'infern obrint la porta de reps vert i entrava així al paradís que era la casa paterna. Una lectura ~~més~~ ^{més} atenta pot fer descobrir que el text no diu ^{això}. La casa paterna i l'escola són un mateix edifici ~~aquesta construcció de mans que a un nen semblava un grata-cels~~ dins del qual hi ha dos països, separats per la frontera d'una porta. La presència que dirigeix aquest món dividit és la mateixa: el pare, director de l'internat i cap de casa. El mal ~~mitjà~~ triomfa --i és comparat amb l'infern-- dins l'escola; però la llar no és pas identificada amb el bé perfecte, ni comparada al cel. Es tracta d'un altre país, certament, no és el país espavoridor de l'escola, ~~la tortura, el professor amb sotabarba, mai soledat~~, però tampoc és aquell de felicitat al qual pujava per l'escala de casa seva el nen ^{Mauriac}. Es un refugi, encara que amenaçat, amb olors agradables: llibres, fruites, aigua de Colònia --Greene ha dit que associa la seva mare "amb un perfum d'aigua de Colònia, amb una visita al dormitori dels nens, amb la cuidadosa vigilància de l'armari de la roba i, naturalment, amb aquelles lectures que tan ^{amb} ^(fina) neguitejaven": es refereix a la lectura que els hi feia la mare del conte "Els infants perduts al bosc", que causava por al nen--. Es tracta ~~d'una part del~~

havia d'un país del mateix món, un país que no és l'infern, però lligat amb aquest --un país que no és el cel. ^{Una} L'infant no s'escapava i s'evadia per la porta de reps cap a la casa paterna, com diuen els comentaristes: va burlar la vigilància dels funcionaris ~~depenents del pare i, pel mateix, d'alguna manera de la mare,~~ ^{es va escapar,} sinó que ~~s'escapa~~ ^{es va escapar} cap a un tercer lloc: l'herbei del croquet. Aquest, i no la casa, és el lloc on té "intensament consciència de la presència de Déu." ^{Al mateix temps,} no s'ha vist que al text hi ha dos fronteres. Una, la porta de reps; l'altra, ^{la que separa} ~~la que separa~~ ^{[l'edifici,} tot l'edifici de l'herbei del croquet, i que fregava la carretera amb arbres. Hi ha en realitat un món dividit en tres països: l'escola, la casa i la gespa --sobre la qual els qui dominen els altres dos països han prohibit de passejar-hi--. ~~[l'infern, el]~~ Allà on es pot tenir consciència ^{de la presència} de la fe, de la presència de Déu, ~~afora és a un altre lloc,~~ a fora, de nit, sol, escapant-se.

^{Tot} Aquest món descrit conjuntament i amb fronteres no és el cel ni l'infern: és la terra. No és el cel, el bé perfecte, evidentment; però pròpiament i estricta tampoc és ~~el~~ l'infern: es pot sentir la presència de Déu, es possible, encara que ben difícil, ^{podem} escapar-se de la vigilància; hi ha el perfum de l'aigua de Colònia, la gespa --que pertany, al cap i a la fi, a la mateixa public-school--, el conill, la música llunyana, els poc precisos símbols de l'Església Anglicana.

La resta del pròleg, mai esmentada, és en bona part com una ampliació d'aquelles pàgines en el món dels adults. L'autor ^{es} esmenta primer, breument, els seus records ^{del poble,} i aquest es presenta com una continuació dels horrors ^{de l'internat;} ~~de l'internat;~~ ^{un cas,} Després el retorn, de gran, al poble: un ambient sòrdid, ^{la burocràcia del crim, el centre de la desgracia.} ~~ciat l'agost,~~ L'autor es pregunta: "El mes ~~passat~~ ^{passat} vinent, potser... Mèxic... i per què Mèxic. Esperava veritablement descobrir allà el que no havia trobat aquí? 'No veus, l'infern està aquí mateix', diu Mefistòfel a Faust, 'i no n'hem sortit'. A la

segona part del pròleg es retroba la fe, però també en un món de "rutes sense lleis" i de violència organitzada --un internat però sagnant--: narra les tasques del jesuïta Pro a Mèxic durant la persecució de Calle, el seu afusellament, ~~sense judici legal~~, ~~de~~ per del Govern davant la influència de Pro-mort; les lleis antir-religioses i poc a poc la pressió de la població catòlica que aconsegueix algunes millores de la situació. La tercera part del pròleg, breu curtíssima, diu així:

"Els conills circulaven al mig dels arcs de croquet, un rellotge va sonar: Déu era present, intervindria potser abans del final de la música. A l'extrem de la gespa, els grans edificis de maons es destacaven sobre el cel i pujaven com els hotels dels Estats Units que es veuen des de Mèxic, a l'altre cantó del pont internacional".

El llibre no és un cant idealitzat ni de perseguïdors ni de perseguïts. És un viatge penós: violència, misèria, incomoditat, enfermats. Però al final del llibre, Greene retroba el seu país --~~anuncis de la defensa passiva antiaèrea, de cerveses, d'un crim sensacional, de les finals de rugby, l'olor de gas a la bifurcació~~-- i es pregunta: "Com un món així no corria pas cap a la mort? Em demanava perquè havia detestat tant Mèxic: el meu país era doncs això". *L'auca, Anglaterra, Mèxic, París, etc., van llavors.*

En recordar l'experiència de la nit al terreny de croquet, l'autor no evoca una circumstància temporal, i tampoc els comentaristes l'han advertida. Greene neix el 1904; la fugida a la gespa es situa als seus tretze anys: és doncs el temps de la guerra europea. No sembla excessiu pensar que aquesta havia d'influir en l'ambient de l'internat i en la sensibilitat del nen: més enllà del cercle fosc del seu món, els homes es mataven. Això pot contribuir a explicar el pessimisme de la visió, l'aguda consciència del mal. El viatge a Mèxic es situa a la primavera del 1938: a Mèxic hi ha violència --persecució, lluites armades entre diverses faccions. Al vaixell que el porta de retorn a Europa hi van voluntaris espanyols disposats a lluitar al costat amb les tropes de Franco --quan el vaixell arriba a Lisboa,

l'autor escriu: "els ulls cecs dels voluntaris espanyols començaven ara a obrir-se com els dels infants acabats de néixer s'obren al ^{de l'horror dels} espacordidor paissatge (lunar dels conflictes humans". Quan arriba a Anglaterra, s'instalen bateries antiaèrees i es caven trinxeres: l'amenaça de la guerra, els dies abans de Munch. El món començat ~~at~~ a l'herba del croquet no ha sortit del cercle de violència; "Graó a graó, m'acostava a la meva felicitat, al meu amor, a la meva mare, al llibre interromput, al llarg sopar sota la làmpara, a l'oració recitada en comú, a la son", pensava Mauriac. Es clar que aquest és un altre món. ^{un altre món. S'ha acabat el món de la Imperia i l'Imperi. El món ha canviat.}

Del món vist pel noi de tretze anys escapat a l'herba del croquet --o de la visió d'aquest interpretada per l'adult que recorda l'escena--, es podria deduir, segons la lectura proposada, una aplicació social esquemàtica. És aquesta. La societat està dividida en dos sectors: un d'ells és minoritari --la casa és més petita que l'escola, i ben pocs els seus habitants--, ha aconseguit unes condicions de vida més confortables --l'aigua de Colònia, l'armari de la roba, les fruites-- i domina l'altre sector --és la casa del director--. L'altre sector comprèn la majoria de la societat, viu dominat ~~per~~ ^{una} situació inconfortable, ~~ambans de pi, escusats sense tanca, tovalloles humides i olor de tinta~~. Les víctimes només poden aspirar a la submissió, a la venjança reprimida i projectada sobre els companys --la tortura amb el compàs--, a fugir --fugir cap a on?--. O, potser, a rebel·lar-se.

Aquest esquema simplificat seria vàlid per a qualsevol tipus de societat en la qual una minoria imposa les seves lleis (encara que aquestes siguin, per absurdes e injustes, considerades precisament com "una mena d'abscència de lleis"), les seves disciplines i reglaments (prohibit passejar per la gespa) sobre una majoria sotmesa. Valdria per a una societat feudal, per a una capitalista o per a una socialista totalitària. També per a una semblant organització de qualsevol església o de qualsevol altra institució. I valdria, naturalment, per a tota la ~~terra~~. ^{donat tot l'univers.}

*L'obra per a
Anglaterra i per a
Espanya.*

capar de la mort. Això fou considerat per Greene com una rebel·lió: "La meua rebel·lió havia de proclamar-se en el terreny municipal de Berkhamsted... Sí; però aquella nova rebel·lió (l'anterior és, segons ell, l'intent d'escapar de l'escola), per poc que se la prenguésseriosament, no era només contra la meua pròpia família, sinó contra la mateixa vida". Va disparar un cop aquell matí. Més tard, a Berkhamsted, i encara a Oxford, va repetir ^{algunes} ~~més~~ vegades l'experiència, fins que, segons diu, es va convertir en rutina que no despertava l'emoció. ~~Fracassat~~ ^{Fracassat} l'intent de escapar de l'escola, fracassat l'intent de suïcidi amb reserves ~~per una possibilitat contra-revolucionària~~ vist com a rebel·lió contra la vida, el noi de vint anys que deixa el revòlver, què farà? Submissió, venjança, fugida o rebel·lió?

L'any 1926 ingressa en el catolicisme. Cal considerar amb precaució les motivacions d'aquesta decisió, però dues han estat reconegudes per l'autor: primer, el fet que s'anava a casar amb una catòlica; segon, que durant la seva instrucció amb un capellà a Nottingham, "la raó s'havia convençut de la realitat de la religió catòlica". Diu a "Journey without maps": "no m'havia convertit a una fe religiosa, sino que, mitjançant arguments específics, m'havia convençut de la probabilitat del seu credo". I al mateix llibre: "sóc catòlic amb una fe intel·lectual, sinó sentimental, en el dogma catòlic". Vulgués el que vulgués dir amb aquesta al·lusió al sentiment, cal recordar que als anys 50 declarava: "Crec que l'arma més perillosa del dimoni és la religiositat sentimental". ^{algunes cròniques m'han dit, a l'11-12-1950, que s'acabava de convertir a catòlic, però en realitat ho va fer el 1926}

Però hi podem sospitar un altre element: rebel·lió contra la societat --els grataccels de maons--. Ronald Mathews ha dit que, a la Anglaterra dels anys 20 --trontollament causat per la guerra europea, aparició de la revolució soviètica, agitació social--: "entre els nostres contemporanis d'Oxford, els qui no es construïen torres de vori o no es ^{refugiaven} ficaven en conforta-

2. Si una
rebel·lió és
contra la societat

bles rutines per tancar l'oida a la crida estrident del nou univers, els qui eren més interessants, van buscar la solució dels seus problemes girant-se cap a la revolució o cap al catolicisme".

Cal recordar que, a Anglaterra, el catolicisme era quelcom ben diferent^{socialment} del que era als països llatins? Una minoria conyiderada en certa manera estranya a l'esperit ^{naïf} britànic, que no havia fet les lleis, ~~ni construït els grata-cels de maons~~ pertanyent en la seva majoria ~~fora d'un grup d'aristocràcia rural~~ a les classes modestes, més aviat considerada amb cert menyspreu socialment i intel·lectualment. Convertir-se al catolicisme, per un aprenet d'escriptor anglès d'aleshores, podia ser com passar una frontera, marginar-se, sortir d'una societat sense lleis o amb uns reglaments que no es consideren convincents. No trobar acceptable l'explicació intel·lectual d'aquell món, sinó adherir-se a una altra. Més que tornar a lligar amb una tradició, com seria la conversió d'un jove a un país llatí d'aquells anys, ~~a Anglaterra la llarga tradició catòlica anterior a la reforma semblava massa llunyana~~, era lligar més aviat amb quelcom d'estrany, d'estranger. Com estrany i estranger a la societat dels grata-cels de maons s'havia sentit el noi.

~~A Greene no el temptava ni la submissió ni l'agressivitat de la venjança. Els intents de fugida -- escapar-se de l'escola, intent de suïcidi problemàtics -- havien fracassat.~~ No sembla excessivament ardit de veure en la seva conversió religiosa -- o en el seu convenciment per mitjà d'arguments específics -- un element de protesta i de rebel·lió contra la societat. Era la recerca racional d'una explicació que posés lleis al món ^{per un} sense lleis. Això no implicava una fugida: ~~l'existència~~ "l'amor que es mou a través d'aquest món arrasat", "Déus estava present, intervindria potser abans de la fi de la música". El catolicisme, per a Greene, no significava quedar-se a l'herba o tornar a la

casa i restar sempre entre l'olor de l'aigua de Colònia. El mal perfecte recorria la terra i no era possible fer-se massa il·lusions sobre una victòria, però la solució no era la indiferència. I, més o menys, aquestes dues característiques es troben a la majoria dels personatges catòlics significatius de Greene.

Si las obres de Mauriac pinten una burgesia influida fortament per un tipus de catolicisme, encara que ja ben marcada per la discriminació, les de Greene s'ocupen d'una societat també diferent pel que fa a la sociologia del catolicisme, com correspon a un país on el catolicisme és minoritari i no ha estat, tradicionalment, aquella "religió per a ús de la burgesia". A més, encara que la majoria dels ~~personatges catòlics~~ ~~personatges catòlics~~ de Greene són anglesos, en els que no ho són també el ventall social és més variat que en les obres de l'escriptor francès. Així, Jules (Es un camp de batalla) és empleat d'un bar; Minty (M'ha fet Anglaterra) és periodista; el gàngster Pinkie i la cambrera Rose (Brighton rock) procedeixen del més ^{puer} miserable proletariat; el capellà de El poder i la glòria és fill d'un tender, i els altres personatges catòlics de la novel·la són camperols miserables o gent de la petita burgesia; Scobie és oficial de policia (El fons de la qüestió); Sarah és d'origen senzill però està casada amb un alt funcionari (La fi de l'aventura); Harry Lime (El tercer home) té el títol de metge però és traficant del mercat negre; els catòlics de L'americà tranquil són un policia francès i un hindú que ajuda professionalment un periodista; els pares de la missió (Un cas cremat) són d'origen social divers, y Rycker dirigeix una plantació; la filla de Wormold (El nostre home a La Habana) és estudiant; Brown i la seva mare han tingut oficis diversos (Els comedians); la tia Augusta (Viatges amb la meua tia) també, i si el seu suposat nebot s'entesta en creure que una d'elles era el teatre, normalment d'aquest teatre se'n diu prostitució.

Aquesta llista fa veure una altra cosa: Greene no presenta els

personatges catòlics com els "bons", enfrontats amb els "dolents". Tampoc són els "dolents". S'hi pot descobrir, però, una mena de denominador comú a la majoria dels esmentats: saben --un saber que no s'ensenya a la universitat--; ^{mentre que} ~~també~~ dins un nivell cultural molt divers, com una mena de saber fonamental ~~que~~ encara que aquest no es presentat com a suficient. I tenen una afe^{rr}issada resolució de restar en desacord amb aquell món que els sembla sense lleis. Aquest desacord es pot mostrar de maneres ben diferents: degde l'intent de Pinkie Brown, que vol destruir-lo, al refús de la tia Augusta de prendre'l seriosament. Allò que refusa aquell saber és "nodrir-se d'il.lusions", com diu el capellà de El poder i la glòria, però això no es tradueix en una indiferència.

El noi de l'herbei no estava inclinat a la submissió; segurament tampoc a l'odi i a la venjança --i l'explicació cristiana de després li prohibeix a la vegada la fugida i l'odi--. Aleshores tot es barreja encara més. Ja ho estava: el noi pertanyia a la casa i a l'escola, el pare era a la vegada el director ^{de l'internat;} ~~de la institució~~ les fronteres no eren alts murs --ⁿⁱ una porta, una carretera amb arbres--, ~~per~~ l'herbei del croquet el lloc de la revelació i un indret prohibit, adults i adolescents transportaven l'essència mateixa del mal (no eren el mal), les idees de l'amor, de salvació estaven associades amb les del sofriment, la violència i la mort.

A aquell esquema de societat al qual no es volia sotmetre, sinó algunes vegades fugir i després rebel.lar-se, tot hi estava lligat. Més encara després de la conversió, i li convindria el títol d'una de les novel.les de Greene: Es un camp de batalla.

ES UN CAMP DE BATALLA (I)

L'any 1920, estudiant a Oxford, Greene va entrar a formar part d'una cèl.lula comunista. En realitat fou una broma --el gust per la broma, l'engany innocent que en el fons és una forma de protegit, de burla del poder i de les idees i costums establerts, és una constant a l'obra de Graham Greene, sobretot desenvolupada en novel·les de la seva tercera època, "Our Man in Havana" i "Travels with my Aunt". Amb un company va entrar en una cèl.lula petita i sense relleu, esperant que ben aviat l'arribarien a dominar els soviets i els seria fàcil d'obtenir un viatge --un altre cop els viatges ^{gratuit} a la URSS. Però van fracassar:

"--A penes vam entrar en el partit, va arribar un "dur" de Londres i va posar en clar el nostre joc. Suposo que encara no havíem assimilat el vocabulari. De manera que, al cap d'un mes, Claude i jo vam deixar el partit" ("Non-ama Graham Greene").

Una broma, però ja és sabut que a la majoria de les bromes hi ha alguna cosa de seriositat: la seriositat, aquí, segurament era l'interès real per conèixer la URSS, ~~any~~ el país que fascinava aleshores tants joves inquiets. Anys més tard, el 1932, i també a Oxford, hi ha una temptativa política més seriosa de Greene. Intenta fundar a Oxford una secció del partit treballista independent. Des de 1923, Gran Bretanya viu un període d'agitació social: la que fou la primera organització capitalista es veu superada ^{pel l'Estat Unit} ~~per altres competidors~~ --especialment ~~els EEUU~~, el 1934 arriba per segona vegada al poder un govern treballista, presidit per James Ramsay MacDonald. Però la depressió econòmica fruit de la crisi de 1929 és particularment dura a la Gran Bre-

tanya; el número de treballadors en agur forçós no baixa durant anys d'un milió, i a la primavera de 1931 supera els tres milions; vagues, tancament d'indústries, especialment al País de Gales, manifestacions de la fam, govern d'unitat nacional el 1931, presidit pel mateix MacDonal. Una part inconformista del Labour Party acusava el partit de poc radical: fou precisament el partit treballista independent del qual Greene va intentar crear una secció a Oxford perquè ~~tipica frase d'intel·lectual~~ "semblava que calia fer alguna cosa". L'intent va fracassar, i és un episodi fugisser, però revela la preocupació social i política del Greene d'aquells anys. Preocupació que és clara en les seves obres de l'època.

Axí com a l'obra de Mauriac és difícil d'establir una evolució, en la de Greene es poden establir --encara que sigui amb el perill de totes les generalitzacions-- tres èpoques. La primera va des de ^{El món - Exil} ~~"Stamboul-Train"~~ (1932) a ^{L'agent confidencial} ~~"The Confidential Agent"~~ (1938), i encara que la temàtica és variada, el denominador comú és la preocupació social: el camp de batalla on lluiten bé i mal és aquest. Després vé l'època en la qual apareix un altre factor en aquest camp i en aquesta lluita: el religiós, iniciat ja clarament en una novel·la anterior, "Brighton Rock" (1938), però accentuat ara en les tres grans novel·les religioses de temàtica religiosa d'aquest període: ^{El poder i la glòria} ~~"The Power and the Glory"~~ (1940), ^{El foc de la vida} ~~"The Fire of the Heart"~~ i ^{El final de la aventura} ~~"The End of the Affair"~~ --a aquest període i temàtica pertany també l'obra teatral ^{L'habitació d'Isidre} ~~"The Living Room"~~ (1952). La darrera època, fins ara, abarca des de ^{L'home de l'ampoll} ~~"The Quiet American"~~ fins a ^{Les aventures} ~~"Travels with my aunt"~~, i es caracteritza per la insistència en ampliar internacionalment l'escenari de les obres, per el tema del compromís (tema aparegut ja abans a ~~"The Third Man"~~), exposat sobretot a ~~"The Quiet American"~~ i ~~"The Comedians"~~ pels temes de ^{L'home de l'ampoll} ~~"The Quiet American"~~ i ^{Les aventures} ~~"The Comedians"~~.

la creença i la semi-creença religiosa (sobretot a ^{El cas} ~~"The burnt-out case"~~ i ^{El Comediants} ~~"The Comedians"~~) i en certa manera també a ^{El} ~~"The Potting Shed"~~ (1956), obra teatral que participa de la temàtica religiosa de les dues èpoques), i per aquella broma que refusa el que es podria anomenar saber convencional d'aquell camp de batalla: ^{El nostre lloc a la guerra} ~~"What's our job in the war?"~~

El camp de batalla de les novel·les on predomina la preocupació social és el de la societat capitalista --sobretot l'anglesa, però també internacional. A ^{El tren d'Estambul} ~~"Sofia"~~, el doctor ~~Robert~~ Richard Czinner, revolucionari iugoslau, va haver de fugir del seu país i refugiar-se a Anglaterra, on donava treballava com a professor --els nois es burlaven d'ell: l'infern escolar no ho és només pels alumnes--. Torna al seu país, ^{per donar diners} ~~on es posarà davant d'una insurrecció~~. Però els seus companys no l'esperen, la revolució fracassa i ell també.

"Antany, la seva vida havia estat il·luminada per la multiplicitat dels seus deures, deures envers els seus pares, que s'havien privat i havien sofert per pagar-li una educació (...) Els seus pares havien mort feia temps i Czinner a panes havia notat la seva desaparició entre tantes d'altres, ~~per~~ tenia també els seus deures envers ~~els~~ seus malalts, els seus deures envers els pobres de Belgrad i la idea cada cop més ferma dels seus deures envers la seva pròpia classe en tots els països. Els seus pares s'havien privat perquè fos metge, ell mateix havia tingut fam i compromès la seva salut per atènyer aquesta fita, i només després d'alguns anys de pràctica havia vist la inutilitat del seu saber. No podia res pels seus; no podia prescriure repòs als treballadors fatigats, ~~necessari~~ ~~et~~ o insulina als diabètics, perquè no tenien els diners necessaris per procurar-se ni una cosa ni l'altra. ~~Matri~~ Havia tingut també els seus deures envers Déu. Es va corregir: envers un déu, un déu que sota un tàlem mengat pels cucs, havia

recorregut les naus plenes de gent, un déu del tamany d'una moneda petita tancat dins un ostensori d'or. Era un déu amb doble cara, un déu que consolava els pobres quan, en la seva misèria, aixecaven els ulls vers ell, mentre avançava entre les columnes, i un déu que els persuadia de suportar el seu sofriment, ^{amb} en vista d'un esdevenidor incert, quan acotaven el cap mentre passaven els xantres i els capellans. Aquest ciri l'havia apagat ell mateix, dient-se que Déu era una ficció inventada pels rics perquè els pobres romanguessin satisfets de la seva sort. Havia apagat aquest ciri amb un sol gest, amb un curiós sentiment d'audàcia i passat de moda... (1)

"I ara només hi havia una feble candela que il·luminés el seu camí. No sóc ni un fill, ni un metge, ni un creient, es va dir. Sóc un socialista. Repetit tantes vegades pels polítics, des d'innombrables plataformes, imprès en caràcters grollers sobre paper dolent d'innombrables diaris, aquest mot donava un so cascot. Fins i tot en això havia fracassat. Estava sol, l'única llum que l'il·luminava vacil·lava..."

Facil·la, però no s'hi té de que pensa. Imagina què dirà als seus jutges: "Dieu que sóc un traïdor a la meua pàtria, però no en tinc de pàtria. Les escales que duen als soterranis, les escombraries al peu de parets sense finestres, els rostres famolencs. ~~No són els esclaus els qui tenen algun deure envers aquest maniquí amb abric o un altre.~~ Són els desgraciats del món sencer". S'enfrentava amb el tribunal militar, assegut sota unes espases creuades. "Sou vosaltres els

(1) Aquest fragment, des de: "Havia tingut també el seu deure envers Déu", manca a la versió castellana (Luis de Caralt, 1953). Diversos fragments ~~amb referències religioses~~, amb referències religioses, manquen també.

la versió castellana de "Brighter Rock" ("Piedra más brillante") de Luis de Caralt, 1945. No pot sospitar que la censura preveu d'aquells anys en fou responsable.

el retrògrades, amb les vostres metralladores, els vostres gasos i els vostres discursos sobre la pàtria (...) Però jo pertanyo al ~~Rukxxx~~ present)".

El Dr. Czmnier pensa que el món està dividit:

"--Els burgesos són sempre així, va dir. El proletari té les seves qualitats i l'aristòcrata és sovint bo, just i generós. Es pagat per a una utilitat qualsevol, per governar, ensenyar o curar, o bé els seus diners li venen del seu pare. Potser no els meriteixi; però tampoc no ha fet cap mal per adquirir-los. Mentre que el burgès compra barat i vend car. Compra als treballadors i torna a vendre als treballadors. Es un ésser inútil".

Quan serà jutjat no ho serà, com pensava, davant molt públic al qual inflamar. Una paròdia de judici feta per unos pocs militars en una estació perduda. Es dirigeix a un tribunal indiferent, al buit:

"No lluito per obtenir terribles nous, senó per un món nou". Es va deturar, no hi havia públic per encoratjar-lo i de sobte va ser conscient del que hi havia d'artificial en aquests mots, i de quina manera revelaven el gran amor i l'odi que l'havien animat. Rostres bells i trists, secs per les privacions, vells abans d'hora i resignats a la desesperació van desfilars en el seu record, gent que havia conegut, que havia cuidat, que no havia aconseguit salvar. "Es serveixen de vosaltres per apuntalar un món vell i desgavellat, ple d'injustícies, va dir.-- I vosaltres jugueu aquest peper en profit de persones com Vnskovitch que roben els petits estalvis dels pobres i viuen, farts d'una vida estúpida, per acabar suicidant-se. Un paquen per defensar l'únic sistema que vol protegir els homes d'aquesta classe. Fiquen a la presó el petit lladregot, però el gran bandit viu en un palau". (...) Va llençar una crida sentimental,

disfressada sota un nom genèric: "Germans..." Va afegir que no era cap vergonya ser pobre i que això no era un crim pel qual ~~se hauria condemnat~~ la condemna del qual fos ser eternament oprimat. Si ~~tot el món~~ fos pobre, aleshores ningú ja no ho seria. La riquesa del món pertany a tothom. Si se la dividís igualment no hi haurien més rics, però tothom podria menjar".

Czinner morirà a la petita estació. Pensa: "Quin caos és aquest món en el qual els pobres es moren de fam i els rics no són feliços de ser-ho! En el qual el lladre a vegades és castigat i a vegades recompensat i honorat; en el qual es crema el blat al Canadà i el café al Brasil, mentre els pobres no tenen en el seu país diners per comprar pa i moren de fret en els seues habitacions sense foc. Aquest món està boig. Havia fet el possible per posar ordre a aquest estat de coses però ara ~~for~~ s'havia acabat".

"Es sentia en aquell moment deçarmat i feliç: "Ahirem cap a l'hort que hi ha al fons del jardí..." No era el record d'una dona el que consolava a Czinner, sinó els rostres tristes dels pobres que li prometien repòs".

"--He tractat que les coses canviessin", havia dit Czinner a Coral Musker. Mort sense aconseguir que canviïn i preguntant-se per què no ho ha aconseguit, en quines coses havia fallat. Però és clar que el doctor Czinner no ha acceptat les lleis d'aquest món, que l'ha posat per això fora de la seva llei i l'ha eliminat. Una derrota en el camp de batalla, però és evident que l'autor no està pas amb el bàndol vencedor.

El tema de la injustícia i de la lluita de classes és un dels temes de ~~"Coral Musker"~~ ^{"Coral Musker"}. Un entre d'altres, però cal veure que si es tracta d'una novel·la sense protagonistes, dels tres personatges principals, el doctor Czinner, Coral Musker i el jueu Myatt, el primer és el que està tractat amb més convicció i el que té més vida --els altres dos fins i tot s'es-

vaeixen per contrast amb altres personatges menys importants però ~~amb~~ més ~~mes~~ ^{re}ceixits pel novel·lista.

Però si aquest no és el tema principal de "Stamboul-Train", el tema de les lleis injustes que sotmeten la societat domina la novel·la següent: "It's a Shameful Business" ^{Jim} Drover, un obrer comunista, ha estat condemnat a mort: els la policia perseguia una manifestació obrera ^{de protesta}; Drover va atacar instintivament un policia que anava a pegar la seva dona: el policia mort. Però, qui fa les lleis? Milly, la ^{dona} ~~conyada~~ de Drover, pensa en veure la Sra. Coney, viuda del policia mort:

"~~Li va venir a Milly la idea~~

A més, Czinzer mort, i a l'obra de Greene, quan un dels seus personatges principals mort, gairebé sempre es tracta d'un personatge pel qual l'autor sent una simpatia especial: com si el millor que el seu creador podés donar-^{li} ~~les~~ fos la mort.

"^{Li} va venir la idea que elles dues podrien arreglar aquest afer tan fàcilment. La Sra. Coney no cridava venjança, no desitjava que el marit d'una altra dona fos ^{massacrat} ~~massacrat~~ perquè ella havia perdut el seu; eren dues dones de la mateixa classe social que podrien discutir la cosa i arribar a un acord. Eren els burgesos els qui havien fet irrupció a les seves vides, aportant-hi les lleis que han fet ells mateixos, guanyant honoraris dels quals havien fixat ells mateixos la xifra, centenars de llires que omplien les seves butxaques tot el temps que durava el procés. Una mort per una mort, heus ací el que reclama la llei; però la llei no ha estat feta per Jim, ni fins i tot per la Sra. Coney. ^{Ha} ~~Ha~~ estat feta pels ^{reis} ~~reis~~, sacerdots, juristes i rics. A vegades us absolveixen, però fins i tot aleshores la decisió no estava presa per la Sra. Coney; aleshores encara, això vindria dels polítics i dels homes de llei que no saben res del que saben ells i que se'n

preocupen menys encara. En algun lloc, no sabia on, en quin diari o en quin llibre, Milly havia llegit les paraules: 'el judici dels vostres pares'. Havia cregut que significava 'el judici dels vostres senyors', i s'havien burlat d'ella. 'Això vol dir el judici dels vostres iguals'. Però on, preguntaria a la Sr.ª Coney, on hi ha un jutge que sigui el nostre igual, amb tres lliures de pagament per setmana i vivint com vivim? I el jurat? Comerciants i senyors elegants. Això no és just, deia ella oblidant el seu té, la Sra. Coney i la llarga ruta que hauria de fer per retornar, aixafada per aquest sentiment d'injustícia sense remei!"

Més o menys el mateix pensa un servidor de les lleis, el director-adjunt de la policia, preguntant-se per què el ministre no es decidex a indultar Drover:

"No sabia mai tampoc quins motius, encara més sòrdids, pensava, que els que s'invocaven, impedièn el ministre de decidir-se. El director-adjunt de la policia ~~se~~ recordava amb ironia amarga dels certificats mèdics presentats al procés de l'home de negocis, ^{de quins negocis?} com les autoritats de l'impost sobre la renda havien acceptat el pagament de dotze xillings per lliura per estalviar-li la fallida, per estalviar-li un xoc nerviós. Quan pensava en les condemes severes sofertes per homes que havien robat algunes joies a la casa d'un home ric, el director-adjunt de la policia es felicitava més que mai que la justícia no fos el seu treball. Coneixia prou bé la causa de la diferència: les lleis són fetes pels qui posseeixen, per defensar la propietat; per això un feixista pot llençar una crida a la traïció sense ser perseguit; per això un home que ha defraudat l'Estat en profit de la seva fortuna privada no perd ni els diners que ha guanyat; per això el lladrebot és condemnat a cinc anys de presó; per això Drover veuria rebutjada la seva apel·lació: era

comunista (...) Mai no havia desitjat deixar l'Orient; allà el seu paper era clar; agafar els l'adres i els assassins. Els polítics i els homes de negocis no intervenien en el funcionament de la justícia; allò s'assenblava a una guerra d'abans; es lluitava personalment; no es restava ben tranquil a l'estat major".

El director-adjunt sap que, quan s'ocupa d'alguns afers, lluita pel dret, però en d'altres casos defensa un sistema injust --un sistema que Greene arriba a pintar amb un paral·lelisme entre la presó on està Drover i la fàbrica de llumins on treballa Willy, un paral·lelisme fins i tot massa evident segons l'art de Greene, que excel·leix en ~~representar~~ les al·lusions esparses que el lector ha d'anar lligant per arribar a tenir el dibuix sencer--. El director-adjunt sap què defensa:

"En el cas de Drover, defensava un sistema, no perquè s'hi interessés, sinó perquè rebia un salari per defensar-lo; era un mercenari i un soldat mercenari no pot donar-se coratge repetint-se els slogans del patriotisme: el meu país, tingui raó o no, dret dels pobles a disposar d'ells mateixos, justícia. Lluitava perquè estava pagat per lluitar, i només, de tant en tant, la vista d'algun gest brutal donava una mica de convicció al cervell que li servia per lluitar. Als altres moments, el motiu més elevat que podia invocar era que acomplia la seva feina; cap raó abstracte l'obligava a prohibir determinat mítin, a dissoldre determinada associació, a fer agafar aquell socialista per discurs sediciós, o a fer vigilar la tribuna d'un feixista mentre aquest discursjava en termes de baionetes i metralladores. Era la voluntat de l'organització que servia. Només quan estava fatigat o deprimat, quan sentia el pes de l'edat aleshores somniava amb una organització que podria servir per una altra cosa que per un salari, una orga-

nització a la qual la fidelitat seria donada a causa de la seva justícia inherent, de l'equitatiu repartiment de recompenses, a causa de la seva actitud ^{caja} raonable. I després es deia amb amargor que era massa vell per veure mai això. El seu rostre prim, esgrogueït per més acones atacs de febre que ~~no~~ podia comptar, profundament arrugat per anys de lleials serveis mercenaris, prenia per un moment una expressió d'enveja en pensar que els joves viurien potser prou temps per a consagrar-se a alguna cosa que trovarien digne de consagració. I en una altra ocasió experimenta un "desig apassionat de vida eterna sobre la terra, i mirant el món esdevenir raonable, mirant morir els nacionalismes i el caos econòmic cedir poc a poc davant l'ordre".

Quin és aquest sistema que ~~ga~~ les lleis ho diu al director-adjunt de la policia una amiga seva, lady Caroline, que voldria intervenir per salvar ^{inter} (de la mort: ~~inter~~?)

"--Creu en la manera que aquest país és administrat? Accepta que els salaris vagin de trenta xillings per setmana a quinze mil per anys, que un treballador manual sigui menys pagat que un home que treballa amb el seu cervell? Tots dos són indispensables; estan ocupats el mateix ^{mateix} ~~mateix~~ nombre d'hores, estan un i l'altre morts de fatiga a la fi de la seva jornada. Creu que tinc dret de legar cent mil lliures a qualsevol persona que escolleixi?

"--No. ^{vale}

"--Però ~~és~~ ^{vale} qui sosté aquesta organització. Vostè la sosté més que no ho fa cap home viu. Sense la policia, un estat de coses així no duraria un any.

"--Qui agafarien en lloc de Beale i... euh... dels altres? Surrogate?

"-- Es idiota, no hi ^{hi} ~~es~~ dubte, però no és molt difícil de fer marxar un ministeri. No és tan difícil com dirigir una gran-

ja o conduir una locomotora. Es fa molta comèdia sobre això. Posi un empleat de Beale al lloc de Teale, i se'n sortirà del ministeri tan bé com Beale.

"--No s'ha provat mai de fer-ho. Seria massa perillós.

"--S'ha provat.

"--A Rússia, va dir el director-adjunt de la policia, desolat. No volem fam en aquest país.

"--Hi ha fam en aquest país. Només que no en som víctimes ni vosté ni jo!"

Però també en els comunistes d'aquesta novel·la hi ha un camp de batalla, i són els dirigents els qui fan les lleis pels militants anònims. Com és habitual a les novel·les de Greene, també aquí els petits són tractats amb una simpatia que no es dedica als dirigents.

El partit comunista celebra una sessió a Londres. Es tractarà de Drover, de les mesures per provar de salvar-lo. "Invasint tota la sala, es podia sentir el pas dels de les marxades de la fam; els estendards lletjos, els estendards improvitats es submergien i s'esfondraven al mig de revoltes desesperades d'innombrables "iumenges Rojos. Jules estava commogut per la sinceritat d'aquests milers d'homes que no lluitaven per prendre el poder, però que estaven persistents a seguir les petjades, pacients i pobres". Jules (el catòlic) "creurà" que havia trobat la causa per la qual aspirava". Ho creurà fins que els dirigents comencin a parlar de Drover. L'intel·lectual Surrogate, vanitos perseguidor d'abstraccions i ignorant de realitats, clama: "Quan Drover morirà el Partit Comunista de la Gran Bretanya atenyirà la seva majoria d'edat", i després ja dona per mort Drover i proposa una col·lecta per a la viuda. El dirigent Bennet diu als delegats de la base que s'interessin per Drover que "aquesta nit hem d'ocupar-nos de moltes altres coses que de l'afer Dro-

ver. Per altra banda, qui és Drover? Mai no he sentit dir que hagi fet gran cosa pel Partit. Tenim entre mans una gran tasca que no es pot deixar esperar a causa de Drover".

~~A la sortida del mitin diu un periodista revolucionari a Jules:~~

~~"--Veni, va dir Conder. S'ha acabat. Sabia que no farien res per Drover. Només serveixen per perorar".~~

~~I diu després:~~

~~"--Suposo, va dir, que quan tot va malament, fins i tot el fet de perorar d'alguna cosa millor..."~~

~~"Va llençar a Jules una mirada obliqua, plena a la vegada de fergonya i d'una viva esperança".~~

Drover és indultat pel ministre, que dubtava, no per raons de justícia, sinó perquè no sabia si convindria o no a la seva política i a l'ordre al carrer. L'indulta com podria no fer-ho. Per altra banda, quan Drover sortirà serà un home gran, acabat; la seva dona serà d'algú altre.

Com suggereix la citació de Klinglake que encapçala el llibre, cadascú lluita la seva pròpia petita batalla ignorant la situació general; innumbrables petits cercles que fins i tot no saben que està bramulant una enorme batalla. Aquesta batalla la dirigeixen els grans. No solament al cas d'Anglaterra, com a "El seu camp de batalla", sinó Era ^{per} clara per al jove escriptor l'existència d'un capitalisme internacional. D'aquest ^{camp} de batalla tractarà a algunes novel·les següents.

ES UN CAMP DE BATALLA (II)

^{"M'h he fet anglès"}
A "Angland-mòde me" --segurament la primera gran novel·la de Greene--, la lluita està dirigida per Krogh des del seu gran edifici, modern i lleig, d'Estocolm. Krogh, que fou obrer, amb els seus fidels sotsdirectors i el seu exèrcit d'empleats, Krogh inundant els mercats amb els seus productes, manipulant operacions financeres internacionals sense cap escrúpol, Krogh que té més influència que els polítics --"Ni el primer ministre pot veure Herré Krogh sinó aconseguir audiència", diu el porter de l'edifici central--, Krogh que a l'òpera és mirat amb més interès que el príncep: "l'interès de la sala estava dividida entre la llotja (real) i les butaques que Krogh ocupava; entre el rang i els diners, Anthony va creure endevinar que els diners guanyaven". Krogh i Hall, un dels seus col·laboradors; "eren el cervell i la mà: el cervell dins un enorme allotjat dins un cos enorme i pesat amb elegant abric matiner, i la mà, la destrucció, personificada en l'armilla ajustada i els botons de puny amb perles que brillaven com pedretes de gel".

Krogh és internacional, però no és l'internacionalisme proletari amb el qual somniava el doctor Ezinner i els comunistes de ^{"Es un camp de batalla"} "It's a battlefield", ni la mort dels nacionalismes que el director-adjunt de la policia trobava raonable. Es un altre,

^{La ciutat d'Estocolm de Krogh, és el gran centre d'Anthony, al qual ella el veu com a un dels seus a Krogh.}
i pitjor que el passat nacionalista de Anthony Farrant. ^{Paula Krogh}
"--Estimat --va dir ella, irritada--, desconeixes l'assumpte.

En un negoci com el de Krogh no hi ha estrangers; som internacionals, no tenim pàtria. No és com una polsosa oficina de la City que ha pertenescat a una mateixa família durant dos-cents anys.

feliç Anderson? No vull fer-los el joc, es massa brut. Hi ha coses que no estic disposat a fer.

"--Pobre Tony-- va dir Kate.-- Aquesta és la gran diferència entre nosaltres. Mai no hauria d'haver retornat.

"--Retornat a on?

"--A l'escola. Et vaig aconsellar malament aquella nit que et vas escapar.

"--Estàs delirant, Kate."

Anthony també havia conegut l'infern de l'escola anglesa. S'havia volgut escapar i era la seva germana el va convèncer perquè hi retornés. "Ell tractava d'alliberar-se i jo el vaig obligar a retornar". Anthony no té lloc en aquest món i Hall, de nit, tement que pugui fer públiques les maniobres de Krogh abans que aquestes hagin arribat a terme en una situació difícil, el tira a l'aigua, l'elimina.

-I els altres petits davant el poder: el vell Anderson, el jove Anderson, el periodista anglès Minty, prim, lleig i malalt, que es refugia a les esglésies com si es dongués en secret a la cràpula, Minty que només té com a defensa l'agudesa del seu cervell i una certa fidelitat als amics que representen un troçet de llar, Mintym, que és com l'aranya marcint-se sota el vas de la seva cambra, que ha de viure parlant dels poderosos

--" Escolti, Farrant. Això és la meua vida, el meu pa i la meua mantega; fins i tot, Farrant, els meus cigarrets"-- i que no es resigna a deixar de burlar-se amb el seu ingeni del pompós ambaixador anglès, de l'agregat naval inclinat sobre revistes pornogràfiques. Es la última resistència davant Krogh, que té un objectiu: "El seu objectiu és de dominar el món", diu Kate.

Potser també Sir Marcus (~~un gran for-sale~~) voldria dominar el món: si més no, li és igual que milions d'homes vagin a la

guerra si així afavoreix els seus interessos econòmics. Les Aeries del Midland passen un moment difícil i cal augmentar les comandes. És fàcil aconseguir-ho: un perill de guerra, i una guerra, faran pujar el consum de municions a quatre països a un milió de lliures per dia. Hi ha un obstacle: un vell ministre pacifista d'un país indeterminat d'Europa, que s'oposa a la guerra. Cal eliminar-lo. Raven, el fill d'un penjat i d'una suïcida, el nen recollit per l'assistència pública --una altra vegada l'horror de l'escola--, l'home del llavi deforme, el lladregot, serà pagat amb dues-centes lliures perquè mati el ministre. Però Davis, un subordinat de Sir Marcus, el paga amb diners robats que Raven no pot gastar. Aleshores aquest, ^{perseguit} (perseguit, comença la persecució dels culpables, --que no li havien dit qui era el ministre, que l'havien enganyat amb els diners. La guerra no fa por a Raven, perquè ell hi viu al camp de batalla:

"--La guerra no farà cap mal-- va dir--. Això els mostrarà el que valen les coses, els posarà el nas en la seva brutícia. Sempre és la guerra, per a mi (...) Vistè no ha de tenir tanta por de la mort. Tots hem de morir. Morirà de tota manera, si hi ha guerra. És ràpid, no s'espera, no fa mal (...) Era idiota tenir por de la mort, en aquest món buit i glaçat".

Quan Raven s'assabenta de qui era el ministre que va matar, i què volia, diu a Anne, sense descobrir-se, parlant d'ella mateix com si fos un altre:

"--Potser no sabia el que diuen els diaris, va dir Raven. Els que el pagaven sí ho sabien. Potser, si sabéssim tot el que cal saber, ^{la classe} ~~el tipus~~ les llacunes que hi podia haver en el raonament del tipus, comprèndriem el seu punt de vista". I després ^{reflexiva} ~~es diu~~ "no volia matar el vell, va pensar, no tenia odi personal".

¹ va per Nottwich (en realitat Nottingham, on Greene treballà de jove com a periodista) buscant els culpables. Nottwich, on hi

ha el luxós Metropol i allotjaments sòrdids, costat per costat: "la mitat de la població de Nottwich no tenia excuses per saber ignorar com vivia l'altre mitat". Vol entrar a les Aceries del Mitland: "Tenia una fe cega en el destí, en una espècie de justícia poètica: per què, un cop a l'interior de l'edifici, no retrobaria l'home que l'havia enganyat?" --això recorda, d'algun manera, aquelles paraules sobre el mal perfecte i la certesa, només, que al final es farà justícia-- Troba els dos homes que l'han enganyat, Sir Marcus i Davis. Aquest, per ~~salvar~~ tractar de salvar-se, acusa el seu amo:

"--Sí, sí, es donà pressa a dir Davis, atterritzat i sotmès. Es ell. És ell qui ha muntat tot això. Jugàvem la nostra darrera carta. Ens calien diners. Això representava més de mig milió, per a ell.

"--Mig milió!, va dir Raven. I m'han pagat dues-centes lliures en bitllets robats(...) No hauria fet allò, diu Raven, si hagués sabut quin tipus d'home era el vell (...) Es vostè, cridà a Sir Marcus, és vostè qui ho va fer. No li importa?"

Allò que importa als dos altres és una absurda baralla --i van a morir--: qui té la culpa, qui té l'altre a les seves mans. Un moment abans que Raven dispari contra Sir Marcus aquest encara parla dels seus stocks d'accions: "West Rand Godfields", "East African Petroleum Company". Tots tres moriran, perseguidor i perseguits, i la menaça de guerra sobre Europa s'esvairà.

Raven és un altre petit, un altre desemparat (malgrat la seva pistola), que de sobte, sense saber-ho, es troba dins el camp dels poderosos. Ell pensava que el seu llavi deforme, la seva infantesa malaurada, l'horror de l'assistència pública que l'abocarà a ser un membre ^{del} dels bàndols de gángrs de l'hipòdrom --l'episodi de Kite és ben semblant a l'episodi que narrarà després "Brighton Rock"--, el feia odiar tothom, el posava fora

de tota llei. Però descobreix que aquell vell ministre "que estimava la humanitat" i que va assassinar, era dels seus, (l'home que odia. I ha de castigar els qui l'havien enganyat, el món de la llei de Sir Marcus. No pot comptar amb ningú. Matant, ha de matar aquell món sense lleis que l'havia destrossat:

"Raven va tirar. Desesperat, resolt. Perdent així la seva última possibilitat de sortir-se'n, va tirar, desaprofità dos + bales on una hauria bastat. Era com si hagués volgut abatre el gros Davis que gemegava en la sang, sinó el món sencer en la persona de Davis. Car el món d'un home és la seva vida, i era això que Raven volia abatre: el seu univers --el suïcidi de la seva mare, els anys interminables passats a l'Assistència, les bandes que dominaven els ~~campes de les carreres de cavalls~~, la mort de Kite i la del vell ministre i la de la vella secretaria d'aquest. No li restava cap altre mitjà: havia assajat la confusió i naturalment això no havia reeixit. Fora de nosaltres mateixos, no hi ha ningú de qui fer-se, ni ~~metge~~, ni ~~capellà~~, ni ~~dona~~... El crit d'una sirena anuncià a la ciutat que l'alerta s'havia acabat, i tot seguit les campanes de l'església van entonar un càntic sorollós de Nadal; les guineus tenen les seves cataus, però el fill de l'home..."

Raven tampoc no té on posar el cap --el seu nom, només una vegada esmentat, és Christian, cristià. "Es una ~~bona~~ bona broma, eh? Cristià, jo!" --. El seu món és un món de classe. "El seu llavi deforme era com un símbol de classe. Revelava la pobresa dels pares que no havien pogut pagar un cirugià hàbil." El lladregot, l'assassí, experimenta un sentiment d'injustícia. Els de l'altre cantó de la barricada l'han enganyat, però també el traeixen els del seu cantó, que el volen lliurar a la policia. La barricada pot ser com una porta que és frontera entre dos mons, però a un cantó i a l'altre Raven està sol, sempre ha es-

tat sol, només ha trobat una certa compassió en Anne que, al cap i a la fi, davant aquell pobre xar i perillós foll de Raven, està al costat del seu promès, el policia Mather, l'home de l'organització: "El que m'agrada, és l'organització (...) No hauria volgut ser un conductor d'homes, no hauria volgut consagrar-se a algun conductor d'homes fanàtic, conscient de la seva missió divina. El que li agradava era sentir-se un dels milers, de valor més o menys igual, treballant per un resultat concret. El seu objectiu no era la igualtat de classes, el govern del poble, dels rics o dels selectes; només es tractava de destruir el crim, sinònim d'incertesa. Mather estimava la certesa".

de la
haga
145/103

La certesa de Pinkie Brown ("Brighton Rock") és que hi ha un infern. ^(Pinkie) ~~El~~ ha viscut sempre, a l'infern. Pinkie i Rose van néixer al mateix barri: ell a Paradise Piece i ella a Nelson Place. Paradise Piece no és pas un tros de paradís, tampoc Nelson Place. Era la misèria i la brutícia enganxades a les parets; a casa de Rose no tenen diners ni per comprar el diari; els nois del barri no poden ni invitar les noies a beure; les cases de Paradise Piece "que" semblava com si haguessin sofert un intens bombardeig, amb canals trencades que es mouen i finestres que no tenen vidres ^{(un llit de ferro que es rovellava a un jardí);} les cases que ^(havia) estat enderrocades "per ^{construir} aixecar" pisos modèlics que no s'havien aixecat mai"; la casa de Pinkie, amb una sola habitació on ell, els dissabtes a la nit, des del seu llit, espia el panteixant exercici setmanal dels seus pares --n'hi quedarà per sempre un horror pel sexe--. I després l'escola --una altra vegada l'escola-- amb el seu camp se d'esbarjo asfaltat, les tortures amb un compàs de punxes ^{una altra vegada} els records de l'internat de Berkhamsted--. Pinkie vol escapar d'aquest món: tot rau aquí, "rebutja qualsevol relació amb Paradise Piece". Un dia el gàngster Kite el ^{recol·}lirà al

← Rose pregunta a Pinkie si va a missa.
Aquest diu que no, i la noieta insisteix:

"--Però creus, oi? --va implorar Rose--. Creus que és veritat, no?

"--Es clar que és veritat --va dir ell--. Només faltaria --va continuar, amb menyspreu-- Bah!, és la única cosa raonable. Els ateus !bah!, no saben res de res. És clar que hi ha infern. Flammaredes i condemnació! --va dir, mentre mirava l'aigua fosca i inquieta, els llampecs enlluernadors damunt els negres puntals del Palace Pier.-- Turments.

"--I cel també-- digué Rose amb angoixa, mentre la puja queia, implacable.-- Hi ha un cel.

"--Oh, és possible-- va dir el Noi.-- Es possible".

la porta del Palace Pier, on el noi, mort de fred i de fam, escolta el violí d'un altre món. Pinkie odia perquè només ha trobat odi:

"El cel era una paraula; l'infern, alguna cosa en la qual es podia confiar. Un cervell només era capaç d'allò que podia concebre, i ^{el seu} ~~no~~ podia concebre allò que mai no havia experimentat: les cèl·lules del Noi estaven formades amb el camp de joc asfaltat de l'escola, amb el foc apagat i el moribund de la sala d'espera de St. Pancras, amb el ^{seu} ~~seu~~ llit a la casa de Frank i el llit sabàtic dels seus pares. Un terrible ressentiment va agitar-se dintre seu --per què ^{no} ~~no~~ havia d'haver tingut la seva oportunitat com totes els altres?, per què no podia haver vist el seu bocí de cel, encara que només fos una excoletxa entre les parets de Brighton?"

Rose li diu:

"--La vida no és tan dolenta.

"--No t'ho creguis-- digué ell.-- Et diré què és. ^{Es} Una presó, és no saber on es pot trobar algun diner... Cucs, cataractes i càncer... Es poden sentir com xisclen, des de les finestres altes, els nens que neixen... Es morir a poc a poc".

^{Kite va ser el únic home que aprené Pinkie, i aquest respon al seu cas.}
Assassinat Kite per un escamot rival, Pinkie, el noi de disset anys, el succeeix en el comanament del gang, un gang sense pervindre enfront del de Colleoni, que viu en el luxe de l'hotel Cosmopolitan. Heu's ací les ambicions de Pinkie:

"Un moment, el Noi tingué consciència de les seves enormes ambicions (...): les cambres del Cosmopolitan, l'encenedor d'or, les cadires mar-cades amb corones (...) Ell es trobava al començament d'un llarg passadís de parquet encerat; hi havia bustos de grans homes i una remor de vídors i d'entusiastes aplaudiments. Colleoni la feia reverències com un dependent de comerç i caminava tot retrocedint; ell ~~tenia~~ duia un exèrcit de

navalles al darrera: era un conqueridor. Els tambors tocaven i els altaveus anunciaren Pinkie Brown, el capità victoriós, mentre l'orquestra interpretava una Marxa triomfal".

Pinkie vol ser un conqueridor d'un món que odia:

"(Colleoni), assegut aquí, en la luxosa ~~habita~~ cambra victoriana, l'encenedor d'or a la butxaca i la caixa de cigars sobre la taula, va mirar com podia mirar un home que fos lamo i senyor de tot el món, o sigui de tot el món visible, amb les màquines registradores, els diners, els policies i les prostitutes, el Parlament i les lleis que diuen: això és just i això és injust".

La secreta aspiració de Pinkie és la pau -- "Dona nobis pacem", canta: havia estat escolà i fins i tot havia pensat en fer-se capellà. Però en el món que coneix Pinkie la pau no existeix. Potser en un altre: "Tres velles dames vingueren tot conduint un cotxe obert, tirat per cavalls; el ~~sua~~ repicar va ^{es} fundar-se com la pau. Així esra com algunes persones podien viure encara".

Però Pinkie, amb els seus disset anys i la seva navalla, amb el seu odi i les seves ambicions, que no es detura davant l'assassinat, és un enemic derrotat ~~en~~ enfront aquell conjunt: luxe i Colleoni, diners i polítics, prostitutes ^{amb} cares i lleis, infanteses protegides i ~~servides~~ ^{amb} barris residencials. A l'hotel Cosmopolitan, el dia que Pinkie i Rose es casen, els neguen una cambra: el seu aspecta revela que són d'un altre món, el dels pobres. Pinkie sent com si quelcom el fes anar més lluny i més avall del que volia anar. En realitat, retornarà al món de Paradise Piece. Hi retornarà un cop físicament, per donar diners als pares de Rose -- necessita casar-se amb ella, perquè tem que ho el denunciï--. És un retorn de derrotat:

"Travessà el passeig cap a Old Steyne, vaminant lentament. Els carrers es feien estrets i miserables mentre pujaven (...)

Cada un dels seus passos, era com una retirada. Ell cregué que se n'havia escapat per sempre d'aquells indrets, i ara l'extrema pobresa l'acollia altre cop". No vol recular en el record, perquè els seus records són horribles. Els infants que juguen a Nelson Place el fan recordar: "Els infants feien recordar la seva ment, i els odià a causa d'això; era com el terrible crit angoixat de la innocència, però "allí" no hi havia innocència; s'havia de recular encara molt més si es volia arribar a la innocència; la innocència era una boca babosa, unes genives sense dents que xurlaven els mugrons; potser ni aixó, potser la innocència era el crit repugnant de la naixença".

I quan va a morir retorna al món de Paradise Piece:

"Era com el rostre d'un infant, atribolat, descobert, traït; la malícia dels anys s'esmunyia per les seves galtes, ara se sentia empès vers el dolorós camp de joc de l'escola".

D'aquell barri miserable li vé, però, una ajuda: Rose, que l'estima i que està disposada a lluitar contra tothom, a anar fins a l'infern perquè ni hi estigui sol. Pinkie havia fugit de casa, però Nelson Place s'obria camí fins a ell i no el volia deixar. Rose no pertany pas al món que Pinkie voldria conquerir, però mostra que al barri hi havia també quelcom que desperta en Pinkie, mirant Rose, "un levíssim impuls de pietat": la bondat. La justícia i la injustícia en les quals creu Ida Arnold fan riure al costat del Bé i del Mal en els quals creu Rose.

La societat ~~que~~ no ha donat cap oportunitat a Pinkie i li ha posat l'odi al cor i la navalla a la mà. La societat ha creat per a uns Paradise Piece i Nelson Place, i per als altres l'hotel Cosmopolitan. Pinkie creu que és un conqueridor del món que odia, que així s'escapará de Paradise Piece; en realitat és un destructor. "Només per això ja valia la pena d'assassinar tot un món". El món, un altre cop, dels qui fan les lleis i les

de la
148 lis

148 ms

~~Rose s'enfronta amb Ida Arnold, que creu que ho sap tot, que "pertany a la gran classe mitja defensora de la llei". Rose diu a Ida, parlant d'Ida: "Tu també ets catòlic. A Nelson Placetots ho som. Tu creus en coses, com l'infern. Però ella ja es va que no creu en res." Digué amargament: Tan li fan naps com cols.~~

"Vosté no sap res de res", li diu Rose a Ida. I en una altra ocasió:

"--Hi ha coses que vosté no sap --. Estava rumiant, ombrívola, amb el cap al coixí mentre l'altra continuava parlant: un Déu plorà en un hort i va cridar dalt d'una creu; Molly Carthew caigué a les flames eternes.

"--Jo sé una cosa que mai no aprendràs. Sé la diferència entre la Justícia i la Injustícia. Això no t'ho van ensenyar a l'escola?

"Rose no va contestar. La dona tenia raó: aquests dos mots no significaven res per a ella. El seu sabor quedava esvaït per aliments més forts: el Bé i el Mal".

defensen, el món que porta a una rebel·lió desesperada. Ningú no podrà enganyar Pinkie, que ha sofert des de la seva infantesa, i convèncer-lo que aquest món està ben organitzat i és just. L'advocat Prewitt recorda a Pinkie aquelles paraules que Greene esmenta al pròleg de ~~"The Loveless Road"~~ ^{"The Loveless Road"}.

"Va dir: Saps què li va contestar Mefistòfil a Faust quan aquest li preguntà on era l'Infern? L'è va dir: "Això és l'Infern, no ~~en som pas sortim fora~~" ^{"no hem sortit"}. El Noi se'l mirà amb fascinació i temença". (Greene parla de l'infern de l'internat de Berkhamsted així: "Hi regnava l'horror i la fascinació", i un suïcidi a la via del tren d'una companya d'escola de Pinkie que aquest conta a Dallow és pràcticament el mateix fet real que Greene narra al pròleg de ~~"The Loveless Road"~~ ^{"The Loveless Road"}: els dos llibres són dels mateixos anys).

L'infern escolar s'ha convertit en l'infern social. Si Pinkie Brown no arribarà a dominar en aquest infern no és només perquè sigui massa jove i tingui massa pocs mitjans: és també perquè sap que és un infern: els qui el dominen creuen que és un món just, potser el millor dels móns possibles. Almenys ho diuen als altres, ~~si ho creuen, si més no, s'mitgesen~~ ^{molts}. Però Pinkie, com ~~els~~ ^{molts} catòlics de Greene, "sap", i un conqueridor lúcid de ~~un~~ l'infern no el conquerirà mai.

Pinkie representa la rebel·lió individual, destructora i desesperada de l'~~humiliat i~~ ^{maltractat} per la societat des de la infantesa. L'agent secret D. ~~(The confidential agent)~~ ^(The confidential agent) és l'intel·lectual burgès que escolleix el cantó dels oprimits i dels pobres per tractar de bastir un món millor. Al país de D. hi ha una guerra civil, ~~és un país no identificat, però la inspiració original ve evidentment de la guerra civil espanyola~~. El govern ha encarregat D. que vagi a Anglaterra per comprar carbó; el bàndol contrari, el dels rebels, el ne-

cessita també per continuar la guerra; envia com a agent L.; potser de qui triomfi dependrà la victòria bèlica. La muller de D. va ser afusellada, equivocadament, per^{els} rebels, però això no és el que va fer que el professor D. escolliés un ^{del} bàndols que lluiten. Parlen els dos agents: ~~He~~ l'aristòcrata, ~~el~~ l'intel.lectual! Afirma L.:

"---...Vull dir-- va continuar-- que, en realitat, vostè és un dels nostres.

"--No era aquesta la meva impressió quan em van tenir pres.

"L'home tenia una mena d'integritat: ^{deia} l'efecte de ser sincer.

"--Probablement ho va passar bastant malament --va admetre-- . He visitat algunes de les nostres presons. Però, com sap, estan millo^rorant. El principi d'una guerra és sempre el pitjor. I, al cap i a la fi, no serveix de res que parlem d'atrocitats. Vostè ha vist les seves pròpies presons. Uns i altres tenim part de culpa. I seguirem tenint-la, aquí i allà, suposo, fins que un dels bàndols hagi vençut definitivament.

"--Aquest és un argument molt vell. A menys que ens rendim, no fem altra cosa que perllongar la guerra. ^Sixí diuen. Però no és un argument convincent per a un home que ha perdut la seva muller.

"--Això fou un accident atroç. Potser hagi sentit dir que van afusellar els causants. Però el que volia dir-li és el següent (...) Si els seus triomfen, quina classe de món crearan per a la gent de la seva mena? Ells no confiarien en vostè, que és un burgès malgrat tot. Ni estic segur que li tinguin confiança ara. I tampoc ^{no} vostè confia en ells. ¿Creu que trobarà entre aquesta gent --els mateixos que van destruir

el Museu Nacional i els quadres de Z-- algú que s'interessés pels seus treballs? --I va afegir, amablement, i fou com un reconeixement d'una ~~seua~~ acadèmia oficial--: ~~Em~~ refereixo al manuscrit de Berna...

"--No estic lluitant per mi mateix-- va objectar D. (...)

"--Tampoc jo ho ^{suposava} suposava-- va respondre L.--. Vostè és més idealista que jo. Els meus motius són, naturalment, obvis. Les meves propietats han estat confiscades".

El subtil L. comet un soprenent error: compara la pèrdua de la seva col·lecció de manuscrits amb la mort de la dona de D.: "No tenia la més llanyana idea del que significava estimar un altre ésser humà (...) Valia la pena de matar una civilització per impedir que el govern d'éssers humans caigués en mans... suposava que es podria anomenar-los els civilitzats".

D. explica a Rose, la filla de Lord Benditch, un dels propietaris de les mines de carbó, perquè va escollir:

"--Vostè és el que en diuen un patriota-- va preguntar Rose amb una muna de rabiós menyspreu.

"--Oh, no! No ho crec. Són els altres els qui estan parlant sempre d'això que en diuen la seua pàtria.

"--Aleshorey, perquè no accepta els seus diners?

"--Cal escollir una línia de conducta, i viure d'acord amb ella --va explicar D.--, sinó, res no té sentit. Probablement ~~acab~~ acaba de mala manera. Jo vaig escollir certa gent que ha tingut sempre la pitjor part des de fa segles.

"--Però el seu poble ha estat traït sempre.

"--No importa. Podria dir-se que l'única col·locació que resta per a qualsevol és aferrar-se a qualsevol causa. No val la pena adoptar una posició moralista: la meua gent va cometre

D. L.
aconsegueix el contracte i D. va a les mines ⁽¹³⁴⁾ tractant que els obrers es neguin a treballar pels seus ~~oen~~ enemics de classe. Però les mines estaven tancades i aquest contracte és, pels obrers, l'esperança, i es refugiaren en una promesa evidentment falsa: el carbó va a Holanda. "Era la gent per la qual estava lluitant, i, malgrat tot, tenia l'esfereidora sensació de la seva hostilitat. Estava allà per interposar-se entre ells i l'esperança". D. fracassa. No del tot, però, finalment: l'escàndol que ha arribat a la premsa fa que els industrials trenquin el contracte amb L.: ~~el carbó i la fi~~ el govern anglès i gran part de l'opinió no simpatitzen amb els rebels i els industrials no volen arriscar-se. Ningú no tindrà el carbó. D. torna al seu país --cap a la mort? Amb Rose: "a l'agent ~~secret~~ confidencial li va semblar que la fe reneixia en aquest món de violència i de recel".

Aquesta fe no és la religiosa: és la confiança que hi ha quelcom en l'ésser humà que el fa digne d'amor i de lluitar per ell, i que hi ha unes possibilitats de progrés. Però el món pintat en aquestes novel·les--l'Europa dels anys trenta--no deixa d'estar ple de violència i de recel. Es un camp de batalla sagnant --la vida humana no val res quan hi ha conflictes d'interessos i de poder; les lleis protegeixen un món tan injust que és comparat a l'infern, la mort arriba a ser vista, sovint, com un alliberament.

La importància de la temàtica religiosa en la obra de Greene, i l'interès de les intrigues de les seves novel·les, han fet oblidar, ~~e~~ almenys negligir sovint, la visió social de la seva obra, sobre tot de les novel·les d'aquesta primera època. Potser també perquè no és un novel·lista "didàctic", de "bons" i "dolents" fàcilment identificables. O potser, a vegades, aquesta visió social s'ha trobat discutible. Per què

fins i tot pot semblar que Greene empra ^{una cura} la demagògia. Krogh no té cap escrúpol i el seu fidel Hall no es deturará davant l'assassinat d'algué que potser podria perjudicar-los; Sir Marcus no vacil·la en fer assassinar i en obrir la porta a una probable guerra si això afavoreix els seus interessos econòmics; ~~els seu subordinat Davis tampoc, i a més, com una burla, enganya Raven amb els tífets falsos robats~~; la gent considerada respectable del Cosmopolitan considera respectable Colleoni i criminal Pinkie; l'aristòcrata L. tampoc ^{no} es deturaria davant l'assassinat, i els industrials del varçó no tenen escrúpols en ajudar els rebels si això afavoreix els seus negocis; el ministre Beale i el seu ^{un bon exemple dels seus} secretari particular consideren el condemnat Drover com un objecte que pot afavorir o perjudicar la seva política; les lleis de la societat burgesa són presentades sistemàticament com a injustes i instrument d'opressió; els militars iugoslavs són ^{una cura} un instrument al servei de la classe explotadora i el Dr. Czinner serà condemnat a mort en una paròdia de judici pel crim d'haver volgut ajudar els pobres. La societat "respectable" és descrita com un caos i un infern. ^{potiv} ~~Saguntant~~ a molts els podrà semblar exagerada la imatge de l'internat de Berkhamsted que presenta Greene; igualment els haurà de semblar exagerada la imatge de la societat europea dels anys trenta que presenten aquestes novel·les, perquè és, si fa no fa, la mateixa,

Davant la societat "respectable", les simpaties de l'autor van pels qui la sofreixen i encara més pels qui la sofreixen i no s'hi resignen. Pot ser la rebel·lió política d'un home d'origen prolerari, com el Dr. Czinner; pot ser el compromís amb els pobres d'un intel·lectual burgès, com D.; (els militants comunistes de ~~"It's a battle"~~ Pot ser la re-

"Es un camp de batalla"

un bon exemple dels seus

bel·lió individual, anarquista en certa manera, dels qui no pretenen construir un món millor, sinó destruir l'actual: Raven, Pinkie, Conrad --que vol matar el director-adjunt de la policia. Pot ser la resistència a sotmetre's ~~al~~ d'homes fracassats, ~~desesperats~~ com Anthony Farrant y Minty. Fins i tot pot semblar a alguns estranya i excessiva la simpatia de l'autor pels seus anarquistes desesperats de pistola i navalla. Però aquesta simpatia, al cap i a la fi, dona la mesura del refús de l'autor per aquesta societat. D'alguna manera és com el noieta de la gespa: ningú no l'enganyarà dient-li que l'internat és un món de justícia i d'ordre: ell coneix els secrets. O les lleis que refusa són les de la seva classe: les imposades des de ^{del món de la} ~~la casa del~~ director. *Arribó*.

Si la societat capitalista hi és descrita com un caos i un infern, la proposta de canvi social s'inclina cap a un socialisme. Un socialisme, però, que és més explícitament anticapitalista que caracteritzat per un tipus concret de socialisme. Potser perquè Greene sembla tèmmer un socialisme convertit en abstracció --si les seves simpaties són clares pels militants anònims i els diligents fracassats, els dirigents amb poder no li mereixen massa moltes més ~~simpaties~~ garanties personals que els dirigents adversaris. I si res no el fa apòstol de qualsevol dictadura, és veritat també que les llibertats de la democràcia burgesa no són presentades, en aquestes novel·les, com a quelcom ~~massa~~ ^{sempre} real i respectable.

Aquest és el camp de batalla, i la pau hi és com una profunda aspiració inassolible, o gairebé. En aquestes novel·les Greene no es mostra una confiança vigorosa en "els dies de demà que canten"; el que mostra és una certesa que els dies d'avui no canten pas. Aquestes novel·les són una mica com

Rose, de 'Brighton Rock', que es nega a acceptar la visió respectable que representa Ida Arnold: "La cara ossosa i resoluta li tornava la mirada. Nota la lluita que hi havia al món era allí: els vaixells de guerra es preparaven per a l'acció i les flotes de bombardeig s'aixecaven entre els ulls fixos i la boca obstinada. Està com el mapa d'una campanya marcada amb banderetes".

Més que la proposta d'una societat millor, és una acció "resoluta i obstinada" per treure, en nom dels petits, dels desamparats, dels explotats i dels sense esperança, la màscara de la "societat respectable". ~~Però les novel·les de l'època següent seran un pas a "la imatge respectable" de Déu?~~

EL CAPELLÀ I EL TINENT

Greene va visitar Mèxic l'any 1938. Feia doncs dotze anys de les lleis i de la persecució anticatòlica del president Plutarco Elías Calles. ^{El 1926} ~~aleshores la situació era diversa segons els Estats. El~~ que mantenia més la situació d'anys enrera era el de Tabasco: es deia que totes les esglésies havien estat destruïdes i que no quedava cap capellà. En arribar a Tabasco, lo van dir a Greene que tots els capellans havien fugit o havien estat afusellats; només en restà un, que vivia en els boscos i aiguamolls. Després, ell també havia estat mort. Un metge li confia a Greene que es tractava d'un borratxo: un cop li havia portat un ^{fill seu} nen a batejar i el capellà volia posar-li Brígida (el fet es retroba a ^{"El poder y la gloria"} ~~"The Power and the Glory"~~). Comenta Greene: "Pobre home, la seva mort no havia estat una gran pèrdua" (...); però qui pot saber fins on el terror, el sofriment i l'isolament li degueren servir d'excuses als ulls de Déu?" (~~"The Lawless Roads"~~). ^("La ruta sense lleis").

Aquest capellà va ser l'origen del personatge principal de ^{"El poder y la gloria"} ~~"The Power and the Glory"~~, i aquesta compassió una de les notes dominants de la novel·la. Fins aleshores, una mentalitat conformista hauria dit que Greene tractava com a positius els personatges que segons aquesta mentalitat són negatius --el doctor Czinner, els militants comunistes, el professor D.--, i a l'inrevés. O bé que, sense fer-ne personatges positius, mostrava massa simpaties per personatges, segons la mentalitat general, clarament condemnables: Raven, Pinkie. Amb el capellà mexicà, Greene donava una altra sorpresa: podia esperar-se que un escriptor que era catòlic fes un heroi i un màrtir d'un

capellà perseguit per la seva fe: en realitat era un borratxo, havia tingut una filla, era un home ple de por: el personatge va escandalitzar molts en Aquella època. Alguns comentaris catòlics, a l'extrem oposat, digueren més tard que era un personatge admirable i exemplar. No era aquesta la intenció de Greene: "No vaig dir que per què era un borratxo era un bon sacerdot, sinó que, encara que ¹⁶³era un borratxo era, però, un sacerdot... Vaig voler ressaltar la diferència entre l'home i la seva funció" (*Not an anti Graham Greene?*)."

Però hi ha altres elements a la novel·la. La pietat i la comprensió que es trobaven sovint a les novel·les anteriors adquireix aquí un relleu molt més gran. S'hi pot veure una aportació d'aquella acceptació de "la probabilitat del credo" catòlic. Pensa el capellà de ^{*El pastor de la glòria*:} ~~una "The Glory"~~;

"Quan es mira amb detenció un home o una dona, sempre es comença a sentir pietat...; aquesta és una qualitat que la imatge de Déu porta en ella mateixa. Quan mirem les arrugues ^{per} dels ulls, la forma de la boca, la manera de créixer el cabell, és impossible odiar".

Un altre element nou --o molt més acusat-- és el que reene en va dir, a un article --"Les paradoxes del cristianisme" (1951) --"la paradoxa^{cristiana} essencial, la coexistència del Mal i del Bé Omnipotent i Omniscient, Déu i la seva ombra". "Heus aquí una paradoxa que l'experiència i l'observació ens revelen: on Déu és més present, allà també es troba el seu enemic; i al contrari, en els llocs on l'enemic està absent, a vegades perdem l'esperança de trobar Déu. Hom estaria temptat de creure que el Mal no és sinó l'ombra que porta el Bé, dins la seva perfecció, i que un dia arribarem a comprendre també l'ombra. El cristià resideix en un territori limítrof, entre el Bé i el Mal, i aquest és un país de contraband. En aquella feliç ciutat que he

descriu, al cor d'un país ~~pacífic~~ tranquil, molt a reraguarda de les línies de combat, no troben el diable, però tampoc troben Déu. Sabem que Déu està al costat de les seves tropes, al cor de la batalla", i esmenta com a exemple el capellà mexicà.

Ja es veu que tot això recorda novament la nit a la gespa. Amb alguns elements nous. Aleshores "hom va començar a creure en el cel, perquè hom creia en l'infern"; ara es sospita si "el Mal no és sinó l'ombra del Bé", i sembla confirmar-se que la interpretació dels comentaristes que identificaven la casa familiar ~~xxx~~ ^{amb} el cel és equivocada; més encara, allà on es trobarà Déu serà més a l'escola, que a la casa, ~~més allà on precisament l'enemic està present.~~ Es també com si Déu, el Bé, hagués pres cos, ~~s'hagués~~ ^{s'hagués} adelantat cap al primer pla. Aleshores és lògic que en la coexistència de Bé i Mal al camp de batalla --la societat, i cada ésser humà--, s'hi introdueixi la pitat, la comprensió, l'amor, elements poc presents en aquell text, on dominaven "l'horror i la fascinació". (En una entrevista amb Philip Philip Toynbee ("The Observer", 1957), Graham Greene declarava: "Es també funció de l'escriptor ~~la~~ de tractar de despertar la simpatia de la gent per personatges que estan fora de la zona oficial de la simpatia. Pel traïdor, suposem (...) Aconseguir això li fa la tasca una mica més difícil. S'aconsegueix a més que la gent vegi quelcom que no arribava a veure. El que fa de ~~un~~ ^{un} és de fet un home, i mereix més compassió que el que fa d'heroi (...). Jo escric novel·les sobre el que m'interessa i no puc fer una altra cosa. I una de les coses que m'interessen més és descobrir la humanitat en els personatges aparentment inhumans".

Ja havia intentat de despertar simpatia pels personatges que estan fora de la zona oficial de la simpatia, ~~(per veure-
els amb compassió que mereixen els traïdors i els roïns)~~ per descobrir la humanitat en els personatges aparentment inhumans --aquell Colifax que torturava amb les puntes del compàs, aquell sinistre professor Granden s'han tornat mereixe-

dors de compassió, i en aquest camí que ha anat recurrent l'home Greene és versemblant que el cristianisme hi ha jugat un paper--. Ho havia fet ja amb el doctor Czinner, ^{els mili-} tants comunistes i amb el professor D. --éssers fora de la zona de la simpatia oficial de la dreta⁺⁺; però també amb algun personatge fora de la simpatia oficial de les esquerres --el director-adjunt de la policia a ^{ES un camp de} ~~la batalla~~ ^{de "The Power and the Glory"} ~~ciutat~~ ^{per al} i també fins i tot amb personatges com Raven i Pinkie, fora de tota zona habitual de simpatia, personatges aparentment inhumans.

El capellà ^{de "The Power and the Glory"} ~~mexicà~~ està fora de la zona de simpatia dels revolucionaris mexicans: ^{per al} el tinent de la policia és el representant de quelcom que cal extingir per a bé del poble; però també està, ^{es} si ^{es} pensen en la mentalitat catòlica de l'època, fora de la simpatia de aquesta: sinó s'ha sotnès a les lleis de Calles fou per orgull de veure que era l'únic capellà que ~~existia~~ a l'Estat, és un borratxo, oblida els seus deures, té una filla, no se'l pot pas presentar amb la lluminosa imatge del màrtir Pro. Sembla que la seva existència denigri el cristianisme. Però mereix compassió, i al cor de la batalla s'hi troba Déu, al costat del mal: el capellà ^{pensa que} ~~després a estimar una mica: "durant la seva innocència no va sentir amor per ningú; ara, en la seva corrupció, havia après..."~~ ^{tractar d'} renunciarà a agafar el petit vaixell que el salvaria perquè un nen el crida per ajudar un malalt; i quan ha travessat les fronteres de l'Estat torna, sabent que això segurament el portarà a la mort, perquè no pot defugir la crida d'un gàngster agonitzant que sembla que demani un capellà.

Era fill d'un tender; encara que confessava que mai no havia tingut afició als llibres, els seus estudis eclesiàstics el van portar als Estats Units; parla anglès; a la seva parrò-

107 75
quia de poble era ben considerat per les persones piadges,
s'havia instalat en aquella vida còmoda i ensucrada. La per-
secució el torna violentment al poble, i si ara comet trai-
cions que abans no havia comès ^{mai} també està molt més a prop
del bé que no ho havia estat abans: "durant la seva innocèn-
cia ~~(pessa)~~ no va sentir amor per ningú; ara, en la seva
corrupció, havia après..." Aquella pietat que experimenta
pels ~~torça~~ éssers humans --que és la que l'autor sent per
ell-- l'ha descoberta al mig del camp de batalla; no la co-
neixia quan estava tranquil a la reraguarda. Quan està a la
presó revela als altres presos que és capellà i que oferei-
xen un premi a qui el lliuri:

"Una veu va dir:-- Aquí ningú no vol aquest maleïts di-
ners.

"Un altre cop es va sentir commogut per un afecte extra-
ordinari. No ^{era} més que un criminal entre una colla de cri-
minals.... Va experimentar una sensació de companyerisme
que mai no havia experimentat en temps antics, quan la gent
piadosa anava a besar-li el seu guant de cotó negre" --però
si primer s'enrabiava amb la dona piadosa que també està a la
presó ("li va preocupar sempre el destí de les dones piadoses;
tant com el dels polítics. S'alimenten d'il·lusions. S'aterro-
ritzava per ells. Sovint arriben a la mort en un estat de
complaença invencible, buits de caritat. Era un deure, si es
podia, despullar-los de les seves nocions sentimentals sobre
el bé"), després pensa que la dona té tantes disculpes com
el ^{mestís} ~~qui~~ vol delatar per cobrar el premi. Hi ha també el
petit poble cristià, els miserables camperols que saben que
és un "pater-whisky" i que ^{sinó} el denuncien ^{el tinent els pot} ~~encara que~~
~~potafar que els tinent els agafi~~
~~agafar com a ostatges i afusellar-los.~~
~~la-presó els ostatges que el veuen no diuen res.~~ Però no el
denuncia ningú (ni els ostatges que el veuen a la presó tam-
poc no ho fan). Tal vegada ^{tenen} compassió de l'home; el que
és segur, però, és que tenen una consciència molt elevada
del que creuen que és un sacerdot. És més o menys la gent que

Greene va veure a la catedral de San Luis Potosí: camperols pobres, cansats, agenollats: ^{"ell"} té bruscament consciència que a aquestes persones de rostre ignorant, dolorós, que envelleix, són potser dels qui poblen el Cel: personifiquen la bondat humana".

El tinent de la policia personifica l'humanitarisme ateu. Es un altre personatge simpàtic, però el seu creador ha dit: "El fet que sigui simpàtic no significa que l'autor simpatitzi amb la seva filosofia, la de l'humanitarisme ateu". El tinent mira els noiets a la plaça: "Lluitava precisament per a ells; voldria eliminar de la seva infantesa tot el ^{que} va fer malaurat, tot el que fos pobre, supersticiós i corrupte. Es mereixien res menys que la veritat; un univers serè i un món refrescant; el dret a ser feliços en qualsevol orientació que es collissin. Estava totalment disposat a fer una carnisseria en profit d'ells: primer l'Església, després l'estranger, després els politicastes; fins al seu propi cap tindria que hauria d'arribar-li el dia. Desitjava començar el món de nou amb ells, en un desert".

Quan finalment, amb un parany, el tinent atrapa el capellà, conversen una bona estona:

"El tinent es suavitza una mica en la càlida condensació de l'aire. Va dir:-- ~~Són~~ Vostès ^{tan} astuts... Però diguin: ¿què han fet mai a Mèxic per a "nosaltres"? ¿Li han dit tan sols a un propietari que no ha d'assotar el seu peó? Oh, sí, ja ho sé; al confessionalari potser; i és el seu deure, no és cert?, oblidar-ho tot seguit. Surt i menja amb ell, i és el seu deure ignorar que ha matat un peó. Allò es va acabar del tot. Va quedar darrera el seu confessionalari (...) Bé, nosaltres també tenim idees --anava dient el tinent--. Prou

diners per a pregàries, prou diners per construir cases per re-
sar. Al seu lloc donarem menjar al poble, li ensenyarem a llegir,
li donarem llibres. Procurarem que no pateixi.

"--Però si vol patir...

"--Un home pot voler raptar una dona. Li ho consentirem per
què ho vol? El sofriment és delictu.

"--I vostè sofreix continuament-- va contestar el capellà
observant la cara eixuta de l'indi, darrera l'espelma ensesa.
Va dir:-- Sembla magnífic, no és xerxí així? Pensa també el cap
de policia d'aquesta manera?

"--Oh, nosaltres tenim gent dolenta.

"--I el que passi després? Vull dir, després que tothom hagi
menjat prou i llegit els llibres bons... els llibres que vostès
els deixin llegir.

"--Res. La mort és un fet. No intentem alterar els fets.

"--Estem d'acord en un munt de coses (...) Hi ha una creença
que vostè i jo compartim: dintre cent anys haurem mort tots (...)
Va dir:-- Hi ha una altra diferència entre nosaltres. No serveix
de res que vostè treballi pel seu pla si vostè mateix no és bona
persona. I no sempre hi haurà bones persones en el partit de vos-
tè. Aleshores tornaran la fam i els assots anícs, potser augmen-
tats. En canvi no importa massa que jo sigui un covard... i tota
la resta. De tota manera puc posar Déu a la boca de l'home i puc
~~posar~~ ^{donar} li el perdó de Déu. I això passaria igual encara que
tots els capellans de l'Església fossin com jo".

Més endavant diu el tinent:

"--...hi ha algunes coses que vostè no ha après a l'escola.
Que hi ha rics i pobres.-- Va ^{afegir} en veu baixa:-- He afusellat
tres ostatges per la seva causa. Pobres homes. Això em va fer de-
testar els colons de vostè.

"--Sí-- va admetre el capellà (...)

"Va dir el tinent:-- Aquests homes que vaig afusellar eren de la meua pròpia classe. Hauria volgut donar-los el món sencer.

"--Doncs, qui sap? Potser és això el que va fer vostè (...) Mai no vaig tenir la seva rectitud d'idees. Nosaltres hem dit sempre que el pobre és feliç i que el ric trobarà dificultat per entrar en el cel. Per què ho hauríem de fer també difícil per al pobre? Oh, ja sé que s'ens ha dit també que cal donar al pobre perquè no tingui fam; la fam pot fer a l'ésser humà tan mal com el mateix diner. Però, per què hauríem de donar poder al pobre? Es millor deixar-lo morir en el fang i despertar en el cel, ja que no l'empenyam més la cara contra el fang.

"--Detesto les seves raons -- va dir el tinent--. No vull raons. La gent com vostè quan veu un altre que pateix no fa més que raonar-là. Li diuen vostès: potser el dolor sigui una cosa bona; potser algun dia estigui millor per aquesta causa. Jo vull deixar parlar el meu cor.

"--Per la boca d'una pistola."

Els dos homes no estan d'acord, però malgrat tot s'estableix entre perseguidor i detingut una mena de corrent de simpatia. Perquè també tenen punts d'acord. "Hagués volgut donar-los el món sencer", ha dit el tinent de la gent de la seva pròpia classe. I treballa per aquest fi. Però el mateix pensa el capellà: voldria donar-los el món sencer, un món d'amor etern en el qual creu, i mort, malgrat totes les seves debilitats, per aquesta tasca. El tinent parla de la gent de la seva classe. El capellà es refereix als éssers humans que són per a ell imatge de Déu: "en el centre de la seva pròpia fe va permaneixen sempre la convicció misteriosa que estem fets a imatge de Déu: Déu era el pare, però també el policia, el criminal, el capellà, el maníac i el jutge". Abans de la persecució tenia una modesta comoditat, el petò a la mà enguan-

tada, la sol·licitud de la menestralia del poble, una mica de poder, la mesquina aspiració a algun càrrec eclesiàstic a la capital: després de deu anys de fuir d'un lloc a l'altre, tot això ^{de la gent} s'ha esvaït: no defensa aquella mica de poder; la influència que aquelles condicions socials hagués pogut tenir sobre la seva consciència s'ha esvaït. Podria tornar, com, en el poble de l'altre Estat on no corre perill la seva vida, tornen un moment "les seves recobrades maneres d'autoritat i d'impaciència". Però pensa fins i tot que "en certa manera estava millor allí, a l'altre cantó de la frontera. La por i la mort no són les coses pitjors". I mentre confessa la gent, "de sobte, sense anunci previ, amb una rara sensació de nostàlgia, va pensar en els ostatges del pati de la presó, esperant torn al costat de l'aixeta, sense mirar-lo; en el dolor i la paciència esparsos a l'altre cantó de les muntanyes". I quan el mestís que vol cobrar el premi per la denúncia li ve amb la notícia, ben sospitosa, que a l'altre cantó de la frontera hi ha un bandoler ianqui agonitzant que demana confessió, retorna, "i el més estrany de tot és que es sentia molt animat: en realitat mai no va creure en la pau aquella". I en marxar dona al mestre de l'escola els diners del bateig, perquè compri menjar i llençols per a la gent. Es la fidelitat a la imatge de Déu que, al cap i a la fi, la troba més a l'altre cantó de la frontera, més al mig de la batalla que a la pau fictícia de la reraguarda.

Però si demostra que el mou el seu desig de donar el món sencera a qui el necessita, a que no el mou l'interès d'una classe a la qual ^{ja} no pertany, els seus arguments davant les reivindicacions socials del tinant són, almenys, ambigus. El L'argument sobre la inutilitat del treball del tinant ~~sí~~ si ~~no~~ no és bona persona, al seu partit, ~~la~~ la utilitat del seu encara que sigui com és, podrà valdre, per a ell, per a mostrar l'acció de

Déu a través del sacerdot, però no és vàlid per demostrar que el pla del tinent és equivoccat i que no val la pena que continui la seva tasca. No s'oposa fermament a les reformes socials que vol el tinent, no defensa un altre sistema --només se'n podria deduir una mena d'oposició a un totalitarisme: "els llibres que vostès els deixin llegir"--, admet que cal donar al pobre perquè no tingui fam, però no mostra cap entusiasme ^{per una reforma social} per una reforma social. Considera el poder dolent per a l'home, però mentre el poder pertanyi al ric el pobre ho passarà malament a la terra: ho sap bé. Les dues coses són certes: la seva actitud no és ^{absolutament} gaire favorable a una reforma social, però tampoc no defensa com a bo el sistema de la "societat respectable".

No té confiança en la gent que abans era considerada respectable. El mestís que vol delatar-lo diu:

"Un pobre no pot escollir, pare. Ara, si jo fos ric, una mica ric només, seria bo.

"El capellà, de sobte, sense motiu, va pensar en les "Filles de Maria" menjant pastissos. Va contenir el riure i digué:-- HO dubto...-- com si allò fos bondat..."

Però tampoc no té confiança en els polítics i en els revolucionaris en el poder:

"Aqueixa era la diferència, com ell sempre havia notat, entre la seva fe i la d'ells: els polítics directors del poble que només es preocupaven de coses com l'Estat, la República... La seva nena era més important que tot un continent". El tinent ~~de la potència~~ també sap que persones de la seva gent són indignes de confiança --el cap de la policia, el cosí del governador, els politicastes--; pensa fins i tot que arribarà un dia que caldrà eliminar-los perquè realment pugui donar "el món sencer" a la gent que estima.

No estan tan lluny: l'un i l'altre volien justícia. El

tiennent creu en la possibilitat d'una justícia, plena de venjança, a la terra; el capellà només creu en la justícia de Déu i la desitja per a ell mateix --"Desitjo justícia, res més"--. Això que creu el capellà podria derivar, i és una de les acusacions del tinent a l'Església, ^{capellà} en protegir, conscientment o no, la injustícia a la terra --l'evasió en un altre món, la resignació ^{del} ~~del~~ pobre que deixa camp lliure ^{a l'opressió} ~~al mal~~--. Però, malgrat les seves diferències, ^{tan} ~~ten~~ estan tan lluny, perquè els dos representen i serveixen, o voldrien representar i servir, els interessos dels mateixos homes: els petits, els pobres, les víctimes del cor del camp de batalla. El que passa és que els horitzons dels dos són diferents: el del tinent és la terra, el del capellà l'eternitat.

Si el tinent resulta simpàtic però això no significa que l'autor parli per la seva boca, ^{que el tinent parli per la seva boca} ~~temporàriament~~ ^{però} ~~no s'ha de suposar que,~~ encara que el capellà tingui ~~un~~ ^{almenys} ~~tan~~ el paper de roï com el d'heroi, i que en mans d'un altre hauria estat un personatge inhumà, ^{el capellà "no" és conscient de la seva} ~~les argumentacions del capellà en la seva conversa amb el tinent siguin les argumentacions exactes de l'autor.~~ El que sí és clar és que Greene, en aquesta novel·la, vol parlar d'aquells dos horitzons. Això hi era insinuat en algunes novel·les anteriors, i, encara que amagat, essencial a "Brighton Rock". Aquí, però, hi és clarament, i potser és la gran novetat en l'evolució de la seva obra.

L'any 1948, Graham Greene va pronunciar ~~xxxx~~ a Brussel·les una conferència titulada: "¿Està en perill la civilització cristiana?". Va dir:

"A les novel·les de Mauriac, quan una porta s'obre, ^{afans} encara de deixar les tenebres per entrar a la peça il·luminada on estan reunits els personatges, tenim consciència immediata de les forces del Bé i del Mal que rondon les parets, posen

els dits ~~en~~ els vidres, es preparen per entrar atropelladament; ara bé, aquesta sensació està destorçada en general de la novel·la anglesa. Perquè habitem una illa nòrdica on el sol brilla esporàdicament, i en la qual estem aïllats del continent durant alguns dies seguits per la boira i el temporal (i a la on el Cristianisme ha vingut travessant el mar com un viatger estranger), tal vegada tinguen tendència a manifestar reaccions més materialistes, una imaginació més concreta que els habitants de ~~les~~ terres plenes de sol que poden permetre's el luxe de l'ombra. El novel·list anglès, seguit la tradició establerta per Fielding, que es continua fins els nostres dies passant per Dickens i Trollope, s'ha acostumat a passar-se de l'eternitat. A les obres de Dickens, el Mal apareix com un factor econòmic i res més. El cristianisme és una dona que porta la sopa als indigents. Què real és el quadre dels carrers en mig del silenci dominical, el dels carrerons foscos i sòrdids a la riba del riu, els dels edificis de la presó!; però, què àrida i opaca és la vida de l'esperit! El Mal ha perdut, en Dickens, la seva qualitat sobrenatural; s'ha tornat una cosa que el poder del diner, una esmena a la llei, o també la senzi-llament la mort, poden abolir, doncs quan un personatge mor, el mal mor amb ell. La novel·la anglesa ens fa viure sempre en el temps".

Les novel·les anterior a ~~"The Power and the Glory"~~ ^{"El poder i la glòria"} es situaven, es podria dir, en un nivell intermig entre aquesta tradició anglesa i ~~la~~ ^{la} que Greene atribueix a Mauriac. El mal era més que un factor econòmic --encara que també fossin molt reals els carrerons foscos i sòrdids--, no es veia que podés ser totalment abolit pel poder del diner, les esmenes de la llei o que morís amb el personatge. Tenia una qualitat es-

tranya, però les novel·les no es situen encara d'una manera clara en un altre nivell. Fins i tot es podria dir que quan es va publicar "Brighton Rock" no es va veure ^{tant} que el seu tema principal era la misericòrdia de Déu; fins a "the Power and the Glory" Greene no és descobert com a novel·lista catòlic --i encara, en aquella època, sospetós per a molts--. Que el Mal era, per a Greene, una altra cosa, que hi havia la seva qualitat que en aquest text, segons el terme tants segles habitual, en diu sobrenatural, estava a sota. A "the Power and the Glory" és visible.

Però, en descobrir-se això, com un personatge que es treu la màscara, apareix el mateix temps, i es fa més visible segons la peculiar visió cristiana de Greene, el Bé. Amb diverses conseqüències: l'atmosfera de pietat per a tothom omple la novel·la en un gran superior al d'abans, i la dimensió nova que tot a-dquireix en el camp de batalla. Però el tinent, que té més el paper d'heroi que el de roí, i el capellà, que té més el ~~de roí~~ que el d'heroi, estan igualment entestats en la lluita per allò que cadascú considera el bé --l'evasió ^{en canvi que s'intenta una evasió en el capellà} no apareix en el camp de batalla--. I som resulta que els dos, amb ^{els seus} ~~les seves~~ diferències i amb els seus diferents horitzons, estan al costat del mateixos.

Però encara que els dos estimin els més necessitats, el tinent no creu en Déu, i el capellà no creu realment en la possibilitat d'una reforma social. Davant allò que cal fer al grata-cels de maons els dos no estan d'acord, i es planteja un problema: a les novel·les de la seva primera època, Greene presentava el mal com un factor econòmic i també amb una "qualitat sobrenatural". Ara aquesta s'accentua. Segunt aquest camí, s'anirà renunciant a la lluita contra el mal com a "factor econòmic"?

LA IMATGE DE DÉU MISERICORDIA

Es podria dir que hi ha tantes imatges de Déu com éssers humans. Tothom té la seva imatge de Déu --creients de qual-sevol religió, agnòstics i ateus de tota mena: el qui nega Déu té també una imatge a la qual nega. Sempre és una imatge on hi juguen factors col·lectius i factors personals, de diferent tipus. A la imatge de Déu que es fa un home hi ha uns components socials i, a la vegada, aquesta imatge de Déu influeix ~~de manera molt diversa~~ sobre la conducta d'aquest ésser humà, és a dir que té unes conseqüències socials.

A les novel·les de Greene s'hi troben fàcilment uns factors col·lectius --l'educació protestant, la joventut viscuda en un món que trontolla, i que es considera injust, el caràcter minoritari ^{i pentin} (del catolicisme a Anglaterra. ~~Saldrà~~ Però sembla clar que Greene tracta, en mesura realment ^{ben} poc freqüent, de donar una imatge de Déu elaborada de manera personal.

No és ^{ben bé} ~~verba~~ el mateix que un novel·lista vulgui dir què és, segons ell, el cristianisme autèntic --és el que fa sobre tot ~~l'~~auriac-- que no pas que provi de dir què ^{hi} com és Déu. Què és el cristianisme autèntic va ser un dels temes principals de "El poder i la glòria", i una de les novetats és que ho diu a través d'un personatge que no és exemplar. Però l'últim pensament ~~que apareix~~ del capellà mexicà que anota el seu creador és aquest: "Ara comprenia que a la fi només compta una cosa: ser sant". Aquest adonar-se que no és un sant --pensament que, per altra banda, no l'ha deixat-- és, segons Greene, allò que caracteritza la consciència cristiana.

A la novel·la comentada, "El poder i la glòria", la consciència

ció cristiana? es pregunta "què és una civilització cristiana en termes de caràcters humans, d'actes humans, de comerç humà de la vida diària?" Respon així: "Però si renunciem a tota idea de perfecció (o encara a la recerca de la perfecció), ¿quins indicis esperem trobar per distingir que distingueixin la civilització cristiana de les paganes? Veritablement, potser no puguem tenir en compte més res més que l'esperit indecís, la consciència inquieta, la sensació de fracàs personal". ~~La conferència és en bona part un desenvolupament d'això.~~

La consciència del capellà mexicà és una consciència inquieta, una consciència cristiana, segons Greene. Però aquesta inquietud de la consciència ~~que és característica del veritable cristianisme~~ diu referències, naturalment, a una imatge de Déu: un Absolut davant el qual l'home només es pot sentir relatiu. Però això no és pròpiament tractar de dir, d'una manera directa, quina és la pròpia imatge de Déu, com va tractar Greene a "Brighton rock", com ho tractarà de dir a "El fons del problema" i a "La fi d'una aventura", i també a les obres teatrals "L'habitació d'estar" i "La cabana dels testos". Tractarà sobretot tres punts: Déu com a amor i misericòrdia, Déu present a la vida del homes, i Déu com a misteri.

En aquest intent de Greene hi pot haver alguna ~~cosa~~ influència protestant de la seva educació protestant. Simplificant, es pot dir que el protestantisme ha parlat més de Déu que d'Església i d'homes, i el catolicisme més d'Església i d'homes que de Déu. L'actitud respectiva davant la Bíblia, fins gairebé els nostres dies, n'és exemple eloqüent. També la llarga polèmica sobre fe i obres, encara que, sovint, les dues actituds davant fe i obres han portat a un resultat semblant: deslligar Déu i homes. Però, sigui com sigui, ~~en~~ aquest intent de Greene, agosarat i poc freqüent, *és un pas més*

en relació amb la temptativa d'exposar i explicar quin és el cristianisme autèntic. Es pensi el que es pensi dels resultats, i fins i tot sigui quina sigui l'opinió sobre l'existència o la inexistència de Déu, és anar, com el títol de la novel·la de l'escriptor anglès, al fons del ^{mateix} problema. ~~El problema~~ que plantegen "Brighton rock", "El fons del problema" i "L'habitació d'estar" és ~~el~~ mateix: es condemnen o no els protagonistes respectius, Pinkie, Scobie i Rose Pemberton? En certa manera, per a un catòlic, ^{mai més} encara que això pugui sorprendre, és un problema sense interès: si Déu és amor i, més que jutge en el sentit humà, és "exacte", com diu el P. Browne a "La cabana dels testos", per què preocupar-se: en quines mans millors pot estar el destí etern dels éssers humans? Però les molt nombroses i molt aspres polèmiques que aquestes obres van despertar en un temps encara no massa llunyà demostren que la imatge de Déu que donaven aquestes obres de Greene resultava escandalosa: després de vint segles de Crist, en un cristianisme històric determinat, parlar de Déu com a amor i misericòrdia va semblar escandalós. Aquest és un fet sorprenent, i de molt interès per la sociologia de la religió.

Pinkie, responsable de l'assassinat de Hale, assassí de Spicer, que planeja de tal manera el suïcidi de Rose que seria un assassinat --Rose, de la que Pinkie sospita, moments abans de morir, que potser ser és l'oportunitat que es plany que no li havia estat donada, del trocet de cel albirat entre les parets de Brighton--; Scobie, al qual "no és la divina caritat allò que el porta al suïcidi, sinó la passió destructora de la pietat, que forma part del seu orgull" --són paraules de l'autor--, però que ofereix la seva pau a Déu a canvi que doni la pau a la nena del vaixell torpe-

dejat; Scobie que es veu agafat en la presó dels esdeveniments --demanar un préstec al traficant Yussef perquè la seva dona pugui anar a l'Àfrica del Sud, l'adulteri amb Helen, les maniobres de la seva dona per obligar-lo a anar a combregar, la burla de la llei que està encarregat de fer acomplir i l'acceptació de les maquinacions de Yussef sense voler reconèixer que acabaran amb l'assassinat del fidel Ali--; Scobie el just que vol lluirar ~~de la desgr~~ del sofriment Louise y i Helen i no vol seguir combregant en pecat mortal, i que ~~se xauturà~~ prepararà el seu suïcidi i morirà amb aquestes paraules: "Oh Déu, jo estimo..." I Rose Fernberton, que es converteix en l'amant del seu tutor Michael Pennis la nit del funeral de la seva mare, i que tampoc no veurà altre sortida que el suïcidi entre el seu amor a Michael, la seva resistència a fer sofrir la dona d'aquest, i la seva educació catòlica. En aquestes obres Greene analitza de manera magistral la complexitat de l'ésser humà, i mitjançant l'acumulació de ~~saxis~~ tocs vol portar al lector a preguntar-se si Pinkie, i Scobie, i Rose, tenen una possibilitat de salvar-se, i a convence'ls d'aquesta possibilitat --no certesa.

L'argumentació final és la mateixa a les tres obres. El capellà anònim del confessional diu a Rose ("Brighton Rock"):
"Tu no pots concebre, filla, ni jo, ni ningú, la... enorme... estranyesa de la misericòrdia de Déu". El P. Rank ("El fons del problema") diu enfadat a Louise: "Per l'amor de Déu, Sra. Scobie, no s'imagini que vostè... o jo, tinguem la més petita idea del que pot ser la misericòrdia divina!"

--L'Església diu...

--Sé el que diu l'Església. L'Església coneix les lleis.

Però ho ignora tot del que passa en un cor d'home".

4 " - flasher, en què no hi ha cap superpoder? Va preguntar per la vida
amb la seva
tanta amargor (tanta amargor?)
no em resta la més petita amargor

" - I ben doncs que
Déu s'ha de reunir
més amarg que
donc? va dir
amb expressió
insistent

El P. Browne (l'habitud d'estar) diu a Micheal abans de la tragèdia --es va convertir en un tòpic ^{comú} ~~que~~ que els capellans de Greene mai no trobaven les paraules precises: en realitat, encara que l'autor ho dissimuli, són ~~moltes~~ més exactes i eloqüents del que acostuma a passar a la ~~reali-~~ ^{de} ~~tat~~--:

"Micheal:-- ¿Creu en la justícia? (Amb ironia colèrica). Es clar. Me'n oblidava! Vostè creu en un Déu just. El jutge omniscient.

"P. Browne:-- Aquesta classe de justícia no té res a veure amb un jutge. Es un terme matemàtic. Parlem d'una línia justa, no? Déu és exacte, això és tot. No és un jutge. Un concixement absolut de tots els factors --el conscient i l'inconscient--, sí, fins i tot el factor de l'herència, tots els impulsos freudians de vostès. Per això és misericordiós".

I després del suïcidi de Rose:

"Si Ell existeix, també l'estimava, i la va veure prendre aquesta insensata droga. I vostè no sap i jo no sé tampoc quant amor i quanta pietat vessa Ell sobre ella ara (...).

"Michael:-- ¿I creu que Déu va fer el món així?

"P. Browne:-- Sí, i crec que Ell va compartir el seu dolor. Però no va fer solament el món. Ell va fer l'eternitat. El sofriment és un problema per a nosaltres, però no li sembla un gran problema a la dona quan ha donat a llum el seu fill. La mort és el nostre fill. Hem de travessar el dolor per donar a llum ~~el~~ la nostra mort. Jo estic cridant de dolor com vostè. Però Rose --està lliure, ha donat a llum el seu fill".

^Val la pena de transcriure un diàleg sobre aquests temes

entre Ronald Mathews i Graham Greene. Diu Mathews:

"--!Aleshores Satanàs hauria de comprendre la inutilitat de la seva rebel·lió i, malgrat tot, persisteix en ella!

"--I no podria interpretar-se la valentia^{inútil} de la seva lluita com una dificultat per creure que ell també serà cridat, al cap i a la fi? I si Satanàs fos cridat, ¿no hi hauria automàticament amnistia pels qui va enganyar? El soldat no pot continuar empresonat si s'allibera l'oficial que va donar les ordres!

"--Vostè podria perdonar tothom? --vaig preguntar--. Els torturadors nazis? Els qui turmenten els nans?

"--Quantes vegades --va respondre Graham-- el criminal no veu el seu crim com els altres el veuen! ¿No és veritat que està tancat^{en} a una presó d'egoisme (un lloc tan miserable com qualsevol altre de cautiveri), i que es considera amb dret a queixar-se, més que a ser repudiat? La repugnància que sentim^{en} a contemplar-los és comprensible; però no tenim dret a considerar cristiana aquesta repugnància. Si ho sabéssim tot d'ell, fins la seva infantesa, fins el grau unes vegades d'obsessió, altres de terror, que la sang d'un avantpassat va posar a la seva, segur que trobaríem impossible de condemnar-lo irremissiblement.

"--Aquestes paraules són gairebé les de Scobie-- vaig dir jo" ("El meu amic Graham Greene"). Efectivament, Scobie diu a la seva dona, que afirma que no perdonaria Pemberton: "No diguis tonteries, estimada, va^{afirmar} ~~respondre~~ Scobie amb un to sec. Ho perdonaríem gairebé tot, si coneguéssim els fets exactes".

Normalment, els novel·listes catòlics resolien cassos

semblants

amb un penediment explícit i edificant del personatge. Mauriac havia anat més enllà, rebutjant aquest procediment moltes vegades, però fins i tot al cas de la mort del protagonista de "El nus d'escurçons" i al suïcidi d'Irène de "Allò que estava perdut" ^{a. Blénauge}, si ^{els} ~~els~~ ^{lectors} de l'època els podia semblar ~~ambigua~~ fins i tot escandalosos --no hi havia confessió ^{sexual} oral, capellà perdonant-- era ben clar que segons l'autor els seus personatges havien mort descobrint i reconeixent el Crist. Greene va més enllà ^{encara}: suggereix, ^{que} han pogut salvar-se. O millor, que Déu els ha pogut salvar. Perquè, en certa manera, els personatges d'aquestes obres no són Pinkie, Scobie i Rose --i tots els altres--, és Déu, com a misericòrdia i amor.

Greene suggereix que a uns éssers que objectivament tenen unes culpes segons la ortodòxia catòlica --culpes de gravetat diversa, certament--, Déu els pot salvar "entre l'estrep i la terra". I ^{ha} una col.laboració, encara que sigui ambigua, d'aquests éssers: Pinkie sempre pensa en la salvació "entre l'estrep i la terra"; Scobie ha ofert la seva pau a canvi de la d'un altre ésser i mort amb una paraula d'amor; Rose ^{retroba} ~~encara~~ al darrer moment una estranya pregària autèntica de la seva infantesa.

Perquè és evident que Greene ha tingut cura de ser fidel a l'ortodòxia catòlica. Fins i tot la resposta del P. Browne --que tampoc no és necessàriament el pensament exacte de l'autor-- a la seva germana, quan ^{aquella} ~~ella~~ parla de l'infern, no és heterodoxe:

"P. Browne:-- No som tan importants com tot això, Theresa. Crec en la misericòrdia. L'Infern és per als grans, els molt grans. No sé de ningú que sigui prou gran per a l'Infern, excepte ^{Satanàs}."

Quant a que Déu sigui amor, salvador, omnipotent i omniscient, són peces claus de l'ortodòxia catòlica. Perquè, doncs, aquella profunda impressió que va fer aquesta imatge de Déu ^{de Déu} en aquestes obres, i les llargues i aspres polèmiques? Va semblar revolucionari --després, naturalment, els revolucionaris acostumen a ser acceptats.

A qui va desplaure, confondre o irritar aquella imatge de Déu misericòrdia? A qui va commoure, interessar, atreure? Perquè tantes polèmiques, a una i altra banda de l'Atlàntic, sobre, per exemple, si Scobie s'havia condemnat o salvat, quan, com s'ha dit, això tenia en certa manera ^(poc) interès: per a un cristià, Scobie estava en les millors mans?

Senzillament, perquè aquesta imatge de Déu no semblava només revolucionaria; ho era per a amplis sectors que tenien una altra imatge de Déu. Generalitzant, va irritar, i fins i tot, va semblar herètica, als sectors conservadors del catolicisme, i va commoure i atreure --com passa amb alguna cosa que es sospita però no s'ha sabut encara formular prou bé-- als sectors renovadors, els qui alguns anys després trobarien en el Vaticà el Concili del papa Joan la plasmació de les seves esperances i anhels.

Sociològicament, els uns eren els qui consideraven bo el catolicisme encarnat històricament en la burgesia i la imatge de Déu d'aquest, i els altres els qui s'hi oposaven. A una mirada superficial pot semblar que això no està relacionat ~~pel fet que~~, excepte "Brighton rock", les altres obres, com després "La fi de l'aventura" i "Lacabana dels testos", ^{signa} obres en les quals, de manera deliberada o no, el context social hi juga poc. No és així. A "El fons del ^{problema}" i a "la fi de l'aventura", Greene situa l'acció a la segona guerra mundial: davant la lluita contra el nazisme, es comprèn que

l'autor estigui alliberat de dedicar atenció a condemnar el colonialisme o les injustícies de la societat anglesa --com havia fet i com tornarà a fer--: és una qüestió de prioritats. Greene tenia així les mans lliures per tractar els seus personatges en funció sobre tot del tema principal: Déu, en el tipus de problema que li interessava. Era com si necessités un fons llis --encara que fos de flames, però ^{per a tots}--. A les dues obres teatrals passa una mica el mateix però no per raó d'un conflicte ~~exterior~~ exterior, sinó per l'aïllament ^{peculiar} d'uns éssers: els Browne i els Callifer.

Però el fet de desembarassar l'escenari no significa que la imatge de Déu no estigui relacionada amb fets socials. Un catòlic de Madrid o de Buenos Aires, ~~per exemple~~ per exemple, que no havien viscut des de dins la segona guerra mundial, es sentien igualment irritats o atrets per aquella imatge de Déu. En la imatge de Déu dels lectors hi havia, naturalment, uns components socials, i la nova imatge s'hi oposava o bé els afavoria.

Qualsevol sector o classe dominant tendeix a projectar en la seva imatge de Déu elements propis del sector o la classe --semblantment es pot dir de la imatge de Déu dels qui estan en desacord amb el sector o classe dominants, i també de la imatge de Déu negada si aquells sectors o classes són ateu--. Històricament, la burgesia ha incorporat a la imatge del Déu de la Bíblia i de la tradició de l'Església --o millor seria dir en ambdós casos imatges en plural-- diversos elements: s'escolleixen uns aspectes, se'n obliden altres, s'accentuen i es desfiguren uns, s'afebleixen i es tracixen altres. Lògicament, aquesta operació actua en funció del món --econòmic, polític, ideològic, cultural-- cret pels sectors o les classes dominants, i encara que siguin inconscientment tendeixen a garantir, defen-

sar i perpetuar aquest domini i aquest món.

Com tot sector que ha arribat a ser dominant, la burgesia tendeix a conservar, a que el seu món no canviï, no sigui posat en discussió. Del Déu cristià molts accentuaran, per tant, ~~o ja a tot momentament d'altres~~ ~~els~~ ~~desfiguraran~~, vels elements que puguin afavorir la distinció entre bons i dolents, el manteniment d'unes lleis, el més enllà com a element de consol ~~de~~ per als qui estructuralment tenen una situació penosa a la terra. Aquesta imatge de Déu actuarà sobre tot com a jutge: ~~legendari~~ s'insisteix més sobre el perill de condemnar-se que sobre la joia de salvar-se, més en el pecat que en la gràcia, més en l'infern que en la cel, més en l'Església com a intèrpret de Déu que en Déu, més en el manteniment de regles tradicionals que en possibilitat i necessitat d'evolució --i del manteniment d'una regla eclesiàstica fàcilment es lliga d'alguna manera, per exemple, amb ~~una~~ el manteniment d'una ordenació jurídica defensora de la propietat privada--, més de condemnaió --els "errors moderns", les "ideologies subversives"-- que en la comprensió. ~~← 1890 de L. H. H. 181~~
amençada

Esdevinguda la burgesia una classe conservadora, la seva imatge de Déu passa a ser, generalment, una imatge conservadora. ^{comença en l'era} La més gran arma de la qual és, naturalment, el càstic etern. Es lògic, doncs, que la imatge de Déu tendeixi a ser sobre tot la del jutge, i la del jutge sever, i la de l'Església tendeixi a ser una delegació de gendarmeria pel compliment de les lleis --les lleis del judici que són interpretades i ampliades pels homes.

I així es pot comprendre com la imatge de Déu d'aquestes obres de Greene, amb prou fonamentació evangèlica i de tradició, resulti revolucionària en determinat moment històric, i semblés escandalosa i fins i tot herètica precisament a

uns sectors, i atragués i commogué precisament a uns altres. La perpetua vocació d'anarquista de Greene posava així una bomba. Era igual que el conflicte de la segona guerra mundial eliminés altres conflictes de l'escenari, o aquest fos un aïllat racó anglès: la bomba anava al cor d'una imatge de Déu determinada i els afectats --en favor o en contra-- en van sentir tot seguit les conseqüències, encara que, ~~naturalment~~, les reaccions i les seves causes fossin ~~molt~~ més complexes que les exposades aquí.

Aquesta imatge de Déu misericòrdia feia trontollar la imatge de Déu jutge sever. I el trontollament d'una imatge de Déu va lligada al trontollament immediat de moltes altres coses. Per exemple, la imatge de Déu jutge sever ~~es~~ va lligada amb una concepció estàtica de l'Església, i, en els seus extrems, d'una Església gendarme. La imatge de Déu misericòrdia, succeint aquella, demana una reforma de l'Església. I, naturalment, allò que trontolla no queda pas limitat a l'Església, ~~sinó que afecta a tot el món~~.

No era molt fàcil per a un cristià acceptar que Déu havia pogut salvar Scobie? Però si això s'admetia, moltes coses es trobaven en discussió. La seguretat estava amenaçada. I tots els sectors o les classes dominants --creients o atees-- aspiren a ~~defensen~~ la seguretat i la defensen. La bomba incruenta --discutible però dins l'ortodòxia-- feia trontollar moltes coses. Si Pinie, Scobie i Rose Pemberton podien haver estat salvats quan les lleis acceptades d'una societat deien que mereixien la condemna --és de plànyer!, però ells l'havien escollida--, no trontollarien moltes lleis de la mateixa societat que es creia i es deia que tenien d'alguna manera el seu fonament i la seva garantia en aquelles lleis superiors?

Els sectors o les classes dominants, siguin les que si-
guin, no han entronitzat mai, de debò, com el valor més alt,
la misericòrdia. Perquè dominants vol dir que hi ha dominats.
I l'amor i la misericòrdia no són precisament els valors
més aptes per mantenir una situació injusta de domini sobre
dominats que no voldrien ser-ho. La suggerència que Scobie
podia haver estat salvat obria el camp a una pila de sugge-
~~stions~~ ^{stions} socials gens tranquil·litzadores per a uns --estimu-
lants per a altres.

h. le bigla
179

Dins aquest quadre, aquells qui es sentin moguts per elements
que ni la versió més falsificada del cristianisme pot amagar
--Déu encarnat per a salvar, l'amor al proïsme, la preferèn-
cia de Jesús pels pobres--, en trobar-se que els valors
col·lectivament privilegiats en la imatge de Déu són els
d'ordre i de llei, i que això es reflexa d'alguna manera
en l'ordre social, aniran en la seva majoria, lògicament,
cap al servei al proïsme i al pobre en accions assistencials
--que poden ser i han estat en prou casos heroiques--: ma-
lalts, desamparats, etc. L'acció anirà al remei dels efectes
sense atacar les causes, perquè les causes pertanyen a un
ordre social que aquella imatge de Déu ajuda a veure com a
immutable.

LA IMATGE DE DÉU PRÉSENT I MISTERI

"La fi de l'aventura" i l'obra teatral "La cabana dels testos" aporten elements nous a la temàtica religiosa. A "La fi de l'aventura" culmina un procés d'apropament de Déu. A "Brighton roc" era un Déu llunyà --només, cap el final de la novel·la, és com "la pressió d'ales gegantines contra els vidres" del cotxe de Pinkie--. A "El poder i la glòria" diu el capellà mexicà:

"--Oh, Déu "és" amor. Jo no dic que el cor experimenti el seu sabor, sinó en quina petita quantitat. Un vaset petitíssim d'amor barrejat amb un gran cant d'aigua fangosa. Sinó no reconeixeríem aquest amor! Fins i tot el podríem prendre per odi. N'hi hauria prou perquè ens espantés, aquest amor de Déu. Va encendre l'esbarser al desert, no?, va reventar els sepulcres i va fer caminar els morts entre les tenebres. Oh, un home com jo no pararia de córrer per fugir d'aquest amor si el sentís rodant a prop!"

A la costa occidental africana, de "El fons del problema", Scobie ja el sent rondar més a prop: "Per què, es va demanar ^{ment} donant un cop de volant per evitar de passar sobre el ca- Scobie ~~v~~, per què estic tan afeccionat a aquest indret? ^{d'aver d'un gos errant.} Potser perquè la natura humana no hi ha tingut temps de dis- frassar-se? Aquí ningú no podria parlar d'una paradís sobre la terra. El Cel testava inflexiblement al seu lloc, de l'al- tre cantó de la mort, i sobre aquesta riba florien les in- justícies, les crueltats, les baixeses que en els altres pai- sos la gent ofeguen amb tanta habilitat. Aquí, es podia esti- mar les creatures humanes gairebé com Déu les estima, sabent el pitjor: no és una actitud, una vestic bonic o un sentiment assumit hàbilment què que s'estima". I als darrers dies,

del protagonista, la veu d'aquest Déu que ronda aprop dialo-
ga amb Scobie al fons del cor.

A 'La fi de l'aventura' es fa present. Apareix per prime-
ra vegada com portat pel mal --una idea ben greeniana-- d'una
V-1 d'un bombardeig alemany a Londres. Sarah Miles creu que
el seu amant, l'escriptor Maurice Bendrix, ha mort, i prega
el Déu en el qual no creu: "Que sigui viu i creuré (...) L'es-
timo i donaré el que sigui si fas que sigui viu. Vaig dir
molt lentament: renunciaré a ell per a sempre, però que sigui
viu i tingui la seva oportunitat..." I Maurice apareix al
llindar de la cambra de la casa bombardejada. Sarah Miles és,
potser, en la cronologia de l'obra de Greene, la primera fi-
gura ~~ext~~ femenina extraordinàriament reeixida; abans hi havia
figures epissòdiques que també ho eren i, certament, Rose
a 'Brighton roc' --però Rose gairebé és encara un infant--.
Sarah dirà a Maurice, recordant aquell moment:

"--Quan un està molt desesperat, va dir ella, pot pregar
per demanar un miracle. Els miracles es produïxen, no és ve-
ritat, per als pobres, ~~é~~ jo era pobre".

Aquesta creença en els miracles no va ser massa compartida.
A la majoria dels crítics catòlics favorables a Greene no els
hi va agradar aquest miracle i encara menys els miracles de
la darrera part de la novel·la --com no els va agradar el
miracle que és el centre de 'La cabana dels testos'---. Aques-
ta reacció no deixa de sorprendre, perquè Greene no feia més
que prendre's seriosament la fe cristiana tradicional, que
afirma que Déu pot intervenir i intervé a la vida dels homes.
Des d'un punt de vista ateu, aquest ^{cap}miracles no tenen (sentit,
naturalment; des d'un punt de vista artístic, es pot discutir
si són quelcom literàriament reeixit; des d'un punt de vista
cristià cal admetre que són fets que podien succeir. (Però la

història ja ha mostrat prou vegades que sovint són els cristians els primers sorpresos que algú es prengui la seva fe seriosament).

En aquest cas, el que va fer el Greene d'aquella època va ser prendre's seriosament la presència de Déu a la vida dels homes. Si la imatge de Déu que havia donat era la d'amor i misericòrdia, és aquí una presència de finalitat amorosa, com un personatge tossut i pacient que persegueix sense cansar-se el seu objectiu: Déu, pensa Bendrix, és com algú "que sorgeix en el si de totes les situacions com un parent inconnegut que retorna de les Antípodes". Passa també que a vegades és difícil de distingir amor i odi. Ho deia el capellà mexicà, ho dirà el P. Browne ("L'habitació d'estar") al psicòleg Michael Dennis: "Vostè ha de saber que a vegades no es pot distingir l'amor de l'odi". Escriu Maurice Bendrix: "L'odi fa treballar, segons sembla, les mateixes glàndules que l'amor: està a l'origen de les mateixes accions. Sinó ens haguessin ensenyat a interpretar l'episodi de la Passió, seriem capaços de concloure, deduint-ho només de les seves accions, qui, del gelós Judas o de l'hereu el covard, estimava Jesucrist?" Sarah, en una església, pensa en l'amor i l'odi mirant un crucifix, perquè si Jesucrist fos un núvol, un vapor, no se'l podria haver clavat a la creu ni ella el podria detestar. Però pensa que Richard Smythe, l'ateu racionalista, odia aquest Déu que per a ell és menys que un vapor, una superstició, un conte de fades, perquè és no-res: "El Diable no existeix, Déu no existeix, però tot el seu odi és per als bons personatges de la fetilleria, i no en guarda per als dolents. Per què? Vaig aixecar els ulls vers aquest cos massa ben conegut, que s'estira sota l'efecte d'un sofriment

imaginari, el cap inclinat com el d'un home adormit. Pensava: a vegades he odiat Maurice, però l'hauria odiat si no l'hagués ~~estimat~~ estimat al mateix temps? Oh Déu, si jo pogués veritablement odiar-te, què voldria dir això?"

Aquesta dificultat de destriar amor i odi, aquest odi que no existiria sense l'amor, està clarament relacionat amb aquella concepció de Déu i "al repetidament esmentada. Sarah Miles --batejada, de nona, per la seva mare en una reacció de despit, és el personatge que respon més a aquesta presència de Déu: "precisament el seu amor per Bendrix és el que la porta al seu amor per Déu", ha dit el propi autor. I Greene dona un ^{al·lusionant} ~~passemunt~~ si havia suggerit que Pinkie, Scobie i Rose havien pogut ser salvats per Déu, amb Sarah no es limita a suggerir que s'hagi salvat.

Fou curiosa, una altra vegada, la reacció dels lectors. Si aquella imatge de Déu com a amor i misericòrdia, com a Déu que podia salvar éssers que una altra imatge de Déu hauria condemnat, va despertar en molts quelcom semblant a l'entusiasme, la imatge d'un Déu efectivament salvador fou menys ben acollida pels lectors catòlics. Potser els miracles van desplaure; potser no compartien l'opinió de Greene, expressada a en un "Missatge als catòlics francesos" al temps de la segona guerra mundial, que era favorable al parer de Newman quan parlava dels "perills d'una religió mundana, educada", i creia que seria millor que els catòlics del seu país fossin "més seriosos i fanàtics en la seva religió". Potser, malgrat un indubtable liberalisme, desplaia que es fes més que suggerir la salvació d'una dona que havia estat adúltera. Pensa Bendrix al final de la novel·la: "El meu sentiment dominant era menys ^r odi que la por. Perquè si aquest Déu existeix, pensava, si fins i

i tot tu, amb la teva lascívia, els teus adulteris i les tímides mentides que deies, si tu ets capaç de canviar així, només fent el salt, com l'has fet tu, tancant els ulls i saltant un cop per totes: si, tu, tu ets una santa, no és pas molt difícil de fer-ho. És una cosa que Ell por exigir de cadascú de nosaltres: saltar. Però jo no vull fer el salt".

El cert és que "la fi de l'aventura" accentua més la imatge de Déu anir salvador, i la seva presència ordinària al camp de batalla. ~~Imatge també per això en aquesta novel·la tots els personatges estan encara més banyats en aquella atmosfera de pietat i comprensió.~~ Els lectors que havien fet l'èxit de les anteriors novel·les de Greene --catòlics, cristians, interessats en el cristianisme o en aquesta temàtica religiosa-- foren menys atrets per nou element de "la fi de l'aventura": el Déu present. Per donar un exemple, un sol exemple encara que significatiu, el 1961 "La fi de l'aventura" ocupava només el setè lloc en el nombre d'exemplars editats de les diferents novel·les de Greene a França, malgrat ser una de les seves obres més importants, malgrat l'ajuda d'una adaptació cinematogràfica, malgrat que el component eròtic tenia, per primera vegada a l'obra de Greene, un paper realment important. Per què?

En aquella atracció ^{d'Arans} (hi podia haver uns elements socials ja esmentats; també una alegria per veure una altra imatge que no fos la del Déu rígid i puntós; també la de trobar un altre element de resposta davant el misteri del mal; sens dubte una correspondència del seu propi amor envers els altres homes i la pròpia preocupació pel destí etern dels altres; ~~perquè~~ en alguns casos, una nova esperança personal davant el propi futur. Això, i més, i amb més complexitat.

Però el Déu present... A les ~~anteriors~~ obres anteriors, si

Déu era com algú que preparés la jugada final, veritablement només salvava al darrer segon: era la victòria final de quelcom que semblava perdut. Però a "La fi de l'aventura" Déu es presenta una any abans de la mort de Sarah. L'amor de Déu no es limita a la victoriosa irrupció del darrer segon. Hi entra molt abans, i és present molt abans, i Sarah canvia abans --amb les resistències i els alts i baixos que sigui--. Es aquí on hi podem trobar uns elements socials i un intent d'explicació sobre aquelles diverses reaccions dels lectors.

La majoria dels lectors de Greene pertanyen a la burgesia --com, dins l'estructura ^{capitalista} ~~social~~ la majoria dels lectors de qualsevol autor de qualitat--. Entre ells, aquella imatge de Déu de les anteriors obres podia tenir en els que l'acceptaven efectes renovadors: el fer trontollar, o esfondrar, la vella distinció entre bons i dolents podia ajudar a una reforma dins l'Església, portar cap a la comprensió d'imes, doctrines o sistemes considerades de temps dolents, condemnables i condemnats. Alhora, si Déu estima els homes, si aquesta és de debó la imatge de Déu, l'home s'ha de sentir inclinat a estimar els seus semblants: en una època de preocupació i transformació social com la nostra, la imatge de Déu amor i misericòrdia ha d'ajudar a plantejar-se la necessitat de reformes socials en un món ple d'evidents desigualtats que fan sofrir les seves víctimes.

Però al costat de tot això, en aquella imatge de Déu hi podia haver un possible component tranquil·litzador de l'actitud social --component que no cal suposar deliberat en l'autor ni conscient en el lector--. I és que la salvació

arriba al darrer segon. Es ha dir, traduït a nivell de transformació ~~social~~ estructural, que no cal canviar ^{ara} més fonamental de l'organització socio-econòmica a la qual pertanyen la majoria dels lectors. A la salvació del darrer segon hi pot haver un component tranquil·litzador o evasiu. En el Déu present és més difícil que hi sigui. Sarah canvia, es veu obligada a canviar, escolleix de canviar: el salt d'aquell text. La imatge d'un Déu salvador de al darrer segon pot ser acceptada per una burgesia liberal, oberta, renovadora, però no socialment revolucionària. La imatge de Déu, a més, present, pot trobar més reaccions de defensa en l'inconscient ^{individual i} col·lectiu d'un sector social que veu la necessitat d'un canvi, però no la sent vitalment com a urgent, perquè està instal·lada en el ben cantó còmode de la divisòria, i es tracta d'un canvi, per a ell, difícil, i, si és realment radical, un salt, sempre és ajornable... potser fins al darrer segon. Sarah, per amor a un ésser humà, ha de deixar a qui estima, allò que s'ha convertit en una de les seves raons de viure. Ha d'acceptar, per pròpia voluntat, perdre, en una paraula. Ja es veu que la imatge del Déu present de "La fi de l'aventura" present ofereix més dificultats i problemes a un sector social.

Greene insisteix, una any després, en aquesta imatge, afegint-hi un altre element: el misteri. A "la cabana dels testos", obra dramàtica semblantment reeixida que "L'habitació d'estar", però que també, potser d'una manera significativa, va tenir menys èxit que aquesta. A les anteriors obres de temàtica religiosa hi sotjava una temptació pràcticament inevitable en tot individu i grup religiosos: la de fer la imatge de Déu a imatge de l'home, la d'en-

xiquir-lo i fins i tot domesticar-lo --en caricatura, seria Déu com una papallona que, ja ben definida i classificada, es clava amb una aguja en una capsa--. Tot intent de copsar i aprofundir Déu pot derivar en aquest sentit. També el temperament, personal, la situació concreta, la pertinença a un grup, els interessos en sentit ampli poden portar a manipular la imatge de Déu, sempre limitant-la, sempre reduint-la. Així, dins el cristianisme, s'han pogut donar les imatges del Déu conservador, revolucionari, sever, misericordiós, pare, rei, savi, guerrer, predominantment viril o amb trets femenins, etc. I una mateixa imatge de Déu pot servir a vegades línies diferents: així, la manipulació i petrificació de les dades evangèliques en el Crist violent va servir els integristes per combatre amb determinats procediments els seus adversaris; com avui un altre Crist violent és utilitzat per alguns cristians partidaris de la violència revolucionària; així, una imatge del Crist no-violent va servir, no fa massa temps, els afanys de cristians que aleshores representaven una tendència progressista de lluita contra les guerres i la injustícia; i avui una altra imatge del Crist no-violent pot servir als temerosos de la violència revolucionària.

En qualsevol cas, la imatge de Déu a imatge d'uns homes pot acabar essent per al creient, encara que no ho vulgui ni ho pensi, imatge de déu. La transcendència queda, d'alguna manera, negada, i el misteri esvait, encara que en això, a més dels factors esmentats, hi puguin jugar d'altres com el legítim afany d'aprofundir la veritat i il·luminar-la. A les imatges de Déu en les obres de Greene de temàtica religiosa hi podia haver també aquesta derivació, malgrat que l'autor tingui cura evident de no caure-hi: la misericòrdia

de Déu, tema d'aquestes obres, hi és al·ludida sempre com a quelcom que "ningú no en té la més petita idea", o frases semblants. Però el Déu papallona clavada sempre és a prop.

A "la cabana dels testos" Greene, precisament, l'allunya. Henry Callifer va ser un racionalista famós un temps: "a la superstició cristiana de la vida eterna va oposar coratjosament la veritat: la mort eterna". En començar l'obra, Henry Callifer agonitza; hi ha quelcom d'estrany a la família. Finalment es descobrirà l'enigma. Henry tenia un germà capellà, William, ^{(un dels fills d'Henry, James, aleshores un noi de} catorze anys, es sentia atret per la fe que li explicava William. Henry va contraatacar en allò que era la raó de la seva vida. El noi, terriblement confós per aquest intent de destrucció, es va penjar a la cabana dels testos, a l'extrem del jardí. Davant el cadàver William ofereix, ~~perquè~~ a Déu, perquè retorni ~~el~~ James a la vida, allò que estima més: la fe. El tema de l'oferiment per l'altre, de tan clara arrel cristiana, es troba repetit en "auriac", però allà l'oferiment acostuma a ser la pròpia vida; a les obres de Greene, allò que ^{que no a l'altre sinó a la vida} s'estima més: una mort cristiana, en el cas del capellà mexicà amb la seva filla; la pròpia pau per la pau de la nena en el cas de Scobie; l'amor de Maurice en el cas de Sarah. James retorna a la vida, però es fa un silenci total sobre el fet a la família del racionalista. James viurà en un estat proper al sonambulisme, no recordant res del fet ni d'abans; es divorciarà de la seva dona, Sarah; William Callifer continuarà fent de capellà, sense fe, cercant la seva força en la beguda; Henry haurà vist la prova de l'existència de Déu però no ho admetrà públicament, ajudat per la seva dona, que el protegeix en la seva impostura. A la fi James descobreix què va passar. Però no va ser un miracle

útil, com els miracles espectaculars de l'afí de l'aventura
--guarar uns malalts, portar Maurice a fer-se algunes pre-
gundes--. Sembla un miracle inútil, i James diu a la seva
mare: "Jo també ho sento, mare. Un miracle en una família
ha de ser pitjor que un assassinat". James i Sarah parlen:

"James:-- Creus que estic boig?

"Sarah:-- No ho sé.

"James:-- Es que tothom que creu en Déu està boig?

"Sarah:-- No, naturalment. Suposo que ~~mi~~ jo també crec
en Ell, en certa manera... Els diemenges, si la música és
bona. Però estic dins una boira tan espessa, James. No sé,
què penso. Hauria estat un miracle tan inútil! Fou un desas-
tre per a nosaltres. Per a tu, trenta anys buits, i pel teu
oncle...

"James:-- Jo tampoc no entenc. Però no podria creure en
un Déu tan ^{llevat} senzill que estigués a l'abast del meu enteniment
(...)

"Sarah:-- T'estimo, però ~~mi~~ amb l'amor no n'hi va haver
prou abans, veritat? Un ha d'entendre. Quan et mirava veia
el No-res. Però aquesta creença teva, James... és pitjor que
el No-Yes. T'ha portat tan lluny que no et puc seguir. No
puc estimar un Déu que no sé ni si existeix. No puc resar
a una possibilitat.

"James:-- Jo ni tan sols tinc ganes de resar. Alguna
cosa m'ha succeït, això és tot. Com un accident al carrer.
No busco Déu, no estimo Déu, però és ací... És inútil fingir
el contrari... Està ~~en~~ als meus pulmons, com l'aire.

"Sarah:-- No tens cap prova.

"James:-- No tinc la classe de proves que necessita Bas-
ton. No es pot dir a un home que acaba de veure un fantasma
que no té proves. Jo he vist el rastre dels seus passos a-

llunyant-se".

Un miracle que sembla inútil, i una mostra del Déu present. Ronald Mathews ha comentat així l'obra de Grene: "Va començar reptant els qui voldrien reduir el cor imprevisible de l'home a un quadre estadístic. I va continuar atacant de front els que voldrien tancar la infinita majestat de Déu en una fórmula còmoda". Amb la imatge del Déu cristià de la misericòrdia, Greene treia Déu de les mans dels "bons" --fossin quins fossin els "bons", però històricament i sociològicament eren un sector determinat, els qui s'acostumaven a creure religiosament els "bons"--. Amb la imatge del Déu de "la cabana dels testos", imatge que és el contrari d'un Déu comprensible en el qual James Callaghan no podria creure, el Déu present és, al mateix temps, Déu misteri. Es tracta de desclavar Déu d'aquesta altra creu inventada pels homes --l'apulla a la capsa de papallones--. Amb això l'home sacrifica la veritat al seu perpetu afany de seguretat. S'han vist les possibles conseqüències socials de presentar una imatge, fonamentalment cristiana, de Déu amor i presència. Insistir, a més, en l'element misteri, pot tenir unes conseqüències socials: el refús permanent de la seguretat --encarnada en una estructura capitalista, socialista o altra--. No és doncs massa d'estranyar que Greene, en una entrevista periodística el 1967, mostrés entusiasme pel llibre de Régis Debray: "Revolución y revolución". Només el títol la li havia d'agradar.

El Déu amor i misericòrdia demana un canvi, el Déu present que aquest canvi no sigui ajornat, el Déu misteri que aquest canvi ^{no sigui} elevat a Absolut.

UNA AMPLIA ZONA FRONTERERA

L'any 1959 Graham Greene declarava a "L'Express" que estava una mica cansat que se'l considerés novel·lista catòlic i de ser perseguit per aquesta raó; que per això en els seus dos darrers llibres no hi havia catolicisme (es referia, versemblantment, a "L'americà tranquil" i a "El nostre home a La Habana") i que havia escrit darrerament una obra teatral que només era una comèdia (es referia a "L'amant complaent"). "Es per despistar la gent", deia, encara que reconeixia que això era una mica difícil, i que quan la gent ha decidit que algú és un novel·lista catòlic hi ha al seu voltant, pressionant, un grup de persones ben intencionades.

Greene, famós pels seus personatges perseguits, es va convertir una mica, sense voler-ho, en un perseguit. Diu a "A la recerca d'un personatge": "Des d'anys --i sobretot després de "El fons de la matèria"-- m'he vist perseguit per persones que sol·licitaven una ajuda que jo era incapaç de donar-los concernent als seus problemes espirituals. Fins i tot hi havia entre ells un nombre força gran de sacerdots". Aquesta persecució podia ser-li enutjosa per diversos motius, i es comprèn que Greene s'havia posat a escriure amb gran ingenuïtat (en el sentit de senzillesa i bona fe) uns llibres que aprofundien molt una temàtica religiosa, i segurament no esperava aquesta reacció. Es de suposar que una mica perquè era un convers, i no coneixia ~~per~~ ^{per} la família en la qual havia entrat: Mauriac, que hi havia nascut, si alguna vegada mostra també enuig per aquesta persecució, ~~no~~ ^{no} n'és ^{molt} menys afectat: si hi ha membres pesats a una família, el que la coneix de sempre en fa menys cas i se'n surt millor.

Hi pot haver, ~~an~~ més d'aquest enuig i d'aquest desig de "despistar" la gent, algun altre motiu en el fet que des de "La cabana dels testos" Greene no hagi reincidit, a part algun conte, en aquella temàtica. Es pot pensar que la seva aportació ja era prou gran i no es tractava de repetir-se. ^(fante) ^{d'autenticitat personal} Pot haver-hi ^(altres motius) Però si Greene no ha tornat a ^(aquest punt) d'aquella temàtica, no l'ha abandonada ^(mas) (tota, i ha trobat una part d'ella ben interessant i poc fressada. Es tracta de les variades formes de semi-creença, que escapen a ser mesurades per la ciència. L'estadística de la sociologia de la religió ens dirà, per exemple, el ^{número} nombre de batejats d'un país i el d'assistents a la missa dominical. Però la sociologia de la religió acostuma a ignorar ^(mai) o almenys no hi aprofundeix, un sector que si és menor que els dels batejats és superior en molts països al dels practicants: els dels qui conserven una creença cristiana però no practiquen habitualment.

A "La fi de l'aventura" i a "La cabana dels testos" ja havia aparegut la zona fronterera entre la fe i el dubte, de tanta importància a la vida real i que escapa ^(a la) a l'estadística, i que Greene tractarà en diverses obres de la seva tercera època. Tornant a la comparació de James Callifer, es podria dir que "el rastre de passos" de Déu era visible, ben horros però, a novel·les de la primera època -- "Orient Express", "Es un camp de batalla", "H'ha fet Anglaterra", "Una pistola per vendre", "L'agent confidencial" -- i bastant més clar a "Brighton roc". A la novel·les de la segona època el rastre és evident -- fora d'una novel·la menor, "El ministeri de la por" --. A la tercera època el rastre es torna a fer horros. Però es "un rastre de passos allunyant-se" o bé un rastre que s'acosta? Es difícil de dir-ho. Perquè, per exem-

ple, Querry (Un cas cremat) igual pot ser considerat com un cristià que ha perdut la fe que com un ateu que busca la fe; Brown (Els comediants) igual com un home que havia estat educat en el catolicisme i va deixar gairebé del tot la fe i totalment la pràctica, que com un antic alumne dels jesuïtes que a vegades torna a acostar-se a la fe. Es podria dir, senzillament, que hi ha un rastre de passos.

A L'Amèrica tranquil·la apareix Déu a la darrera ratlla, però abans hi era present; Un cas cremat és, precisament, segons l'autor, ^{una temptativa per} ~~una temptativa per~~ donar expressió dramàtica a formes variades de creença, de semi-creença i d'increença, en el tipus de decorat, allunyat de la política mundial i de les preocupacions domèstiques, on tals diferències prenen acuitat i troben la seva expressió". A Els comediants el rastre de passos és un element essencial; també hi és, encara que menys important i visible, a Viatges amb la neva tia. No hi és pràcticament, en canvi, a El nostre home a La Habana, ~~on es troba però tractat, de manera humorística; un altre dels temes predilectes de Greene: la defensa de l'individu davant el poder.~~ Pel que fa als reculls de novel·les curtes i de contes d'aquesta època, Un sentit de realitat tracta precisament aquest tema: un obscur però indubtable retorn a un sentiment religiós; Una visita a Morin és una visió molt original d'un altre cas de la mateixa temàtica: un antic novel·lista catòlic que ha perdut la creença però no la fe; El començament d'una explicació és un senyal de l'existència de Déu i del dimoni; en canvi, al recull Pot deixar-nos el seu marit? gairebé no hi és el rastre.

Aquesta àmplia zona fronterera, que hi ha personatges que veuen en des de la fe, altres des del dubte, altres des de

l'increença, i altres passant des d'un punt ~~de la zona~~ a un altre, és evidentment una zona de gran importància a la vida d'innombrables éssers humans. Qui és home de fe sempre al 100 %? Qui agnòstic o ateu sempre al 100 %? Aquesta zona es molt més oblidada del que hauria de ser, i ho és des d'ambdós cantons de la frontera: llibres de teologia, de filosofia, de ciències socials ben sovint la deixen de banda, com si no existís, en una altra divisió de en blanc i negre, en bons i dolents --que canvien segons sigui el punt de vista--. És ^(amb) ~~és~~ que unes obres ^{literàries} la recordin i aprofundeixin en ella: la zona que si és àmplia pel nombre de persones que hi són dins i per la varietat de temàtica i motivacions, també és quelcom que es passa a vegades ràpidament --com la ^{frontera} ~~frontera~~ ^{frontera} d'aquell relat nocturn--: un ésser humà es troba que ha ^{passat} ~~passat~~ en uns instants la frontera de la fe i després que ha tornat al dubte o a la increença.

Aquests fets reals que el novel·lista veu i que sovint ignoren els científics de la religió i de l'ateisme, marca sociològicament una situació històrica nova. La situació de cristiandat --ortodoxes, heretges i pagans-- queda evidentment lluny. Però tampoc és la situació que retraten les novel·les de "auriac: en aquella burgesia les fronteres estaven força ben delimitades: fe viva, cristianisme formalista, anticlericalisme violent, considerar els ensenyaments de l'Església com a cosa d'un passat superat --també hi havia per a alguns personatges la fe en Crist com a una forta atracció vista des del dubte o l'ateisme--.

La visió social que donen aquestes novel·les de Greene és diferent. El cristianisme hi és presentat com una mena d'enfermetat difosa i mòbil ^{dins el} ~~dins el~~ ^{l'home i dins el} cos social -- les imatges

d'aquest tipus són relativament freqüents: "creixia com un càncer", "portador de gèrmens", "vacuna que ha agafat", "injecció"--. Com una enfermetat que es mou, avança i retrocedeix en els teixits i cèl·lules, apareix i desapareix; ha agafat fort o està a punt de desaparèixer, no se sap ben bé. Que això en parlin els afectats a vegades com d'una enfermetat que malgrat tot no voldrien perdre, que uns ateus la recordin amb una mena de melangia --més com si es tractés de salut que d'enfermetat-- no és massa d'estranyar en un autor que ha vist el Mal com l'ombra del Bé, que ha dit -- que perquè creia en l'infern es va posar a creure en el cel, que ha suggerit que es salvaven precisament els qui segons la visió tradicional eren condemnats, que ha parlat de la dificultat de distingir amor i odi. ~~de la seua ligadura~~.

Sigui com sigui, aquest cristianisme difós en gran molt divers en el cos social reflexa una realitat més certa que reconeguda: per una banda, aquella àmplia zona de semi-creença, per l'altra el fet que allò essencial ~~de la ideologia cristiana~~ ^{del cristianisme en la modernitat} --és a dir, el cristianisme amputat de la transcendència-- està a la base de les grans ideologies modernes occidentals de caire progressista -i, donada l'expansió d'aquestes, en un àmbit molt més gran que l'occidental--.

Els valors de la dignitat de l'home, de la fraternitat, de la igualtat tenen sovint a sota, encara que sigui de manera inconscient, les afirmacions cristianes de la dignitat, fraternitat i igualtat de l'home per raó de la seva filiació divina, i se'ls hi presta una mena de fe d'alguna manera religiosa que les dades de la ciència no justifiquen realment fins aquest punt. Les idees de progrés i d'esperança de millora col·lectiva --contra moltes ~~esperances~~ ^{visions} racionals-- es pot dir que foren injectades al cos social pel cristianis-

me. De la tomba buida que és per a molts el Déu cristià es podria aferrar, seguint aquelles imatges greenianes, que va sortir una unió de gèrmens --desacralitzats, però de debó desacralitzats?-- que han agafat a molts. No s'ha substituït aquella fe per una altra?

Si les idees anteriors no són expressades sempre explícitament, però sí d'una forma tàcita, ~~de les novel·les~~ en algunes d'aquestes novel·les de Greene, la darrera la formula amb precisió el Dr. Magiot, negre haitià, comunista, que escriu al protagonista de "Els comedients", que fou catòlic i que no se sap en quina mesura potser ho és encara. El Dr. Magiot va a ser empresonat ~~per~~ d'un moment a l'altre per la policia de "papà Doc", i escriu una carta que acaba així:

"Li implore --un cop donat a la porta em pot prohibir d'acabar aquesta frase, accepti-la doncs com la darrera prece d'un moribond--, fins i tot si he abandonat una fe, no abandoni tota fe. Sotstituïm sempre ^{amb} una altra cosa la fe que perdem. O és la mateixa fe amb una altra màscara?"

I el mateix Brown, ^{parlant amb Marthe,} temps abans, diu alguna cosa que no està tan lluny d'això:

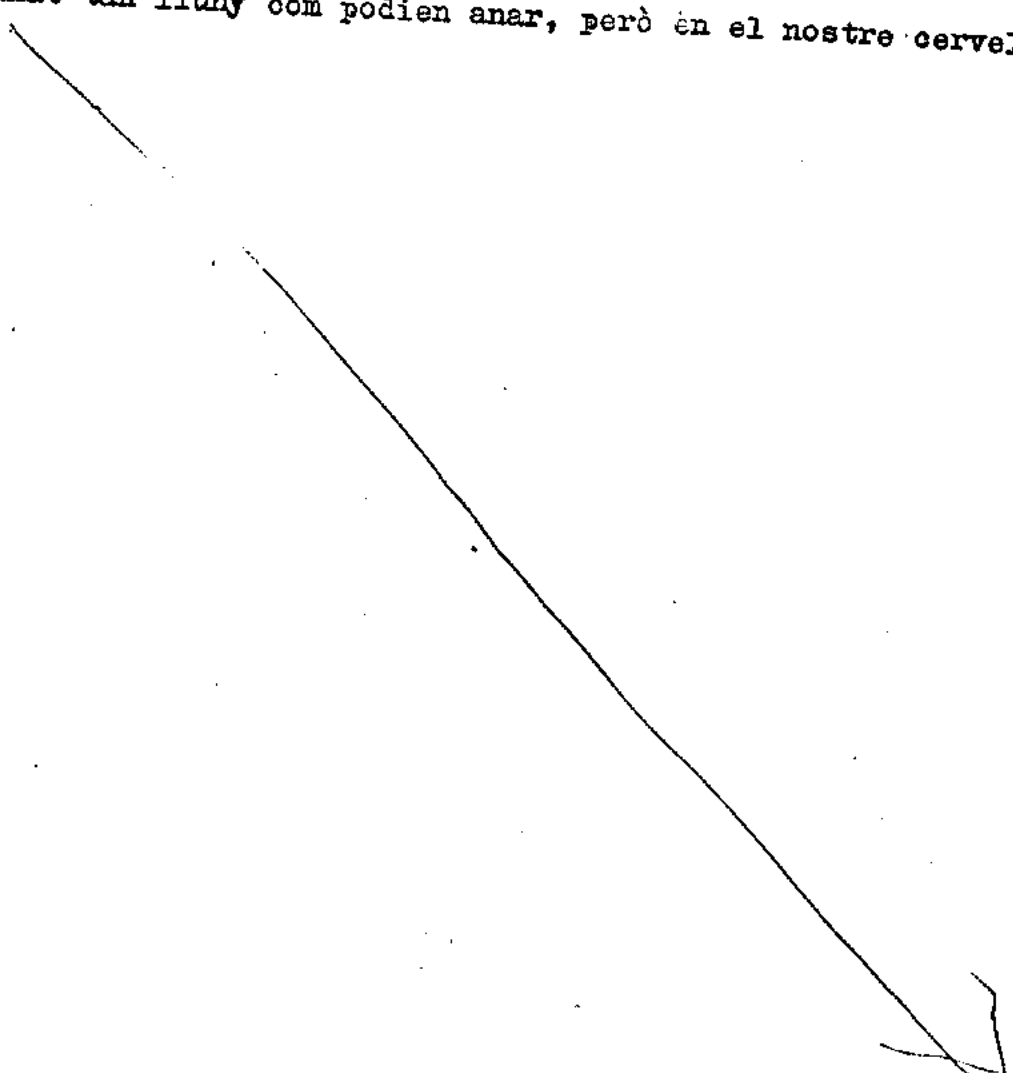
"--El doctor Magiot és comunista, va dir ella.

"--Ho suposo. L'envejo. Té molta sort de creure. Jo he deixat darrera meu tots aquests absoluts en la capella de la Visitació".

L'existència i les característiques del que ell en diu el "mite cristià" estan expressades pel doctor Colin ("Un cas cremat"), personatge que no té fe no vol tenir-la --encara que diu que ~~la~~ un formulari posaria "catòlic" ^{ella} ~~a~~ on es ~~demana~~ la religió--. Li diu Querry, parlant de la ^{flasca} ~~missió~~ del doctor a la leproseria --els pares als quals al·ludeix són els de la missió:

"--Començo a trobar la vostra vocació una mica més fàcil de comprendre... Però... els pares pensen que tenen darrera ells una veritat cristiana, i això els ajuda en un lloc com aquest. Vosté i jo no tenim aquesta veritat, ni cap altra. O bé en té prou amb el mite cristià del qual em parlava?

"--Vull ser del costat del canvi, va dir el doctor. Si hagués nascut ameba, ameba capaç de pensar, hauria somiat amb l'era dels primates. Hauria volgut que cadascuna de les meves accions hagués contribuït a l'arribada d'aquest dia. El principi de l'evolució, en la mesura que en podem jutgar, ha acabat per allotjar-se en l'esperit dels homes. La formiga, el peix, fins i tot el ~~mono~~ ^{la muntanya} han anat tan lluny com podien anar, però en el nostre cervell

l'evolució està en marxa... Déu meu, quina velocitat! Oblido quants centenars de milions d'anys s'han escolat entre els dinosaurs i els primats, però al curs de la nostra pròpia vida hem vist el diesel esdevenir motor de reacció, la desintegració de l'àtom, la curació de la lepra.

"--El canvi és una cosa tan bona?

"--No el podem evitar. Cavalquem al cap i a la fi una gran novena onada de l'evolució. El mite cristià mateix forma part de l'onada i potser, qui sap, n'és la part més preciosa. Suposi que l'amor evolucioni en el nostre cervell tan ràpidament com ho ha fet l'habilitat tècnica. Això ha passat potser en casos aïllats, en els sants,... i si ha existit veritablement, en Jesucrist.

"--Pot reconfortar-se veritablement amb tot això?, va preguntar Querry. Això s'oma a l'oida com el vell cant del Progrés.

"--El segle dinou no anava tan lluny d'osques com voleu creure. Hem esdevingut cínicos sobre el progrés a causa de les coses terribles que hem vist fer als homes, en el curs dels darrers quaranta anys. ~~xxxx~~ Però a força d'assaigs i d'errors l'ameba ha esdevingut el simi. Hi ha hagut, fins i tot en aquesta època, segons presumeixo, sortides falses i curves mal agafades. Avui, l'evolució pot produir Hitlers igualment que sants Joans de la Creu. Tinc una petita esperança, això és tot, una esperança molt petita, que algú al qui anomenaven el Crist fou l'element fèrtil, a la recerca d'una fissura en el mur per plantar-hi la seva llavor. Penso en el Crist com una ameba que ha agafat la direcció bona. Vull ser al costat del progrés que sobreviu. No sóc l'amio dels pterodàctils.

"(...)--El que diu em sembla que ^{partenys a} ~~és de~~ la jurisdicció de la superstició tant com el que creuen els pares.

"--Què importa? És la superstició que visco. Hi va haver una altra superstició, sense rastre de prova, la de Copèrnic, segons la qual la terra girava al voltant del sol. Sense aquesta supers-

109
200

tició no podríem estar situats, ara, de manera de ~~podem~~ llençar coets a la lluna. Cal especular sobre les pròpies supersticions. Com Pascal ha especulat sobre la seva".

El doctor Colin s'accontenta amb el "mite"; Querry, que ha perdut la fe, no. Li diu Colin:

"--Vostè està massa turmentat per la seva manca de fe, Querry. La tritura sense parar, com una crosta de la que voldria desembarassar-se. Jo m'accontento ~~amb~~ ^{amb el} mite, però vostè... vostè voldria ser creient o incred~~ent~~^{ent}".

Querry és un "burn-out case" psíquic, com els "burn-out" són a la leproseria aquells als qui la malaltia ha rosegat els dits de les mans i dels peus abans de ser vençuda; resta així l'home guarit, però cremat, inútil. La vida i l'èxit van cremar Querry, l'arquitecte especialista en la construcció d'esglésies i que fa temps va perdre la fe. Està a la fi de tot, no se sent capaç d'amor ni de dolor i va a parar a la leproseria per sobreviure's.

Però no tot ha mort en ell. El seu criat negre parla d'un lloc misteriós anomenat Pendelé, un lloc on, segons diu, "érem feliços". Més, a la fi, el "burn-out" torna a experimentar allí la seva utilitat --ajuda a la construcció de les modestes edificacions de la leproseria--, la capacitat de ser feliç, de sofrir, i fins i tot d'emetre un estrany so que és un inici de rialla. A qualsevol cas, una paraula --Pendelé-- li roda pel cap: "On és Pendel-é? Està molt lluny Pendel-é?", pregunta al seu criat, i pensa: "Si existís un lloc anomenat Pendel-é, no tornaria mai sobre els meus passos." "Era un home ambigu", diu el Pare Joseph davant la tomba de Querry.

Aquella societat ben delimitada de la novel·lística de Mauriac s'ha fet més ambigua --pot admetre diverses interpretacions. Els canvis econòmics, socials, polítics, culturals,

han estat nombrosos. Ha sorgit i s'ha consolidat l'experiència soviètica i després les altres comunistes, i el marxisme ha estat cada vegada més objecte de diverses interpretacions, no sols en la consolidació de la ruptura de comunistes i socialistes, sinó en les diferents interpretacions dels comunismes establerts o a la oposició; el neo-capitalisme, les aportacions de governs social-democràtics; ^{i la societat de consum;} la segona guerra mundial, ^{la} guerra freda i la coexistència pacífica; la fi del colonialisme, l'aparició del Tercer Món i el neocolonialisme; el progrés científic i tècnic; al camp del catolicisme el Concili i el postconcili. Si aquestes novel·les de Graham Greene es situen sovint fora d'Europa, els seus personatges principals són anglesos, europeus o fortament influïts per Occident. La ^(en) societat anglesa del 30 que Greene havia descrit a les novel·les de la seva primera època no és la mateixa que la dels 50 i els 60, després de la "revolució silenciosa" del ^{treballista} ^{tes}: si seria ben agosarat dir que ^(hi) han desaparegut les classes socials, també ho seria dir que continuen igual que aleshores; si ha continuat la concentració del gran capital és ben dubtós que s'hagi realitzat la pauperització creixent. ^{La roca} ~~La roca~~ de la burgesia no s'ha reduït a polsim, però sí apareix sovint com una massa plàstica i ha augmentat la mobilitat social. ~~Aquell tipus de cristianisme~~

També la dogmàtica i la pràctica cristianes s'han fet sovint ambigües, objecte d'interpretacions molt més diverses ^{de} ~~de~~ ^{que abans} que abans. El Pare Jean (^{un cas cremat} "Un cas cremat") --i segons sembla l'autor no està ^(hi) uny de pensar el mateix-- no considera massa seriosa la teologia moral, i serien bastants els qui pensarien quelcom de semblant al que diu el doctor Colin: "El Símbol de Nicea (...) té per a mi un regust de matemàtiques superiors". I la vella tia Augusta, que repeteix la seva afició a la religió

si es tracta d'una
família amb
infants que
s'entén
per l'afecte
d'honor.

i la seva condició de catòlica, malgrat que la seva vida no s'hagi ajustat ni s'ajusti precisament a moltes normes de la moral tradicional, deixa el seu humor per afirmar amb gravetat que és catòlica --però s'equivoca en dir "els altres", perquè ^{any} (són nombrosos els qui pensen ^{un o menys} com ella en el que diu:

"--Es veritablement catòlica?, vaig preguntar a la meua tia per curiositat.

"--Sí, estimat, va replicar vivament i amb gravetat. Exceptuant que no crec gens en tota aquesta pila de trucs en el que creuen els altres".

Querry diu al periodista Parkinson:

"--No, va dir Querry, vostè és un home com nosaltres. Les nostres vocacions són diferents de les altres. Tenim més a perdre. Darrera tots nosaltres, sota formes diverses, es dissimula un capellà ~~manca~~ fracassat. Vostè va tenir antany una vocació, no?, encara que només sigui fos la d'escriptor".

I Brown, ("Els comedians") recorda que Marthe li havia dit: "Tu ets un capellà fracassat".

No hi ha, en l'àmbit i en el temps de la societat que descriu Greene en aquestes novel·les, moltes vocacions de capellà sota una altra forma? En els sectors més progressistes d'ella, no s'hi troben? No es tracta ara de les trasposicions desacralitzades al marxisme i a altres socialismes d'elements judeo-cristians, ja més o menys estudiades. Sinó dels tipus humans que recorden molt els sacerdots, almenys bon nombre de sacerdots d'abans. Quants militants comunistes no els recorden? Sacerdot és algú consagrat a Déu per servir-lo en la seva finalitat de salvació. I en aquests homes s'hi troba la consciència de servir quelcom més gran que ells, la consciència d'anunciar una bona nova i un canvi radical que salva, l'en-

a regular per l'humilitat, la benevolència, el respecte, i altres actituds ^{menys remunerables, les} caritatives, la trega, l'argument d'autoritat, la freqüent defensa del ^{canvis} ~~canvis~~ ^{de parers i d'actuació de la jerarquia, l'alternància d'idees} ~~de parers i d'actuació de la jerarquia, l'alternància d'idees~~

senzilles i fàcilment copsables amb les referències a interaccions i elements "extremadament complexes" (una mica l'equivalent a l'incoyació del misteri com a recurs), i no rares vegades el dogmatisme, el fanatisme, l'acceptació de mitjans deshumanitzadors pel triomf de la causa salvadora.

Brown parla del cristianisme com quelcom que li havien injectat, sense el seu permís, els jesuïtes que l'educaren. La societat actual ve d'una a la qual li havien injectat durant segles el mite cristià o la fe cristiana --segons pensi cadascú. Segons cadascú seran uns gèrmens portadors d'enfermetat o ^{una} ~~els efectes d'una~~ injecció portadora de salut. En qualsevol cas, els gèrmens o els efectes de la injecció perduren, difosos i ambigus, en el cos social, com perduren en Brown. Sobretot en els qui volen una millora social. Morin, a la vegada home de fe i incrèdul ("Una visita a Morin") ataca així els arguments escolàstics sobre l'existència de Déu:

"Per què l'existència del bo i del més bo implicaria l'existència del millor? Això és jugar amb les paraules. Inven-tem les paraules i després fem arguments amb elles. El millor no és un fet: només és una paraula i un judici humà".

L'argument de Morin, que no és pas menyspreable, es pot aplicar també, canviant el que calgui, ~~a tots els homes -- in-~~ ~~creients o creients -- que creuen en un millorament ètic encar-~~ ~~nat en la societat, i l'esperen, l'estimen i treballen per a~~ ^{en la qual creuen molt bonic, i sense fer el què i amb ella,} ell. Per què aquesta creença, aquesta esperança i aquest amor? Hi ha molt de "mite cristià" a sota dels variats progressismes de la societat d'avui --com hi era a la "cançó del Progrés" del segle XIX.

A les novel·les de Mauriac la gent tenia les coses més cla-

res. S'han complicat segons aquestes novel·les de Greene: hi ha fe, semi-creença, dubte, ateisme, o es passa d'un punt a l'altre; la dogmàtica i la pràctica cristianes s'han fet ambigues; fes trasposades de la fe cristiana que la sotstitueixen --o s'assemblen molt?--; mite cristià que és un component, "potser el més preciós", de les tendències progressistes, aquelles dels éssers que d'alguna manera recorden el que diu de Querry el pare superior de la missió; que an aquest ha mort: "No ha volgut sempre anar una mica més lluny?", aquells que d'una forma o altra pregunten en el seu cap i en el seu cor: "On és ~~Existeix~~ Pendelé? Està molt lluny Pendelé?"

D'aquestes novel·les, la conclusió ha de ser també ambigua: una societat en la qual es veuen els rastres dels passos del cristianisme allunyant-se? Una societat en la qual es veuen retornar ^{semblant} ~~el mateix~~ rastre però que ara el marquen ^{almenys moltes vegades} ~~uns altres~~ passos? Diferents rastres que tenen el mateix origen? Ambigua, però en tot cas diferent ^{de} ~~les~~ conclusions ~~habituals~~ que sobre aquest tema, la possible influència i permanència del catolicisme ^{actual} ~~en~~ la societat, es donen desde punts de vista diversos.

Ambigua, cal relativitzar, no dir allò que pot ser oblat de diverses interpretacions. No vol dir que calgui abandonar d'intimitat i de penetració.

EL COMPROMIS

A part els retrets que fa el tinent al capellà a "El poder i la glòria", no es troba a les novel·les de Grene ~~una~~ ^{acusacions freqüents} sovint dirigides a l'Església catòlica, la de ser, amb totes les conseqüències, component de les classes dominants a la societat capitalista. És natural: ~~en~~ les novel·les de Mauriac el catolicisme francès que retrata podia ser vist ^{entendiment} per diversos personatges com "el culte d'una classe (...), una mena de religió dels avantpassats per a ús de la burgesia". A Anglaterra, com és sabut, les circumstàncies són ben diferents: des de la constitució de l'Església d'Anglaterra al segle XVI els catòlics van conèixer la persecució, la successiva alternància de períodes de persecució i de tolerància durant els segles XVI i XVII, la discriminació en els drets --l'emancipació política dels catòlics no va ser reconeguda fins a 1829, la realitat de ser una minoria apartada del poder, una religió la majoria dels fidels de la qual pertanyien a les classes populars. Quant al nombre, no arriben avui a ser el 10 % de la població. No tenia sentit parlar a Anglaterra dels catòlics com a membres de les classes dominants; era el contrari el que succeïa. La història és ben diversa que la dels països europeus amb majoria catòlica després de la Reforma.

El fet de pertànyer a un corrent històricament minoritari, de base popular i durant segles discriminat s'ha de reflexar a les obres de Greene: un dels reflexes és l'absència d'aquella acusació que a Anglaterra no té raó de ser. És possible que Greene hagi extrapolat inconscientment aquesta realitat en els casos en que les seves obres succeeixen a altres àmbits? Potser

sí, encara que cal recordar que en aquestes obres --fora de "El poder & la glòria"-- els personatges catòlics són en la seva majoria anglesos. Es una altra visió de les coses, que correspon a realitats històriques diferents, i així, si es troba a Greene aquella "consciència inquieta", no es troba, com a molts autors catòlics d'altres països, el sentiment de culpabilitat social col·lectiva ni l'actitud psicològica d'inferioritat que n'és conseqüència a vegades. Però si l'òptica és diferent, ~~no queden eliminats els proble~~^{ma} ~~ma~~ queda eliminada la qüestió del compromís entès com la tasca ~~del catòlic~~^{del catòlic} contra el mal encarnat a la societat.

Una de les possibles sortides d'una minoria discriminada és l'evasió, i, si aquesta minoria és religiosa i creu en una vida eterna, la sortida dels seus sofriments la pot veure en aquesta i l'esperança en la vida eterna pot ocupar no ~~seu~~^{seu}ament el seu lloc propi sinó també sotstituir l'esperança en la vida terrena, alliberant així en certa manera de la dura lluita contra moltes de les condicions adverses a aquesta minoria. Per altra banda, no és possible que qualsevol ésser humà es senti, per raó del dolor i de les contrarietats, com si individualment fos ~~una~~^{una} minoria discriminada del repartiment de felicitat? Aleshores es pot pensar que la vida és massa larga.

Es el que ^{diu} ~~pensa~~ el periodista Parkinson ("Un cas cremat" parlant amb Query:

~~"Va submergir la seva mirada en el seu vas de ginebra com en un poc."~~ "Aquesta fotuda vida és porgament llarga, no troba?

"--L'altra dia semblava que estés esgarriat de perdre-la.

"--Es tot el que posseeixo, va dir Parkinson". ("Un cas cremat")

Però hi ha qui creu que existeix una altra vida, i pensa semblantment que Parkinson sobre la llargada d'aquesta. Es el que reflexiona Scobie:

"La vida li va semblar a Scobie d'una llargitud incomensurable. La prova imposada a l'home no podria sostenir-se en menys de temps? No podríem cometre el nostre primer pecat mortal als set anys, arruinar-nos per amor o per odi als deu anys i lluitar per tractar d'atènyer la redempció en el nostre llit de mort als quinze anys?" ("El fons del problema").

No és rar que en les obres de Greene hi hagi personatges que vegin la mort com un alliberament. Fins i tot per part de personatges que no tenen fe, com D. o com Fowler. Pensa D. davant el cadàver d'Elsie:

"No es va girar a mirar el cadàver. Ja no li interessava, ara que no tenia veu ni pensament. Si un cega en Déu, també podia creure que s'havia salvat de molta misèria, i que li esperava un pervindre millor. És clar que en aquest cas, també podia deixar-se el càstic en mans de Déu... perquè cap càstic era necessari ja que l'assassí l'únic que havia fet era alliberar... Però ell no posseïa aquella classe de fe. A menys que la gent tingués el seu merescut, el món se li convertia en un caos, i s'enfrontava amb la desesperació" ("L'agent confidencial").

Fowler, des de la seva perspectiva d'ateu, pesa ~~semblantment~~ sobre els beneficis de la mort: "La mort és l'únic valor absolut al món. N'hi ha prou amb perdre la vida per no perdre ja mai més res. Envejava els homes que podien creure en Déu, i desconfiava d'ells. Em semblava que tractaven de mantenir el seu valor amb una faula sobre allò immutable i allò permanent. La mort era molt més certa que Déu, i amb la

mort no existiria ja la possibilitat diària que l'amor morís. S'esvairia el malson d'un pervindre de tedi i d'indiferència. "ai no hagués pogut ser pacifista. Matar un home em semblava concedir-li amb seguretat un benefici incommensurable". (*L'americà tranquil*).

No és massa llunyà el parer d'un personatge catòlic, Harry Lime. Lime ^{participa} ~~forma part~~ en el contraband de penicil·lina que després és falsificada: el seu amic ~~Rollo~~ ^{Rollo} Martins sap que molts nens ^{foren} tractats amb aquesta penicil·lina a l'hospital de Viena; uns van morir, molts es van tornar boigs. Martins li retreu a Lime:

"--Abans eres catòlic.

"--Encara crec, amic meu. Crec en Déu, en la Misericòrdia, en tot això. Fent el que faig no perjudico les ànimes. Els morts són feliços com estan. No perden molt, els pobres diables! --va afegir amb el seu estrany to de sincera pietat, en el moment que el vagó aterrava i en el que els seus ulls es van creuar amb les presumptes víctimes, amb la cara cansada per haver tractat de divertir-se tot un diumenge" (*El tercer home*).

La mort pot ser vista com quelcom que allibera de l'a vida terrena. Sembla que així l'ha vista Greene, almenys sovint. Ronald Mathews parla amb ell i li diu que després dels cinquanta anys ^{va} veu que s'acosten ja els temps en que "s'haurà d'afrontar el fet que si un cau malalt, no es refarà mai del tot".

"--!Aquest és el moment que jo vaig esperar tota la meua vida!-- va ser la resposta de Graham. Es va aixecar, amb un somriure, a demanar una cervesa per al comerciant de grans" (*El meu amic Graham Greene*).

Tal vegada tingui relació amb això el fet que, ^{generalit-} ~~generalit-~~

zant molt, les novel·les de Greene no segueixin, cronològicament, un pprocés d'accentuat enfosquiment. No seria cert dir que segueixen el camí contrari; de tota manera, "Viatges amb la meva tia", obra de la qual es despreu, al cap i a la fi, una visió optimista, hauria estat gairebé impensable a la primera època de Greene, quan la mort estava lluny.

Sigui com sigui, la visió de la mort com alliberament port influir en l'ésser humà, i encara més si la seva situació social és benestant, en una justificació sovint amagada de la despreocupació pel sofriment dels altres. Si a això s'hi afegeix aquella convicció greeniana que el mal recorre un món que el bé perfecte no pot recorre mai, es podria pensar que aquella protesta social de la primera època podria derivar cap un desencís de l'acció per combatre les causes i els efectes del mal a la societat, ^{intencional que dona El poder i la glòria.} La imatge del Déu misericordiós podria ajudar, com s'ha vist, en un sentit, en aquesta evolució, per bé que la imatge del Déu present i misteri contrabalanceés els seus efectes. La preocupació per l'existència de Déu i de les formes de semi-creença i d'increença no ajudarien també d'alguna manera a despreocupar-se d'una acció en favor dels altres?

El tema del compromís --entès com col·laborar en una acció contra el mal encarnat en la societat--, es troba en diverses novel·les de Greene i, contra el que aquelles suposicions podrien fer pensar, s'accentua a ~~novel·les de la~~ ^{Dr. G. Greene és un home amb punts.} tercera època. Abans ja hi era, però: l'agent confidencial D. és un intel·lectual compromès, ~~que no pot no estigui plenament d'acord amb totes les actituds dels capvancers del poble amb el qual es compromet.~~ ^{De la novel·la, se'n} despreu una simpatia evident ^{per la conducta de D.} ~~per la~~ ^{per la} consciència de la seva responsabilitat envers "el

pervindre dels pobres". De tota manera, D. insinua el dubte, en el fragment esmentat, de si algú que cregués en Déu hauria de seguir la seva conducta: Déu seria l'encarregat de la justícia.

Un altre exemple de compromís en sentit ampli i dels seus problemes està tractat a "El tercer home". Qui es compromet aquí tampoc no és un catòlic. Rollo Martins, cridat a Viena pel seu vell amic ^{ll}Harry Lime, es troba davant aquesta alternativa: col·laborar o no amb la policia britànica per detenir Lime. El policia militar Calloway li demostra els ~~esglaiadors~~ terribles efectes del tràfic i falsificació de penicil·lina perquè Martins es decideixi a fer d'esquer per agafar Lime. Martins no té èxit en el seu intent de convèncer Ana, l'antiga amant de Lime de la qual s'ha enamorat, perquè col·labori amb ells.

~~Em va dir:~~

~~"--El preferiria mort.~~

~~"--Mereixeria estar-hp.~~

~~"--Vull dir que mort estaria protegit... protegit de tothom.~~

~~"Vaig preguntar a Martins; Li va ensenyar les fotos que m'hi va g donar, les dels nens?~~

~~"--Sí. Vaig pensar que els remeis heroics s'imposaven. Calia alliberar-la del verí de Harry. Vaig col·locar les fotos en mig dels seus pots de crema. Ella no podia deixar de mirar-les.~~

~~Li vaig dir: Harry només pot ser detingut si la policia aconsegueix atreure'l a aquesta zona. Hem d'ajudar la policia.~~

~~"--Creia que era el seu amic, em va dir.~~

~~"--Era el ^{meu} amic.~~

"Aleshores em va dir: Mai no ajudaré a detenir-lo. No vull tornar a veure'l, ni vull tornar a sentir la seva veu. No vull que torni a tocar-me, però em nego a fer-li mal"

Martins accepta d'atreure Lime amb un parany. ~~Quan aquest arriba al cafè, Martins té de donar l'alarma.~~ "Si hagués còlidat tot seguit l'hauríem atrapat. Però suposo que durant uns segons ja no fou Lime, el traficant de penicil·lina, el que fugia, sinó Harry. Martins va tindre el temps necessari perquè Lime interposés el quiosc entre ell i els seus perseguidors. Aleshores va cridar: ~~els~~ ^{els} ~~els~~. Però ~~quan~~ Lime ja n'havia enfonstat en les profunditats de la terra".

~~En les profunditats de la terra.~~ Al sistema de cloaques, Martins persegueix Lime. Aquest dispara contra ell i mata Bates; Martins dispara a ferir mortalment el seu antic amic, ^{Explicar} ~~que només pot arribar fins a una cecala de ferro.~~ Explicar Martins: ~~"En arribar al tercer grau el meu pet va trobar la seva veu."~~ "Durant un moment vaig creure que estava mort, però el vaig sentir gemegar de dolor. "Harry", li vaig dir. Ell va fer un gran esforç per girar els ulls cap a mi. Va provar de parlar i em vaig inclinar per sentir-lo, "T'vos d'imbècil...", va dir... això és tot. No sé si volia parlar d'ell mateix, fer una mena d'acte de contrició absurd i inpropi (era catòlic) o si s'adreçava a mi amb les meves mil lliures a l'any, subjectes a impostos, i els meus imaginaris lladres de ramats, que no eren capaçs de matar ni un conill. Després va tornar a queixar-se. Jo no podia més; el vaig rapatar d'un tret.

"--Oblidem aquest detall-- vaig dir.

"--No l'oblidaré mai-- va dir Martins."

A la fi de la novel·la, després de l'enterrament de Lime, Martins es dirigeix a Apa i se'n van plegats tot par-

lant. La fi de la pel·lícula és diferent: Martins resta al costat del camí del cementiri, esperant la noia, però Ana passa davant seu sense aturar-se: és un refús a parlar amb el qui és responsable de la mort de ^{Harry} ~~Lime~~. L'autor explica al pròleg de la novel·la aquest canvi; "Una de suggerit pel director ^{del cinema} ~~de la pel·lícula~~ "Una de les discussions més importants entre Carol Reed i jo va sorgir a causa del final, i els fets han donat a Reed la raó. Jo mantenia l'opinió que un entreteniment d'aquesta classe no podia portar un final desgraciat. Reed, per la seva banda, pensava que el meu final --indeterminat com era-- repercutiria en els espectadors que acabaven de veure morir Harry com quelcom desagradablement cínico".

Greene va acceptar el canvi i, de tota manera, la novel·la ja presentava el judici que mereixia el compromís de Martins amb certa ambigüetat. Lime és objectivament culpable, agent del mal. L'acció contra el mal serà col·laborar amb la policia. Però, al mateix temps, Lime és amic de Martins, i és un altre d'aquells personatges aparentment inhumans que l'autor ha procurat posar-hi trets d'humanitat: és el "dolent" de l'obra, però al mateix temps l'acosta al lector perquè el descobreixi com a ésser humà. ^{La pregunta és simple: ha} ~~La pregunta és simple: ha~~ ^{obrat bé Martin, o no?} ~~La resposta, segons l'obra, és~~ ^{ambigua, admetent diverses interpretacions.}

Semblantment passa amb la conducta de Fowler, en una altra novel·la sobre el compromís, "L'americà tranquil". El jove Pyle ha arribat a la Indoxina dels darrers temps de la guerra entre França i el Vietnam. Està ple de bones intencions i d'ignorància. Es bo, a la seva manera, diu Fowler.

"--La seva desgràcia fou ficar-se en el que no devia--

vaig dir.

"--Parlant francament --va dir Vigot-- no ho sento massa. Estava fent molt mal.

"--Que Déu ens lliuri dels innocents i dels bons.

"--Els bons?

"--Sí, Pyle era bo. A la seva manera. Vostè és catòlic. No podria entendre aquesta manera de ser bo. De totes maneres, era un maledit ianqui".

Pyle, amb les seves idees sobre la democràcia, ^{els comunistes i} (el paper dels Estats Units al món, ~~els comunistes~~, vol formar una Tercera Força entre els francesos i el Vierminh --~~la~~ la novel·la hi ha una severa crítica de la política nordamericana--. El ^{en realitat} qui aconsegueix (Pyle) es posar-se d'acord amb un general que és un bandoler que, amb els mitjans fornits pels americans, comença a organitzar atemptats. Fowler s'havia considerat sempre no compromès i n'estava orgullós: ~~la~~ era l'actitud bona:

"No estic complicat.

"Ho vaig repetir perquè havia estat un article de la meua professió de fe. Essent el que era la condició humana, que es barallessin, que s'estimessin, que s'assassinessin, jo no pensava complicar-me. Els meus col·legues periodistes es feien dir corresponsals; jo preferia el títol de reporter. Escriu^{via} el que veia; no actuava; fins i tot una opinió és una mena d'acció". Pyle, en canvi, "creia en la conveniència de complicar-se". Li diu Fowler:

"--No sé perquè parlo de política. No m'interessa, i sóc un reporter. No estic engarçat.

"--No estàs?-- va preguntar Pyle.

"--Puc estar-ho pel gust de discutir, per passar d'alguna manera aquesta nit immunda, res més. No prenc partit. Seguiré

transmetent notícies, passi el que passi.

"--Si guanyen el s, transmetràs mentidès.

"--Generalment hi ha alguna manera de no fer-ho, i per altra banda no he advertit tampoc en els nostres diaris un interès molt intens per la veritat".

El policia francès Vigor, que sospita que Flower té sap alguna cosa de la mort de Pyle, li recorda el text de la famosa juguesca de Pascal.

"--Pascal ha pèrdua i el guany --va citar-- en apostar que Déu existeix, considerà les dues possibilitats. Si un guanya, ho guanya tot; si p^{er}ò, no perd^{er} (res).

"Li vaig contestar amb una altra citació de Pascal; era l'única que recordava d'aquest filòsof:

"--Tant el què escolleix creu com el qui escolleix cara s'equivoquen. El veritable xamí consisteix en no apostar".

"--Sí, però cal apostar. No és optatiu. Un ja està embarcat. Vostè no no s'atj als seus propis principis, Fowler. Vostè viu compromès. Com tots nosaltres.

"--No en allò que es refereix a la religió.

"--No parlava de religió. Per dir la veritat --va dir-- pensava en el gos de Pyle".

En una altra ocasió, en un fumador d'opi, el capità Trouin es queixa de la guerra a Fowler, del napalm amb el qual bombardegen. Però diu que els altres també fan coses monstruoses. Replica Fowler:

"--Per això no vull complicar-me.

"--No és una qüestió de raó, o de justícia. Tots ens veiem implicats, en un moment d'emoció, i després no podem evadir-nos. La guerra i l'amor... sempre les han comparades".

Quan, després de veure les víctimes causades a la

Place ^Garnier pels amics de Pyle, Fowler decideix barra-li el pas, va a veure a un agent del Vietminh, Heng. Aquest li proposa que inviti a sopar Pyle. Ells trobaran la manera de parlar amb Pyle. Es un parany, semblant al del "El tercer home". Dèu Fowler:

"--Què li faran?

"--No és necessari que ho sàpiga, senyor Fowler. Però li prometo que obrarem amb tota la delicadesa que la situació ens permeti.

"Els amics invisibles ^a Heng es movien com rates contra la paret.

"--Ens farà aquest favor, senyor Fowler?

"--No ho sé --vaig dir--, no ho sé.

"--Tard o d'hora --va dir Heng, i en va recordar el capità Trouin al fumador--, un t ha d'escollir partit, si vol seguir sent humà".

Fowler es decideix, invita Pyle; aquest no arribarà al restaurant: ha estat assassinat a la riba del riu. Vigot nò aconsegueix descobrir ^{la causa d'} ~~quant~~ ^{amb} Fowler ~~de~~ l'assumpte; la dona de Fowler coneix a aquest el divordi; Fowler podrà casar-se amb Fuong, la noia que Pyle li havia pres i que ha tornat amb ell després ^a la mort del nòrmericà. I Fowler pensa: "Des de la seva mort tot m'havia sortit bé, però com desitjava que existís algú a qui poder dir: "Ho sento".

Des del coneixement del cor del mal --i és típic de ^{la sospita} Greene-- es quan sorgeix el ^{desig} de Déu. Perquè Fowler odia la guerra; nò és comunista però diu que "l'única persona que el tracta (al pobre delndoxina) com si fos un home és el comissari comunista"; ha vist on portaven els propòsits i les accions de Pyle el compromès: ha ⁹ cregut

és explicable que hi manguin dos elements que acompanyen sovint ^{la tensió i la justícia de} al compromís catòlic als països d'una altra tradició: testimoniatge per alliberar la imatge de l'Església de ~~peccats~~ culpes socials col·lectives, i compensació ètica --i fins i tot una mena d'absolució-- al fet d'estar situat ^{la} personalment al cantó còmode de la societat.

^{Als} ~~La~~ que no hi manquen són els perills. Sembla, una altra vegada, que Greene hagi anat a buscar on sigui el cor del camp de batalla, allà on es troba el mal --i el bé. L'esce-nari és l'Haití de la brutal dictadura del doctor Duvalier, ^{quan en pare amb la complicitat de la policia segons el llibre} Brown va heretar de la seva mare un hotel al país, però l'enduriment de la dictadura ha allunyat el turisme. Brown ha tractat de vendre l'hotel a Nova York, sense èxit, i retorna en bona part per la seva relació amorosa amb Marthe --encara que la dona, com acostuma a passar a les obres de Greene, es sent més implicada en l'amor que no pas ell--. Brown no es vol comprometre, però els esdeveniments a la illa el van influir. Li diu Marthe:

"--Els francesos no tenen una expressió que és: baixar al carrer?

"--La meva mare va baixar al carrer, suposo, a menys que la medalla de la ~~resistència~~ resistència no li hagi estat donada per un dels seus amants.

"--El meu pare ha baixat també al carrer el 1930, però ha esdevingut un criminal de guerra. L'acció és una cosa perillosa, no és veritat?

"--Sí, el seu exemple ens ha servit de lliçó".

Però aquesta desconfiança ^{del G.I.B.} ~~pels~~ perills de l'acció no és, com ~~en~~ el cas de Fowler, el més important per a Brown.

"La meva mare... s'havia 'compromès', però en alguna part, feia anys, jo havia oblidat com un es compromet. No sé com,

no sé on, havia perdut completament tota aptitud per fer meus ~~els~~ problemes del problema".

No del tot, però. Així com no ha perdut del tot la fe que va trobar en la seva educació ^{en} amb els jesuïtes. I els dos fets estan ^{intimament} relacionats. Quan intenta alliberar Mr. Smith de l'assalt dels captaïres i venedors a l'oficina de correus pensa: "Vaig haver d'utilitzar els punys i els colzes per obrir-me un camí fins a Smith, i a la lluita la meua mà va trobar un monyó rígid, inhumà, semblant a un tros de cautxú endurit. El vaig rebutjar a la força i el meu gest em va indignar: em semblava haver rebutjat la misèria. Fins i tot vaig pensar: què em dirien els Pares de la Visitació? Tan profundament enrustades són les disciplines i els mites de la infantesa".

Davant els esdeveniments, Brown es pregunta amb inquietud quin perill de trobar-se compromès, però a la fi ho fa. Hi juguen diverses motivacions, com sovint a l'obra de Greene: la gelosia, perquè sospita, sense raó, que Jones i Marthe són amants, però també altres motius el fan, amb perill de la seva vida, portar Jones a reunir-se amb un grup de guerrilleros:

"--Per què ho fas?

"-- No m'agrada Concasseur a els seus Tonton^s Macoutes. No m'agrada Papà Doc. No m'agrada que em grapejin els testicles en ple carrer per saber si amago un revòlver. Aquest cadàver a la piscina... hi tinc altres records. Han torturat Joseph. Han arruïnat el meu hotel".

L'aventura amb Jones acabarà, per^a Brown, havent de fugir d'^a Haití, perdent definitivament el seu hotel i ~~base~~ ^{base} ~~base~~ ^{base} un altre treball a Santo Domingo.

Els personatges que Brown admira són els compromesos:

Magiot, el metge negre, comunista, i el matrimoni nordamericà Smith, antisegregacionista, democrata, pacifista i vegetariana. Ell es pregunta si no fa comèdia, si no ha fet comèdia sempre. També s'ho pregunta Philipot, que feia versos ^{a la manera de Bernardin} ~~haudelairiens~~ mentre Duvalier ^{comunicava a l'obrador el poble} ~~representava l'obrador~~. El marit de Marthe, l'ambaixador, diu: "No cal planyer's massa de ser comedians --és una professió honorable. Si només pogéssim ser bons comedians el món hi guanyaria almenys el sentit de l'estil. Hem fracassat... heus aquí tot. Som comedians dolents, no són homes dolents". Brown, que quan parla diu que és un capitalista --té un hotel, encara que desert-- però que per les seves paraules el prenen o bé per un comunista o bé per un catòlic, no s'enganya sobre el seu paper:

"--Sí, hem estat educats els dos pels jesuïtes, vaig dir. Ens van ensenyar a raonar, de manera que almenys sabem quina mena de paper estem jugant".

Si Dr. Magiot s'estranya que Brown sembli tan indiferent del que passa a Haití:

"--Si la seva mare hagués viscut prou temps per veure aquesta època no hauria estat tan indiferent. Probablement hauria anat a les muntanyes en aquest moment.

"--Inútilment?"

"--Oh, sí, inútilment, és clar".

Un cop a Santo Domingo, Brown torna a la seva semi-indiferència, així com és un semi-creient. "Jo havia deixat darrera meu, estava segur, tot 'compromís', al col·legi de la Visitació: havia deixat caure això com la fitxa ^{de} a la ruleta ~~de~~ la col·lecta. M'havia sentit no solament incapaç d'amor --molta gent no en són capaçs-- sinó fins i tot d'ofensa. No hi havia en el meu univers ni cims ni abims --em veia en una gran plana, caminant i caminant encara sobre interminables planells. Havia pogut, en un punt, agafar una

direcció diferent, però ja era massa tard".

A Santo Domingo pensa:

"Potser hi ha un avantatge a haver nascut en una ciutat com Monte-Carlo, sense arrels, car un accepta més fàcilment el que ve. Els éssers sense arrels han experimentat, com tots els altres, la temptació de compartir la seguretat d'una fe religiosa o d'una convicció política, i per una raó qualsevol han rebutjat la temptació. Som els sehse-fe: admirem els qui tenen zel, els doctors Magiots, els Mr. Smith, pel seu coratge i la seva integritat, la seva fidelitat a una causa, però, per timidesa, o per manca d'un entusiasme suficient, ens trobem que som els únics que viuen veritablement compromesos... compromesos envers el món sencer del mal i del bé, envers els folls i els gavis, els indiferents i els qui viuen en l'error. No hem escollit res l'ora de continuar vivint, arrastrats i rodant en la vonda diurna de la Terra, amb les roques i les pedres i els arbres".

"L'argument m'interessava; és probable que apaivagués la consciència eternament inquieta que havien injectat en mi, sense el meu consentiment, els pares de la Visitació".

Hi ha aquí un altre cop aquella ~~atrusa~~ ^{consciència} inquieta que Greene havia dir bastants anys abans que caracteritzava ~~la civilització cristiana~~. ~~El doctor Magiot, que havia estat cristià i abandonà aquesta fe però~~ ~~no es pregunta si la fe que substitueix la perduda no és la mateixa~~ ~~sembla que per ell, quelcom no massa diferent.~~ ~~per a ell, el fet que la mare de Brown — personatge que és un clar precedent de la tia Augusta, com "aven ho fou de Pinkie, i Rowe de Scobie—, pel fet de ser catòlica, encara que "no massa fervent", com dir Brown, li hauria fet trobar sempre naturalment el camí que calia seguir a cada moment important per no deixar de fer seus els problemes dels altres.~~ ~~quan sap que serà enre-~~

sonat ~~des~~ d'un moment a l'altre i assassinat, Magiot escriu una carta a Brown:

~~"Salut amic, perdona, no puc perquè he estat molt la vostra mare; en aquests darrers moments valia comunicar amb el~~
~~embaixador dels Estats Units està a punt de~~
~~terrible com a condeparada el llibre disabte pagarà segurant~~
~~un petit tribut. Això passa així a tot el món. Sempre es pot~~
~~trobar alguns comunistes, o jueus o catòlica. (....) "Recorda~~
la nit en la qual Mrs. Smith em va acusar de ser marxista? Acusar és un mot massa fort. És una bona dona que odia la injustícia. Però he après a detestar el mot "marxista". Es emprat tan sovint per qualificar el que només és un pla econòmic. Crec, no cal dir-ho, en aquest pla econòmic --a certa casos i a certes èpoques, aquí a Haití, a Cuba, al Vietnam, a l'Índia. Però el comunisme, amic meu, és més que el marxisme, de la mateixa manera que el catolicisme --recordi que jo també vaig néixer catòlic-- és més que la Curia romana. Hi ha una mística com hi ha una política. Som humanistes, vostè i jo. Vostè refusarà potser de convenir-hi però ^{seu} sens dubte el fill de la seva mare i va emprendre una vegada aquest perillós viatge que tots hem d'emprendre ^{abans} de la fi. Els catòlics i els comunistes han comès grans crims, però almenys no s'han mantingut a part, com una societat constituida que roman indiferent. M'agradaria més tenir sang a les meves mans que aigua, com Pilat. El conec i l'estimo, i poso alguna cura a aquesta carta perquè potser és la darrera oportunitat de comunicar amb vostè (...) Jo li imploro (...), fins i tot si ha abandonat una fe, no abandoni tota fe. Sotstituim sempre ^{amb} una altra cosa a la fe que perdem. O ^{és} seria la mateixa fe sota una altra màscara?"

Aquesta fe catòlica, que Magiot dubta sinó és la mateixa que la comunista, prohibeix la indiferència. Un jove capellà de Haití diu una missa pels guerrillers morts (tot i eren catòlics) a la

qual assisteixen els guerrillers que han aconseguit escapar a Santo Domingo (gairebé tots van a combregar). ~~Després del sermó~~ "Va fer un sermó molt curt sobre les paraules de sant Tomàs d'Àidim: "Anem a Jerusalem i morim amb ell". L'Església és en el món, va dir, participa del sofriment del món i per bé que el CVist hagi condemnat el deixeble que va tallar l'orella al servidor del Gran Sacerdot, la simpatia del nostre cor va a tots els qui ~~tenen~~ el sofriment del proïsme empenyen a la violència. L'Església condemna la violència, però condemna més severament encara la indiferència. La violència pot ser l'expressió de l'amor, la indiferència mai. La una és la imperfecció de la caritat, l'altra la perfecció de l'egoïsme. Als dies de por, de dubte o de confusió, la simplicitat i la lleialtat d'un apòstol pledejaven per una solució política. Estava equivocacat, però prefereixo ~~tenir~~ equivocar-me amb sant Tomàs més aviat que tenir raó amb els cors freds i covards. (Anem a Jerusalem i morim amb ell)".

"Els comediantes" és una reflexió a nivell artístic sobre el compromís, no a nivell ~~de predicació, de assaig teològic,~~ ^{d'assaig literari} de discurs polític o d'article periodístic. Però, tot i que Brown ~~només~~ no passarà d'un semi-compromís, no es troba aquí aquella ambigüetat de les novel·les anteriors. Potser perquè l'autor s'ha plantejat un tema diferent en ella, i perquè ara hi juga directament el catolicisme. Sigui com sigui, malgrat aquella visió de la mort com un alliberament, malgrat la convicció de l'enorme poder del mal, malgrat totes les circumstàncies que ~~sembla~~ podria semblar que ajudarien a treure conclusions diferents, la conclusió de Greene quan es planteja clarament el tema de compromís i de catolicisme és que el catolicisme viscut hi porta, ~~naturalment,~~ gairebé és tan natural com respirar per a un home, com hi hauria portat Brown si la injecció dels jesuïtes hagués conservat de debó els seus efectes.

a dir, una confiança de progrés o de Bé en el mur recorregut pel Mal--; per l'altra la condemna, ^{de la unitat amb el no} derivada de la fe cristiana, ^{e de} (del "mite cristià" o de la fe amb màscara), ^{contra} de la indiferència envers els problemes i sofriments dels altres; i, per fi, una reafirmació de la defensa de l'individu davant la societat ~~respectable i respectada~~ ^{acceptada}.

D'aquest darrer tema, sempre present d'alguna manera, "El nostre home a La Habana" i "Viatges amb la neva tia" en donen exemples significatius. En el primer cas, ~~en~~ el poder contra l'individu està simbolitzat ^{en la} en la pàtria britànica i les seves institucions, en el segon, en la banca. Beatrice, davant la comissió-jurat presidida pel Cap dels serveis secrets britànics, ~~amb representants de diversos ministeris~~, diu per a defensar l'individu --Normold i ella--:

"--Jo els he dit que tu haves treballat per quelcom d'important i no per l'idea ^{que} d'un individu qualsevol es feia d'una guerra mundial que potser no esclataria mai. L'imbècil disfressat de coronel ha dit una frase on es tractava de "la vostra pàtria". Li he replicat: "Què anomena la seva pàtria? Una bandera inventada Déu sap per qui fa dos-cents anys? La Cambra dels Bisbes discutint el principi del divorci, i la Cambra dels Comuns on els diputats es criden "Ya" d'un cantó a l'altre? Vol parlar de les Trade Unions, dels Ferrocarrils britànics o de les Cops? Vostè pensa que és el ^{seu} ~~seu~~ regiment, si per atzar prenen la pena de pensar, però ni ell, ni jo, no tenim regiment." Han tractat d'interrompre'm, però he continuat: "Oh, me n'oblidava... hi ha coses més grans que el nostre país, no és veritat? Ens ^{han} ~~han~~ ensenyat això amb ^{les} ~~les~~ Societat de Nacions, i el ^{el seu} ~~seu~~ Pacte Atlàntic, N.A.T.O i O.N.U. i S.E.A.T.O. Però no tenen més significat per a nosaltres que ^{les} ~~les~~ totes les ~~seues~~ altres inicials, E.E.U.U. i U.R.S.S. I hem deixat de creure'ls

Quin deus
Vque desitjey la pau, la justícia, i la llibertat. Quina mena de llibertat? ^{que} que desitgen vostès és fer la seva carrera." I he afegit que simpatitzava amb els oficials francesos que, el 1940, s'havien ocupat de les seves famílies; ells al menys no havien fet passar la seva carrera abans que tot. Un país és més una família que un sistema parlamentari.

"--Déu meu, has dit tot això!

"--Sí. Oh, he fet un veritable discours.

"--I creus el que has dit?

"--No tot. No ens han deixat gran cosa en què es pugui creure, no?... encara que fos l'increença. No puc creure en res que superi ~~la~~ el tamany d'una llar o que sigui més vague que un ser humà".

Es significatiu que, uns deu anys abans, Greene, a la conferència "Està en perill la civilització cristiana?", digués quelcom que està relacionat amb les paraules de Beatrice. Allí atacava la proliferació de l'abstracció, tant als països comunistes com als occidentals: "L'expressió abstracta ha ajudat els dictadors a prendre el poder, enterbolint l'aigua viva del pensament... S'ha administrat en les democràcies l'abstracció com un estupefacient". I citava William Blake: "Qualsevol que desitgi fer el bé al seu semblant ^{en la} ~~lloc~~ de fer-ho a les petites circumstàncies. El bé general l'invoquen el brètol, l'hipòcrita i l'adulador".

Un altre exemple de condemnaació de la societat acceptada i de defensa de l'individu es troba a "Viatges amb la meua tia". Henry Pulling recorda el seu ~~mon~~ petit món local, que "era la meua veritable pàtria, més encara que Anglaterra ~~no~~ ho seria mai (no coneixia ni l'infern de les ^{zones industrials} ~~zonas industrials~~ ni la desolació de les landes del Nord)". Pulling havia ~~treballat~~ portat una vida ~~que es consideraria~~ integrada que es consideraria honrada: em-

pleat fidel de banca fins arribar a dirigir una sucursal, ~~sense~~
~~veia~~, complidor de les lleis, ^{ella} Era lleial: "durant tota la meua
 vida de treball havia reservat estrictament la meua lleialtat a
 una sola institució, la banca, i heus ací que la sentia atreta
 cap una altra direcció totalment diferent. Ser lleial ^{en} vers algú
~~arrosseg~~ inevitablement que un ho sigui envers totes les imper-
 feccions de la natura humana, comprès l'esprit de trapelleria i
 d'immoralitat del qual la meua tia no estava totalment lliure".

Tornen a aparèixer els habituals temes de frontera, evasió,
 canvi de món: "Era com si m'hagués evadit d'una presó oberta (...)
 per submergir-me després en el món de la meua tia, un món de
 personatges sorprenents i d'esdeveniments imprevisibles". "Què
 era doncs el que volia retrassar? Potser l'instant en el que fi-
 nalment hauria de decidir d'agafar el vaixell de retorn, de re-
 trobar les meves dèl·lies i el major charge, de respondre a la car-
 ta de la Srta. Keene, o bé saltar la frontera per enfonsar-me
 en l'univers de la meua tia on només havia viscut com a turista
 fins ara". Al seu petit món s'avorria:

"--Era feliç, vaig dir, però quin avorriment... segles d'a-
 vorriment". Pulling ~~s'acosta~~ s'havia acostumat a la presó i ja
 no recordava que ho era; com havia pensat un dia: "als meus co-
 mençaments a la banca com a petit empleat, havia vista ^{en} aquest
 establiment ~~en~~ "una presó", segons els termes de Wordsworth". Pu-
 lling només guarda "un feble record de la imatge anterior a la
 presó", però pensa que la seva tia mai no "havia deixat evapo-
 rar-se la imatge". Aquesta imatge de la poesia de Wordsworth
 --encara que el text de la novel·la no l'esmenti-- és que "venim
 de Déu, que és la nostra llar", visió que "s'apaga entre la llum
 del dia de cada dia". Pulling acabarà en el món foll de la seva
 tia, al Paraguai, dedicats sense massa èxit al contraban i lle-
 gint poesia anglesa amb una noieteta amb la qual es casarà. El;

dos darrers versos de la breu ~~cançó~~ ^{cançó} de "Pippa Passes", de Robert Browning, clou el llibre --breu cançó optimista, amb les típiques ~~imatges~~ al·lusions a la primavera, la rosada i l'alosa: "Déu està en el seu cel-- Tot va bé en el món!"

Si Déu està en el seu cel, tot va bé en el món precisament per això, encara que sembli que va malament? Sigui quina sigui la interpretació d'aquest final, el cert és que Pulling resta amb la tia Augusta i pensa: "Hou mesos abans, no hagués deixat de qualificar la carrera de la meua tia de dubtosa, però ara aparentment no veia gran cosa de mal en el seu curriculum vitae, res comparable en tot cas a trenta anys a la banca".

A la carrera de la seva tia hi ha almenys una maternitat il·legítima, una llarga dedicació a ~~qualsevol que si Pulling s'entesta~~ ~~en creure que és el teatre, normalment d'aquest teatre se'n diu la~~ prostitució, contraban, evasió de diners contra les lleis per finançar cops d'Estat delirants... Al costat d'això, l'escrupulosa vida d'un empleat de banca --i és de suposar que aquest establiment no fou escollit a l'atzar per l'autor--, li sembla finalment molt pitjor a Pulling. "La societat respectada i respectable", que vol enregimentar, que crea presons tancades ^{presons} i obertes, és atacada aquí, un altre cop, i per la via de l'humor, com a "El nostre home a La Habana" --mentre a gairebé totes les altres novel·les de les tres èpoques ho era per una altra via.

Es sempre la recerca d'un altre món, millor. Com el viatge de Greene a Libèria, el 1935, recercant la innocència. Perquè la civilització europea havia evolucionat malament, i potser entre els negres es trobaria, més a prop, el lloc on l'evolució de la humanitat havia agafat una direcció dolenta. La recerca del punt on l'evolució havia pres una curva equivocada: "Si havien agafat el mal camí no tenien més que tornar enrera els seus passos un tros

molt breu a l'espai i no en el temps". A Freetown, tot el que és lleig és europeu... quan una cosa és bonica, és indígena". "Al cap i a la fi, aquest viatge valia la pena de ser fet, ^{realment} havia fet reviure una mena d'esperança en la natura humana". ^{C'era una mena de} També, pel que fa al ~~país~~ cristianisme ~~en un país nou per a Greene~~ --que fou per a Greene, ho recorda al llibre, un país nou, com un país nou era l'Àfrica--, podia trobar potser el lloc, real, on ~~l'Església~~ no havia agafat una possible direcció equivocada. Greene arriba a una missió ~~antiga~~, de l'Església Episcopal Nordamericana. ^{a l'Àfrica} Ser cristià, ~~allí~~, no donava avantatges materials i els cristians eren mal vistos per les autoritats i, naturalment, pels sacerdots fetitxistes:

"Calia recordar aquest fons per donar-se compte del què significava la cerimònia de la benedicció al temple petit i lleig amb sostre de llana. La Custòdia elevada no era un símbol polític poderós: "Veniu a mi tots els qui estan pesadament carregats i jo us donaré privilegis comercials i parlaré en favor vostre a l'oida d'un ministre d'Estat". Només oferia, com el cristianisme primitiu, despullaments per part de l'home que estava al poder i no se sap quina opressió per part dels sacerdots dels fetixes. No hi havia moltes presones presents a la benedicció. El cristianisme era encara allí la força revolucionària que ~~atreia~~ els joves més aviat que els ~~grans~~ vells, i els joves estaven de festa".

Es curiós que, per un home tan convençut de la presència i el poder del mal com Greene, en realitat sempre trobi a reviure en ell "una mena d'esperança en la natura humana". A la visió social que es derivava d'aquelles pàgines sobre l'escola de Berkhamsted, el catolicisme hi va aportar l'amor a les víctimes, a tothom, imatge de Déu. ^{per "el" impossible altre"} ~~Saint-Greene no va buscar refugi a la casa del poder i la minoria dominant -- tampoc va buscar de creure-se un refugi d'evasió a l'heresi, la seva conversió al catolicisme li impedia l'act: "quan es mira amb deteniment un home o una dona,~~

~~sempre es comença a sentir pietat...; aquesta és una qualitat
de la imatge de Dostoyevski en si mateixa (...). És impossible
parlar de "El poder i la glòria".~~

Però en una societat recorreguda pel mal i en la qual no es pot odiar, resta una tasca, si es rebutja aquell nihilisme. A l'obra de Greene, la tasca és la d'un anarquisme en sentit ben ampli, la defensa de l'individu contra el poder, l'autoritat, l'Estat.

"--No; jo no asseguraria que sóc d'esquerrres --va dir-- . Més aviat un anarquista.

"I quan li vaig suggerir que els capitans d'indústria americans ^{que} es salten a la torera les lleis es diuen també anarquistes, Graham va rebatre:

"--Es completament diferent; vull dir que estic del costat del petit contra la mecanització de l'Estat i contra el Còdig, i també, en els anys posteriors a 1930, contra el mecanisme del partit treballista" ("El meu amic Graham Greene"). La darrera observació es refereix al temps en el qual Greene va tractar de fundar ^{a Oxford} una secció del Partit treballista independent.

Al llibre col·lectiu "Per què escriu?", Greene reivindica quelcom que no es considerat pas una virtut: la deslleialtat. Per a Greene l'Estat --i parla tant del soviètic com del burges-- ^{a amb un camí a amb d'altres.} tendeix a voler enregimentar els homes. L'Estat i els altres grups socials amb poder. "Potser la pressió més forta exercida contra l'escriptor ve de la societat en la societat: el seu grup polític i religiós, fins i tot la universitat i els qui l'empleen. Em sembla que té el ~~privilegi de~~ dret de reivindicar un privilegi amb el mateix títol, certament, que els seus semblants, però amb més seguratat, i és el privilegi de la deslleialtat (...) Però és un privilegi que no portarem mai la so-

cietat a reconèixer". Parla del grup al qual pertany, l'Església catòlica; aquest fet "em posaria davant de greus problemes en la meua tasca d'escriptor, si no estés salvat per la meua deslleialtat (...). La literatura no té res a fer amb l'apologetica. No vull dir que la literatura sigui amoral, sinó més aviat que presenta una moral personal ^{on} que mai la moralitat personal d'un individu s'identifica amb la moralitat del grup al qual pertany". En tant que ~~escri~~ novel·lista, pensa Grenne, ha d'estar autoritzat a expressar ^{el seu} (de tothom, "fora del qual no es seria més lliure que el grup de Leningrad". Però ~~"l'Estat~~ ~~està invariablement disposat a confondre justícia i retribució, i no seria...~~ ~~la tasca de l'escriptor de fer el paper de l'advocat del diable per obtenir alguna simpatia i una mica de comprensió en favor d'aquells que són excusats dels favors oficials?~~ Però recordar que no són necessàriament els pobres ~~els éssers físicament sense defensa que en són excusats.~~ ~~Es troben públics i pecadors a totes les classes, en tots els nivells econòmics.~~ (l'interès de l'Estat sempre fou d'ernmetzinar les fonts psicològiques, racionar la simpatia humana, encoratjar la multiplicació dels epítets i de les invectives: Galileu, Papista, Cap Rodó, Feixista, Bolxevic." Si el novel·lista ~~aconsegueix~~ despertar simpatia pels menyspreats, "hem aconseguit de fer una mica més difícil el treball de l'Estat... i aquest és un deure que tot hem d'acomplir envers la societat: posar alguns bastons a les rodes de l'Estat". I torça a preguntar-se si la deslleialtat no és un deure per a l'escriptor: "Perquè l'escriptor, com l'Església cristiana, és el defensor de l'individu. El soldat, l'home lleial, combat per a una inhumació massiva, la fosa comú i anònima, però l'escriptor combat per al petit cementiri massa poblat, probablement malsà, contrari a les lleis de l'economia, les creus de pedra de les quals conserven innombrables noms".

Aquesta concepció del 'escriptor com a defensor de l'individu --com segons ell l'Església cristiana-- dóna una de les claus de la seva obra, aplicables a totes les èpoques de Greene. Així, un novel·lista que ha expressat ~~explícitament~~ el seu rebuig del que per ell és la pràctica totalitària de l'Estat ~~autoritari~~, pot tractar amb simpatia els comunistes a les seves obres. Un home del qual es pot dir, com el títol d'una de les seves obres, que l'ha fet Anglaterra, pot criticar vivament i repetida ~~la~~ la societat anglesa i les seves institucions. Un catòlic descriure honestament, sense condemnar-los, personatges en el dubte i en la incertesa. O haver-se posat, a les obres de la seva segona època, al cantó de personatges condemnats per la moral tradicional catòlica. I un partidari de la llibertat d'expressió atacar les institucions de la democràcia burgesa. Els exemples podrien seguir. ←

La resposta davant el món recorregut pel mal no és aquell tipus de nihilisme o la indiferència: es la defensa de l'individu davant tot poder. ~~Naturalment, la defensa de l'individu davant tot poder per la societat capitalista; però naturalment ho seria de l'individu davant tot poder en una societat socialista o a qualsevol altra on hi hagi opressió.~~

A les novel·les de Greene el mal es arreu encara que sembla que es petrifiqui i s'agregui amb el poder. Cal esperar doncs aquella mena d'anarquisme continuat --"sense contorns definits, ni dogmes", com ~~veia~~ deia de la fe arribada a la seva adolescència--. I es presenta la imatge de l'Església com a defensora de l'individu, no d'una classe, o d'una massa, o d'uns fidels, sinó de l'individu, ~~cadascun~~ cadascun dels quals és ben concret, amb el seu nom. Una mena de protesta i d'aspiració de millora permanent. La profunda aspiració a la pau --aspiració comú a molts personatges de Greene, i se-

gurament reflexe de la de l'autor-- es combina amb un refús de descansar: ~~els personatges escriuen autòbiografies per a cada enigmata exterior, però la veritat és que aquests personatges, en un moment o altre, passen la frontera, s'impliquen en problemes i perills.~~ El món de Greene és un món de personatges insatisfets, no indiferents --buscant, al cap i a la fi, una esquerda en el mur. Aquesta és la imatge dels seus ^{personatges} ~~personatges~~ ^{significativa} i, al cap i a la fi, l'avui del món actual, segons les seves novel·les.

~~les novel·les~~ Si les ~~novel·les~~ ^{de} de L'auriac revelaven la societat burgesa com una organització on no era possible l'existència ~~d'un~~ col·lectiva d'un cristianisme autèntic, en el món de Greene, geogràficament molt més ampli, històricament posterior, i socialment més variat i obert, la conclusió que se'n pot treure és menys pessimista des del punt de vista cristià. Aquell mur de Xina on la burgesia podia viure separada i protegida a començaments de segle ~~segle~~ ~~hi~~ hi han estat oberts grans forats. Des d'aleshores un tipus de ~~cris~~ socialisme ha ocupat el poder durablement a extensions enormes, aquest ~~mateix~~ ^{tipus} influeix a ~~tota~~ la resta del món; el socialisme no comunista ha tingut i té experiències de govern i també influència; les antigues colònies s'han alliberat, almenys políticament --quant a l'Església, hi ha nombrosos Estats ateu i d'una època a l'altra ha viscut persecucions. Però, segons aquestes novel·les, es com si l'evolució d'aquests cinquanta anys no hagués estat, contra un parer habitual, desfavorable per al cristianisme. ~~mateix~~

L'Església i el cristianisme defençors de l'individu, aquest sí de ~~esta~~ contorns definits? El cristianisme, quan els seus símbols no són un símbol polític poderós, --com ^{no ho és} (al racó de Llibèria, o, ~~com~~ encara de que de manera diferent, allà on, com a Anglaterra, els fets històrics li van impedir d'agafar la curva

del poder ~~en~~ la seva evolució--, pot ser encara una força revolucionària? El "mite cristià" és l'element més fèrtil de l'evolució? El cristianisme és el causant de la inquietud perpetua, de la consciència inquieta que porta a la insatisfacció i al progrés?

Allò que va començar amb aquella visió terrorífica de l'escola de Berkhamsted podia semblar que no portaria a aquestes preguntes, ^{ni que en fessin d'elles.} "Va començar lentament, peniblement, involuntàriament a poblar el cel". ^{El} ~~Al~~ que importa aquí és de quina manera, segons les novel·les de Greene, és veu la presència ^{del} ~~en~~ n'ha dit moltes vegades el Bé, en unes situacions històriques determinades. La fe cristiana, el "mite cristià", la fe cristiana sotstituida (o és la mateixa sota una altra màscara?) representen els elements fèrtils, i ~~que~~ aquesta llavor existeix i agafa --per bé que sigui ^{amb "una petita esperança"} ~~peniblement~~ ^{en} en el món d'avui.

El món que reflexa ^{en} les novel·les de Mauriac és un món de violència sorda, amb una classe sòlidament instal·lada al poder. El món de Greene és un món de violència sagnant, amb lluites a nivell planetari --lluites pel poder. Sociològicament, el cristianisme ^{autèntic} semblava condemnat, sense salvació, en aquelles novel·les de l'escriptor francès. No és aquesta la imatge que es desprèn de l'obra de Graham Greene. Com si ^{els fruits d'ells} ~~enterrament~~ ^{amunt a} ~~la muralla de Xina~~ ^{amplificada amb a petició del cristianisme} hagués ajudat a la difusió dels gèrmens. ~~[...]~~

~~[...]~~

L'any 1944

BIBLIOGRAFIA DE GRAHAM GREENE

(Narrativa i obres sobre la seva creació literària o especialment interessant sobre l'home i l'obra).

- The Man within (L'home interior). Novel·la. 1929
- Stamboul train (Orient exprés). Novel·la. 1932.
- It's a battlefield (Així és un camp de batalla). Novel·la. 1934
- England made me (M'ha fet Anglaterra). Novel·la. 1935.
- Bring A Gun for sale (Una pistola per vendre). Novel·la. 1936
- My Journey without maps (Viatge sense mapes). Viatge a Libèria. 1936
- Brighton Rock (Reas de Brighton). Novel·la. 1938
- The Confidential agent (L'agent confidencial). Novel·la. 1939.
- The Lawless roads (Els camins sense lleis). Viatge a Mèxic. 1939.
- The Power and the Glory (El poder i la glòria). Novel·la. 1940.
- The Ministry of fear (El ministeri de la por). Novel·la. 1943.
- Why do I write? (Per què escric?) Assaig literari en col·laboració amb E. Bowen i V.S. Pritchett. 1948
- Nineteen stories (Dinou històries). Novel·les curtes i contes. 1949.
- The Third man (El tercer home). Novel·la. 1950.
- The End of the affair (La fi de l'afer). Novel·la. 1951
- The Lost childhood and other essays (La infantesa perduda i altres assaigs). Assaigs literaris. 1951.
- Essais catholiques (Assaigs catòlics). Versió francesa que aplega diverses conferències i articles. 1953.
- Twenty one stories (Vint-i-una històries). Novel·les curtes i contes, selecció de l'autor substancialment igual a Nineteen stories. 1954.
- Loser takes all (El qui perd ho reb tot). Novel·la. 1955.
- The quiet American (L'americà tranquil). Novel·la. 1955.
- A burnt-out case (Un cas cremat). Novel·la. 1959.
- Our man in Havana (El nostre home a La Habana). Novel·la. 1960.
- A sense of reality (Un sentit de realitat). Novel·les curtes i contes. 1963.
- The Comedians (Els comedians). Novel·la. 1966
- May we borrow your husband? (Pot deixar-nos el seu marit?). Novel·la curta i contes. 1966.
- Travels with my aunt (Viatges amb la meva tia). Novel·la. 1969.

The Hearth of the matter (El fons de la qüestió). Novel·la. 1948.

Tercera part

H E I N R I C H B O L L

Els dos sagraments

MORALISME SATIRIC A ALEMANYA

"Els alemanys han d'encarar-se amb la veritat", deia Böll a un ^{periodista} ~~periodista~~ l'any 1969. ^{En la literatura, la veritat és una qüestió} ~~El que ell ha tractat de~~ fer amb la seva obra literària. Heinrich Böll va néixer a Colònia, octau fill d'una família modesta, l'any 1917 -- temps de guerra i temps de fam --. "Molestant la guerra i la bogeria del kaiser, el meu pare em mostrava nés tard el monument: 'Aquí segueix', em deia, 'cavalcant a ponent amb el seu cavall de bronze'. Els meus avantpassats per part de pare procedien de les illes britàniques catòliques, obligats a emigrar en establir-se oficialment la religió d'Enric VIII. Eren fusters de ribera, però després de passar per Holanda, van pujar el Rhin, preferint sempre les ciutats al camp i van seguir sent, ja lluny del mar, sempre fusters. Els meus avantpassats per part de mare eren camperols i cervesers: una generació benestant, la següent pròdiga, la tercera pobre, l'altra feia pujar novament la família, fins que la darrera, de la qual venia directament la meua mare, va recollir tot l'opòrbi del món, i el cognom va desaparèixer". Böll va acabar els seus estudis secundaris el 1937. Un any treballant a una llibreria i la màquina de Hitler el va ~~deixar~~ ~~per~~ agafar per no deixar-lo fins el 1945. El 1938 va incorporar-se al Servei ~~obligatori~~ del Treball que el nazisme havia creat i fet obligatori per a tots els joves, durant sis mesos. Després va haver d'incorporar-se a l'exèrcit. El 1er de setembre de 1939 el III Reich invadia Polònia: començava la guerra. Böll fou ferit dues vegades i acabà la guerra sent presoner. Tot seguit el temps de la fam, del mercat negre i de l'ocupació per les quatre potències. Böll estudia, treballa

--com a obrer i com a empleat, entre d'altres llocs a la fus-
teria d'un germà seu-- i escriu: aviat destacarà.

La seva infantesa havia conegut prou esdeveniments: les
conseqüències de la primera guerra europea, el sentiment
d'"humiliació" de la ~~derrota~~ nacionalista i militarista pel
tractat de Versalles, els intents de la República de Weimar,
la terrible inflació, l'equilibri econòmic i les brutals con-
seqüències de la crisi econòmica de 1929. No fou millor l'a-
dolescència: Hindenburg, ^{l'antany} sis milions d'homes en atur forçós
el 1932, el sentiment revanxista que la guerra s'havia perdut
per la "punyalada a l'esquena" dels qui col.laboraren poc:
demòcrates, socialistes, jueus; Hitler canceller el 1933 i
el començament del nazisme. La joventut fou pitjor encara:
el Servei del Treball i la guerra. Als 28 anys, en el país
agressor i arrasat, Böll comença de nou la seva vida. Com obli-
darà què ha passat? Després, els anys de l'ocupació. ^{Deu} milions
de refugiats alemanys de països de l'Est, més d'un milió i mig
de la zona soviètica; ajuda americana del Pla Marshall; ^{reformes monetàries} (El
23 de maig de 1949 es proclama a Bonn la República Federal.
Alemanya queda dividida. La República Federal entrava al Mer-
cat Comú el 1952, a l'Aliança Atlàntica el 1954; l'exèrcit
alemany, la Bundeswehr, era creat i reconegut el 1955; de
temps es parla del "miracle alemany" de la recuperació i pros-
peritat econòmica. La democràcia cristiana ~~domina~~ (CDU-CSU)
al poder: Adenauer canceller des de 1949 a 1963, Erhard fins
a 1966, Kiesinger des de 1966. ^{- en contacte amb el SPD} Aquestes són les dades de la
postguerra fins on abarquen les novel·les de Böll ara par-
ara, i l'escriptor continua ~~trabent~~ tractant que els ale-
manys ^{ells} posin cara a cara amb la veritat".

Per totes aquestes circumstàncies, no es d'estranyar
que l'obra de Böll sigui limitada geogràfica ^{ment} i històrica:

com si l'experiència hagués estat massa dura i el deure de dir la veritat a una societat determinada massa urgent perquè l'escriptor podés distreure's evocant altres circumstàncies, altres geografies, problemes diferents. L'història recent d'Alemanya: aquest és el seu únic marc. Totes les obres tenen Alemanya com escenari --algun conte, rar, s'escapa una mica d'aquest àmbit, però gairebé sempre amb una presència alemanya; es recorda, a diversos llibres, escenaris allunyats, però són aquells que van ocupar les tropes alemanyes durant la guerra, sobre tot el front de l'Est--. I la història és la història d'Alemanya: a "Billar a dos quarts de deu", diversos salts endarrera recapitulen les diverses èpoques: el temps del kaiser Guillem II, Weimar, Hindenburg, Hitler, la guerra, la postguerra, i el govern demòcrata-cristià. "El tren va ser puntual" succeeix durant la guerra, quan aquesta, malgrat el que diu la propaganda, ja està perduda; quan el soldat Andreas torna del seu permís i sap que es dirigeix cap a la mort:

"--Radibeul-- diu una veu sonora, amb accent saxó; una veu forta i clara; una veu alemanya que sembla ordenar: "Els deu mil primers tinguin la bondat de dirigir-se a l'escorxadó".

El no ve de cap paràgraf.
~~"Casa sense amo"~~, "Casa sense amo", i "El pa dels anys joves", ~~recorden~~ sobre tot les dues darreres, recorden la duresa dels primers temps de la postguerra. "Billar a dos quarts de deu", "Opinions d'un pallasso" i "Final d'un viatge de servei" estan situades ja plenament en el neo-capitalisme del "miracle" demòcrata-cristià --però sempre amb al·lusions als temps del començament del nazisme i a la guerra--. Exactament les mateixes èpoques són les tractades a les novel·les curtes i contes.

Perquè la veritat amb la qual Böll vol que s'encarin els

alemanys de la República Federal sembla ser, en part, aquesta: no s'ha trencat realment la continuïtat, ^{en part} o un important corrent de continuïtat: "al cap i a la fi la República Federal s'ha convertit en un Estat successor del Tercer Reich", i resten moltes coses del període nazi a l'Alemanya actual.

Alemanya és el centre: els personatges no viatjen --o si viatjen no ho fan per la seva voluntat: els soldats en trens militars, Schrella (^{el meu fill a l'Argentina per la mare no} "Billar a dos quarts de deu"), fuig cap a Holanda i Anglaterra perseguit pel nazisme. Albert (^{que es fugia} "Casa sense amo") restarà un any a Anglaterra però retornarà a Alemanya abans del 39, com si una fatalitat pesés sobre tots, els digués "aquí heu de viure", aquí heu de veure les coses que passen"; la gent d'altres nacionalitats ~~sembla no comptar~~, ~~(gairebé no existeixen, uns artistes que visiten Colònia, uns reporters americans reportant les darreres resistències o, anys després, vigíant una instal·lació atòmica)~~. No ^{sembla} ~~es~~ atribuir aquest aparent desinterès, aquesta aparent ignorància d'un món enxiquit / on les fronteres compten molt menys, a un nacionalisme orgullós, perquè aquest és precisament un dels objectes de crítica d'aquesta obra literària. Més aviat ^{pot ser} una de les conseqüències d'un examen de consciència honrat, que defuig voler donar les culpes als altres: "els altres" van obstaculitzar l'expansió colonial de Guillem II; "els altres" ens van imposar el tractat de Versalles; "els altres" van arrastrar Europa, des de l'altre cantó de l'Atlàntic, a la crisi econòmica del 29; "els altres" no van barra el pas al creixement de Hitler; "els altres" van bombardejar les nostres ciutats; "els altres" van dividir el nostre país. Davant el mirall de l'examen de consciència, Boll només hi posa els alemanys. Si és veritat allò que ha dit Greene que la civilització cristiana ~~pot~~ només té el seu indici en la conscièn-

... i així, quan
... el temps es
... de la, fins que
... a l'any
... la República Feder-
... de l'últim Reich
... a l'últim Reich
... a l'últim Reich

... a l'últim Reich

cia inquieta --la pròpia, no la dels altres-- ^{Heimlich} Böll pertany a una civilització cristiana.

Al voltant de l'obra ^{del muralista muràtic que és} de Böll hi ha com una mena de nova muralla de Xina, ben diferent però aquella de la novel·lística de Mauriac. És com un mur aixecat per l'autor i que es podria anomenar culpabilitat històrica. Un mur perquè ningú no s'escapi i defugui l'examen de consciència. Però dins aquest terreny acotat la situació social és diversa que aquella. Ho explica, per una banda, la transformació social des de principis de segle; per l'altra, l'origen familiar de Böll i les seves diverses ocupacions laborals abans que esdevingués un escriptor que triomfa. Ja no es tracta del fill de la família burgesa que mirava els camperols passant per la carretera o visitava les parceries, amb viva curiositat per aquells éssers humans, sí, però pertanyent a un altre món. També la seva experiència viscuda en el treball és més variada que la del fill del director d'escola que va haver de lluitar durament per sortir del periodisme i dedicar-se a la literatura, però que no va haver de passar per altres dedicacions laborals.

Però al mateix temps també és veritat que la societat que descriu Böll, sobre tot a les seves darreres novel·les, és diferent: no s'ha mantingut, per aquest tros d'Europa, el tipus de societat ~~que volien mantenir~~ dels industrials i els propietaris rurals de les novel·les de Mauriac, ^{no} tampoc no ha arribat la societat socialista amb la qual somniava el mestre de ^{la} ~~marxa~~ ^{comuniste} de "El camí de la pau". La divisió entre les classes s'ha fet molt menys nítida del que era a la novel·lística de Mauriac, i menys també que a la majoria de les obres de Greene. Apareix com una societat on ~~les~~ ^{les} principals reivindicacions més urgents de les masses han estat, sinó ateses plenament, ^{si} esmussades per un sistema on hi juguen diversos factors --el neo-capitalisme, les

L'Allò que ha
arribat és
el comunisme
"capitalisme
reivindicat", ha
sufert per les
teories de Keynes.

presions social-democràtiques, el fet que, malgrat tot, el valor ~~de~~justícia social hagi pujat a l'escala de la consciència col·lectiva-- i a la qual aquells camperols de ~~Mauriac~~ Mauriac que deixaven gairebé morir de fam els vells, per raons econòmiques, seria una imatge, en tot cas, ^{completament} ~~ben~~ excepcional --només cal ~~veure~~ ^{comparar} ~~la transformació~~ del paisatge de landes i vinyes de la Guyenne de primers de segle ^{amb} ~~en~~ el paisatge notablement urbanitzat de les novel·les de Böll, i que el percentatge de població activa a l'agricultura era a Alemanya ~~era~~ de l'11 % el 1967.

- com canja a En aquesta societat el poder continua estan en poques mans, segons les novel·les de Böll, i aquest poder és més gran que el que podien tenir els pocs de principis de segle, però la nova classe mitja és realment àmplia*una imatge que ve de l'època industrial, ja que amb prou feina ha deixat de veure el seu benestar*, i, després de les privacions de la guerra i de la postguerra, són coses d'un passat ~~mentre~~ la manca d'assegurances, la fam, les xifres amenaçadores d'atur forçós, les jornades de treball de durada inhumana, el treball infantil, els sindicats com a instruments de revolta... tot el que va caracteritzar ^{d' ~~la~~ la vida de cada dia ^{que això ve de l'època industrial, ja que amb prou feina ha deixat de veure el seu benestar} aquell capitalisme. ~~el que caracteritzava la vida de cada dia aquell capitalisme~~ ^{Realment} ~~és un altre assumpte,~~ és un altre assumpte, i precisament no pas absent a les novel·les de Böll.}

Perquè si descriu una societat anomenada integrada, i els seus precedents, resulta significatiu que la majoria dels seus protagonistes, ^{de la gran novel·la} per no dir tots, no estan ^{realment} integrats. Abans d'aquesta, ~~le~~ nazisme va ser un intent brutal d'integració, eliminant per la força els qui resistien, o deixant-los un lloc tan poc encisador com el que troba el soldat Andreas ("El tren va ser puntual"): un escusat del tren:

"Andreas s'ha assegut al water, i ~~g~~uma una bona estona. Aquell és l'únic lloc on un es troba realment a soles: l'únic lloc del món en tot el gloriós exèrcit de Hitler. Era agradable

NAZISME, GUERRA, MILITARISME

"Tota mort és un assassinat; cada mort a la guerra és un assassinat amb el seu corresponent criminal", pensa Andreas, el soldat que torna del seu permís. El tren ha estat passat per un altre amb tropes de les S.S. que van a tapar un forat al front. "El cel polac, pesat i gris, els cobreix, i els dos regiments que acaben de passar per a ser llençats a Tcherkassy els causen certa preocupació. Ningú no parla, malgrat que tots continuïn deserts. El soroll de les rodes del tren els produïx ensopiment i apaivaga els seus pensaments; els tren d'obsessió i finalment, amb el seu ininterromput rac-tac-tac-bum acaba per adormir-los. Són éssers famolencs, míseros, grisos, seduïts, enganyats, i el rac-tac-tac-bum els endormisca" ("El tren va ser puntual").

Un enorme assassinat col·lectiu en el qual participen milions d'éssers famolencs, míseros, grisos, enganyats. Al tren militar hi han soldats com Andreas, que creuen que aquella és una porca guerra i no voldrien morir com a herois: "res no em feia més por que la idea de morir com un heroi en ple camp; em recordava una poesia, com un ésser modelic que feia propaganda d'aquella porca guerra". Soldats com Andreas; altres agafats per la màquina bèl·lica i portats d'un extrem a l'altre d'Europa sense entusiasme; altres que procuren fer negoci amb l'aprovisionament o les mà- al taller de maquinaria; altres marcats per a sempre com el soldat i la desgràcia, com el soldat ~~que~~ que diu: "Estic po- drit": ~~un sergent homosexual~~ sis soldats i un sergent van estar aïllats sis setmanes a una posició, el sergent era homosexual i els va seduir a tots, menys un que va resistir i que el sergent va assassinar per l'esquena: la viuda va rebre la notícia que el seu marit havia caigut per la Gran Alemanya als fangars de

de Ssiwasch". Hi ha també ¹⁸⁴³ (els soldats enganyats per la propaganda i que lloen el Führer. Olina, la noia polonesa violada per ~~el~~ soldats alemanys i convertida després en prostituta que utilitza aquesta feina per ^{inducen} espia l'enemic i donar notícies militars a la red de resistència, pensa un dia que uns i altres no han fet més que assassinar innocents. ~~Perquè~~ Els nazis van ~~ex~~ ^{ser al} preparar, començar i continuar la guerra, però si podien deixaven la tasca de ~~matar~~ morir als fronts; ~~els nazis~~. Així ho pensa Schnier ("Opinions d'un pallasso"):

"Tampoc no saben els emigrants que només pocs nazis foren enviats al front, que van caure gairebé únicament els demés; Hubert Knieps, que vivia a la casa del costat de Wieneken, i Gunther Cremer, el fill del forner que, encara que eren caps de les Joven-tuts Hitlerianes, foren enviats al front perquè "no col.laboraren políticament", perquè no volien participar en aquell repugnant espionatge. Kalik no va ser enviat al front perquè espia, igual com espia avui. És l'espia nat".

No hi ha, a l'obra de Böll, una paraula de justificació per a la guerra, una excusa, unes imatges heroiques, una gota del còctel ~~frequent~~ dels ex-combatents d'arreu: una mica de melangia, una copa de patriotisme, una copa de bon record per les victòries, dues cullerades d'acusació per la mala sort de les derrotes, i la guinda del còratge amb el qual vam lluitar, nosaltres, assal-tant aquella posició.

Ni una gota d'aquest còctel. Heus aquí una escena de guerra, entre tantes a les novel·les de Böll. Schnier, que era aleshores infant, no ha oblidat: "Els dos fills pròdigs ens seuriem amb Anna a la cuina, beuriem cafè, i evocaríem els vells temps, els temps gloriosos en els quals ens exercitavem al nostre parc amb punys antitancs i els autos de la Wehrmacht aparcaven al jardí

i allotjaven militars. Un comandant o quelcom per l'estil, amb el seu sèquit de sergents i soldats, un auto amb estendart, i tots ells pensant només en ous al plat, conyac, cigarretes i jocs de mans amb les criades a la cuina. A vegades els sobtava l'esperit militar, és a dir la fanfarronada: aleshores gallejaven davant la casa, el comandant inflava el pit i fins i tot posava la mà entre els botons de la guerrera, com un còmic de mala mort que fa el paper de coronel de lansquenets, i donava crits de 'victòria final'. Penós, ridícul, estúpid. Quan es va descobrir que la senyora Weneken, de nit, havia travessat secretament el bosc amb un grup de dones, entre les línies americanes i alemanyes, per anar a buscar pa a casa del seu germà, la fanfarronada va esdevenir perillosa. El comandant va voler fer afusellar la senyora Weneken i dos altres dones per espionatge i sabotatge (la senyora Weneken va confessar a l'interrogatori que havia parlat amb un soldat americà). Però aleshores el meu pare es va posar enèrgic (per segona vegada a la seva vida, segons arribo a recordar), va treure les dones de la seva presó improvisada, la nostra habitació de planxar, i ells va amagar al cobert de les barques, al costat del riu. Va estar realment intrèpid, i va increpar l'oficial, que el va increpar a ell. El més ridícul de l'oficial eren les seves conddecoracions, que en gesticular li ballaven al pit, mentre la meua mare deia amb la seva veu apagada: 'Senyors meus, senyors meus, tot té el seu límit'. Allò penós per a ella era que dos 'senyors' s'escometessin a crits. El meu pare va dir: 'Abans que els hi passi una desgràcia a aquestes dones, ~~hauria~~ ^{hauria} afusellat-me a mi: aquí em té', i es va obrir l'americana i va presentar el pit al comandant, però els militars es van retirar perquè els americans ja havien arribat als turons del Rhin, i les dones van poder així sortir del cobert. Decididament, allò lamentable d'aquell comandant,

o el que fos, eren les seves medalles". ("Opinions d'un pallassó")

Parlant del fet que Kiesinger, un home amb un passat nazi, hagi pogut ser canceller de la República Federal, Böll va declarar: "El que m'indigna més és que un Kiesinger hagi pogut ser canceller. Però, ¿què més puc dir? Quan tots els caps d'Estat de Gran Bretanya, de França, d'Estats Units han ^{donat} ~~estat~~ la mà a aquest home --comprenc la necessitat política de tot això--, ¿no sóc un Don Quixot atacant els molins de vent? Però, jo, Böll, no ho accepto encara que el món sencer, ^{no ho té} ~~inclos~~ el gran rabí, donessin la seva benedicció al nostre distingit canceller. Si s'accepta el fenomen Kiesinger tota una part de la història alemanya té la seva absolució. Però és un home amb un passat polític fosc. No sé si ha estat criminal de guerra, però en tot cas és un passat dubtós i fosc". ("Cal tenir por d'Alemanya?", de Michel Salomon).

Elli, Böll, no ho accepta. No vol absoldre una part de la història alemanya. Encara que el món sencer ho acceptés, ell no vol embellir el record de la guerra, pintar la Wehrmacht com una gloriosa màquina militar, excusar d'alguna manera el nazisme, servir --un més al llarg de la història-- una imatge falsa de la guerra. Kate, a ^{"I you can draw quite how anti..."} ~~sense dir res més~~ amb el seu marit:

"--No m'has contat mai gaires coses de la guerra.

"--No val la pena, amor meu. Imagina't, tot el dia davant el telèfon, i gairebé sempre només la veu d'alts oficials. No pots pas ^{imaginar} ~~figurar-te~~ com són ximples els alts oficials al telèfon. El seu lèxic és tan reduït... Calculo que té de cent-vint a cent-quaranta paraules. ~~una~~ És massa poc per a sis anys de guerra. Cada dia vuit hores al telèfon: "Avis-- Posar línia-- Posar línia-- Avis-- Posar línia-- ^{la línia} ~~Posar línia~~ gota de sang-- Ordre-- Comunicació-- Report-- Posar línia-- ^{la línia} ~~Posar línia~~".

gota de sang-- Resistir--Führer-- No deixar debilitar les defenses.
Després una mica de xafarderia: dones. I sobretot, imagina't les
casernes: (gairebé durant) tres anys vaig ser telefonista a les ca-
sernes: podria vomitar tedi durant anys i anys. I si hagués val-
gut anar a beure allà on podia ^{allà hi havia} uniformes. Ja saps que mai no
~~els~~ vaig poder veure els uniformes.

"--Sí, ja ho sé --va dir ella.

"--Coneixia un tinent que recitava poesies de Rilke a la seva
~~maria,~~ ^{maria,} per telèfon. Gairebé em vaig morir de la sorpresa, encara
que això representés ^{un canvi} ~~un canvi~~. Alguns cantaven, altres s'en-
senyaven mútuament cançons per telèfon, però la majoria enviaven
la mort per telèfon. La mort espantegava on el fil, ells la cri-
daven amb la seva veu prima, esgargamellant-se al ⁽ⁱ⁾ ~~microfona~~ ^{g(1)m,} a
l'orella d'algué altre que havia de preocupar-se que morís prou
gent. Quan moria poca gent, ~~els~~ ^{els} ~~alts~~ oficials tenien generalment
la convicció que l'operació havia estat mal portada. No és per
no res que mesuren la grandesa d'una batalla pel nombre de morts.
Els morts no eren tediosos, amor meu, i els cementiris tampoc".

El general Macharka-Muff confirma aquest parer sobre la re-
lació entre una bona operació militar i el nombre de morts:

"--!Senyor ministre, camarades! Aquest edifici que portarà
el nom d'Acadèmia Hurlanger-Hiss per a Records de l'Exèrcit,
no necessita cap justificació. Però el nom d'Hurlanger-Hiss sí
necessita una justificació; ~~fixx~~ durant molt temps --jo diria que
fins avui-- ha estat difamat. Tots vostès saben la taca que ha
caigut sobre aquest nom: quan l'exèrcit del mariscal Hurlanger-
Hiss va haver de batre's en retirada a Schvichi-Schwaloche,
Hurlanger-Hiss només va poder demostrar la pèrdua de 8.500 homes.
Segons els càlculs dels especialistes en retirades de la Gran
Bèstia --així anomenavem en confiança Hitler--, com vostès sa-
ben-- hauria d'haver sofert aquest exèrcit, d'haver-se portat amb

l'avor guerrer que li corresponia, una pèrdua de 12.300 homes. Ja saben vostès, senyor ministre, camarades, el dèrament que fou tractat Hurlançer-Hiss: se'l va enviar com a càstic a Biarritz, on va morir d'una intoxicació de llagosta. Durant anys --catorze-- aquesta taca ha entelat el seu nom. Nota la documentació sobre l'exèrcit d'Hurlançer-Hiss va caure a mans dels còmplices de la Gran Bèstia, després a les dels aliats, però avui, avui --vaig ofidar i fer una passa per donar a les meves properes paraules el màxim efecte-- avui puc demostrar i estic disposat a fer públics els documents; avui puc demostrar que l'exèrcit del nostre il·lustre mariscal va sofrir a Schwichi-Schwaloche la pèrdua de 14.700 homes; repeteixo: 14.700 homes. Amb això es demostra que el seu exèrcit va combatre amb un valor sense igual, i el seu nom resta net novament.

"Mentre els ensordidors aplaudiments arribaven fins a mi i jo els cedia modestament al ministre, vaig poder veure a les cares dels meus camarades que també els havien sorprès aquestes noves: què hàbilment que havia aconseguit Inn aquestes informacions!" ("Diari a la capital").

Aquest és un dels fets que Böll no pot oblidar ni vol absoldre: que els homes siguin convertits en xifres de morts que mindeixen l'honor d'un general, el triomf d'una pàtria, les ambicions d'uns dirigents i d'una castes. Però això no es redueix per a Böll a l'època nazi: ~~de~~ d'abans, i podria continuar després. A la seva pàtria ve, segons ell, d'un aspecte de l'espirit prussià: "Per uns quants bastons de mariscal Prússia ha perdut el seu honor. Els tòpics nazis eren a la vegada prussians i 'antic-alemany' diluït". És el que a "Billar a dos quarts de deu" anomena el "sagrament del búfal", contraposat al "sagrament de l'anyell".

Johanna Fühmel recorda el seu fill Otto, adicte al nazisme: "El pas d'Otto... era un pas de marxa, un pas que ritmava 'enemistat, enemistat' sobre les 10 escales del vestíbul, sobre tot l'adoquinat de la Modestgasse; aquell havia menjat molt aviat del sagrament del búfal; o potser el seu germà moribund li havia tractat el nom: ¿Hindenburg?" Johanna havia dit ~~encara el comandant~~ a la recepció a casa del comandant: "Aquest boig del Kaiser..."; Johanna havia arrencat el paper de les mans del seu filllet Heinrich. Recorda el vell Fühmel:

"I a l'any 1917 no vaig tenir el coratge de fer el que Johanna va fer al meu lloc: arrencar de les mans d'Heinrich... la poesia que es disposava a aprendre de memòria, recitant-la amb tota la serietat de la seva veu infantil:

Va dir Sant Pere, porter del cel:

Ho comunicaré a la superioritat;

I al cap de poc retornà:

La seva Excel·lència, mariscal Blücher, ha tingut sort:

Permis per temps indefinit.

(Així va parlar i va obrir la porta del cel).

Ves, vell fuseller, i no tinguís por,

Que Déu estigui amb vosaltres.

"Robert ~~encara~~ no tenia dos anys i Otto encara no havia nascut; jo estava de permís i feia temps que veia allò que darrerament havia sentit d'una manera imprecisa, és a dir: que la ironia no es suficient ni ho serà mai, que només és un narcòtic per a alguns privilegiats, i hagués hagut de fer el que Johanna va fer; ves (it amb el meu uniforme de capità, hagués hagut de parlar amb el nen; però em vaig limitar a escoltar com seguia recitant:

"Blücher va ser el qui va baixar a la terra,

Per portar⁷nos de victòria en victòria.

Endavant, hurra, Hindenburg,

Salvador i valuar invencible de la Prússia oriental!

Mentre hi hagi boscos alemanys,

Mentre flamejin banderes ~~alemanyes~~ ^{flamejin banderes} alemanyes,

Mentre visqui una paraula alemanya,

El seu nom serà immortal.

Esculpit en pedra, fos en bronze,

Per tu, heroi nostre, bat el nostre cor.

Hindenburg! Endavant!

"Johanna va arrancar el paper de mans del noi, el va fer trossos i el va tirar al carrer; com flocs de neu van caure damunt la tenda de Gretz".

La corrupció, simbolitzada per "aquest boig del Kaiser" comença així a la infantesa. El vell Fähhel recorda els primers dies de la guerra del 14:

"Al pis de sota, la meva sogra plorava perquè els seus dos fills havien hagut de marxar amb la primera quinta mobilitzada, a l'estació de mercaderies on carregaven els caballs; gloriosos ulans pels que la meva sogra plorava gloriòses llàgrimes; i sentia a la boca del meu fill de quatre anys, que estava al carrer: vull un fusell, vull un fusell..., i hagués hagut de baixar i pegar-lo davant la meva gloriosa sogra; vaig deixar que cantés, vaig deixar que pujés amb el xacó d'ulà que li havien regalat els seus oncles; vaig deixar que arrastrés un xabre, vaig deixar que cridés: Francès mort, anglès mort, rus mort."

El que va succeir aleshores torna a succeir després de 1933. Els qui no volien menjar del "sagrament del búfal" eren perseguits i torturats --com Schrella, com Robert Fähhel-- ^{i el meu gran oncle Bülly.}, o condemnats a mort i executats, com Ferdi. La nova onada de nacionalisme bel·li-

cistarrribarà a molts, de totes les classes socials, partirà pel mig les famílies. Heinrich Fühner va morir de nen: "aquell noi silenciós cantava: vull un fusell, vull un fusell; i quan va morir em va murmurar el sant i ~~sonya~~ més terrible de tots els qui existeixen, ~~un nom~~ del búfal sagrat: Hindenburg". Després, durant el nazisme, va ser un altre fill, Otto: "De sobte Otto va deixar de ser Otto (...), només era l'envoltoï d'Otto, no sols havia menjat el sagrament del búfal, sinó que li havien inoculat; li havien tret tota la sang i li havien injectat una altra diferent: la seva mirada contenia la mort"; Otto "ens va denunciar a la policia, va entrar ~~el~~ 'exèrcit", hauria pegat la seva pròpia mare: "jo el vaig veure, amb els meus propis ulls vaig veure com pegava la gent al carrer perquè no saludaven la bandera; va aixecar la mà i els va pegar; m'hauria pegat a mi també sinó hagués tombat de pressa la cantonada". I és igual que sigui Otto, fill d'un arquitecte famós, ~~qui~~ Gretz, modest botiguer: "Gretz va denunciar la seva pròpia mare a la policia, només perquè la vella deia sempre: 'Es un pecat i una vergonya'. No deia res més; només repetia sempre aquesta frase fins que un dia ~~el~~ seu fill va declarar: 'No ho puc tolerar més temps, això ofèn el meu honor'. Se'n van emportar la vella, la tancaren en un hùspici, la van declarar boja per salvar-li la vida, però això fou precisament el que la va perdre: li van posar una injecció... ¿Ja recordes aquella vella a la que Gretz va denunciar? Era la seva pròpia mare... ell, naturalment, segueix darrera el taulell a acaricia els trosos de fetge". També l'abat de Sankt Anton va "menjar el sagrament del búfal, amb decència, amb ~~honor~~ ordre, amb honor".

La vella Fühner no vol oblidar tot això, tampoc el seu fill Robert. Tampoc no ho vol oblidar Böll: ni la guerra ni els qui obliden la guerra. Gäseler ("Casa sense amo") va estar a Ucraïna

Raimund Bach:

durant la guerra: és el responsable de la mort de Rax el va enviar amb Albert a una ~~reconeixença~~ ^{missió} insensata de reconeixement, ~~que~~ ^{malgrat} que el capità volia impedir-ho però no gosà desautoritzar el tinent Gäseler davant els soldats. Rax va morir; era poeta i anys més tard Gäseler, que no recorda res del que va passar, és un admirador i comentarista de la poesia de Rax, i fa la cort a Nella, la viuda del poeta. Van els dos en cotxe a un congrés --cristià-- on Gäseler donarà una conferència sobre la poesia actual.

"--No torni a fer-ho --va dir Nella.-- Deixi la seva mà definitivament quieta, em fastigueja terriblement. Més val que m'expliqui on va estar durant la guerra.

"--Oh!-- va dir ell--, no m'agrada pensar en aquesta època. Procuro oblidar-ho i ho aconseguixo, Ja va passar.

"--Però probablement vostè sap on va estar?

"--Gairebé arreu. Al front occidental, a l'oriental, al Sud --només no vaig estar mai al Nord. Gairebé vaig estar a l'exèrcit d'Erwin.

"--A quin exèrcit?

"--He dit Erwin. No sap qui fou Erwin Rommel?

"--No; els noms de fonts dels generals no m'han interessat mai.

"--Oh, per que és tan dolenta?

"--Dolenta? --va dir Nella-- (...) Potser ignora que el meu marit va morir al front.

"--Sí que ho sabia. El Pare Willibrord m'ho va dir, però ja ho sabia abans. Qui no hi sap? Perdonin.

"--De què? De què m'essin el meu marit? (...) Quan a una li passa això, els noms de fonts dels generals no li interessen absolutament gens.

"Gäseler va conduir un tros sense dir res, en respectuós silenci,

i Nella observava el seu perfil i va veure que pensava en la guerra: records de brutalitat, de sentimentalisme, d'Erwin (...):

"--El meu marit va caure davant Kalinowka -- va dir Nella mentre el mirava de reüll, sorpresa i decebuda de la seva pròpia indiferència. La cara de Gäseler no es va alterar.

"--Ja ho sé-- va dir--, i és curiós que em sembla que també jo vaig ser a aquell lloc. Durant l'estiu de 1942 vaig ser a Ucraïna. Curiós, veritat?

"--Sé-- va respondre Nella, qe va desitjar que Gäseler no fos Gäseler.

"--Ho he oblidat tot, he destruït sistemàticament els meus records. Cal oblidar la guerra.

"--Sí; i les viudes, i els orfes qe tot això tan desagradable; cal construir un futur bell i net. Posar la confiança en el Banc de la Confiança. Oblidar la guerra i recordar únicament els noms dels generals.

"--Déu meu-- va replecar Gäseler-- no té res de particular que un torni a parlar com ho feia aquell temps.

"--Sí; és clar; aquesta és la manera de parlar de temps passats.

"--Tan dolente li sembla?

"--Dolent?e-- va dir el "a--. Així s'anomenen els píllets que roben pomes; per a mi, la seva manera de parlar és com els temps de guerra; és quelcom diferent que dolent. El meu marit odiava la guerra; i jo no deixaré incloure a la seva antologia cap poema d'ell sinó publica al mateix temps una carta que li donaré. El meu marit odiava la guerra, odiava els generals, odiava tot allò militar --i jo hauria d'odiar-lo a vostè, però, és curiós, vostè només m'aveceix (...) El que jo voldria (...) és donar bufetades als individus que han oblidat la guerra, però pronuncien

el nom dels generals amb emoció de nens que van a l'escola.

"¹⁴Gaseler no va contestar i ella va poder veure com apre-
tava els llavis.

"--Si almenys fos sincer a exalcés la guerra, si mantingués fins a la fi, honradament, tot el seu ressentiment de vencedor malagratat... però allò que m'indigna és que sigui precisament vostè el qui vagi pels llocs donant conferències sobre el que hem d'esperar de la lírica actual". (Gran)

Nella no vol oblidar; tampoc Albert, que li ensenya a
 Martin, fill de Rai, el soterrani on els nazis ^{van mantenir un antic cl} van torturar
 Rai i Albert abans de la guerra. ~~amb els nazis~~ i els van torturar a tots dos.

"--I aquí-- li va dir--, aquí van trepitjar el teu pare,
aquí el van pegar... i a mi també: no ho oblidis". (*La vida com és*)

També Kate (~~no sense dir res~~), pensa el mateix: "Ja ho sé i no oblidó". La majoria dels protagonistes de les novel·les de Böll han xafar són víctimes del nazisme i de la guerra. El soldat Andrews (El tren va ser puntual) retorna de permís, cap a la mort --ell que és tan poc militar que ha oblidat a casa el seu fusell--. Dos dels infants de Kate Fred i Kate van morir per culpa de la guerra (~~no va dir cap paraula~~ (~~no sense dir res~~)): "L'exèrcit monstruós de paràsits que la guerra ha mobilitzat, milers de milions de polls i de xinxes, de mosquits i de puces es posen en moviment tot seguit que esclata una guerra, obeint una ordre muda que els diu que hi haurà alguna cosa a fer. Oh, ja ho sé i no oblidó! Sé que la mort fou portada als meus ~~fills~~ pels polls, sé que ens van vendre un producte completament inútil, procedent d'una fàbrica que pertanyia al cosí del ministre de Sanitat, mentre que el producte bo, l'eficaç, el tenien guardat. Oh, ja ho sé i no ho oblidó, car al fons del mirall ~~els~~ veig els meus dos ~~fills~~ ^{fills}, picats i Uetjos, febreros i eridant, amb el seu cos menut

tot ^{picat} punyat de les punxades de les injeccions inútils". Les cases de Heinrich i de Marfin s'han quedat sense amo ("Casa sense amo"): els pares respectivament van morir a la guerra. A "Billar a dos quarts de deu" Robert Fühmel fou detingut i torturat, la seva dona Edith va morir en un bombardeig, Otto fou nazi i morí a Kiew. A "Opinions d'un pallasso", Schnier recorda, i no ho oblida mai, que la seva germana adolescent es va allistar ^{a la DCA} a les darreries de la guerra, amb l'aprovació dels seus pares: Henriette va "caure" "prop de Leverkusen".

"Però jo, Böll, no ho accepto encara que el món sencer..." Perquè no vol que s'oblidi el nazisme, la guerra del Brandenburg, el nazisme, les denúncies i persecucions, les tortures i els camps de concentració, la guerra... Perquè, segons les novel·les de Böll, hi ha massa gent que ho oblida, i que continua, a la República Federal, disposada a menjar del "sagrament del búfal", ~~vull dir~~ encara que faci protestes de penediment, encara que digui que "ho han oblidat tot", que han "destruït sistemàticament els meus records": ^{en instant} ~~la memòria~~ Böll sembla que vulgui destruir sistemàticament els intents d'embellir la guerra, d'oblidar el nazisme, les possibilitats de tornar a aquella tradició: vull un fusell, vull un fusell, d'admirar l'estàtua cavalcant a ponent amb el seu cavall de bronze, el menyspreu reservat al "sagrament de l'anyell": *la putimitat, el repís de fer mal als altres.*

Potser perquè hi ha una sospita. Com diu el conserje de l'hotel ("Billar a dos quarts de deu"):

"--Déu meu, quina sort que aquests porcs no estiguin ja al poder! Però vagi amb compte, senyor Schrella, vagi molt en compte; a vegades em dic: de tota manera, ells han estat els qui han guanyat."

*els Germans
d'aquesta novel·la
amb un pasat
molt i per donar
que s'han com-
vertit i amb
un símbol
de gens en
apunta "muni-
cions".*

*al cristianisme o
a la democràcia
-o a la divinitat
allora-:*

EL SISTEMA ECONOMIC

"A l'Alemanya empobrida i maldaurada de la postguerra hauríem pogut efectivament partir de zero o almenys inspirar-nos en altres tradicions alemanyes", ha declarat Böll.

Els primers anys de la postguerra són presents a la seva obra. Els anys de la fam, del mercat negre, del racionament, de la distribució de sopa a les escoles. Heinrich Brielach ("Casa sense amo"), mentre veu que la seva mare viuda s'uneix amb successius "oncles", s'inicia als cinc anys en el món dels traficants del mercat negre, i hi adquireix una gran rapidesa de càlcul: "perquè hi va haver masses molt dolents on els quals el pa es comprava per racions de cinquanta i de cent grams, el tabac en quantitats encara més petites, el cafè per mitges unces, quantitats petitíssimes que exigien gran habilitat en el càlcul de fraccions si un ~~no~~ volia evitar que l'enganyessin". El protagonista de "El pa dels anys joves" recorda com els dimarts ja començava a "esperar amb desfici" un pa de més a més que el seu pare aconseguia els diumenges al vespre, i després, als setze anys, quan va anar a treballar ~~de~~ d'aprenent a la ciutat, vivia obsessionat pel pa i la gana: "pensar en el pa calent que surt del forn em feia rodar el cap, i moltes vegades em passava hores pels carrers, caminant a l'atzar, pensant només en el pa. Els ulls em cremaven, sentia els genolls fluïxos, i notava que en mi hi havia un racó de llop. Pa". Durant anys va aprendre que "no hi ha res barat, i que el preu del pa és sempre una mica massa alt".

En aquells temps de soldats que tornen del front o del camp de presoners, de viudes i d'orfes, de ciutats ~~embardissades~~ enru-

nades, sembla que un mantell de pobresa cobreixi tothom. Però no és així, igual que no tothom ha passat de la mateixa manera la guerra. Heus ací la descripció d'aquells temps a la família de l'oncle Frantz ("No només per Nadal"), "que sempre fou considerat a la família com un fenomen de vitalitat i un exemple del que se'n ha ensenyat a anomenar un comerciant cristià". A casa l'oncle Frantz, la conseqüència més dura de la guerra va ser que els nans i l'àngel de l'arbre de Nadal van quedar malmesos en els seus delicats mecanismes per bombes caigudes a prop:

"Tots ens vam dolre amb la meua tia, que era una dona encantadora i amable, Ens feia pena que després de dures lluites, discursos sense fi, després de llàgrimes i penyoses escenes, es declarés disposada a renunciar al seu arbre de Nadal mentre durés la guerra.

" Per sort --jo hauré de dir per desgràcia?-- fou aquesta la única cosa que la va afectar en tota la guerra. El bunker que va construir el meu oncle era veritablement segur i sempre hi havia a més un cotxe disposat per poder portar la meua tia Milla a algun lloc on no ~~hauria de haver-hi~~ ^{hauria de haver-hi} les inevitables conseqüències bèl·liques; es va fer tot el possible perquè no veiés el crudel espectacle de la destrucció. Els meus dos cosins van tenir la sort de no haver de fer el servei militar en la seva modalitat més dura. Johannes va entrar ràpidament a la companyia del meu oncle, la qual va ocupar un lloc decisiu ^{per la seva importància} a l'proveïment de verdures a la nostra ciutat. ^{per la seva importància} Franz, en canvi, fou soldat. Però se li va encarregar la custòdia dels presoners, amb la qual cosa va tenir l'oportunitat de fer-se antipàtic als seus caps, perquè tractava com a persones els russos i els polonesos. La meua cosina Lucie no estava casada aleshores i ajudava el meu oncle en el negoci. Una tarda a la setmana

col.laborava a la secció de brodats de creus ^{garbades} del servei voluntari de la guerra. Però no vull explicar aquí els pecats polítics dels meus parents. D'una forma o altra, no van faltar els diners i el menjar ni una ^{relativa} seguretat, i la meua tia només va passar per l'amarguesa d'haver de renunciar al seu arbre. El meu oncle Frantz, aquell home tan bondadós, havia aconseguit grans ganàncies, dedicant-se, durant més de cinquanta anys, a comprar als països tropicals i subtropicals taronges i llimones, i fent que tornessin al mercat amb un preu més alt. Durant la guerra va ampliar el seu negoci a fruita i verdura més corrents. Però després de la guerra van tenir la satisfacció de veure reaparèixer els agris, la qual cosa fou motiu de dures lluites d'interessos entre els comerciants de fruites. El meu oncle Frantz va aconseguir demostrar la seva competència en aquests assumptes i va fer que la població tornés a sentir la satisfacció que produïxen les vitamines i també la que ocasiona una fortuna considerable".

També l'àvia de Martin ("Casa sense amo") sap alguna cosa d'això --encara que en aquest cas ^{alguns} ~~alguns~~ ^{uns} ~~uns~~ els membres de la família ^{havia} ~~contrari~~ al nazisme--, i de la influència de guerres i períodes de gana sobre les fàbriques de melmelada. Ho recorda després del conflicte bèl·lic: "La primera guerra mundial havia representat un auge extraordinari per a la jove empresa i, com a final de la lliçó, ~~la~~ l'àvia acostumava a ensenyar al noi els gràfics de producció, línies pulcrament traçades amb tinta xinesa que semblaven curves de nivell de muntanyes ~~a~~ de les que es podia deduir clarament que els anys de la ~~guerra~~ ^{guerra} ~~fam~~ són els millors per a les fàbriques de melmelada. L'any 1917 --l'any que va nèixer la teua mare, filla-- l'any 1917 era un cim aïllat --una altura que no es va tornar

a aconseguir fins l'any 1941. Però el noi, que no tenia més remei que mirar els gràfics, es va donar compte que l'any 1933 començava ja una ràpida pujada. Va preguntar a la seva àvia quin era el motiu d'aquell augment, perquè l'àvia li feia por i volia fingir interès, i ella li va contestar amb una ampulosa i entusiasta explicació, parlant-li de camps, de concentracions de masses, d'organitzacions, de congressos del Partit i, per acabar, amb el seu índex llarg i groguenc li va assenyalar, com qui assenyala una victòria, l'any 1939, en ^{la} ~~que~~ la curva tornava a pujar. "Sempre que Alemanya fa una guerra, ve acompanyada d'un augment a l'índex de producció de les confitures".

Pels dos nens, Martin i Heinrich, "els diners" els semblen alguna cosa molt misteriosa. Però Martin veu que la seva família en té, Heinrich sap que la seva mare no, i pensa que les respectives mares "només es distingeixen pels diners". ^{Heinrich ~~començava~~ ~~no~~ ~~tenia~~ ~~fora~~} Però els diners compten molt, ^{diners de la guerra} ~~igual ho havia ~~estat~~ ~~de~~ ~~la~~ ~~guerra~~ ~~per~~ ~~de~~ ~~una~~~~ ^{igual ho havia ~~estat~~ ~~de~~ ~~la~~ ~~guerra~~ ~~per~~ ~~de~~ ~~una~~} ~~Val període nazi d'abans de la guerra~~ i durant aquesta, ~~i també després~~. El pallasso Snier diu que els nazis procuraven que els qui anessin al front fossin els altres, però, segons les novel·les de Böll, ^{on ~~hi~~ ~~ha~~ ~~una~~ ~~noia~~ ~~com~~} ~~que, una noia com~~ ~~les de Greene, hi ha una sèrie de tocs esparsos que cal anar~~ ~~relacionant i unint per a tenir la visió total del quadre~~ també els diners jugaven força en aquest assumpte. Andreas no tenia cap possibilitat ordinària de no anar al front --no era nazi ni de posició econòmica elevada--. Els fills de l'oncle Frantz no eren nazis però el seu pare era un comerciant important: els dos nois no van haver d'anar al front. Raimund Bach era anti-nazi, i els nazis l'havien torturat, però hauria pogut escapar-se d'anar al front, perquè era gendre d'Edmund Holstege, el propietari de la fàbrica de confitures. Ho diu Nella: "Tu saps perfectament que el papà hagués pogut aconseguir que no fes ~~el~~

el servei militar, o almenys que no ^{havia} ~~tingues~~ d'anar al front: es-
tic convençuda d'això. El papà estava amb relació amb els alts
comanaments --però Rai no va voler. No va voler desertar, no va
voler que el declarassin inútil, malgrat que no hi havia res
al món que el repugnés tant com els militars--, per això a vega-
des em sembla que tenia ganes de morir".

Es ~~sab~~ ^{abans de tot} sabut que el "Partit nacionalsocialista ~~del treball~~
~~trabaja~~ ^{nom i la seua retòrica demagògica} ~~trabaja~~ ^{alemany del treball} malgrat el seu tòton, va muntar el seu imperi
sobre una societat capitalista sense tocar-ne l'estructura eco-
nòmica. Segons les novel·les de Böll, es podria concloure que
~~el nazisme fou una onada~~ el nazisme fou una onada
que no va distingir entre classes socials --ni entre membres
d'una mateixa família de la mateixa classe--, una onada que
esquitxava o no segons ~~tenia~~ el caràcter de cadascun, les con-
viccions, les circumstàncies, però que de tota manera hi havia
entre nazisme i capitalisme una mena de entesa tàcita que seria
respectada mentre la oposició no fos massa forta. I per això, els
fills de l'oncle Frantz no van haver d'anar al front, i el
gendre d'Edmund Holstege hauria pogut escapar-se'n. "entre An-
dreas no tenia cap possibilitat de salvar-se'n.

Hi podia haver una topada quan algú que, segons els nons
orfes, pertanyia al món dels diners, deia massa clarament la
seva oposició, com Johanna Fühmen, però si es contemporitzava
--com ~~Frantz~~ ^{Frantz el de les verdures i fruites}, ~~Schnier~~ ^{el del lignit}, Holstege
el de les confitures, i fins i tot Fühmen l'arquitecte--, les
ee l'entesa es mantenia sense greus entrebancs. Les topades,
en aquest cas, eren més aviat còmiques, ^{segons les novel·les de Böll} com la del partit nacio-
nalsocialista i l'indústria Holstege. Aquesta havia inventat
un "slogan" ~~de~~ ^{de} "No perdis el temps fent confitures: Holstege
les fa per a tu". "Les parques 'No perdis temps fent confitures'
estaven impreses en vermell i eren molt gruixudes; la resta no es

més problemes, ben llunyans, però, dels dels anys de la gana. Fred ^(“I no m'agrada dir Fred”) se n'adonà d'una cosa, veient els seus fills a la processó: “vaig veure allò que sempre havia cregut comprendre però que en realitat ara comprenia per primera vegada: que erem pobres”. Però ^{alguns} ~~l'altre~~ podrà dir que Fred és una víctima de la guerra, que es va deixar anar al seu treball, que va començar a beure. Schnier (“Opinions d'un pallaso”) es queda sense un marc, malgrat que el seu pare sigui un poderós industrial del lignit, però també ^{alguns} ~~l'altre~~ podrà dir que el pallaso s'ha deixat abatre per ^{la fusida} ~~un accident~~ de Marie, i ha descarat la seva professió --a més, també mostra massa afició per l'alcohol--. Quant als Gruhl (“Final d'un viatge de servei”), carregats de deutes amb l'Estat i havent de canviar treball per menjar, ^{alguns} ~~l'altre~~ podrà dir que es culpa de Gruhl pare, un magnífic ^{de} ~~propietari~~ però que no ha sabut posar ordre a la seva economia. Són casos marginals? Certament, a les novel·les de Böll sobre la “societat integrada” hi ha fons diferents però per a tothom que treballi i accepti les lleis.

Però ha passat alguna cosa més durant aquests anys, des de la postguerra. No ho oblidaré ^{Walter Bendich Fendrich} ~~el~~ protagonista de “El pa dels anys joves”, i ho diré en rompre amb la seva promesa Ulla, filla ^{propietari} ~~del~~ de l'indústria d'electrodomèstics on treballa ^{Fendrich} ~~el~~ ~~protagonista~~. “Aquest ja no té problemes de pa: viu en una pensió, té feina fixa i ~~un~~ ^{un} cotxe. Però no ignora ni oblidarà què ha passat durant aquests anys:

“-- I el pa --vaig aclarir--, el pa que ni tu ni el teu pare no em donàveu...”

“--A casa nostra sempre pagàvem per damunt del ~~pa~~ que marcava la llei --va dir Ulla--, i cada treballador rebia un sobresou en espècies, i al migdia ^{de fons} un plat de sopa, ~~un~~...”

“--Sí --vaig repetir--, pagàvem sempre per damunt del que

marcava la l'ei, i cada treballador rebia un sobresou en espè-
cies, i al migdia ^{de franc,} un plat de sopa ~~de franc~~.

"--Ets un miserable --digues--, un miserable malagrait.

"Vaig treure el menú de sobre el rellotge, però encara no
eren dos quarts de set, i vaig tornar a tapar-lo.

"--Repassa't una vegada més la llista dels salaris --vaig
dir--, aquesta llista que tu portes, llegeix els noms, ^{una vegada} ~~una~~
més, ben alt i amb atenció, com si l'eguissis les lletanies,
~~crida'ls,~~ ~~crida'ls~~ i dighes darrera cada nom: "Perdona'ns". Després
suma els noms, multiplica el número de noms per mil pans i a-
quest resultat altre vegada per mil: tindràs aleshores el número
de malediccions que hi ha al compte corrent del teu pare. La
unitat és el pa, el pa d'aquests primers anys, que en el meu
record sembla estar sota una ombra espessa. La sopa que ens sub-
ministràveu ^{la Germana,} ~~insípida,~~ insípida, als nostres estómacs, i el vespre,
quan el tranvia ens duia a casa... ens tornava a la boca, ca-
lenta i agra: era l'ercute de la debilitat. I l'única brama que
gastavem era l'odi l'odi, "odi" --vaig dir molt baix--, que
fa temps que va sortir de dins meu com un rot fortament compri-
mit a l'estómac. Ah, Ulla!-- vaig dir més baix, i la mirava, per
primera vegada, com cal--, ^{de} ~~de~~ em vols convèncer, em vols
fer creure que amb la sopa i els petits augments ~~de~~ sou ja estva
arreglat tot? Realment t'ho creus?"

Perduda la guerra, a "l'Alemanya ~~germànica~~ empobrida i malau-
rada de la postguerra", no es va partir de zero: l'indústria
de confitures Holstege, que tampoc no s'havia entès tan mala-
ment amb els nazis, continua funcionant amb el mateix sistema
que el nazisme no va tocar ni la postguerra tampoc. I el pare
de Ulla es posa a treballar amb la seva fàbrica --primer fabri-
queta-- segons el mateix procediment. Fendrich compta amb pa
"el que manca a la justícia". A "Les balances dels Balek", un

conte simbòlic situat a l'època dels avis, un nen descobreix que les balances dels Balek no donen el pes exacte. Els Balek són els propietaris, els pagesos han de portar ^(el) el que cullen al castell dels Balek, que ^{tenen un pes de la qual balança} ~~tenen uniques balances~~ que permeten que hi hagi al seu territori. El nen descobreix, amb uns rocs, el que manca a les balances per donar el pes just: cinc rocs que són el que manca a la justícia: un desena ~~part~~ part del pes que, generació darrera generació, els Balek han pagat als pagesos, estafant-los. A la justícia dels Balek von Bilgan hi mancava la desena part. Fendrich, en lloc de comptar-ho amb rocs, ho compta amb pans, però és si fa no fa la mateixa operació. A l'estendart de l'indústria d'electrodomètics, de confitures, de verdures i fruites, de lignit, no s'hi pot ~~posar~~ escriure la paraula "Justícia", com Fred ^(E no va dir res) ~~(sense dir res)~~ vol escriure-la al seu estendart.

Fred i Kate i els seus fills viuen en un piset d'una sola estança, on hi han posat un envà de fusta. El Comité de l'Habitació va refusar la seva demanda d'un pis a la perifèria: els informes no eren bons. Fred ^{treballa} ~~fa~~ de telefonista a la cúria del bisbat; ha deixat la casa fa dos mesos; es veuen amb Kate els diumenges; fan l'amor en un hotelet de mala mort. Tot perquè el pis és massa petit. Però no sols al ~~casat~~ ^{matrimoni} del seu ~~(el)~~ matrimoni Franke disposa de tres cambres més els serveis; Fred coneix casos molt més notables. Explica a Kate que ^{ara} ~~es de fa un any~~ viu a casa d'uns amics, ~~els~~ els Block.

"--I tenen prou lloc?

"--Ell callà (...)

"--Fre: --vaig dir--, no m'has sentit?

"--Sí que t'he sentit. Els Block tenen lloc suficient. Tenen tretze habitacions.

"--Tretze habitacions?

"--Si-- digué--, el vell Block és el guardià d'aquella casa, que des de fa tres mesos és buida. Pertany a un anglès, em sembla que es diu Stripper, és general o gàngster, o les dues coses alhora, potser és una altra cosa, no ho sé, està de viatge des de fa tres mesos (...). Una pila de cambres de bany, crec que n'hi ha quatre, i de vegades jo també m'hi puc banyar. Hi ha una biblioteca(...). També hi ha un saló de ~~smy~~ora, o una cosa així, no sé com en diuen, i un saló de fumar, i una habitació per al gos, a dalt dos dormitoris, un per al gàngster o el que sigui, un per a la seva dona, tres per als hostes. Després també tenen una o dues cuines i...

"--Acaba d'una vegada, Fred, per favor, acaba d'una vegada.

"--No-- digué--, no vull acabar. Jo no te n'he parlat mai, vida meva, perquè no et volia turmentar, no ho volia, però es millor que ara m'escoltis fins al final. Cal que parli d'aquesta casa, jo hi somio, m'emborratxo per no pensar-hi: quantes habitacions hem dit? Vuit o nou, no ho sé. Tretze n'hi ha; hauries de veure l'habitació del gos. És una mica més gran que la nostra, però només una mica, no vull ser injust, potser són dos metres quadrats de més, no gaire més, hem de ser justos, no hi ha res damunt de la justícia. Escriurem la paraula 'Justícia' en el nostre mod estendart, ¿no, vida meva?

"--Oh, Fred, perquè em turmentes així?

"--Jo turmentar-te? Em sembla que no ^{em} ho comprens. Ni en somnis vull turmentar-te, però cal que parli d'aquesta casa, és necessari! ~~XXXXXXXXXX~~ (...) A més dels quatre banys i ha un parell de dutxes, però aquestes no les he comptades, vull ser just, em vull emborratxar de justícia. No comptaré mai una cabina de dutxa per una habitació, això no seria correcte, i nosaltres volem escriure 'Correcció' al costat de 'Justícia' damunt el

nostre modèst estandard. Això no és el més greu, cor meu: la casa és buida (...) Els dormitoris, buits. Les cambres per als hostes, buides; a baix, tot buit. Sota la teulada hi ha encara tres habitacions: una per a la casera, una per a la cuinera i una per al criat, i la bona senyora ja s'ha queixat, perquè la cambrera també hauria de tenir una habitació i ara ha de dormir en una de les cambres per als hostes. Nosaltres hi pensarem, amor meu, quan construïrem la nostra casa, damunt la qual hissarem la bandera de la Correcció i de la Justícia...

"--Fred, ja no puc més.

"Sí que pots, tu que has portat cinc criatures al món, pots molt bé. Ara cal que parli fins al final".

Aquestes enormes diferències que Fred troba dins el marc d'un determinat sistema econòmic fan parlar Fred. El sistema també fa parlar Schnier, el magnat del lignit, i en un altre sentit ben diferent. El seu fill, el pallasso, ~~Marion~~, es pregunta què ha fet que el seu pare sigui com és:

"Era tan fi i delicat, i de cabell platejat, semblava tan bondadós i ni tan sols m'havia enviat una almoïna quan jo estava a Colònia amb Marie. Què havia fet dur i desprietat aquest home bondadós, el meu pare, per què parlava per televisió de deures socials, de llealtat a l'Estat, d'Alemanya, fins i tot de cristiandat en la qual no creia segons la seva pròpia confessió, i de tal manera que obligava els altres a creure'l? Podien ser només els diners, no els diners concrets amb que ~~xx~~ es compra tilet i s'agafa un taxi, es manté una amant o s'entra al diàleg, sinó els diners abstractes (...) Ho vaig llegir als seus ulls: no podia donar diners a un pallasso, que amb els diners només faria una cosa: gastar-los, precisament el contrari ^{L'altre} que s'ha de fer amb els diners". El pallasso Schnier pesa que la seva germana

Henriette ~~no hauria adaptat a la vida d'aquest~~ ^{teu} ~~dominant de la República Federal~~: "No podria deixar de notar, com ho noto jo, a qualsevol lloc on es mostra la vida, aquesta invisible paret, davant la qual el diner deixa de destinar-se a gastar-lo, on es torna intangible i xifra de Tabernacle".

Hi ha un sistema econòmic, un mecanisme, que porta la fàbrica Holstge a beneficiar-se de les guerres i de la gana, que porta Schnier a dir paraules grosses i buides a la televisió i a negar ajuda al seu fill sol i abandonat al pis de Bonn, que porta el pare d'Ulla a acumular malediccions ~~al seu compte corrent~~, a una família de cinc persones a disposar de menys espai per viure que un gos. A aquest l'estendard d'aquest sistema no s'hi pot posar la paraula "Justícia", i és el mateix bàsicament que el sistema econòmic del temps del nazisme. Però, si s'ordenen cronològicament les novel·les de Böll es veu que ~~aquest~~ dins aquest sistema s'ha aconseguit de manera realment ~~una~~ ràpida un augment del nivell econòmic de la societat des dels anys de la gana.

Quan en les novel·les de Böll es parla del període nazi d'abans de la guerra no es fa de manera que es puguin comparar aquell nivell econòmic i el de la "societat integrada". Per altra banda això no és un misteri i no es tracta de l'objectiu de Böll: en parlar del nazisme ho fa per destacar ~~les seues~~ ^{uns} característiques específiques: totalitarisme, racisme, nacionalisme, culte de la força i la violència. Els nivells ~~per~~ econòmics que sí es poden comparar són des de la postguerra. I aleshores resulta clar que la pobresa cada vegada té menys paper en les obres. Prescindint de "El tren va ser puntual", situada durant la guerra, "I no va dir cap paraula" (1953), té ~~un~~ ~~quatre~~ ~~temes~~ com a un dels temes essencials la pobresa

i la injustícia de les desigualtats. A "Casa sense amo" (1954) el nivell del tema de la pobresa ha baixat, encara que hi sigui present. A "El pa dels anys joves" (1955), ~~el~~ la pobresa és un record del temps de postguerra, ben viu i amb l'acusació, que hi va haver una beneficiaris de la fam i del salari privat, però és un record. A "Billar a dos quarts de deu" (1959) i "Opinions d'un pallasso" (1963) és perceptible com l'estrat econòmicament mitjà ha passat a ser el majoritari de la població, i confirmaria la forma de rombe que, almenys pel que fa al nivell econòmic --no al poder i a la propietat--, adquireix una societat a la segona revolució industrial, sotstituint la forma de triangle pròpia de la primera revolució industrial, en la qual l'estrat baix, i no el mitjà, és el majoritari. A "Final d'un viatge de servei" (1966) aquesta impressió encara es confirma: la població de Briglar dona una imatge ben diferent del nivell econòmic dels seus habitants que la que donava "I no va dir cap paraula". A "Final d'un viatge de servei" es s'assenyalen diferències de condició social, però no són aquelles del pisot i l'habitació del gos --si algun problema greu ~~a l'habitació~~ és el dels treballadors estrangers, només al·ludit, però a l'època a la qual va ser escrita la novel·la aquest problema era massa nou segurament perquè permetés gaire cosa més que al·lusions.

Dues coses són certes: ^{a l'estendard d'} ~~al~~ aquest sistema econòmic, que és bàsicament el mateix del període nazi, no si pot posar la paraula "Justícia", però s'ha aconseguit un millorament del nivell de vida ~~innegable~~ realment innegable i ràpid. De tota manera, a l'estendard de l'època corresponent a "Final d'un viatge de servei", el mot que sembla adquat, segons la novel·la, seria el d'"Absurd". Aquesta és la història: els Gruhl, pare i fill, van cremar un jeep militar públicament, amb mostres de gran satisfacció, mentre al dipòsit de benzina i a dos bidons sonaven so-

rolls preparats, i pare i fill cantaven les lletanies de la Mare de Déu portant el ritme amb cops de les seves pipes respectives. El jove Gruhl ~~estava~~^{feia} ~~part~~ el servei militar i el jeep havia estat cremat precisament durant una missió ~~militar~~ encomanada per l'exèrcit. Però hi ha una mena de conspiració perquè el procés tingui la mínima publicitat i la sentència sigui benèvola. L'exèrcit ha renunciat a acusar el jove Gruhl --només actua com a acusador privat per danys materials--. Així l'acusació només és "per danys materials i desordre greu", ignorant "el fet evident de l'incendi intencionat". Per altra banda, sembla que un fet així hauria de ser jutjat per un tribunal de jurats i no per un sol jutge, el doctor Stollfuss, que està a punt de jubilar-se "i era conegut i famós pels seus humanitaris passat i present".

Els tres diaris de la localitat publiquen finalment la mateixa nota breu sobre el judici. El director del diari liberal volia donar-hi més importància al cas, sospitant ~~en~~^{en} ~~els~~^{de} altres una maniobra "clerical-socialista", però un diputat del seu partit el convenç que no ho faci. Assisteix al judici un conseller de justícia que està en contacte amb un alt personatge molt interesat perquè el judici s'acabi el mateix dia i sense soroll. Quan s'examina quina classe de viatge de servei tenia encomanat el jove Gruhl el judici es fa a porta tancada. La sentència ^{condemna} ~~serà~~ ^{serà} lleu, el jutge admetrà que el que havia volgut fer el jove Gruhl, ~~amb la intenció de~~^{amb la intenció de} ~~era una manifestació~~^{era una manifestació} artística: un "happening" i els dos acusats, que ja portaven un temps de presó preventiva --esplèndidament tractats a l'edifici del jutjat-- seran posats tot seguit en llibertat.

Per què l'exèrcit no ha fet un judici sumaríssim? Diu que en realitat Gruhl ja no era soldat al moment de l'incendi: un error de càlcul sobre els seus permisos va fer que no se li donés, com corresponia, la llicència uns dies abans. Per què la conspira-

ció de silenci i benevolència? Perquè el viatge de servei era aquest: els reglaments militars preveuen inspeccions periòdiques dels seus vehicles, però si aquests no han fet el quilometratge suficient, en lloc d'ajornar l'inspecció l'exèrcit llença els seus vehicles a les carreteres per fer els kilòmetres que manquen. El jove Gruhl "va dir que aquell tipus de viatge de servei ~~en caràcter de qual ja ha estat descrit i confirmat amb tot detall~~, els havia realitzat en quatre ocasions en el termini d'un sol any, (ompassant-se d'aquesta manera gairebé vint-mil kilòmetres, i donant doncs mitja volta al món). D'aquesta manera havia hagut de (malbaratar) gairebé tres-mil litres de benzina i les corresponents quantitats d'oli (anant i venint) per l'autopista, generalment entre Duren i Frankfurt; va declarar que també havia estat testimoni de malbarataments innecessaris de temps, material, forces i paciència en altres àmbits de la vida militar". El caporal Kuttke parla del "quartet de l'absurd": insensatesa, manca de productivitat, avorriment, peresa, que segons ell, Kuttke, considera com l'únic sentit de l'exèrcit". Però mentre l'exèrcit mostra aquesta productivitat en una societat que imposa als seus treballadors la productivitat més vigilada, i malbarata només amb aquests viatges de servei tants diners dels contribuents, Gruhl pare ha pagat, com a guster, en els darrers anys, quatre vegades més impostos que el valor del jeep cremat, i deu encara a l'Estat una suma fabulosa, degut al seu desconeixement dels impostos, (ha estat embargat, ja perdut tot el que tenia i ara només pot treballar a canvi de queviures, que "difícilment poden ser embargats".

L'economista i catedràtic Grähn declara al judici "que rebutjava el concepte de la moral en la ciència dels impostos," i que és "objectivament necesssari que l'economia i la legislació sobre els impostos actuessin sobre els negocis (anacrònics

que no poden seguir la gran llei general d'augmentar els costos personals d'inversió i el sistema de despeses".

Resulta així que l'excel·lent i treballador ebenista Gruhl ha pagat a l'Estat l'import de varis jeeps i n'hi deu encara més. Mentre, però, l'exèrcit malbarata enormes sumes en viatges de servei absurds. Davant això, l'exèrcit, la xarxa d'alts personatges, els diaris dels tres principals partits ~~de l'oposició i tot~~ ~~que s'oposava al comunisme~~ prefereixen un judici silenciós i benèvol que no pas la revelació pública d'aquests habituals viatges de servei. Segons el rector Kolb, el jove Gruhl s'ha desmoralitzat fent el servei militar: "res no és més pernicios per a un jove que l'experiència i la comprensió d'una organització tan descomunal, el fi de la qual consistia en la producció ~~de coses absurdes~~ ^{de coses absurdes}, gairebé del no res total, és a dir d'insensateses".

Aquest és el secret: hi ha un absurd que tots els sectors compromesos amb el poder i el sistema no volen que es descobreixi sinó que es consideri tota aquesta màquina com allò més natural i ple de sentit del món. Per bé que és evident que Boll insisteix a "Fínal d'un viatge de servei" en la seva crítica del món militar, va més enllà: aquest és una part del sistema. Tampoc no es tracta d'una defensa del retorn a l'artesanat, encara que sí és la defensa de l'individu davant l'Estat.

Resulta evident que la "societat integrada", tal com és descrita a les novel·les de Böll, no viu una situació revolucionària ni pre-revolucionària --en ^{part} perquè aquell estrat mitg no és revolucionari--. Però si el sistema ^{econòmic}, amb ^{les} modificacions que sigui, és bàsicament el mateix que el del període nazi, es planteja la pregunta de què passaria si hipotèticament es donessin un dia les circumstàncies semblants a les què van portar el nazisme al poder i, des d'ell, ~~amb~~ ^{amb} el cop de força

de 1933. ~~Naturalment~~ Les novel·les de Böll no són un arriscat tractat de futurologia sobre si aquestes hipotètiques condicions semblants es poden repetir o no. Però és conscient del problema: "En cas de crisi econòmica greu l'absència de maduresa política dels alemanys pot tenir conseqüències desastroses", ha declarat Böll el 1969. Però si l'esperit de vigilància de Böll ja ha quedat prou palès, caldrà veure quins són els camins ^{avants} de vigilància i de reforma que hi ha, segons les seves novel·les, a aquesta societat.

LA SITUACIO POLITICA

La protesta dels Gruhl es manifesta cremant un jeep --pro-
testa que tindria més abast del que potser podria semblar si
se li donés publicitat, com veu la dona de Horn: "va qualificat
tots els homes que s'ocupaven del cas Gruhl, el seu marit in-
clòs, de 'beneits', que no comprenien l'oportunitat que tenien
de donar publicitat a aquest cas: --Figura't --va dir amb tran-
quil·litat, que a tots els soldats sol's acudís cremar els seus
vehicles i avions! Però aquests fets social-demòcrates, aquests
hipòcrites farsants s'han convertit en més burgesos que els pro-
pis burgesos!"

La protesta dels Gruhl contra el respecte idolàtric de les
lleis, que va ser un dels fets claus del nazisme, contra tota
una mentalitat i contra tot un sistema de l'Alemanya de postgue-
rra és ^{una de les} més espectaculars ~~partes~~ de les novel·les de Böll
--i potser podrien tenir significació dos fets: un, que es tracta
de la darrera novel·la de Böll apareguda fins ara; l'altre, que
és una protesta que es manifesta fora dels camins habituals:
no es creu en aquests, són insuficients, no són proporcionats
pel que es necessita--. La protesta de Fred i de Käte ("I no
va dir cap paraula"), és aguantar sense dir res ~~com~~ com l'espíri-
tual negre que sent Käte i que canta la passió de Jesús: "el
clavaren a la creu, el clavaren a la creu/ ~~a~~ ell aguantà sense
dir cap paraula"--; aguantar, no cedir. Però Fred només parla
amb Käte, i una mica amb un capellà del bisbat que li té simpa-
tia ~~que~~ l'ajudarà a tornar a casa, ~~per~~ aplegant un altre cop la
família. Es evident que Böll parla per aquesta família, es fa
altaveu de denúncia d'una situació d'injustícia que d'alguna

El protagonista de "El pa dels anys joves" protesta en rompre amb Ulla i dient-li el que pensa abans de retrobar Hedwig: l'elecció d'aquesta noia també representa una protesta, i l'elecció d'un altre futur que el de gendre de l'industrial d'electrodomètics. El Dr. Murke ("Els silencis del Dr. Murke") protestarà interrompent i fastiguejant el pompós intel·lectual Eurt-Malottke, recollint silencis a la ràdio i no prenent-se seriosament aquell món --aquest no prendre's seriosament és una forma habitual de protesta, en el sentit de resistir-se a ser integrats, a les novel·les i contes de Büll.

"Billar a dos quarts de deu" es refereix a aquestes dos tradicions alemanyes --i ^{en part fins i tot alemanyes} no solament alemanyes--: el "sagrament de búfal" i el "sagrament de l'anyell" al llarg de tres generacions. L'obra es situa el 1958, amb abundoses referències al passat. Però els personatges que a la societat de postguerra no volen menjar del "sagrament del búfal" protesten, gairebé tots, mantenint-se íntegres --i apartats. Robert Fähmel no ha volgut fer d'arquitecte, té una oficina de càlculs d'estàtica, amb tres ^{col·laboradors} ~~col·laboradors~~, i només treballa una hora al matí. Refusa els encàrrecs que l'obligarien a treballar més temps del que vol. Hi pot haver aquí un refús d'integrar-se a la maquinària neo-capitalista --però com podria utilitzar aquest tipus de refús un obrer? Robert Fähmel no vol veure el seu antic company d'escola Nettleinger --ahir nazi i avui alt càrrec a la política oficial--. Robert Fähmel continua sent fidel als qui menjaren el "sagrament de l'anyell", i ^{no} ~~no~~ transigeix de cap manera amb els ~~seus~~ adeptes del "sagrament de búfal". No s'arrepenteix gens ni gota d'haver volat l'abadia de Sankt Anton i del seu passat anti-nazi que el va portar a l'exili. Es íntegre però a la vegada viu apartat. Íntegre

També l'arquitecte Heinrich Fähmel, que fou durant la seva vida menys decidit que el seu fill Robert a oposar-se als adversaris: als vuitanta anys veu que la seva arma de la ironia i de considerar-se superior no era suficient. Schrella, fill d'obrero, ha estat més de vint anys a l'exili; quan torna, el posen a la presó per error, i el treu d'ella Nettlinger, el seu torturador d'ahir. ~~(Schrella i Robert són els seus fills)~~ Diu a Robert:

"--La gent que veig... m'equivoco si no els trobo menys odiosos que els qui vaig deixar en marxar?

"--Probablement no t'equivoco".

Però Schrella no sap si es quedarà a Alemanya; és apàtrida, i no sembla que vulgui deixar, ~~la~~ un nivell econòmic inferior, una actitud semblant a la de Robert Fähmel, d'integritat i de distanciament. El net Fähmel, Joseph, que ha reconstruït l'abadia de Sankt Anton, deixa aquesta feina en descobrir que fou el seu pare qui la va voler i en pensar que tenia raó en fer-ho: treballarà a l'oficina del seu pare. Serà també íntegre i distanciat? El vell conserge de l'hotel Printz Heinrich no transigeix tampoc: és fidel ^{al ideal de} a la seva vida i rebutjarà els diners de Nettlinger i les pressions del director de l'hotel.

~~Però~~ El pare i el fill Fähmel, Schrella, el conserge, no transigeixen ni obliden. Diu Nettlinger a Schrella:

"--I vosaltres sou menys misericordiosos que Déu, que perdona els pecats dels qui s'arrepenteixen.

"--No som Déu, de manera que no podem ~~comparar-nos amb~~ ^{comparar-nos amb} Ell ni per la seva omisciència ni per la seva misericòrdia".

Una frase gairebé igual a la de Schrella la diu ^{amb una frase de la mateixa novel·la} (Marianne. Johanna Fähmel tampoc no absol. És la dona d'Heinrich i la ma-

re de Robert: no s'ha limitat a mantenir-se lluny del "sagrament de búfal" com el seu marit: ha dit davant els militars que el kaiser és un boig, durant les èpoques de penúria no ha deixat que es mengés a casa seva més que el que donava el racionament. La van tancar a un sanatori mental el 1942 --no se sap ben bé si perquè la mort de ^{hermann} ~~hermann~~ i de ^{du germans} ~~hermann~~ ha transtornat la seva salut mental, si com l'única manera de salvar-la dels nazis, o bé perquè els nets ^{hermann} ~~compaguen~~ alimentar (millor: una mica de tot--). Johanna decideix escapar-se del sanatori i anar a la ciutat el dia que el seu marit fa vuitanta anys; està obsesionada pels records i volaria matar Nettlinger o Wakiera, els responsables que el seu fill es convertís en nazi; els qui toruraren Robert i Schrella; Wakiera, que va fer matar un presoner potonés ~~perquè~~ perquè havia fet el gest, només el gest, de pegar-lo. Troba una petita pistola, va a l'hotel on està reunida la família per l'aniversari; veu sota el balcó ~~una petita pistola~~ ^{que hi havia una clau feta} els ex-combatents, on Wakierahi és muntat a cavall i Nettlinger reparteix salutacions; al balcó del costat hi ha un personatge important --un ministre?--, i pensa, sense dir-ho als altres:

"Esteu cecs? Us poden enganyar amb tanta facilitat? Aquests us mataran per menys d'un gest, per menys d'un tros de pa amb mantega. Ja no cal que siguis moreno o ros, ja no cal recórrer a la fe de baptisme de la teva àvia, aquest us mataran encara quan no els ~~te~~ agradin les vostres cares: no has vist els cartells de les parets? Esteu cecs? (...) T'asseguro que tots han menjat del sagrament del búfal; durs de closca com una pedra, sords com una tàpia i tan terriblement inofensius com l'última encarnació del búfal; dignitat, dignitat; tinc por, vell; ni el 1935, ni el 1942 em vaig sentir tan estranya entre els homes;

(...) dignitat, dignitat, i ni un rastre de dolor en el rostre; què és un home sense dolor? (...) Vosaltres coneixieu la medecina, però jo soc qui l'aplicarà". ^{Primer} Vol disparar sobre Makiera, després sobre Nettlinger, finalment ho fa sobre el veí del balcó:

"Vull matar aquell ^{gros} que va muntat en el cavall blanc (...) mira allà a baix el nostre amic Nettlinger; prou intel·ligent per no presentar-se d'uniforme; però, de tota manera, present i estrenyent mans, donant cops a l'esquena i tocant banderes; posats a escoltar, em sembla que prefereixo matar aquest Nettlinger... però p tser canvio d'idea i no dispero sobre el museu d'allà baix; l'assassí del meu net està sentat al balcó del costat, ... ¿no el veus? Vestit de fosc, decent, decent".

La pistola és gairebé de joguina, la vella Pähmel no havia disparat mai, i el personatge se'n surt amb una ferida lleu. A l'estudi d'Heinrich Pähmel, aquest brinda per la seva dona: "vulgui Déu ~~ben~~ ^{veure} la seva bona memòria". Es tracta d'això, que els personatges --i els lectors-- no perdin la seva bona memòria: el "sagrament del búfal" ahir i avui. Nella pensa ("Casa sense amo") en les divinitats "Führer, poble, pàtria":

"A la seva oïda acudien ^{remont} ~~remont~~ d'òcques passades: -Thrccr, -oble, -àtria; montida decapitada que queia sobre ella com una maledicció. Aquell ressó semblava remuntar-se a mil anys enrera, generacions extingides de feia temps havien ofert sacrificis a aquestes divinitats. Homes cremats, trepitjats, asfixiats a les cambres de gas, metrallats... per sis síl·labes incompletes".

Qui sap si aquestes divinitats del passat podrien tornar i demanar altra vegada sacrificis humans? Es tracta de tenir bona memòria, i bona vista --per reconèixer en l'aspecte decent d'ara tot allò brutal del passat--. Però ja es veu que una novel·la com "Bil ar a dos quarts de deu", dedicada a combatre

el culte de la violència i de la força, no pot presentar com a sol.lució col.lectiva l'atemptat polític, generalitzant l'acta de la volla escapada del sanatori mental. Aquest servirà per refrescar la memòria ^{i la protesta} de tots, però la protesta viable serà, segons aquesta novel.la, la integritat personal, no oblidar què va passar ni deixar-se enganyar pel que passa, mantenir-se fidels --i apartats. No es pot negar el valor ètic d'aquesta actitud, ni fins i tot la seva influència social --el vell conserge diu: "Si encara no he perdut la fe en la humanitat, ho dec a un parell de persones com el jove Fähmel i la seva mare"--. Però és evident que es tracta d'un combat amb mitjans desiguals, perquè els adversaris tenen una xarxa d'organitzacions ~~polítiques~~ polítiques, cíviques, econòmiques, ~~etc.~~

A Opinions d'un pallasso la protesta de Schnier es manifesta de diverses maneres. Per què ha d'estudiar si nó li interessa, i si es tracta d'ingressar ~~en~~ una mena de categoria racial --els batxillars? No ha pensat mai seguir les activitats industrials i finaceres del seu pare: hi por haver aquí una ~~manera~~ negativa a integrar-se a la societat neo-capitalista. Com altres personatges de Böll, Schnier no oblida la guerra i el nazisme, que va veure d'infant, i així bufeteja Kalik, que diu que està penedit i al qual han donat la creu del mèrit federal pels "seus mèrits en divulgar les idees democràtiques entre la joventut", perquè recorda tot el que havia fet el jove Kalik quan s'esgarramellava cridant que calia "defensar el sagrat sòl alemany contra els jueus ianquis". La seva feina de pallasso podrà ser en part una forma de protesta: el seu humor és sovint crític i --com Böll-- sembla que les seves pantomimes s'ocupin totes de l'arbit en el qual viu. Quan es troba abandonat i sense diners al seu pis de Bonn, telefona tothom dient el que pensa: una altra manera de protesta quan el que pensa no és allò que pensen els interlocutors. A la fi va a l'esta-

ció, posava el capell davant seu, per a les almoines, i canta acompanyant-se a la guitarra una cançó que acaba d'inventar-se i que comença així: *(falsa)*

"El Papa Joan

no pertany a la CDU".

A Final d'un viatge de servei la protesta de Grühl és cremar el jeep. Hi ha en tots els ^{protagonistes} ~~personatges~~ de les novel·les de Böll una disconformitat evident amb la societat però resulta ~~que~~ sembla que no trobin adequats els diversos camins legals per expressar-la --^{de diversos tipus} premsa, associacions sindicals, associacions polítiques^{etc.}, o bé que no confien en ells, o bé que no puguin utilitzar-los. Alguns d'aquests personatges, ^{els qui per l'edat} ~~que~~ van poder fer-ho, quan es trobaven en un règim, com el nazi, on no hi havia ^{comuns} ~~aquests~~ camins legals, en van buscar uns (amb risc: no es tracta d'uns porucs. ~~una mica més~~) El vell conegre de l'hotel din de Robert Fehmel: "Era un noi íntegre i, si calia, dur; no podia suportar les injustícies, i si no pots suportar les injustícies aviat et veus enredat en política; va començar ja als dinou anys. I li haguessin tallat el cap tan senzillament o l'haguessin condemnat a vint anys sinó aconseguia escapar".

Una diferència capital entre un règim ~~de~~ de dictadura com la nazi i un règim com la República Federal és que les conseqüències d'una acció semblant eren, a la primera, la mort o vint anys de presó; mentre a la segona estan permesos i, segons la llei, protegits --o bé, si es tracta d'activitats considerades il·legals, com l'acte dels Grühl, la conseqüència és el pagament de danys i perjudicis i sis setmanes de presó--. Això es desprèn clarament de les novel·les de Böll, però també que aquests personatges, que ara tampoc no poden suportar les injustícies, no ^{no venen en joc} ~~seguen sent~~ en política, com ^{per exemple} ~~va~~ Jove Fehmel. Per què

les injustícies són menors? Per què el marge de llibertat és més gran? Per què, dins la seva varietat, aquests personatges són del tipus que no es sent fortament atret per l'acció política? Per què els camins d'acció no resulten atractius?

Segurament tot això hi pesa. També hi pot haver un reflexe de l'actitud personal de Böll. Li pregunta Michel Salomon ("Cal tenir por dels alemanys?"):

"--Per què no es compromet políticament?

"--No trobo la plataforma. Crec que un novel·lista, que un assagista, ha d'allunyar-se dels aparells dels partits. La seva influència és indirecta, obliqua. És evident que simpatitzo amb la social-democràcia. Però no puc seguir-la sempre ~~ja~~ arreu (...). No m'agradaria que el meu compromís amb un partit m'impe-
dis de criticar-lo. Per altra banda, no estic inactiu a l'escena política. Ara escriuré un opuscle que és una carta oberta a les dones alemanyes perquè no votin més la CDU."

Aquesta actitud d'un escriptor que no es vol comprometre amb un partit per no estar lligat en la seva crítica és corrent i té poderosos arguments a favor seu. Però els escriptors que, com Böll, fan una indubtable acció política en sentit ampli ~~amb~~ la seva obra, si són, com ell, autors de qualitat i d'èxit, tenen un instrument d'acció del qual ~~la~~ immensa majoria de la gent no disposa. Fins i tot es pot pensar si aquest opuscle dirigit a les dones, precisament l'any en el qual per primera vegada la CDU va perdre les eleccions, va ser més útil políticament que "Opinions d'un pallaso", per exemple, netament crític contra la CDU i que només en un any va tenir a la República Federal un tiratge de més de 150.000 exemplars. Hi podria haver, en els personatges de Böll, una mena de transposició de la actitud de l'autor, només que les ~~per~~ circumstàncies dels seus personatges són ben diferents.

Però això no és el que aquí importa més. El que importa és que, segons ~~la~~ ^{les} novel·les de Böll, aquest sector disconforme mostri com una indiferència o un desencís de l'acció política ~~que~~ ^{ment} veuen que els adversaris la utilitzen i en treuen bona part de la seva força. Que aquests personatges no siguin tots, ni la majoria, militants polítics, és lògic: a tota societat, habitualment els militants polítics són una minoria petita. Però és significatiu que no tinguin simpaties per cap corrent polític.

El judici que els mereix la CDU és clarament advers, sigui explícitament & implícit. "Opinions d'un pallasco" és en bona part una crítica dels mitjans catòlics dirigents a ~~la República Federal~~ ^{la República Federal}, ~~especialment a Bonn~~ ^{especialment a Bonn}, i tota la novel·la és una sàtira implícita de la CDU, ~~en diverses ocasions explícita~~ ^{en diverses ocasions explícita}. A part la cançoneta final, que enfronta Joan XXIII i la CDU, hi ha diverses censures de la democràcia cristiana alemanya. Adenauer, sense ser citat nominalment, és al·ludit com "aquest vell carcamal polític que mai no acaba d'anar-se'n". Quan Schnier telefona Fredbeul, s'assabenta que ~~està~~ ^{està} fent campanya electoral per la CDU. És tan dolenta l'opinió que en té d'ell que pensa: "Mai no em vaig il·lusionar sobre ell, i na tan sols el fet que col·laborés a la campanya ~~de la~~ ^{de la} CDU em podia produir estupor". En un altre lloc s'identifica el votant de la CDU amb l'alemany militarista, que deixa anar "l'obligatòria parrafada de dues hores sobre la guerra". A la clínica on Marie té l'abort, Schnier mira el carrer:

~~Després~~ "A les parets només hi havia cartells electorals. Posa la teva confiança en el SPD. Vota ~~per~~ ^{per} CDU. Sembla que els interressi que els malalts, que potser des de les seves habitacions miraven les parets, quedessin ~~deprimits~~ ^{deprimits} amb les seves indescriptibles estupideses. Posa la teva confiança en el SPD,

era f/rancament genial, gairebé literari, davant l'estupidesa de qui va fer imprimir sobre un cartell simplement Vota per la CDU. Gairebé eren les dues de la matinada, i més tard vaig discutir amb Marie sobre si el que jo havia vist havia passat realment o no. De l'esquerra va venir un gos vagabund, va olo-
rar un fanal, després el cartell del SPD, després el de la CDU i ~~el~~ va orinar ~~amb~~ sobre el cartell de la CDU, i se'n va anar (...) Marie sempre em va discutir, quan més endavant parlarem d'aquesta nit dramàtica, l'existència del gos, i si em concedia com a "veritable" el gos, negava que ~~hagués~~ orinat sobre el cartell de la CDU. Va dir que el seu pare havia influït tant en mi, que jo, sense tenir consciència d'una mentida o d'un error, afirmaria que el gos havia fet la seva "marranada" sobre el cartell de la CDU, encara que hagués estat el del SPD. Amb tot, el seu pare sempre havia menyspreat ~~menys~~ més el SPD que la CDU, i el que jo havia vist, vist estava".

A altres ~~novel·les~~ novel·les de Böll no es troben al·lusions tan directes ~~com~~ a la CDU, però cal suposar que ~~si~~ si els notables ~~hi~~ hi apareixen sovint, i són criticats, i els protagonistes estan en ~~des~~ desacord amb la societat a la qual viuen, s'ha d'entendre que els notables són generalment del partit que governa i el desacord amb la societat s'extén al partit governant.

Al text esmentat dels cartells electorals, ja es veu que el SPD no es tracta amb entusiasme --i qui el critica, el pare de Marie, és un dels personatges més favorablement presentats per l'autor--. D'aquest text es podria deduir que el SPD ^{menys} és una mica menys criticable que ~~el~~ la CDU. Això es confirme en els pensaments de Schnier en maquillar-se (en referir-se al que pensa el seu amic Edgar Wieneken cal entendre el SPD: Wieneken pertany a aquest partit i hi treballa). Pensa Schnier:

"Amb aquella cara podria jo fer cançó, podria fins i tot fingir hipòcritament allò que amb tota la seva ~~desapassada~~ ^{desapassada} amb tota la seva ~~desapassada~~ ^{desapassada} n'era relativament simpàtic: allò en el qual creia Edgar Wiencken. Això almenys era insípid, i amb la seva insipidesa era el més honrat dins de l'indigne, el més petit dels mals menors. A més del negre, el marró fosc i el blau, quedava una altra opció, i dir-ne roja seria massa eufemista i massa optimista, però era d'un gris lleugerament tenyit d'auro-ra." ~~Després de dir això, el narrador es va posar a riure i a dir: "Això és el més petit dels mals menors, però és el més honrat dins de l'indigne, el més petit dels mals menors."~~

La social-democràtica vista com el més petit dels mals menors: no es gaire afalagadora per a ella, i menys favorable que aquelles declaracions de Böll. Com sempre, no cal posar en boca de l'autor, al peu de la lletra, les paraules dels seus personatges, encara que siguin els tractats per ell amb més simpatia, però es pot concloure, pel que es diu a aquestes novel·les sobre el SPD, que per a aquell sector de personatges una de les dificultats per la seva participació política és el poc entusiasme despertat per la social-democràcia.

A la fi de "Biller a dos quarts de deu" hi ha una crítica de totes les formacions polítiques de la República Federal. La CDU ha quedat acusada, àcidament, a tota la novel·la. I a l'hotel Printz Heinrich es reuneixen simultàniament l'oposició d'esquerra, l'oposició de dretes i el consell d'administració de "Societas, la més útil de la comunitat". Tots menjaran el mateix ~~menjar~~ sentiran la mateixa música, i s'asseblen tant que Robert Fährnel pot dir a Schreiba:

"--No has vist la gent que hi havia a baix al vestíbul? Anaven a tres banquets diferents: el de l'oposició d'esquerres, el dels "més útils a la comunitat" i el banquet de l'oposició

de dretes... però hauries de ser un geni per distingir quins d'ells anaven a cadascun dels banquets". I Schrella diu que si Kretz és l'esperança de les esquerres, "ja m'agradaria saber què és una desil·lusió". Per la seva banda, el conserge pensa: "moderaré els meus sentiments, encara que pel meu gust donaria patades al cul als de l'op^onió d'esquerres, i als de les dretes i als més útils a la comunitat els escupiria al plat" --pot ser significatiu del sistema que no es distingeix i s'englobi en la crítica dues oposicions polítiques diverses i un consell d'administració d'una societat capitalista, i a qualsevol cas és ^{clar,} ~~segons~~ segons aquestes novel·les, estudiades aquí i datades fins el 1966, que la crítica s'extén a tot el sistema i que no hi ha una alternativa clara i atractiva al partit de govern. Si hi podria haver, en una "societat integrada" del tipus de ~~la~~ ^{la} República Federal Alemanya, en el context nacional i internacional dels anys esmentats, una alternativa realment diferent, vigorosa i atractiva, és qualcom que ~~representa una alternativa~~ supera l'abast de les dades d'aquestes novel·les, i també si hi pot ^{i com,} ser ^a les societats semblants. Davant aquest problema evident, els Gruhl cremant el "jeep" seriós, ~~una protesta~~, dins els seus límits, una mena de protesta concebuda per l'oposició parlamentària o d'alguna manera un procedent de l'oposició extraparlamentària i de les protestes anarquitzants a diversos països de l'Europa Occidental.

Però hi ha unes formacions polítiques i unes ideologies tradicionals. Si la CDU és jutgada com ho és, i el SPD és, en el millor dels casos, "el més petit dels mals menors", què queda dins aquell àmbit? Els comunistes? Eöll va declarar el 1969 a Michel Salomon, demostrant per altra banda que no jutja impossible aquella clarificació:

"A més ~~les~~ les coalicions, grans o petites, dels partits de la República Federal, ^{individuals} ~~en~~ ^{un} joc polític honest. Tant la comissió

situació dels partits que tenen ales, la CDU amb una ala esquerra i el SPD amb una ala dreta. Necessitem partits amb programes polítics clars i ben definits, ~~una~~ una dreta i ~~una~~ una esquerra, ~~una~~ una oposició autèntica i ~~un~~ un partit comunista independent que no estigui influït per Moscou. No es pot concebir un país capitalista sense un partit comunista".

Sobre els comunistes i Alemanya ~~hi ha~~ a aquestes novel·les diversos aspectes. Per una banda, s'apunta l'existència d'un sector oficial que considera la República Democràtica Alemanya com una zona d'ocupació de l'Estat soviètic --la forma que Böll presenta aquesta opinió pot fer suposar que no la comparteix, i efectivament ~~ha~~ ha fet declaracions periodístiques dient que qui les tingui cal que abandoni les il·lusions d'una reunificació, i que tota guerra perduda té conseqüències geogràfiques--. Un altre fet és que per un ampli sector de la República Federal l'acusació de "comunista" s'ha convertit en una acusació freqüent i denigratòria --contra la qual protesten diversos personatges de les novel·les--. Un altre ~~era~~ és que, malgrat la freqüència d'aquella acusació, a la República Federal els comunistes són ben pocs. Difícilment se'n trobaria a aquestes obres. El vell conserge del Printz Heinrich diu que ell, en el passat, ho va ser, "i catòlic, a més". Horn, a "Final d'un viatge de servei", personatge tractat favorablement, podria tenir simpaties pel comunisme --considera Ulbricht com un cap d'Estat--, però segurament és un social-demòcrata d'esquerra. Derkum, el pare de Marie ("Opinions d'un pallasso"), és comunista? "Tots el tenien per comunista, però quan després de la guerra va poder ser alcalde, els comunistes es van cuidar que no ho fos, i sempre que jo començava a comparar els nazis amb els comunistes, s'enfadava i deia: 'Jove, hi ha diferències entre caure en una guerra dirigida per una firma de savons, i

^{ment} per una causa en la qual es pot creure. El que ell era realment, encara no ho sé, i quan Kinkel el va ^{anomenar} ~~anomenar~~ a la nova presència 'sectari genial', vaig estar a punt d'escupir-li Kinkel a la cara. El vell Berkun fou un dels pocs homes que sempre m'han inspirat respecte".

Molt menys respecte li inspirà el mateix Schnier uns comunistes que el rebien a la República Democràtica --i aquest és l'únic episodi de les novel·les de Böll que passa a l'altre Estat alemany--. Schnier i Marie van a Erfurt. S'entrevisten amb uns representants culturals que els reben amb gran pompa, amb ~~enormes~~ ^{amb molta pompa i amb flors i xampany} mesrams de flors, caviar i xampany. Però les coses s'enfeden. "Després em van preguntar què volia interpretar jo a Leipzig, a Rostock, ^{a veure si} ~~podria~~ ^{podria} representar el "Cardenal", "Arribada a Bonn", i "Sessions del consell d'administració". (...) I jo vaig dir que no, que primer havia d'estudiar allí una mica les condicions de vida, doncs el sentit d'allò comú consisteix en representar l'home en situacions de tipus abstracte, de les quals es dedueixi la seva pròpia veritat, no una veritat aliena a ell, i en aquest país no hi havia un Bonn, ni consells d'administració, ni cardenals. Es van disgustar, fins i tot un va empal·lidir i digué que ells ho havien imaginat molt diferent, i vaig dir aleshores que jo també. Fou horrible. Vaig dir que podria estudiar una mica i preparar números com "Sessió del Comitè" o "El Consell Cultural es reuneix" o "El Congrés del Partit escolleix la seva Presidència" o "Erfurt, la ciutat de les flors"; al cap i a la fi, els voltants de l'estació d'Erfurt no presentaven un aspecte florit, però aquí va intervenir el ^{cap} ~~president~~ de la comissió dient que no podia ^{tolerar} ~~tolerar~~ cap propaganda contra la classe obrera. Ja no estav/pal·lid, sinó macilent; dos altres van tenir el valor suficient per somriure amb ironia. Li vaig replicar que no hi veia cap ^{menys} ~~menys~~ de propaganda contra la classe obrera,

si jo representava un número, fàcil de preparar, com "El Congrés del Partit eslegeix la seva Presidència", se'm va trabucar la llengua i vaig dir "perdut" en lloc de "partit", la qual cosa va enfurismar el lívid fanàtic, que va donar un cop sobre la taula, amb tanta força, que la nata dels pastissos va saltar dels plat, i va dir: "Ens vam equivocar amb vostès, ens vam equivocar", i jo li vaig dir que el millor seria que ens n'anessim, i ell va dir: "Sí, poden fer-ho, per favor, en el proper tren". Vaig dir encara que el número sobre el Consell d'Administració el podria anomenar "Sessions del Comité", perquè allí només es decidia allò que ja havien estat decidit abans. Van perdre tota cortesia, van abandonar la saleta i ni tan sols ens van pagar el cafè".

Les novel·les de Böll presenten com totalment indesitjable un retorn a una dictadura de tipus nazi; es desprèn així de les petites al·lusions al tema que no es presenta pas com a solució convertir la "República Federal en un estat com la República Democràtica. I que la situació dels partits a la República Federal és poc atractiva pels disconformes.

Fons a quin punt aquests ~~personatges~~ personatges crítics de Böll creuen que cal canviar el sistema capitalista? Fins a quin punt aquest tipus de societat obstaculitza aquella aparició de "partits amb programes polítics clars i ben definits..."? Sobre el primer punt la resposta és ambigua: si, pels nombrosos personatges antimilitaristes, es podria concloure que allò que voldrien seria quelcom semblant a la reducció de tots els exèrcits nacionals a una simple força d'ordre públic, sobre l'abast de les reformes econòmiques, ~~socials~~, és menys clar. ~~Sobre el segon punt, les novel·les de Böll plantejgen tícitament la pregunta: ja s'ha dit que pel que fa a una possible resposta serien necessàries moltes més dades.~~

Però la imatge resultant ~~és, però, la imatge d'una societat~~
d'aquestes novel·les és que hi ha un important sector disconfor-
me, amb una mala consciència contrària a la bona consciència
frequent ~~en~~ aquesta societat, un sector que no oblida el passat
i les seves possibles pervivències, i amb voluntat de reforma.
El que resta menys clar ~~és~~ són els camins de reforma. Si hi ha
una consciència, encara que només ^{fos} sigui per les lliçons dels
passat, de l'influència d'allò que durant temps s'ha anomenat
àmbit públic, sobre el ~~privat~~, i sobre la importància de no
restar passiu davant tot allò de l'àmbit públic que es jutja
perillós o condemnable, aquestes novel·les reflexen que, ara
per ara, a la societat que descriuen, no hi ha ^{per a molts} ~~cap~~ camins
^{adequats} de reforma, i els personatges crítics corren el perill de restar,
- íntegres, sí, però més o menys voluntàriament al marge, sense
incidència realment efectiva sobre la societat a la que pertnyen.
La majoria ~~d'ells~~ d'aquests ^{personatges crítics} ~~personatges~~ de les novel·les de
Böll són catòlics. Caldrà veure, finalment, de quin catolicis-
me es tracta.

UN CRISTIANISME D'ENCARNACIÓ

A les novel·les de Böll, el protestantisme no hi és representat proporcionalment al seu pes numèric a la República Federal. En alguns casos, com a l'estudi dels nuclis dirigent catòlics a Bonn, es pot explicar pel fet que ^{segurament} els coneix més i són els que més li interessen --també per a la crítica--. En general, una raó ~~per~~ possible seria que la majoria de ~~les~~ ~~obres~~ de Böll passa a la seva menàcia d'origen --les tradicions de la qual ha contraposat amb bona part de les tradicions prussianes--, on, després de les lluites de la Reforma i ^{de} la Contrarreforma la regió va restar predominantment catòlica. Sigui com sigui, malgrat que deixa clara constància del pluralisme cristià, el fenomen religiós que es reflexa bé a les seves obres és el catolicisme.

Després de la Contrarreforma, sovint la preocupació del catolicisme alemany va ser la d'assegurar els seus drets davant el poder civil. El ^(Partit del Centre) Zentrumspartei va ser fundat el 1870 i sotstituï la "Fracció catòlica" que havia agrupat a la Dieta prussiana els parlamentaris d'aquesta religió. L'Imperi alemany (1871-1918) apartava sistemàticament els catòlics dels càrrecs importants. Bismark i el ^{Centre} ~~senat~~ es van enfrontar en la "Kulturkampf" (1871-1878) i en el "Septennat" (1887) que col·locava fora de la intervenció parlamentària les despeses militars: en el "Septennat" el ^{Centre} ~~senat~~ es va oposar també a la Secretaria d'Estat de la Santa Seu, que ^{volia} ~~volia~~ ~~que~~ ~~se~~ votés a favor. ~~El~~ ^{Centre} ~~senat~~ era ~~partidari~~ partidari de la col·laboració al partit de catòlics i protestants, encara que ~~seu~~ va estar format pràcticament per catòlics. ~~El~~ ^{senat} ~~va~~ ~~seu~~ la República de Weimar, i va ser atacat pels nacionalistes que l'acusaven d'haver ~~afavorit~~ afavorit la derrota de 1918. El canceller catòlic Brüning va intentar trobar una fórmula per acabar

legalment amb el nazisme, però fou deposat per Hindenburg. Un altre ^{anti nazi} ~~cancel·ler~~ del Partit del Centre, van ^{apen}, jugà un paper molt important per portar Hitler al poder. Hitler va dissoldre el Centre, junt amb els altres partits, i no pocs membres d'ell foren perseguits pel nazisme. El 1937 Pius XI publicava la "Mit brennender Sorge", ^{contra} ~~condemnant~~ els aspectes doctrinals de l' nazisme. ~~Diversos bisbes com Von Galen, Bertram, Knebelberg, s'oposaren al nazisme, així com un sector del clergat i dels laics. Altres bisbes i sectors catòlics no adoptaren la mateixa actitud. El nazisme no va amagar mai el caràcter anticristià de la seva ideologia -- Hitler havia expressat el seu propòsit "d'arrencar de quall les arrels més profundes del cristianisme a Alemanya", perquè el nacionalsocialisme "era un concepte de la vida basat en principis científics" -- i així els catòlics i tots els cristians no van ocupar un lloc de primera fila en el nazisme. ^{Encara que} ~~Però~~ els propòsits dels caps nazis van convertir-se a vegades en contemporitzacions ^{amb l'Església} ~~per~~ ^{tàctics i diplomàtics}; i, pel que fa als catòlics, l'onada del nazisme en va arrastrar en diferents mesures, així com el conjunt de la població alemanya: dels 1.300.000 membres del Partit Nacionalsocialista el 1932 ~~en va arribar a uns 10.000.000 de membres el 1944~~ ^{en 1944} ~~Als sectors catòlics que no van acceptar el nazisme,~~ ^{i que per aquest motiu van ser depurats de la seva fecció} aquesta actitud va contribuir a un aprofundiment del propi cristianisme -- semblantment en els protestants --, ferment que després de la guerra va influir amb força en el moviment de renovació catòlica que va portar al Vaticà II. Després de 1945, la CDU i la CSU són la transformació de l'antic Partit del Centre -- ara sí realment integrant catòlics i protestants.~~

Alguns d'aquests fets històrics són reflexats en les novel·les de Böll. De quina manera? Durant el període nazi anterior a la guerra hi són representades diverses actituds: Robert Fähmel és condemnat a mort pels nazis i ha d'escapar-se d'Alemanya; Rai Bach i Albert són torturats; Johanna Pöchmel serà internada en un sanatori mental, la mare Goetz morirà. Un inconformisme m's passiu que es limita a no fer

manifestacions d'adhesió és representat per Heinrich Fühmel. D'aquesta actitud de des^{de catòlics}acord amb el nazisme, amb tots els seus matisos hi ha nombrosos exemples a les novel·les de Böll.

Hi ha després un altre sector: els qui contemporitzen --per simpaties ideològiques, per interessos econòmics, per sentiment nacional, per por...-- movent-se en un terreny que no és ni l'inconformisme ni l'adhesió activa. Un exemple és l'àvia Holstge, un altre l'oncle Frantz i la tia Milla ("No només per Nadal").

Un altre sector és el de la col.laboració. Sembla com si els laics, més enllà de cert nivell --el de la desfilada patriòtica, el calor de crits i multituds, la "sensatesa política i la sensatesa dels diners"-- no pugin col.laborar ^{amb el nazisme} per l'oposició ^{final} de les dues maneres de pensar. A "Casa sense amor" hi ha un exemple d'interès i de curiositat inicials, aviat trencados. Es tracta d'unes reunions abans de la guerra, a casa de "ai i Nella, catòlics, amb Schurbigel, que encara no es cristià, i altres amics:

"Rai, en aquella època, es quedava sovint, mig adormit, a l'habitació de Nella; també aleshores els invitats es quedaven fins molt tard: aquelles nits plenes de xerrades polítiques, de discussions amb Schurbigel, que els invitava tots a entrar a les S.A. per cristianitzar-les; paraules com "ferment", "llevat", frases com "infiltrar el pensament cristià en el nacionalsocialisme" --allò els excitava en aquella època (...) Després havien reunit amb gairebé tots".

Però hi ha un tipus de col.laboració a les novel·les de Böll que, encara que no sigui presentada com a ~~molta~~ ^{també} freqüent, no ~~ho~~ és ~~com a tal~~ ^{també} excepcional i és jutjada com a extremadament greu. És la col.laboració d'uns clergues beneïts el nazisme o algunes de les seves empreses, en tot cas no oposant-se i donant a aquestes el suport d'una autoritat religiosa. Hi ha el P. Willibrord ^("Una sense amor") amb les seves cartes d'ahir en les quals es pot "fer el compte de

totes les benediccions al Führer que contenen".

Un altre cas és el rector de la parròquia de Nella ("Casa sense amo"):

"Nella no va obrir tampoc la notificació oficial de la mort del seu marit, que el rector els va entregar --i es va negar a rebre'l: veu patètica d'ombrívols vibracions que resava per la pàtria, implorava la victòria, propagava l'emoció patriòtica; Nella no el va voler veure. El rector, de peu amb la mare de Nella davant l'habitació d'aquesta, havia cridat: "Obri, estimada Nella, obri, per favor" (...)

"Per què? Et necessito perquè necessito Déu i Déu em necessita a mi i quan em siguis indispensable ja aniré a veure't: segueix fent rodar les erres de "Pàtria" i "Führer"; fes onegar la ela de poble, i escolta el ressó va que la seva eloquència artificial produeix a la capella dels bateigs: "-ührer, -oble, -àtria".

"Esperem que no farà cap disbarat".

"No, no faré cap disbarat, però no obriré la porta: milions de viudes i milions d'orfes per a -àtria, -oble, -ührer, encara que tu, ressó incorruptible, no em retornaràs Rai.

"Va sentir panteixar el rector al vestíbul, el va sentir xiuxiuejar amb la seva mare i per un instant es va compadir d'ell fins que va tornar a la seva oïda al ressó patètic".

A "Billar a dos quarts de deu" una conducta semblant és un dels temes centrals de la novel·la. El jove arquitecte Heinrich Fähmel va construir, el 1908, l'abadia de Sant Anton, després sempre van restar cordials relacions entre l'influent abadia i la família Fähmel. Però, als temps del W zise, ho recorda Johanna:

"Res de guants blancs, res de privilegis; és clar que amb l'abad van fer una excepció; ell havia menjat del sagrament del búfal, amb decència, amb ordre, amb honor; es va celebrar la festa, monjos portaren torxes enceses, allò dalt al tossal (...), va començar

la nova era, la era del sacrifici, la era del dolor, i ells van tornar a tenir els seus panets i els seus migs gröschen per comprar un tros de sabó; l'abad es va estranyar ^{perquè} ~~que~~ Robert ^{no va} prendre part a la festa; van pujar pel tossal montats en animosos corcers i, a dalt, van encendre la foguera: solstici d'estiu; Otto va encendre la foguera, va enfonsar la seva torxa entre els sarmants, i aquets meravellosos llavis que tan bé sabien cantar el rurate coeli van entonar allò que sempre voldria mantenir allunyat dels llavis del meu net: Tremolen els ossos corcats."

Pocs anys més tard l'exèrcit americà s'acosta a l'abadia; són les darreries de la guerra. El capità Robert Fähmel és l'encalegat de les voladures i el seu general, un foll, havia donat ordre de volar l'abadia per tenir camp de tifa lliure contra els americans. Altres militars el convencien que allò no era de cap manera militarment necessari; ^{que} ~~que~~ es destruiria una obra d'art. Robert Fähmel va aconseguir que el general no es tornés enrera la seva ordre i va volar l'abadia construïda pel seu pare. Per què? Li ho pregunta un jove oficial nordamericà i ell pensa:

"Però si jo ho digués, deixaria de ser veritable, i en forma de declaració encara menys: que havia estat esperant aquell moment durant cinc anys i mig de guerra, el moment en el qual l'abadia se li oferiria com una presa posada a les seves mans per Déu. Volia erigir un monument de pols i runes a aquells qui, perquè no eren monuments artístics, no havien estat respectats: a Edith, morta per un casc d'una bomba; a Ferdi, autor d'un atemptat, legalment condemnat; al noi que tirava a la bústia els diminuts papers amb les seves notícies; al pare de Schrella, que havia desaparegut; al propi Schrella, que havia de viure l'un del país on havia viscut Hölderlin; a Groll, el cambrer del Anker, i a tots els qui havien anat al camp de batalla, cantant: Tremolen els ossos corcats; a ningú no li demanarien comptes per

ells, ningú no els havia ensenyat res millor. Dinamita, un parell de fórmules, aquesta era la seva única possibilitat d'erigir monuments (...) Un monument per a Edith i Ferdi, per a Schrella i el seu pare, per a Groll i el noi que havia tirat els seus papers a la bústia, per al polonès Anton que havia aixecat la mà contra Wakiera i havia estat assassinat per això, i per a tots els qui havien cantat Tremolen els ossos corcats i als qui ningú no els havia ensenyat res millor; un monument per als anyells que ningú no havia pasturat".

I continua pensant:

"Potser ho havia fet perquè, a la festa del solstici, mitja dotzena de monjos van pujar al tossal... i ~~van cantar: Tremolen els ossos corcats~~ els ossos corcats. Otto va encendre el foc ~~(i) i va cantar: Tremolen els ossos corcats~~ els ossos corcats. Al voltant d'aquella foguera, els nois dels pibles de Dodoringen, Schlackringen, Kisslingen i Denklingen; els rostres ensesos dels joves i de les noies tenien una aspecte ferotge a la llum de la foguera del solstici, encesa per Otto, i tots cantaren el mateix que el bon jan del monjo... Tremolen els ossos corcats; amb veu rogallosa seguien cantant encara en baixar del tossal, amb les torxes a la mà; ¿podia declarar al jove oficial americà que ho havia fet perquè no havien obeit l'ordre de pastura les meves ovelles, i que no sentia ni gota de penediment?".

Allò que es retreu a l'abad i ~~a alguns~~ aquells monjos de l'abadia, en participar a aquella cerimònia pagana nazi del solstici d'estiu i cantar la bèl·lica cançó patriòtica, es haver traït el manament de Crist de "pastureu les meves ovelles", d'haver traït el cristianisme i els homes. Es pot pensar que l'acusació va més allà dels monjos de l'abadia. Heinrich Fühmel, en endevinar que va ser el seu fill qui va volar els edificis, medita: "potser vas

pensar... en els anyells que ningú no pasturava, ni tan sols no-saltres". El retret es dirigeix doncs a uns representants significats del clergat però, possiblement també, i en mesura difícilment precisable, ^{va més enllà.} ~~qui s'acusa a una part de l'Església~~ ~~mantenint~~ Almenys és cert que s'acusa a una part de l'Església ~~d'haver~~ d'haver traït el manament de Crist durant el temps del nazisme: sacrificant éssers humans als ídols: Führer, Pàtria, Poble. I, a la fi de la novel·la, Heinrich Fähmel dona la raó al seu fill pel que va fer, tallant el pastís que representa l'abadia, obsequi del cafè Kroner pel seu aniversari, i oferint en primer lloc el plat a Robert.

Hi ha doncs diverses actituds dels cristians davant el nazisme, i el judici que de l'autor sobre cadascuna d'elles no ofereix dubtes. Pel que fa als soldats a la guerra, aquestes obres parlen d'alguns catòlics que han estat mobilitzats i ^{seguen} següen la guerra - com si no la fessin: Robert Fähmel com un executor de la justícia en destruir pedres i edificis; Albert que bufeteja l'oficial responsable de la mort de Rai i que ha de pagar-ho amb mesos de presó; Rai, que mort així, segons Albert:

"- Sí; va resar i es va senyar, però no ho diré mai a ningú, i si tu ho dius a algun d'aquests porcs, et mataré. Veritablement, per a ells seria un mos deliciós, un magnífic coronament per a la seva llegenda" -- ~~no cal dir-ne més a cap comentarista posterior~~

~~veure possiblement Rai, el fill de l'abadia, que venia al Führer a les seves tertúlies. Schumacher que alhora no era cristià i simpatitzava~~

Albert no vol que la mort cristiana de Rai sigui utilitzada.

A "El tren va ser puntual", el soldat Andreas és una altra figura semblant: troba que la guerra és porca, l'exèrcit del Führer odiós, s'oblida el fusell a casa, i sentat al tren va resant el Credo, el Pàrenostre, l'Ave Maria, el ~~De~~ Te Profundis, ~~que~~ ^{que} resa especialment pels jueus, i pels seus companys, també pel que deia:

col·lectiva, a un altre i
definitiva entrada en bloc dels cristians, ~~visiblement~~, a la
democràcia liberal, ~~on la gent un~~ ^{condemnen} els seus antecessors i s'oposaren
~~a condemnar-los. A l'episcopat de l'Alemanya, per la llarga~~
~~tradició ja esmentada de participació política, pel fet de col·la-~~
~~bora catòlics i protestants.~~ El panorama que sobre política i
religió que donaria una novel·la fidel a la realitat que es si-
tués a Itàlia a l'època de Pius XII i la "Democrazia Cristiana",
i també ^{als} pontificats posteriors, seria ben diferent que el que
done: les novel·les de Böll: encara que només sigui per la llarga
tradició ja esmentada de participació política a ~~l'Alemanya~~ ^{Alemanya}
~~l'Alemanya~~, i la col·laboració entre catòlics i protestants,
no es comprensible que no s'hi trobi l'influència vigorosa del
Vaticà i de l'episcopat sobre el partit confessional, l'ajuda
mutua --i fins i tot ^{la gent} confusió-- de les xarxes eclesiàstiques
i del partit. Però que el panorama sigui diferent de l'italià
no vol dir que no hi hagi ^{la gent} vestres de les conseqüències inevitables
de l'existència d'un poderós partit confessional.

Fred ("I no va dir cap paraula") és telefonista al bisbat.
"La paraula més usada és 'prudència'. Sempre torna a sortir, les
converses més ordinàries n'estan plenes.

"La premsa d'esquerra ha atacat el discurs de S.E. Prudèn-
cia".

"La premsa de dreta ha passat en silenci el discurs de
S.E. Prudència".

"La premsa cristiana ha lloat el discurs de S.E. Prudència".

"S.E. és una abreviació de Sa Eminència, el bisbe".

Al congrés de farmacèutics hi havia uns anuncis de preserva-
tius. "Sa Eminència farà una protesta en forma privada. Un cosí
de Sa Eminència és president del gremi de farmacèutics. Per tant,
prudència".

El bisbe té autoritat per fer una protesta privada --però al

ment i canals

(no té autoritat per fer-ne una de pública, pels lligams familiars esmentats--). També li és reconegut, naturalment, el dret d'organitzar una processó ben vistosa, davant la qual tothom, menys un home, s'agenolla. Entre els qui porten el tàlem, ~~de smocking~~^{m'} hi ha dos als quals el traje ^{de smocking} no els cau bé: són trajos llogats. "Tot-hom sap que el bisbe té un sentit social molt arrelat, i certament era ell qui havia insistit perquè també els obrers portessin el tàlem". El bisbe és un estudiós del "ante, i és l'única persona que té accés a aquella casa buida de tretze habitacions; ~~la biblioteca, però, hi ha una gran quantitat de documents sobre el "ante".~~ El bisbe hi va sovint a estudiar a la biblioteca, "irradiant una joia serena, un llibre a la mà, la tetera al seu costat". El telefonista de la cúria del bisbe de "sentit social molt arrelat", mentre, només té un piset d'una habitació, i el Comité li ha negat un altre perquè, entre altres raons, l'informe del rector no fou favorable.

El nou abad de Sankt Anton ("Billar a dos quarts de deu"), invita els Fäbmel a la consagració de l'abadia reconstruïda. Diu:

--Espero que ens faran l'honor d'assistir a la consagració. El canceller i els consellers provincials ens han promès la seva presència, hi haurà també alguns prínceps estrangers i considerarien un gran honor poder saludar(...) tota la família Fäbmel; el meu discurs no estarà sota el signe de l'acusació sino sota el signe de la reconciliació, reconciliació fins i tot amb les forces que amb cec afany van destruir el nostre monestir, encara que no amb les forces destructores que tornen a amenaçar la nostra cultura"--Robert i Heinrich Fäbmel pensen que no aniran a la consagració: no estan reconciliats amb aquelles forces. Es pot veure, a més, a les paraules del nou abad, que comparteix ~~la~~ l'anti-comunisme sistemàtic que ha estat una de les característiques de la CDU.

A "Final d'un viatge de servei", el fiscal pregunta al rector

Kolb quinç és l'actitud religiosa dels acusats, i se'n despren que si la resposta és favorable ~~pot~~ ^{serà} considerada un fet oficialment bo. El mateix fiscal es sorprèn de les paraules de Kolb sobre un militar que segons el rector era "massa catòlic" i de les opinions de Kolb sobre l'exèrcit: "les opinions del ^{l'} estimat senyor rector sobre una institució creada per una democràcia i que s'havia proposat com a meta defensar els valors per ^{la} conservació dels quals havia d'interessar-se precisament l'Església, la opinió de la qual sobre aquest assumpte era diferent de la del senyor rector." Aquest respon que les seves manifestacions "no eren una simpàtica originalitat, sinó teològicament indiscutibles; el que ell, el fiscal, qualificava de doctrina de l'Església, havia nascut de la necessitat d'actar en bones relacions amb les potències d'aquest món, però allò no era teologia, sinó adaptació". Acabat el judici, Grellber, un alt personatge, telefonarà un prelat per comunicar-li els "estranys punts de vista" del rector Kolb, i se suposa que no pas perquè el prelat felicità Kolb. Però el prelat riu, perquè aquells punts de vista exposats per Kolb davant uns pocs testimonis ^{al judici} els exposa cada diumenge davant dues-centes o tres-centes persones.

Tots aquests exemples donen una imatge diferent de la que seria la corresponent a la situació italiana --i no cal dir en una situació del tipus de l'Estat confessional espanyol--. Es pot dir que el poder d'un partit confessional crea, evidentment, una situació de respecte públic, una comunicació i possibilitat d'influència ^{múltipla}, i uns intents de l'autoritat d'identificar les finalitats de l'Església amb la de l'Estat alemany i les seves institucions. També que un bisbe gaudeix de bones relacions amb les classes econòmicament fortes, i que ^{molt} la fama del seu "sentit social" ~~pot~~ és paternalista i ignora què passa entre els seus empleats. Per altra banda, però, també és cert que el prelat no li fa ^{cas} cas a Grell-

ber i Kolb diu el que li sembla al fiscal. Es podria concloure que la imatge que donen aquestes novel·les és la d'una possible xarxa subtil, creada pel costum i els interessos mutus, d'uns intents d'utilització que es poden donar per una i altra banda i que arribaran o no al confusionisme polític-religiós segons siguin les persones.

— Però en tot cas és cert que l'ambient de poder afavoreix en sectors dirigents del catolicisme alemany una mena d'actitud de satisfacció i intervencionisme, que és descrita a "Casa sense amo" i sobretot a "Opinions d'un pallasso". A la primera novel·la hi ha la Unió cultural catòlica, on participen ~~algunes~~ persones --algun d'ells convers, com Schurbigel-- que havien tingut simpaties pels nazis. Tracten temes com la relació de l'intel·lectual amb l'Església i l'Estat a l'època de la tècnica, Poesia i societat, Poesia i Església... Tot amb un aire pretensions i artificial.

A "Opinions d'un pallasso" el panorama és més ampli i detallat. Hans Schnier, pallasso, ~~és un dels protagonistes, en el seu país~~ ~~seu país, on la seva tolerància religiosa~~ ~~sempre ha estat una gran feblesa.~~ torna a Bonn per buscar Marie, una noia catòlica amb la qual ha viscut cinc anys, i que considera la seva dona encara que no estiguin casats legalment, ni per l'Església ni inscrits al Registre Civil. Marie l'ha deixat, en part per la crisi de les seves relacions, en part pels arguments dels seus amics catòlics. Schnier es troba abandonat i sense feina. No és catòlic ni ^{havia a} ~~cap~~ confessió religiosa: era tolerant amb el catolicisme de Marie, cantava el Quantum ergo i les lletanies a la banyera, tenia simpatia per "Miriam, la noia jueva". Encara més: "vaig arribar a sentir gran simpatia pel catolicisme fins i tot quan, fa quatre anys, Marie em va portar a aquest cercle de catòlics progressistes". Però la gent d'aquest cercle el va

decebre. Alguns d'aquests catòlics li diuen que li manca "l'organ per allò metafísic", però el qui atén el telèfon al seminari li cita les paraules d'Isaïes: "El veuran, aquells ^{als} qui res no va ser anunciat, i comprendran, els qui mai no han sabut d'ell". Al grup de catòlics hi ha Züpfner, dirigent de la Lliga de seglars catòlics, que s'ha casat amb Marie, qualificat d'"eminència grisa seglar del catolicisme alemany"; el prelat Sommerwild, "eminència grisa del catolicisme alemany"; Kinkel, també qualificat d'"eminència grisa", i a més tingut per "un dels nostres més competents experts en qüestions socials"; von Severn, que sembla viure de les repdes d'"haver-se convertit i ser socialista"; Blothert, partidari de la pena de mort "sense ~~cap~~ restricció"; Fredebeul, autor de refregits intel·lectuals... Del grup, els únics que són simpàtics a Schnier són Marie i Monika Silve; també reconeix, malgrat que sigui el seu adversari, que Züpfner "és un catòlic sincer".

Els altres són afectats, segurs d'ells mateixos, desitjosos de plaure com Sommerwild, els laboradors de pobres síntesis intel·lectuals amb retalls de molts autors, hipòcrites com Kinkel que calcula com salari mínim el de vuitanta vuit marcs: "no vaig voler oposar-li l'objecció que ell mateix, a jutgar per aquella irritant anècdota seva que ens va contar, va sostenir ~~que~~ com ^a/sou mínim seu un de trenta-cinc vegades superior a aquell. Aquestes objeccions passen per mas a personals i de mal gust, però el mal gust consisteix en calcular així el sou mínim dels altres".

Encara que només d'un d'ells, Fredebeul, es diu que s'ha dedicat a fer campanya per la CDU, hi són esmentades ^{relacions} ~~amb~~ amb "amics del partit", fins i tot ministres: a qualsevol cas, formen part de l'élite del poder a Bonn. És difícil de ~~destruir~~ ^{descriure} les coses: "Es tan bo el tenis per a les dones dels polítics i dels catòlics sobresortints. No, no ^{són} ~~els~~ completament idèntics els conceptes", pensa amb ironia Schnier. Com la CDU, el ^{grup} ~~grup~~ és una ~~col·lecció~~ ^{col·lecció} de tendències,

encara que el pallasso mai no acaba de saber quins són de dretes i quins són d'esquerres! Però tots tenen una línia, i les línies els preocupen molt: «aquest estar-a-l'esquerra-i-a-la-dreta era un dels seus principals temes de conversa».

Si Schnier va sentir simpaties pel catolicisme, el "cercle progressista" --que sembla tenir poc de progressista-- les hi va fer passar. Encara que pensa que, pels qui són catòlics, això no és raó per deixar de creure. Marie "tenia crisis espantoses, per decepcions sobre Kinkel, també a causa de Sommerwild, i un subjecte com Blothert és possible que hagués tornat ateu al mateix Sant Francesc (...) Aleshores jo li vaig dir que la decepció no era un motiu. Si ella tenia alguna cosa per verdadera, mil Fredbeuls no haurien de convèncer-la del contrari, i al cap i a la fi (...) hi havia molts catòlics sincers, li vaig esmentar capellans els sermons dels quals jo havia escoltat, li vaig recordar el Papa, Gary Cooper, Alec Guinness; i el Papa Joan i Zupfner van ser altra vegada els seus mediadors". Schnier troba que la resurrecció de la carn i la vida eterna són "veritats incomprensibles", però prefereix que "un capellà de poble beneït i gras tartamudeja des de la trona les incomprensibles veritats d'aquesta religió", que no pas que pretengui predicar "literariament", com Sommerwild.

Schnier ~~no pot suportar~~ no pot suportar el legalisme dels catòlics, i es sent confortat quan el capellà Behlen --que després penjarà els hàbits-- parla de la "caritat de Déu, que és més gran que el pensament més jurídic dels teòlegs". [el legalisme que li oposen en la seva relació amb Marie, i pensa que el que "havia llegit sobre l'anomenat amor físic i els altres amors, ho considerava com una tonteria. Jo no podia separar una cosa de l'altra". "entre els capellans pensen que l'home és un ésser polígam i encaixonen la naturalesa per una via que en diuen adulteri". Schnier, en el fons, ataca la tradicional divisió entre ànima i cos, i per això està d'a-

poter, i difícilment poden deixar d'estar-ho quan hi ha un ^{gran} partit confessional que, entre altres coses, aspira a la unitat política dels catòlics i és un conglomerat de tendències --inevitable en tota democràcia cristiana forta, perquè aquella aspiració vol dir agrupar gent de condició social i d'opinió diverses.

No hi manquen però, a la novel·la, catòlics ^{que} Schnier considera sincers: els esmentats i, per exemple, els qui els van ajudar, quan Marie i ell estaven a Colònia sense diners ni feina. Aquí es torna a retrobar una de les constants de les novel·les de Böll. Si Schnier no és catòlic i és altaveu d'una posició crítica, tots els altres protagonistes de les novel·les de Böll són cristians i la seva actitud crítica ja ha estat ^{hura} analitzada aquí. "esulta així que en la descripció del catolicisme alemany que fa Böll es troben clarament dibuixats dos corrents. Böll no intenta --almenys fins ara-- de dibuixar una imatge de Déu, no més que en la mesura que tàcitament significa fer-ho el fet de dir, com Mauriac, què és segons ell el cristianisme autèntic.

Però impressiona tot seguit una constatació: si, a les novel·les de Mauriac, el cristianisme autèntic era viscut per ben pocs personatges, aquí és com un corrent ampli, oposat des de sempre als qui mengen "el sagrament del búfal". Andreas, Fred i Kate, l'oncle Albert, Fendrich i Hedwig, gairebé tota la família Fäbmel, el jove Gruhl, i tota una munió de personatges secundaris al llarg de totes les novel·les, i semblantment a bastants contes, formen aquesta traïció amb més o menys intensitat, i si a l'altra, la pagana, enfrontada amb ella, la convindria l'adjectiu de sòlida, també aquest és un dels adjectius adequats per a ells. Formada per gent de ^{nivell} ~~nivell~~ cultural divers --l'oncle Albert i el vell conserge, per exemple--, de condició social ben diferent --l'Àvia Fäbmen filla d'un notari prestigiós, Hedwig filla d'un modest director d'escola rural, Edith filla d'un obrer eliminat pels nazis--, però que dona com a resul-

amb els
personatges
més

tant un nivell mig molt sovint arrelat en el poble sense cap representant dels estrats econòmics més alt, i gairebé sempre contraposada amb aquell altre corrent catòlic criticat per Schnier o per Fred, és a dir els catòlics que estan plenament dins l'òrbita del poder, aquesta tradició es revela amb prou personalitat i força per destacar-se i distingir-se dins la societat.

Quin és el seu tipus de catolicisme? Es podria dir que ha deixat de ser un mer cristianisme de transcendència per convertir-se molt més en un cristianisme d'encarnació. Edith, "la missatgera del Rei", així com Schrella és "l'excusador de la llei de Déu", invoca sempre ~~establa d'encarnació i de la seva persona~~ el Senyor, però la seva sogra, Johanna Fähmel, que se l'estima, dirà més tard d'ella que "fa olor d'Advent, encara no ha entès que el Senyor ~~ha~~ arribat per ser el nostre germà (...)

- "no sabia que el Senyor és el nostre germà: amb els germans pots riure tranquil, amb els senyors no sempre". Per això, Johanna Fähmel pot dir a Robert: "Cal tirar els sabres i trepitjar-los com els privilegis, fill meu; només serveixen per això, maneres de arbotnar". "A cantarolla del per què, per què, de la mare del seu marit: "per què? Diners o honors, per servir a Déu o als homes?", es converteix en ella, en pensar en els privilegis, en "per què, per què, per què, si no ho tenen els altres?" El nen Martin, a la fi de "Casa sense amo", recorda el catecisme tradicional que li ensenya la seva àvia: "Se li va acudir la terrible pregunta del catecisme: "¿A què hem vingut a la terra?" I automàticament va pensar: "Per a servir i estimar Déu i d'aquesta manera guanyar el cel". Però servir, estimar i guanyar el cel, aquestes paraules no arribaven a expressar-ho tot. La resposta no semblava a l'altura de la pregunta". Les novel·les de Böll, fins ara, si afegeixen alguna cosa a aquelles paraules és precisament en el

sentit d'encarnació, de Crist fet humà germà, inscrivint-se així en el moviment catòlic renovador pre-conciliar. L

L'Església dirigent, llunyana o gairebé absent a les novel·les de Mauriac i de Greene, preocupa aquí aquests personatges. Per una banda perquè hi té més pes que a les societats descrites per aquells autors, però també perquè el valor "testimoniatge", encara que aquesta paraula no sigui emprada a les novel·les de Böll, té molta importància per a aquests catòlics, i l'Església dirigent pot donar un testimoniatge que sigui contrari al cristianisme d'encarnació. Aquest és un dels motius cabdals de la crítica a les novel·les de Böll --sinó, per exemple, la crítica d'"Opinions d'un pallejo" podria ser la crítica d'un petit món sense ^{manera} ~~trascendència~~ importància. Aquests catòlics són més o menys conscients que el D'u encarnat troba obstacles segons sigui la institució eclesial. Fred ("I no va dir cap paraula") es sent com instintivament rebutjat per la processó, i ha de reaccionar:

"Quatre homes vestits de smoking portaven el tàlem barroc, ricament brodat, i sota el tàlem anava el bisbe auxiliar amb la custòdia. Jo no podia veure bé l'hòstia, encara que era molt gran, i em vaig agenollar, em vaig senyar i per un instant vaig tenir la impressió de ser un hipòcrita, fins que se'm va acudir que Déu era innocent i que no era cap hipocresia d'agenollar-se davant d'Ell".

Aquesta crítica d'una façana barroca, d'unes apariències artificioses i riques --apariències que són expressió d'un contingut-- és típica d'un cristianisme d'encarnació, de veure a Crist com a germà, perquè tot allò nega socialment i visible la fraternitat. Significativament també, els temes de la preocupació per la mort i pel judici --personal i dels altres--, han perdut molta importància en aquests personatges, comparant-los amb els de Mauriac i de Greene. "Salvar l'ànima" es quelcom que preocupa l'àvia de Martin, que li ensenya el catecisme tradicional, i a través d'ella a Martin,

L'el·lencament a l'Esplai, i l'Esplai com a motiu d'encarnació, que a la Gran Bretanya de nosaltres de nosaltres, però a aquell moment en el moment de la guerra, i no, per exemple, de la guerra de la guerra.

obsessionat ^{pels} ~~per~~ actes "immorals" que no sap ben bé quins són. Però això és excepcional, i encara que a "Casa sense amor" hi ha algun exemple de crítica ^{de} ~~contra~~ la predicació tradicional ^{de} ~~de~~ l'infern, s'hi insisteix poc, com si es tractés ~~de~~ ~~de~~ de quelcom ~~superat~~ superat, o d'un tema d'interès purament marginal.

Però això no significa que l'encarnació no tingui unes exigències morals. Al contrari, el que passa és que són diferents que les d'una altra concepció del catolicisme. Schnier, parlant de l'expressió "concupiscència carnal", diu que "jo no conec res carnal fora de les carnisseries, i fins i tot aquestes no són del tot carnals". Comparada amb una antiga escola de valors, per a aquests personatges ha perdut molta importància allò que els seus avantpassats en deien "el pecat de la carn", i la comparació amb els personatges de "Aurica" i bastants dels de Greene torna a ser significativa. Més encara, per exemple, Robert Fühmel i Edith, i el jove Gruhl i la noia Schmitz, són parelles que s'han unit íntimament abans de donar el públic "sí" davant el capellà --"sí" que per altra banda no es neguen a donar--: això té aquí ben poca importància comparat amb els problemes ~~que plantejaria~~ plantejaria en el món catòlic de les novel·les dels altres autors, i ~~encara~~ la mare Fühmel i el rector Kolb pensen de les respectives parelles que ferman uns excel·lents matrimonis --utilitzant les paraules que potser utilitzaria el pallasso Schnier, tothom sembla pensar que allò important és l'amor, i que a l'amor no es separin les coses--.

Contràriament, el que ha pujat de manera visible a l'escala de valors d'aquests personatges són totes les exigències ètiques d'abast clarament social: la justícia a la societat, el respecte a la vida dels altres, la lluita contra tot allò --l'Estat, la pàtria, les lleis-- que s'elevi a ídol i oprimeixi o destrueixi els homes. La lluita entre el Bé i el Mal --expressions que no es troben

s l'obra de ~~Mr~~ Böll, i que són freqüents en Greene-- és quelcom més encarnat; quin és l'origen primer de les manifestacions del bé i del mal sembla preocupar molt menys aquests personatges: el que els preocupa és el bé i el mal encarnats, de cada dia, i una mena d'obstinada fidelitat als valors propis i d'oposició a aquells que altres intenten imposar. Aquests personatges semblen concentrar-se en la seva tasca a la vida terrena: la consciència d'una limitació de la ^{l'afany d'una pau o d'una joia} ~~consciència humana~~, ^{un més enllà} ~~y típica~~, ~~com sempre o d'una Sarah~~ ^{tant} dels personatges cristians o inquiets de les novel·les de Mauriac, és poc visible en aquests ~~ser humans~~ ^{de ficció}: hi creuen o no hi creuen, ^{malde} els preocupa o no? En tot cas seria més l'oposició dels elements negatius inscrits en la història i en la societat allò que experimenten com a sofriment i, gairebé sempre, com adversari que cal i que es pot combatre.

On queda aquí el cristianisme de transcendència? Ha perdut importància, evidentment, o és una nova i encara no ben definida manera d'entendre'l. *El cristianisme de transcendència és d'arrel en el poble jueu - més en tracta de la primera meitat del s. II.* No ha desaparegut, però. Schnier ja veu que al nucli del cristianisme hi ha "les veritats d'aquesta religió: la resurrecció de la carn i la vida eterna", incomprensibles per a ell, però no eliminades. Fred ("I no va dir cap paraula") diu a Serge:

"De sobte li vaig preguntar una cosa que des de molts anys volia preguntar a un sacerdot:

"--Monsenyor, vostè creu que els morts ressuciten?

"Jo observava atentament el seu rostre agradable i net, no vaig deixar de mirar-lo ni un instant: no es va alterar gens, i sense torbar-se digué:

"--Sí.

"--I vostè creu--vaig continuar. Però ell em va interrompre, aixecà la mà i digué amb calma:

"Ho crec tot. Tot el que vostè em vol preguntar. Altrament em treuria aquesta sotana".

Käte pensa:

"Vaig tancar els ulls, el mot "Déu" quedà present en mi, de primer semblà ser només una escriptura (...) després entrà dins de mi com una paraula, semblà enfonsar-s'hi prougonament, sense trobar fons, i de sobre reaparegué a la superfície, amb mi, no com a signe escrit, sinó com paraula: "Déu".

"Déu semblava ésser l'únic que romania en mi en aquest accés de mareig, que s'immersia el meu cor, que ocupava les meves venes, circulava amb mi en la meua sang".

En una altra ocasió Fred diu:

"--...i parlava a la fosca amb algú que, a trenta o quaranta metres de distància, es trobava en el fortí, però era lluny, lluny, t'asseguro, més lluny del que Déu pot ser de nosaltres.

"--Déu no és lluny-- va dir ella amb un fil de veu".

El Senyor s'ha fet germà, Déu no és lluny --encara que sigui dit amb veu feble--. Però així com abans els passos d'Otto Fühmel portaven aquest compàs: "germà, germà", i després va ser com si fos buidat d'ell mateix i els seus passos portaven el compàs: "enemistat, enemistat", sembla que qualsevol germà podés ser buidat del Senyor i convertit en un altre ésser: aquest és el problema que sembla preocupar més la majoria dels personatges de Böll; aquest, i la manera de resistir i oposar-se a aquest canvi. Tot això pot ser un intent de fer que aquella resposta ^{del capítol anterior} investigui més a l'altura d'aquella pregunta.

I, naturalment, cal esperar el que les futures obres de Böll hi aportin.

De tota manera, dues coses són certes: aquests personatges mostren una evolució en el concepte de cristianisme, centrat en l'encarnació, i amb les exigències que comporta. I, al mateix temps, tal com és representat en aquestes novel·les de Böll, aquesta manera de veure i de viure el catolicisme apareix com el resultat d'una sòlida tradició i com un sector realment present i fortament implantat a la societat de la qual formen part.

BIBLIOGRAFIA DE HEINRICH BÜLL

(narrativa)

Der Zug war pünktlich (El tren va ser puntual). Novel.la, 1947Und sagte kein einziges Wort (I no va dir cap paraula). Novel.la, 1953Haus ohne Hüter (Casa sense amo). Novel.la, 1954Das Brot der frühen Jahre (El pa dels anys joves). Novel.la, 1955Doktor Murkes gesammelte Schweigen und andere Satiren (Els silencis del Dr. Murke i altres sàtires). Novel.la, 1958
curtes i contes. 1958Billard um halb Zehn (Billar a dos quarts de deu). Novel.la, 1959Erzählungen-Hörspiele-Aufsätze (Narracions, Radiocomèdies, Dissertacions). Contes i ~~narracions~~ ^{discursos} 1962Ansichten eines Clowns (Opinions d'un pallaso). Novel.la, 1963Ende einer Dienstfahrt (Final d'un viatge de servei). Novel.la, 1966

EPILEG

~~ALGUNES~~ CONCLUSIONS GENERALS

A més de les conclusions que corresponen a l'obra de cadascun dels autors examinats, diverses conclusions generals han quedat indicades al llarg d'aquest treball. ^{Pot ser anomenat} ~~certa~~ ~~segurament~~ però, recapitular alguns aspectes i completar-ne d'altres.

La primera pregunta que es planteja, després de l'estudi de l'obra narrativa d'aquests tres escriptors europeus del nostre segle, és: què representa el catolicisme dins el cos social, segons aquestes novel·les?

Malgrat les diferències de temps, d'espai i personals entre els tres autors, hi ha un denominador comú: el catolicisme representa aquí una insatisfacció i una inquietud. El catolicisme, cal ^{precisar-ho,} ~~entendre-ho,~~ quan és presentat com a viscut autènticament o com un intent de viure'l amb autenticitat. Pel que fa a tots aquests personatges, aquella definhició de Graham Greene que els indicis que distingeixen la civilització cristiana --potser caldria dir el cristianisme autèntic encarnat ~~dins~~ en una societat-- són "l'espirit indecís, la consciència inquieta, la sensació de fracàs personal", podria ser, almenys fins a cert punt, una bona definició; ^{si s'entén que així no s'entén cap a la paròxia} ~~subrept~~

Aquesta disconformitat i aquesta inquietud es manifesten davant la pròpia existència, davant la societat i davant els intents ~~de~~ d'explicar el sentit de la vida sense la referència a un Absolut, Déu. Però, si es pensa en la disconformitat i en la inquietud davant la societat, el fet pot sorprendre. Perquè la societat descrita la majoria de les vegades pels tres novel·listes és una societat fruit, en part que es pot dir important, d'unes encarnacions històriques ~~de generacions de cristians~~

de generacions de cristians --no importa massa, per aquest fet, que en el cas de Graham Greene la influència ^{a la societat} ~~significant social~~ sigui més del protestantisme que del catolicisme.

Si s'exceptua el període nazi, implícita i explícitament anticristià, no es tracta doncs d'unes situacions històriques creades pel paganisme, per l'ateisme o per alguna religió ben allunyada de la cristiana, en les quals aquella disconformitat, inquietud i insatisfacció podrien ser òbvies. Per què aquestes reaccions davant unes societats que es poden dir sociològicament influïdes de ^{manera} ~~manera~~ indubtable per un cristianisme històric? És una reacció intrínseca a determinada visió del cristianisme, o és ~~una~~ explorable precisament per un desacord amb aquella influència, que no és considerada autènticament cristiana? *o la dues amb algunes?*

L'Evangeli, per l'exigència mateixa dels plantejaments de Jesucrist --amor universal, amor als enemics, "sigueu perfectes com ho és el vostre Pare dels ^{Cels} dies"-- pot traduir-se, en seguidors seus que ~~verguin~~ veritablement vulguin viure la Bona Nova, en una ^{manera de} ~~manera de~~ crítica permanent dins ~~de~~ qualsevol societat, per justa que aquesta fos. És una condemna de qualsevol fals absolut, una llevar de tensió permanent cap a una millora, i una perpètua vigilància, ~~perpètua perquè a l'Evangeli el mal no és presentat com una realitat passatjera~~, que seria incòmode per ^a qualsevol tipus d'instal·lació satisfeta --també a nivell d'organitzacions i estructures de la societat--. I en mostrar Déu, primerament, com a pare de tots els homes, i en dir que el segon gran manament de la llei d'aquest Déu és l'amor al proïsme, és es tracta d'una religió on el contingut social, siguin quines hagin estat les seves encarnacions històriques, ^{amb} ~~som~~ essencial. D'altra banda, segons els Evangelis, la vinguda de Crist com a alliberador i salvador, la promesa de l'Esperit fins al final dels segles, la persistència del mal, ^{que no és presentat com una realitat present} ~~mal~~, l'element escatològic plantejen la vida humana com una lluita de caràcter ètic, la qual cosa significa una concepció del món en

desacord amb una concepció conservadora segons ~~la~~ la qual el bé que es pot assolir ja ha estat aconseguit i es tracta de defensar-lo. Més encara en desacord si aquesta concepció conservadora considera que la possessió i el gaudi del bé està reservada a uns pocs i no quelcom que es tracta d'expandir --la importància de la propagació de la Bona Nova, dels enviats, del pas del poble escollit als gentils ^{és, per exemple,} ~~són, entre altres,~~ prou significatives^a. Però, històricament, la societat capitalista apareix com l'apropiació discriminatòria d'un bé i dels seus fruits --la propietat d'una minoria-- i l'aparell de lleis, normes i costums tracten de justificar-la i de mantenir-la. La igualtat fonamental dels homes proclamada per la filiació divina de tots que ^{afirma} ~~manifesta~~ el cristianisme, i la concepció de la vida com una ~~cl~~ ^{una} tensió i lluita vers una salvació, no semblen, precisament, ajustar-se a aquella visió i sistema, --el paper i el poder que en aquesta tensió i lluita, també social, hi tinguin Déu i l'home són factors sobre els quals les diverses poques, tendències cristianes i fins i tot cada individu han tingut parers diversos.

Historicament hi ha aquestes dades. Les societats objecte d'aquestes novel·les són, en part diferent però important, producte de generacions cristianes. Es consubstancial ~~al cristianisme~~ al missatge evangèlic una tensió cap a una millor constant ^q aquesta tensió ha de tenir una dimensió social. Ara bé, la disconformitat i inquietud dels personatges ^{catòlics} que en aquestes novel·les es poden considerar com a positius, ~~positius en el sentit que els autors els consideren autors d'un cristianisme evangèlic amb una visió, in-~~ ~~taució o sospita encertada d'allò que és aquest~~ ^{el} ~~seu~~ sembla superar molt clarament allò que seria lògic si aquest cristianisme considerat autèntic hagués amarat realment el sistema social. Hi pot haver aquell factor de crítica permanent, però sembla clar que hi ha d'haver quelcom més que expliqui aquell comú denominador d'insatisfacció i disconformitat davant unes societats determinades.

Ja s'ha vist que al ^{tipus} ~~tipus~~ de societat descrit per Mauriac no és

exagerat concloure que l'encarnació en ella d'un cristianisme considerat autèntic es pot considerar fracassada --o, si es vol, gairebé totalment fracassada amb unes excepcions cristianes. Si el cristianisme és excepció dins una societat considerada per molts com a cristiana, ~~existint~~ ^{en part} ~~truit~~ ^{històric} ~~de generacions cristianes~~, no és lògic que la concepció de Mauriac sigui ombrívola? Encara que a vegades pot semblar que al seu món novel·lístic es considera el pecat "de la carn" com el pecat per antonimàsia, no és pròpiament així: n'hi ha d'altres --orgull, egoisme, indiferència envers els altres, avarícia--, que són, en definitiva, el pecat de no poder establir entre els éssers humans una relació que, segons la visió de l'autor, se'n podria dir humana i cristiana. Sobre els factors d'aquesta extremada dificultat en establir-la, l'autor esmentarà allò que es podria dir genèricament el mal, l'herència, les passions, el dimoni, i també explícitament el ^{ell anomena} ~~que~~ ^{el} ~~ve~~ ^{d'aquella societat} ~~anomena~~ el diner --un altre en diria que les relacions de producció ^{d'aquella societat} ~~impedeixen~~ la relació humana entre els qui la formen--. Però és evident, encara que a vegades s'oblidi, que dins l'herència biològica que es transmet no es pot ~~excloure de cap manera~~ ^{excloure} la influència del sistema. Tampoc que aquest afavoreix o obstaculitza l'esclat o el domini d'allò anomenat passions. Ja s'ha vist quina és la situació social dels personatges de Mauriac que arriben a emergir d'aquesta mena de marea de mal que hi ha a la seva obra. Com s'ha examinat, l'obra ^{novel·lística} ~~de l'escriptor~~ francès és una constatació impressionant --i potser encara més impressionant perquè ve de dins, ~~en certa mesura~~ ^{en part} ~~no és deliberada~~ la societat capitalista d'aquell temps, és a dir, la societat capitalista a la qual a penes hi havia estat aplicat cap intent de correcció ni de transformació, era una estructura no solament molt poc impregnada de catolicisme tal com el concebia l'autor, sinó un conjunt d'organitzacions, vel·lacions, normes i costums formidablement obstaculitzadores de la vida autènticament cristiana.

Però, dins una societat que ja era pluralista davant la religió cristiana, resulta que els sectors amb més relleu del catolicisme pertanyen a les classes afavorides pel capitalisme. Això significa --segons la visió del cristianisme que revela el novel·lista francès-- un sorollós fracàs històric del ~~cristianisme~~ catolicisme, l'existència inevitable d'una falsificació d'aquest, i la dificultat de sortir-ne. És lògic, doncs, davant els grans obstacles estructurals a la salvació, que a la novel·lística de Mauriac el paper atribuït a la gràcia de Déu sigui superior a aquell que li hagin pogut atribuir altres en diferents tipus de societat o des de diferents visions del què és un cristianisme autèntic.

També és lògic que a la novel·lística de Mauriac la importància donada a la salvació al darrer moment i als pecats ^{anomenats} de la carn siguin --com passa també d'alguna manera a certes novel·les de la segona època de Greene ja analitzada--, superior a la donada als Evangelis. No és només característica de Mauriac i d'aquelles novel·les de Greene, és continuació històrica d'una actitud en la qual no és massa difícil de descobrir-hi unes influències socials. A cap dels dos fets no hi manca, certament, una fonamentació evangèlica, però la importància respectiva és, ~~de manera clara,~~ diferent, com si s'hagués ~~ja~~ privilegiat històricament uns aspectes. Si el sistema en el qual viuen els éssers humans obstaculitza molt greument que el cristianisme sigui una manera de viure, insensiblement es pot convertir ^{en cert sentit} ~~a alguna manera~~ en una manera de morir.

Això no ha deixat de marcar el catolicisme, ~~el cristianisme en general,~~ durant segles, ~~precisament aquests en els quals el cristianisme ocupava un lloc social dominant que era fonamental.~~ La mort del màrtir dels primers ^{temps,} segles, per exemple, és una conseqüència lògica del cristianisme entès com una manera de viure. La salvació del darrer moment pot ser, en canvi, una correcció final a una manera de viure que no ha estat cristiana. En el predicador --i en el novel·lista-- hi pot haver ^{en la insistència} del cristianisme com una manera ^{conscientment,}

de morir, un desig de salvació per a tothom, però també com una mena de reconeixement, encara que només sigui implícit, que l'estructura posa massa obstacles normalment per a viure el cristianisme, i que allí on aquest pot aparèixer o reaparèixer és, per dir-ho així, en l'agonitzant, quan l'esser humà estigui deslligat o deslligant-se de la vida, que vol dir també de la influència del sistema.

A la importància singular donada als pecats de la carn pot respondre en el catolicisme a diversos factors: els que van portar, per exemple, a l'establiment del celibat eclesiàstic, o a la seva permanència posterior i, per tant, al fet que el sector dominant de l'Església, el clergat, tingués ^{en} generalitzant una òptica peculiar sobre això. Hi pot haver també aquí uns factors de tipus social: un adulteri demanarà, segons la moral cristiana, un penediment i una esmena; igualment el fet de viure d'una explotació clara o dissimulada d'altres demanarà penediment i esmena, però l'esmena significarà el trencament no sols amb una conducta individual determinada sinó ^{de què hem de parlar ara, doncs: el trencament} amb tot un sistema. A la

insistència peculiaríssima donada a l'Església als anomenats pecats de la carn hi pot haver, entre d'altres, aquest

motiu, encara que sigui inconscientment. Alguna cosa d'aquesta ^(trastorn) ~~serà~~ ^{serà} visible en les novel·les de Mauriac, i a algunes de Greene de la segona època. A Bòll --que escriu en una societat neocapitalista, diferent d'aquella descrita per Mauriac i també de la que era teatre dels aspres enfrontaments socials a l'Europa occidental entre les dues guerres, descrita per Greene a la seva primera època--, això ha canviat, així com aquella visió del cristianisme com una manera de morir.

Aquets són uns dels indicis del canvis experimentats pel catolicisme durant una mica més de mig segle. En general, ^{els punts de} les novel·les dels tres autors al·ludeixen ^{al} ~~ben~~ poc a canvis en el catolicisme, ^{i tal vegada això és un indicatiu de l'escassa ansietat}

323

La història del catòlic "normal" — que, fet i fet, és el que
apareix sempre també en aquests novel·les —
~~mesura gens menyspreable, dels autors esmentats — es pot pensar,~~
~~per exemple, en la imatge de Déu d'algunes obres de Greene.~~

De tota manera, els canvis hi són. Les novel·les de Mauriac
donen la imatge d'una Església desacreditada, sovint combatuda, so-
bre tot reduïda a sectors de la burgesia, amb uns illots d'auten-
ticitat. Les novel·les de Greene donen una imatge del cristianisme
temporalment posterior, estudiat sobre tot en un país, Gran Bretanya,
on és minoritari, però que es revela com una "infecció" — o un fer-
ment — que està ~~realment~~ present, de manera directa o indirecta, en
molts éssers humans de molts països. La majoria de les novel·les
de Böll retraten el catolicisme en una societat que ja ha començat
la segona revolució industrial, i per tant diferent, ~~també en l'es-~~
~~tratificació social~~, de la descrita a les novel·les de Mauriac:
a les obres de Böll es dibuixa sobre tot l'existència de dos
corrents dins el catolicisme; el renovador i crític, i el conser-
vador. I aquí hi ha un dels canvis més importants i notables.

A les novel·les de Böll aquests corrents ja era possible trobar-
los, però amb característiques ben diferents. En primer lloc ambdós
eren molt menys sòlids del que apareixen a les novel·les de Böll:
el lector de Mauriac pot sentir-se inclinat a pensar que el fenomen
del catolicisme és quelcom condemnat a desaparèixer, tal vegada
de manera relativament ràpida, almenys com a realitat ^{aut.} d'un pes
col·lectiu. ~~Però~~ El corrent crític no sembla traduir-se en una
realitat social significativa: són uns illots, unes persones que
recerquen una cristianisme autèntic amb el qual està enfrontat el
tradicional; socialment són com unes torxes enceses que a la vegada
mantenen el vell foc i semblen les úniques que, ben difícilment,
podrien fer reviure el catolicisme. Per l'altra banda el sector
conservador, si posseeix poder econòmic, no està ~~real~~ en realitat
organitzat políticament — com passarà, i d'una manera tan vigorosa,
a la "república Federal Alemanya prop de mig segle després —: té
un ~~adversari~~ ~~polític~~ més polítics i ideològics que econòmics

--republicans i radicals--, i l'amenaça política i econòmica del teló de fons d'obrers i camperols.

A Graham Greene els dos sectors hi són escassament dibuixats. En bona part perquè un sector conservador s'explica per l'existència d'un poder econòmic, social i polític que col·lectivament no té el catolicisme anglès. A les obres de Greene la divisòria passa més pels catòlics atrets per la imatge de Déu amor i misericòrdia i els fidels a una imatge de Déu legalista --cal indicar que aquests són minoria: per exemple, la dona piadosa de 'El poder i la glòria', Louise Scobie ('El fons de la qüestió'), Rycker ('Un cas cremat'). Es podria dir, encara que cada sector tingui característiques ben peculiars, que d'alguna manera els catòlics autèntics o amb neguit d'autenticitat de les novel·les de Mauriac lliguem amb ^{la majoria dels} els personatges catòlics de Greene i ambdós grups amb els catòlics crítics de Böll. Aquests darrers, però, són un sector de consciència social i cívica notablement més elevada, i no sembla que pugui ser aliè a això el fet de la diferent estratificació social que, segons aquelles novel·les, ha afectat la sociologia del catolicisme: si a les novel·les de Mauriac es podria dir, exagerant, que la distribució sociològica per raó de poder econòmic i de nivell de vida dels catòlics adopta la forma d'un triangle isòceles invertit --és a dir, que la majoria dels catòlics pertanyen als estrats econòmicament alts, a les novel·les de Böll sembla correspondre a la figura d'un rombe --és a dir, que la majoria dels catòlics pertanyen al sector mig--. Per això mateix els catòlics conservadors de les novel·les de Böll, encara que conservadors, han evolucionat, en relació amb els de Mauriac, vers un major sentit social. Cal remarcar, però, que un sector d'aquest va col·laborar amb el nazisme, ~~els personatges de Böll anti-nazis, avui cristians, en la conversió dels quals el novel·lista sembla creure ben poc, o gens~~ col·laboració significativa que, en determinats moments,

285

i circumstàncies, aquest sector ^{va} derivar ^{-i hauria derivat del vèndex suau-} des del conservadurisme a una política brutalment reaccionària.

Pel que fa a Greene, la preocupació eminentment social de les novel·les de la seva primera època reflexa la seva pròpia preocupació --la d'un catòlic--, però no hi és gaire visible en els personatges catòlics d'elles, escassos. Quant als més nombrosos de la seva segona època, ja s'ha estudiat quins eren els problemes que dominaven l'escena i com hi era reflexada una actitud davant la societat. De tota manera, en aquests personatges hi pot haver un rastre de l'actitud social d'una minoria religiosa, discriminada en el passat, sense tradició política i per tot això amb una possible sensació d'impotència ^{o més aviat d'arribament} que fa que la seva preocupació pels altres, evident en molts casos, s'expressi en accions ^{inútils} ~~parcs~~ i molt menys en col·lectives.

S'ha parlat ja del procés d'evolució dels àmbits privat i públic ^{que va de des de la societat a la societat} ~~que va de des de la societat a la societat~~ ^{de la societat a la societat} de Mauriac a les de Böll. En resulta, en els personatges i les accions de les obres dels tres novel·listes --i també en aquests-- una progressiva politització, que correspon ^{on} a ~~l'època~~ la de les societats europees, el pas d'un món encara molt tancat a un altre en transformació, ^{a una situació de canvi, fent per uns, cap a les altres} (Però la única acció política efectiva, poderosa i organitzada dels catòlics que mostren aquestes novel·les és la de la democràcia cristiana (1) alemanya a diverses obres de Böll --amb el parer advers i ja estudiat d'aquests i dels seus personatges catòlics crítics--. La politització dels personatges catòlics de Mauriac és ben escassa, escassa també la dels ^{catòlics} de Greene de la primera i segona època, superior en alguns de la tercera, i encara més ^{allende} en la dels de Böll. Però l'examen detallat d'aquests ja ha revelat que no trobaven una via adequada per ^a una acció cívica. Això sembla dibuixar un fet: el sector crític i renovador, que en unes dècades ha crescut

(1) L'opinió de l'autor sobre les causes, evolució i ^{conseqüències} ~~origen~~ (de la democràcia cristiana es pot veure al seu llibre: "Examen de la democràcia cristiana" (Editorial Estela, Barcelona, 1964).

ben notablement, fins a dins el catolicisme, fins a donar-ne una imatge ~~panorama~~ general diferent, està molt més convençut de la importància i necessitat d'una tasca política que els seus avantpassats de l'època de Mauriac, però no troba una via que consideri adequada, com els catòlics conservadors de diverses tendències l'han trobada en la democràcia cristiana que ha influït tan fortament a Alemanya ^{occidentals} en la creació d'un neo-capitalisme més o menys dinàmic. Hi ha una evident pluralisme d'opinions i d'interessos entre aquesta societat catòlica, però, ~~al sector crític~~ ^{al sector crític} sembla com ~~se~~ ^{se} li podés posar l'etiqueta de "no inscrit". Les causes, segons apareixen en aquestes novel·les, poden ser: pes de la tradició, manca d'atractiu de les esquerres no comunistes, persistència de factors que els impideixen un acord suficient amb els comunistes. També, interessos que no demanen una solució molt urgent --dit d'una altra manera: els estrats més necessitats no són catòlics o la ^{seva} proporció de catòlics no té prou pes en el conjunt del catolicisme. Aquestes novel·les no permeten d'aprofundir més l'anàlisi: en tot cas, revelen el notori creixement d'un sector del catolicisme, i que aquest roman, en general, ~~extremadament~~ ^{disponible} i indecís en l'aplicació pràctica de la seva manera de pensar, i que la seva funció principal és, ara per ara, crítica, en bona part, cal pensar, ~~per~~ com a redescobriments d'uns valors evangèlics que porten a una perpètua tendència crítica. ^{La pregunta és: a què?}

La tendència (és tradueix en aquestes novel·les en allò que Greene s'ha dit que era una de les tasques de l'Església: "la defensa de l'individu". La defensa de l'individu contra l'Estat, el poder, l'autoritat, les lleis. ^{La pregunta és: a què?} Aquesta actitud també és vista. Això podria semblar una mena d'anarquisme simplement destructiu, però és una altra de les mostres de la disconformitat davant la societat que descriuen aquestes novel·les. També ~~pot~~ ^{pot} ser conseqüència del cristianisme: la dignitat atorgada a l'individu, a qualsevol individu, per a la seva filiació divina. S'hi pot veure també una reflexió d'aquella inseguritat davant la proposta positiva, però sigui com

sigui aquesta defensa de l'individu és un element necessari en un món en el qual molts Estats, de tendència diversa i fins i tot oposada per altra banda, sembla que a la pràctica hagin fet seva la famosa fórmula de Mussolini: "Tot dins l'Estat, res contra l'Estat, res fora de l'Estat".

La utilitat d'una actitud crítica en qualsevol societat és clara, però també ho és que aquests personatges aporten bastant menys a l'hora de la construcció. La protesta ^{en una manera} més radicalitzada d'aquestes novel·les potser és l'expressada per Pinkie Brown ("Brighton Roc"), però Pinkie no pretèn construir res, ni en realitat substituir Colleoni en un determinat poder: la seva finalitat és la destrucció d'un món. El personatge catòlic de Mauriac que potser treballa amb més vigor per una reforma social i política és Pierre Gornac ("Destins"), però aviat s'orientarà cap el sacerdot. Els personatges catòlics crítics de Böll sobresurten molt més en la resistència o l'oposició a una societat amb la qual no estan d'acord que en l'intent de construcció d'una altra. Pot ser significatiu que el personatge de Böll presentat, per les seves opinions i actuació polítiques, amb més simpatia per l'autor sigui el vell Derkum, persona d'esquerra radical però de la qual Schnier diu que "el que era realment, encara ~~no~~ avui no ho sé". Mauriac presenta amb bastanta simpatia algun socialista, especialment Robert Bordas ("El carrà"). Semblant actitud es dona en Greene envers el socialista Dr. Czinner ("Orient Express"), els militants comunistes - no els dirigents - de "Es un camp de batalla", el professor D. de "L'agent confidencial", ~~mentalment~~ ^{mentalment} ~~actualment~~ ^{actualment} ~~burgès~~ ^{burgès} ~~en favor del poble~~, el comunista Heng ("L'americà impassible") i el també comunista Dr. Magiot ("Els comedians"). Aquesta simpatia no és, però, incondicional, i en alguns casos aquests personatges són, una mica a la manera del vell Derkum, ^{definitament} ~~una mica~~ ^{definitament} ~~heterodoxes~~ ^{definitament} ~~dins la respectiva ortodòxia política~~.

En totes aquestes obres no hi ha cap personatge catòlic compromès en una acció col·lectiva de reforma radical o en una revolució. Es pot deduir d'això que els seus creadors no en són parti-

daris? La resposta no hauria de ser segurament igual per a cadascun d'ells, i hauria de ser per a tots ambigua, perquè, si aquests personatges no es troben en la realitat, o són ~~veritablement~~ ^{excepcionals}, no seria versemblant que els autors els ~~els~~ ^{els} intraduissin en les seves obres --com no seria versemblant, ara per ara, que qualsevol novel·lista oferís un personatge que ~~fos~~ ^{fos} al mateix temps plenament convençut de la veritat del comunisme i de la veritat del cristianisme--. Hi ha, però, una excepció sociològicament vàlida i versemblant: el grup^{et} de guerrillers d'^Haití ("Els comediantes") són presentats com a catòlic, ~~engeixant la seva totali-~~ ^{amb} amb el seu cap Philipot al davant. Una altra vegada es veu aquí la influència de la realitat sociològica ~~amb~~ ^{seu} la realitat del catolicisme.

Un altre exemple significatiu de l'evolució del catolicisme a les darreres dècades en la traducció de l'amor als altres en un o altre compromís cívic l'ofereix la comparació ^{de Brown} del personatge ~~El~~ protagonista de "Els comediantes" (1966), de Greene, amb algun dels ~~seus~~ ^{de} més coneguts personatges catòlics ~~de~~ ^{del mateix autor} les novel·les de la seva segona època. Scobie, per exemple, protagonista de "El fons de la qüestió" (1948), és sense cap dubte un catòlic de fe molt més viva que el mig agnòstic-mig catòlic Brown, i també és evident que procura de ser just en la seva tasca professional de cap de policia ~~a una colònia~~ i en totes les seves relacions amb els altres. Però Brown està molt més convençut, i precisament ^{la raó que diu i amb} per la seva educació dins la fe catòlica, que ser catòlic significa fer propis els problemes dels altres també en el camp de l'acció política, cosa que Brown sembla donar per més que sabuda. El fet, interessant, confirma ~~que dins~~ l'evolució en aquest sentit de la societat catòlica, en un temps tan curt com el que va de la redacció d'una novel·la a ~~una~~ ^{la} altra, i per altra banda es relaciona amb la progressiva importància del cristianisme d'encarnació, ~~i la disminució de la importància del cristianisme de transcendèn-~~

~~que~~ que es troba revelat a les novel·les de Böll.

L'evasió davant allò que els catòlics de les darreres dècades d'aquest segle han anomenat problemes temporals, ~~el i els continuen anomenant així encara sovint~~, registra una regressió lògica vista la progressió de la consciència social i de la politització. Pierre Costadoz ("Els camins del mar") veu molt bé la presó que és el sistema, i que ell en diu "presó del diner", però fracassa en el seu intent d'encarnar-se en la condició obrera, ~~intent que sembla més fèixit pel jove americà esmentat a la novel·la~~, i s'endeeix després a refugiar-se en l'evasió davant "reformes i revolucions": "Primer cal ^{atacar en} ~~arribar a~~ l'ésser humà el que hi ha de ferit i de fracassat, pensava Pierra". L'element evasiu hi és clar --com a reflexions semblants del protagonista de "El nus d'escurçons"--, perquè, també dins una visió cristiana, el sistema causa en l'home ferides i fracassos i per tant no es pot deixar d'atacar-lo. La temptació evasiva també es present en el capellà de "El poder i la glòria": encara que assumeixi els sofriments dels pobres, desconfia clarament de la possibilitat i utilitat de les reformes socials i del camí polític (aquí també és significativa la comparació amb el sermó ^{"anunci"} del capellà haitià de "Els comedians"). Aquesta actitud no es troba en altres personatges catòlics de Greene, i és ben diferent de la dels personatges catòlics crítics de Böll, pels quals l'evasió podria ser la ^{"prudència"} ~~prudència~~ de la política i dels diners de la qual abomina la mare Fähmel, o la ironia superior que el seu ^{marit} ~~marit~~ jutja ^{tan} ~~clarament~~ insuficient. Els matixos personatges de moltes novel·les de Greene, que veuen tan fort i poderós el mal (també encarnat en un sistema), no perden mai el neguit de progrés i de lluita. L'actitud ^{evanica} (d'aquells catòlics de Mauriac, tan freqüent ^{utilica} ~~ahir~~, sembla haver desaparegut o ^{almenys} ~~minvat~~ notablement en el sector catòlic renovador.

Però ja queda indicat que la col.laboració catòlica a la transformació de la societat --exceptuant la democràcia cristiana alemanya, que no canvia qualitativament el sistema, però que el reajusta i dinamitza-- és mínima. És cert que el vot dels catòlics ~~ha~~ acostumat a anar majoritàriament, a la Gran Bretanya, al partit treballista, però això no es revela explícitament a les novel·les de Greene. Encara que aquesta actitud d'uns catòlics potser ajuda a explicar que Greene sigui l'únic d'aquests autors que atribueixi a l'Església catòlica una aportació als intents de transformació de la societat a les darreres dècades. El tema no hi és explícitament desenvolupat, però sí suficientment suggerit: ~~Per una banda hi ha, fet versemblant en una sociologia de la religió diferent de la dels països occidentals europeus, l'episodi dels guerrillers d'Haití, però sobre tot es tracta d'un altre fet, el de que, el catolicisme té~~ ^{com a} una de les seves característiques en la preocupació i aptitud "per fer seus els problemes dels altres" i no haver "per" romàs a part, com una societat constituïda que es manté indiferent". Això és expressat a "Els comedians" sobre tot pel comunista Magiot, que creu que la mare de Brown, catòlica (encara que "no massa fervent", diu Brown) va participar efectivament a la ^{resistència} guerra contra els nazis --cosa de la qual més aviat dubta Brown-- i que, si hagués viscut durant la dictadura de Duvalier, hauria trobat tot seguit, sobre tot pel fet de ser catòlica, la ^{no manera independent} manera de lluitar contra ella.

Encara que aquesta visió de l'Església i del catolicisme sigui més lògica en un catòlic anglès que, per exemple, en un de llatí, que és hereu d'una història en la qual l'Església ha buscat sovint l'acord amb el poder civil, ^{obstant a} ~~la seva oposició~~ a les reivindicacions populars, cal reconèixer, objectivament, que no manca pas de fonaments històrics: l'Església constantment i únicament aliada de la reacció és una imatge de panflet, com l'Església constantment i únicament servidora dels pobres és una imatge de

ditirambe eclesiàstic.

Les observacions del Dr. Colin ("Un cas cremat") sobre el Crist com l'element més fèrtil de l'evolució, sobre el "mite cristià" que forma part de l'onada de progrés i és "potser, qui sap, la part més preciosa d'ell" insinuen el tema que d'una manera directa i ~~en-
carant~~ indirecta el cristianisme el ha col.laborat a la transformació i al progrés, com "uns gèrmens" que s'han infiltrat en el cos social, i també en els humanismes progressistes acristians o antir-religiosos.

Això confirmaria el parer que, si els cristians s'han oposat ^{fin} ~~ben~~ sovint ^{molt} a la transformació social, els gèrmens cristians desacralitzats hi han contribuït molt als darrers segles. Així aquests gèrmens, influint en els moviments, per exemple, socialistes i comunistes --i per ^{un} reacció davant d'ells en una certa renovació catòlica--, serien els qui sociològicament haurien aportat als cristians i a l'Església unes possibilitats més favorables, de manera paradoxal perquè aquells moviments no s'han caracteritzat precisament per la seva adhesió al cristianisme i el seu recolzament a l'Església. Perquè, segons aquestes novel·les, la transformació social --o l'existència d'uns països on l'Església no ha tingut poder polític-- ha afavorit precisament la vitalitat del catolicisme, extraordinàriament esmortuida en la societat descrita per Mauriac. En aquestes societats no s'ha ~~prencat~~ ^{presó} dels sistema --"la presó del diner", que deia Pierre Costadot-- però s'ha fet ~~per~~ ^{per} sens dubte menys dura i això ~~ha~~ ^{ha} estat un servei, inesperat ~~per~~ i no volgut per la majoria dels uns i dels altres, fet al cristianisme. El catolicisme ~~per~~ com a religió "per a ús d'una classe" de les novel·les de Mauriac semblava abocat a una catàstrofe de la qual emergien uns pocs éssers --uns nens, uns capellans sofrint al patíbul de l'entrega i la incomprensió, alguns altres ^{en canvi} ~~éssers~~--; (el catolicisme de classes mitges i amb no rara representació popular de les novel·les de Bèll sembla oferir un pervindre

notablement diferent. Si es vol exagerant, fins i tot es podria dir que l'operació sociològica de salvament del catolicisme apareix aquí en bona part com a obra dels seus enemics.

Però hi ha hagut un altre canvi, que ofereix ambigües perspectives de futur. El catolicisme dels sectors autèntics, en Mauriac i en Greene, no és un catolicisme de despreocupació pels altres: hi ha una evident voluntat d'encarnació, de servei al proïsme i de lluita contra el mal a la terra, però és ~~però~~ diferent del catolicisme d'encarnació de la majoria dels personatges cristians crítics de Böll --i és significatiu que la concepció del catolicisme que té Brown (els comedians), novel·la de semblant època, s'acostuma ^{en aquest sentit} a la dels personatges de Böll). En aquests, s'insinua clarament la possibilitat que el cristianisme de transcendència minvi, i fins i tot gairebé, en certa manera, s'esvaeixi --encara que cap de les novel·les estudiades aquí es situi ^{plenament} encara en la crisi postconciliar, o tracti d'ella, a algunes de les novel·les darreres de Greene i sobre tot a varies de Böll queden insinuats alguns problemes que es presentaran amb vigor posteriorment--. El Crist com en l'enviat que ve a introduir l'home en la vida divina ^{tendria a esborrar-la} s'esborra ~~més o menys~~, i resten sobre tot uns imperatius ètics de fraternitat, de justícia i de resistència i de lluita contra el mal encarnat a la societat. Cristianisme de transcendència o cristianisme d'encarnació? El problema està plantejat més com a alternativa, i sembla clar que una possible síntesi de cristianisme de transcendència i de cristianisme d'encarnació no està aconseguida, segons l'evolució ^{reflexada per} d'aquestes novel·les.

Es evident que només amb aquests documents no és possible de fer previsions per al futur. Però el canvi és notable i obre uns interrogants. ~~Però~~ ^{Però} Sigui quina sigui ~~la~~ l'opinió sobre el Cristianisme, és ~~de tota manera~~ ^{de tota manera} evident que als Evangelis l'element transcendent ~~hi és amb~~ ^{és amb} una importància capital. Podrà preferir-se un cristianisme-humanisme que l'oblidi, però n'hi ha dubte que

aquest no seria fidel^{al} al missatge de Jesucrist. Encara que sigui simplificant, es pot dir^{que de semblant manera} que la majoria de la societat catòlica descrita per Mauriac oblidava clarament parts essencials del missatge evangèlic, a la societat catòlica descrita per Böll a les seves darreres novel·les es tendeix a oblidar altres parts essencials i que ~~no hi ha~~ hi ha un apropament entre aquesta darrera concepció del cristianisme i la ~~de~~ que té el Dr. Colin ("Un cas cremat") de la fe cristiana convertida en "mite cristià". Cal dir, a més, que aquesta preponderància d'un cristianisme d'encarnació es manifesta semblantment en els catòlics crítics de Böll com en els catòlics conformistes de "Opinions d'un pallaso": Kinkel, ~~és~~ una de les eminències grises del catolicisme ~~naix~~ alemany, ~~és~~ sobre tot famós com a especialista social --és ~~el~~ aquell que ~~calcula~~ el salari mínim (dels altres)--, i el pallaso Schnier retre^m al prelat Sommerwild i a altres capellans que prediquen sobre art, Estat i lleis --no prediquen la resurrecció de la carn i la vida eterna.

Fins a quin punt l'oblit d'un cristianisme d'encarnació cívica, oblit evident i en gran part afavorit o imposat pel sistema^{a la consciència col·lectiva}, va fer posar l'accent sobre diversos tipus de cristianisme de transcendència? Fins a quin punt la reacció, ben tardana però clara, davant això, ha fet posar l'accent sobre ~~un~~ cristianisme d'encarnació, amb una insistència augmentada per l'evident i justificada consciència de culpabilitat col·lectiva^{a la per reacció davant les acusacions exteriors}? Fins a quin punt també aquest ~~apropament~~ ^{potent} ~~del~~ del cristianisme de transcendència pugui ser afavorit pel fet que, per primera vegada a la història, a no pocs països, masses relativament grans de la població hagin arribat a un domini de la naturalesa que els dona habitualment una certa protecció davant sofriments i condicions de vida duríssimes del passat? Fins a quin punt, si continua aquesta evolució de les condicions de vida, i deixi de ser una novetat per a la consciència col·lectiva, tornaran a fer-se més evidents els

interrogants sobre el sentit de la vida de l'home no contestats pel progrés en el domini de la natura ^{un dels}lesa? Fins a quin punt ^{un dels}cau perill, per a la fidelitat al missatge evangèlic, seria aquest, insospitat no fa gaire temps, d'oblidar les respostes més o menys clares que la fe cristiana ^{segons els seus fidels} dona a aquests interrogants? ~~El cristianisme és~~ Són preguntes que resten obertes. El que sembla, pel que es pot deduir d'aquestes novel·les, és que el catolicisme es replanteja en una societat en transformació.

Marx escrivia, el 1874, que "els principis socials del cristianisme prediquen la necessitat d'una classe dominant i d'una classe dominada, i per a aquesta darrera es contenten en formular piadosament que la primera sigui caritativa". Cal remarcar l'encert d'aquestes paraules, almenys grosso modo, pel que fa als principis socials del cristianisme que ^{va}conèixer al seu temps. Però també cal preguntar-se, davant l'anàlisi d'aquestes novel·les, si aquells principis socials són els principis socials del cristianisme, o bé si hi ha diverses ^{— 77 —}també en situacions sociològiques diverses — diverses concepcions i maneres de veure el cristianisme ^{d'aquests tipus novel·listes} que es tradueixen en principis socials ben diferents. Perquè la crítica, encara que sigui diversa en les seves característiques, en la seva deliberació i en la seva intensitat, ~~d'aquests tres novel·listes~~ suposa no unes persones aïllades, que ja tindrien alguna significació, sinó tot un sector ben ampli, els dels seus personatges, sociològicament versemblants, i el de ser els seus autors representants d'un corrent social — no neixen al buit — i a la vegada, amb totes les seves diferències, propagandistes d'aquest corrent que troben un ressó àmpliament favorable: la gran extensió del seu públic lector ho demostra, un públic lector que cal suposar en primer lloc catòlic, per la temàtica i significació d'aquests novel·listes, i burges, com ho són majoritàriament els lectors ~~de qualitat~~ d'autors de qualitat a les societats capitalistes.

Això sembla demostrar que, o bé aquells "principis socials del cristianisme" no són els únics i veritables principis socials del

Li la
discutir i
tot i així
no hi ha
cap dubte
"principis
socials del
cristianisme"
no",

cristianisme, o bé que un ^{molt} fort sector ^{seu} de catòlics ^{estr} traïdor als veritables principis socials de la seva religió. Naturalment, pot dir-se que si ~~l'Església~~ el conjunt de l'Església d'aquells anys ^{sempre} acceptava aquells principis socials, encara que no ^{fos} d'una manera tan explícita i dura, i avui cada dia menys seria possible de trobar sectors significatius de l'Església que els proclamessin, i que en proclama altres de ^{fora} diferents, això és indicatiu que l'Església adopta, segons les transformacions i circumstàncies de cada època, principis socials diferents que ^{suposen} ~~traïdora~~ una visió diferent del cristianisme. No sembla pas que calgui rebutjar com a insignificant aquesta argumentació. Però aleshores, entre altres coses, es tractarà de veure si hi ha una concepció del cristianisme que, seguida o no, pugui atribuir-se la condició d'autèntica. No cal dir que aquesta no pot ser més que l'expressada a la Bíblia, sobre tot als Evangelis. ~~deixant ara a part totes les diferències que hi puguin haver en la interpretació dels Evangelis.~~

Però la crítica d'aquests tres escriptors pretèn ser inequívocament d'arrel ~~cristiana~~ evangèlica, i no es veu ~~que~~ que pugui ser en ells de cap altra arrel: defensa d'interessos d'una classe que no és la seva, adhesió explícita i plena a doctrines socials ~~crítiques~~ no cristianes. D'alguna manera, i referides a la seva actitud crítica davant la societat capitalista, serien aplicables als tres autors les paraules que Mauriac s'aplicava: "Novel·lista, m'adono avui de tot el que ~~dec~~ al meu catolicisme. Em gloriava d'haver fet sobre aquet punt, a Déu, alguns sacrificis. Però no! ni això. El millor de la meua obra, el que li dona l'accent, patetisme --i més ^{seu} ~~simplement~~ interès--, tot això ve de la meua fe profunda. Fins ~~hi~~ tot en aquest pla ho dec tot a ^{Jesus} ~~Jesus~~". La motivació fonda i real d'aquesta crítica rau en els tres autors en la influència de la concepció del món explícita ^{als} ~~al~~ Evangelis --filiació divina de tots els homes i per tant igualtat fonamental

de tothom, dignitat humana deduida d'aquesta filiació i de la finalitat de salvació-- i en les exigències ètiques evangèliques --relació fraternal entre els homes--. El cristianisme no és aquí un intent de justificació transcendent de l'escala de valors i de l'opressió d'una societat explotadora. Lenin escrivia el 1913: "La idea de Déu sempre ha adormit i acallat^{la} els sentiments socials". Cal veure, com s'ha dit abans, que són moltes i molts diverses les imatges ^oidees de Déu. Aquesta idea de Déu invocada per Lenin com a única no és pas l'expressada per Maria a la seva cosina Isabel als Evangelis, recollint fragments d'altres llibres bíblics i creant un càntic original --i expressada dins la història: "de generació en generació"--: "Ha derrocat del solí els poderosos i ha exaltat els humils; ha sadollat de béns els famolencs i als rics els ha acomiadat sense res". És clar que aquesta idea de Déu és ben diferent d'aquella, i que de l'una i de l'altra s'han de derivar principis socials ben diferents.

Per què els principis socials del cristianisme que es poden deduir d'aquest text evangèlic, ^{en el text d'altre,} van arribar a ser els principis socials als quals es referia Marx? [No està aquest llibre dedicat a un nou intent de veure les causes que a través de la història ho expliquen. Per què, a les darreres dècades, hi ha, almenys per una part ben important del cristianisme, uns altres principis socials que els que parlava Marx? ~~Per què s'ha tractat aquí d'il·luminar les raons que expliquen aquest fenomen, almenys fins on les novel·les examinades hi ajuden.~~ S'ha tractat aquí d'il·luminar les raons que expliquen aquest fenomen, almenys fins on les novel·les examinades hi ajuden.

Però, davant ^{els} dos anterior^{es}, ^{per què,} dues coses semblen certes pel que interessa aquí: no tota religió és ~~engendrada per un estat social i és una justificació~~ és una justificació d'un estat social que és el qui l'engendra --el corrent^{del qual} que els tres novel·listes estudiat són exemples significatius no seria explicable si aquesta finalitat i origen de la religió fossin certes sempre--; però també és veritat que els diversos estats socials influeixen i fins i tot

(Dit d'un al·lucinat: com un religiós ho pot sentir? ment va a... de manera de... i respon: dels llibres... hi ha un... partit... de qual... llibre... l'origen... dels llibres... i els...?)

engendrar determinats tipus de religió. El retrobament amb una línia evangèlica explica l'actitud fonamentalment crítica d'aquests tres autors ~~que~~ davant una societat, que si fos cert que tota religió és el producte d'una societat o infraestructura dividides i opressores, seria la "seva" societat, la mare i protectora de la seva religió --i de la de tot l'ampli corrent que d'una manera o altra representen. Però altra banda, però, són demostratius de fins a quin punt un estat social influeix i inclús engendra determinats tipus de religió, i per tant de catolicisme, molts aspectes de les societats catòliques descrites per aquests novel·listes i estudiades aquí. Si els judicis morals ~~implícits a les aspiracions i organització~~ i la concepció de la vida de l'home implícits ~~a les~~ als propòsits i organitzacions de la societat capitalista estan tan allunyats de la concepció i dels ^{com aquests novel·listes} judicis morals evangèlics, i si això ha estat tantes vegades ~~ignora~~ desconegut per l cristianisme històric, si la col.laboració a la transformació ^{d'aquesta} de la societat ha estat tan petita per part del catolicisme històric com mostren aquestes novel·les --per gran i decisiva que hagi estat la col.laboració indirecta de la concepció evangèlica--, no es veu que es pugui negar ^{que un estat social doni influència i fins i tot en pugui} la importància ~~que aquest fet ha jugat en~~ un tipus de catolicisme, ~~influint fins i tot engendrat per un estat social concret.~~

Per negar, ~~que~~ des de determinada perspectiva, que aquell corrent social del catolicisme renovador seria inexplicable ~~sino~~ mitjançant només l'argumentació que la religió és fruit d'un estat social i el justifica, caldria utilitzar jocs de mans intel·lectuals ben poc convincents --pròpiament, segons aquesta argumentació, aquell corrent social seria suïcida, és a dir, treballaria per destruir l'estat social que li dona vida i explica la seva religió--. Però, per negar, des d'una altra perspectiva, ~~que~~ que l'estat social no té influència, fins i tot decisiva, en determinats tipus de religió, i explicar al mateix temps com s'han pogut produir els feno-

Quan Pierre Qistadot ("Els camins del mar") ^{parlant} ha parlat del diner que els empresona, ha dit que no és possible escapar-se al diner, que "caldria renovar el rostre de la terra..." per alliberar-se d'aquesta presó, el seu germà Robert respon: "Tu mateix ho has dit. Estem lligats de mans". Segons aquestes novel·les, i sigui més o menys deliberat en els seus autors, el sistema capitalista apareix com quelcom que "lliga les mans" ^{d'allí} ~~que~~ ^{que} aquests novel·listes consideren cristianisme autèntic, i no com quelcom que cal protegir mitjançant el catolicisme. I més "lligats de mans" com més dominaven aquells principis socials del cristianisme esmentats per Marx.

François Mauriac ha escrit a Allò que crec: "L'esperit crític es va despertar en mi molt aviat. Noto clarament la presència del pare incèdul al qual no vaig conèixer. El clero, quan tinc la ploma a la mà, desperta en mi una vena, una malícia, que potser he rebut en herència. I si la meua piadosa mare em va marcar per sempre amb senyal cristiana, la seva religió formalista, puntosa, va despertar molt aviat l'oposició de la meua raó. Es donaven, segons la naturalesa, totes les circumstàncies perquè un esperit com el meu es sentís repel·lit per la religió que m'havien ensenyat. Als divuit anys, Anatole France feia les meves delícies, l'Anatole France antíclerical precisament, el de ~~l'anell~~ l'anell d'ametista. M'alliberava amb ell d'una llarga subjecció. L'ambient cristià en el qual la meua infantesa havia estat submergida mereixia als meus ulls aquesta burla. La contradicció de l'Evangeli i dels prejudicis socials i polítics d'aquesta burgesia avara que mancava totalment del sentit de la justícia (ho havia demostrat amb l'afer Dreyfus); aquesta contradicció esclatava als meus ulls, i l'Església condemnava l'escapatorià que havia cregut trobar en el Sillon de Marc Sagnier, i tapava aquesta sortida, com semblava destruir amb l'encíclica "Pascendi" tot allò que hagués permès a l'estudiant que era jo d'acomodar les seves creences als corrents del pensament modern. Era aquest acomodament allò que l'encíclica, en termes nets, havia condemnat.

"Sí, com més penso en això, més em sembla que ^a en les condicions ^{en} que em trobava aleshores (...) la pèrdua de la fe hagués hagut de produir-se en mi con en tants d'altres! I si en cap moment, per molt que em revoltés, que m'irrités o que em mofés, això va constituir un problema, fou perquè en tots els instants del meu destí, i fins i tot en aquells en ^{en què} la meua vida religiosa havia arribat al nivell més baix, i que ~~en~~ el riu gairebé no era més que un fil d'aigua, fins i tot aleshores jo ^{ap} premia en el meu puny tancat, per petita que ella fés, una perla de gran preu, com està escrit, quelcom de dur, ardent, únic, meravellós, quelcom pel qual no trobo sinó el mal qualificatiu d'inefable."

"Una pedra dura, un fet. Per gran que considerés la part de la llegenda, o ~~del~~ mite, ^{com} es prefereix dir ^{avui} ~~avui~~ i l'aprenent d'historiador que jo era no deixava d'insistir en això, i moltes de les seves lectures a això es dirigien--, quedava prou Història en el Nou Testament perquè jo no podés dubtar que aquest home havia ~~de~~ existit realment, i que allò essencial de les paraules que allí es trobaven recollides Ell les havia dit veritablement; i que eren esperit i vida jo en constituïa la prova vida, i el testimoni. Doncs jo he viscut d'elles".

Aquest text pot ser apropiat per cloure ~~la~~ aquesta investigació. Perquè pot tenir un abast més gran que el personal, ^{de Maimonides} i reflexar força bé aquest corrent catòlic dins la societat capitalista ^{del qual} que els tres autors estudiats són exemples significatius: les circumstàncies ^{segons} ~~segons~~ ^{les quals} la reacció hauria hagut de portar ^{la pèrdua} a la pèrdua de la fe i el fet per ^{el} qual no solament no es perdés sinó que hi hagués una reacció determinada. Un fet històric; l'existència i les paraules de Jesucrist. ~~Jesús de Natzaret, és naturalment, és ben diferent segons els parers dels homes.~~ ^{Les narracions de Maimonides recorden que} Però hi ha una presència de Jesús en la història. O unes presències diverses en ^{els llocs de cada} una època històrica, ^{determinada} ~~determinada~~. Aquesta és, ara, la qüestió que resta oberta.